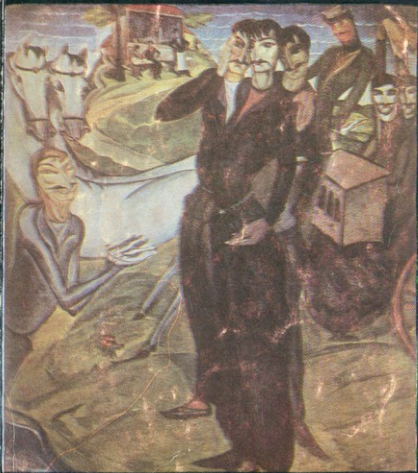

საქართველო

ლადო გუდიაშვილი

მთბრუნებების ზიგნი

Կ
166. 1901
200.

4-3-79

Հ
Յ Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե
Մ 3 Ս Մ Ս Ս Ս Ս
1974

საგანთა
გვარდასახეობები

მთბთანაგაგის ჟიგენი

75 (C41) (09)
74/75 (47.922) (092 გუდიაშვილი)
გ 928

ლიბრატორული ჩანაწერი
თინა კუპალაძისა
რელაქტორი
თამაზ ჭილაძე
სერიის რელაქტორი
არჩილ ხულაკაური

პირველი გამოცემა

K 288.980
3

© „ნაკადული“, 1979

Г $\frac{70803-46}{M-603(08)-79}$ 130-79

ქართული ენის ინსტიტუტი
ქართული ენის ინსტიტუტი

დღი სანია მინდა დაწერო მოგონებებს წიგნი. ადამიანი წარსულსკენ სშირად იმატომ იხედება, რომ სწორედ იქ უნდა დაინახოს ის სხივი, მის ამქვეყნიურ ცხოვრებას მომავალთან რომ დააკავშირებს...

მეც ამიტომ ვიხედები უკან... ვნახოთ, როგორ მოახწრავდას ეს სხივი ჩემსკენ.

ცხოვრების ვსაზე ადამიანს დიდი გამოცდილება უვროვდება. მე ვიხურებდი, ამომესხნა საკუთარი ცხოვრების არსი, უპირველეს ყოვლისა, რასაკვირველია, ჩემთვის, მაგრამ თავს ბედნიერად ჩავთვლიდი, თუკი სხვებსაც გამოადგებოდა.

მინდა, რამდენადმე მაინც ვავაცოცხლო, ანუ დავიბრუნო გარდასული დღეები, ჩემთვის ძვირფასი და ახლობელი ადამიანების სახეები, — ცხოვრებას რომ ყველაზე უკეთ მაშინ შევიცნობთ, როცა იგი უკვე წარსულად იქცევა!

ჩემმა ბავშვობამ ძველი თბილისის უბანში გაიარა. ეს იყო ძალზე დარიბული, მაგრამ უაღრესად თავისებური, უაღრესად კოლორიტული უბანი. მეხსიერებას შემორჩა ამ უბანში მცხოვრები ადამიანების სახეები, მათი სიცოცხლით სავსე, იუმორით განათებული საუბრები, ღამის მელოდიები, ააენიანი და ბანიანი სახლები, საიდანაც მოჩანდა მტკვრის ხანაპირო... ვაზაფხულობით მტკვარი ნაპირზე გადმოდიოდა და მაშინ მთელი ჩვენი უბანი ნამდვილ ვენუციას ემხგავსებოდა. მასხოვს მტკვარზე ტიფები, მტიფეთა ფიქრანი სახეები, ყარაჩოხელთა ქეიფი...

რომელი რევაზორი დადგამდა ისეთ საოცარ ხანახაობას, რასაც იქ ნახავდით! იმართებოდა ყვენობა, რომელსაც, შეიძლება, თბილისური კარნავალიც ვუწოდოთ. უბანი უბანს კრავში ეჯიბრებოდა, ფალავნებს ხალხი დიდ პატივს სცემდა. მასხოვს ყოჩების ჭიდილი, მამლების მიძვილაობა... და, რა თქმა უნდა, ჭიდაობა. სშირად მინახავს, მეთევსეები როგორ ისროდნენ უსარმასარ ბადეებს მტკვარში. ქორწილიც ძალზე რიტუალური იყო. საოცარ ხანახაობას წარმოადგენდა მშითვის მოტანა. და ამ მრავალფეროვან სპექტაკლს თავისებურ სილამაზეს და ემსხ მატებდნენ აშუღები — სახალხო მოქმელები...

მაშინ ბევრი რამ არ მესმოდა, მაგრამ ყოველივე ეს, თუმცა ვაუცნობიერებლად, მაგრამ მაინც ღრმად აღიბეჭდა ჩემს სულში...

შემდეგ კი ამ ყრმობისდროინდელი შთაბეჭდილებების აღდგენით შეიქმნა ჩემი ძველი თბილისის სურათები...

ჩვენი უბანი სკასავით ბზუოდა. ვის არ ნახავდით აქ: სომეხს, თათარს, თურქს, ძალაკანს, აისორს, ხპარსელს... და ყველა თავის ეროვნულ ტანსაცმელს ატარებდა.

ჩემი მშობლები კი ამ აურზაურისაგან განცალკევებით ცხოვრობდნენ. მამა დღედაღამ მუშაობდა. საოცრად წყნარა, თავმდაბალი კაცი იყო. მისგან ისეთი დიდი ხიყვარული და სითბო მახსოვს, რომ ხიკვდილამდე არ დამაფიწყებდა. თავს არ იზოგავდა, რომ მე და ჩემი ძმა გზაზე დავეყენებინეთ. გამოწერილი ჰქონდა ჟურნალ-გაზეთები, ყიდულობდა მუსიკალურ ინსტრუმენტებს, რომლებზედაც ცხსაველობდით დაკვრას. მე მანდოლინაზე ვუკრავდი, ვახტანგი — ვიტარაზე და ოჯახში მუდამ მხიარულება და ხამშვიდე სუფევდა. ვმართავდით პატარა კონცერტებს და ოჯახის წევრებსა და ახლობლებს ვართობდით...

ჩემი ახლანდელი სახლის აივნიდან კარგად ჩანს ეს მხარე... ახლა იქ ბევრი რამ შეიცვალა, მაგრამ როცა გავხედავ, ჩემს წარმოდგენაში ისევ ის პატარა ღარიბულია სახლი ცოცხლდება — ცოცხლდება ჩემი ძვირფასი დედის მუდამ ღიმილიანი სახე.

ვახტანგი ბავშვობიდანვე კარგად ხატავდა. მე ვუყურებდი და მიკვირდა... ნათესავეები მოფერებით „ჩვენს მხატვარს“ ემახდნენ. ზოგჯერ ნახატებს ლექსებსაც მიაწერდა და ეს ძალიან მომწონდა. დიდხანს ვინახავდი ხოლმე მის ნახატებს.

მე ჩვეულებრივი ბავშვი ვიყავი, არაფერი ვუნდერკანდული ჩემში არ იყო და მაინც, დედა სულ იმაზე ოცნებობდა, ვახტანგი ექიმი ყოფილიყო (ახეც მოხდა), მე კი, ძალიან უნდოდა მხატვარი გამთავსულიყავი და ყველა პირობა შემიქმნა საამისოდ... საოცარია დედის გული, დედის ალღო... მოჰქონდა ჟურნალებიდან ამოჭრილი რეპროდუქციები, საიდანაც ვინახავდი ცხოველებს; განსაკუთრებით, გაჭენებული ცხენების ხატვა მომწონდა. შემდეგ პორტრეტების ხატვაც დავიწყე. მახსოვს, დავხატე რუსთაველი, ერეკლე მეორე, პუშკინი, ტოლსტოი, ილია. რა თქმა უნდა, სულ წიგნიდან და ჟურნალებიდან ვინახავდი. თანაც, ვოველ პორტრეტს საკუთარი წარმოსახვით უხათუოდ მივუხატავდი მთებს, ირმებს, ცხენებს, ჩიტებს და პაერში აფრიალებულ ხის ფოთლებს. იმ პერიოდში ჩვენ მეზობლად ხშირად მოდიოდა ერთი გერმანელი მხატვარი, გვარად ზომერი. დედამ ჩემი ნახატები ამ მხატვარს აჩვენა. იგი დაინტერესდა... შემდეგ მეც მიმიყვანეს. ბევრა მესაუბრა... ასე გადაწყდა ჩემი ბედი.

ზომერი ჩვენს სახლშიც ხშირად მოდიოდა. მას „არტიტული“ შეხედულება ჰქონდა. თითქმის მუდამ საკმაოდ ცუდი, ჭუჭყიანი ტანსაცმელი ეცვა, ყელზე კი დიდი ბაფთა ეკეთა. მოწითურო ფერის თმა ჰქონდა და შემუშავებულ სახეზე ერთთავად მოღურჯო ფერი

დაჰკრავდა. დიდ შთაბეჭდილებას ასდენდა ჩემზე მისი განიერფორ-
ფლებიანი ქუდა, რომელიც ყურებზე ჰქონდა ჩამოფხატული. ანალო-
გიი მთელი თავისი გარეგნობით რემბრანდტის ნახატიდან ვადმო-
სულს ჰგავდა... დიდ თაყვანს სცემდა ქართულ ღვინოს.

თბილისში იმ დროს იყო სამხატვრო სახწავლებელი, ხადც
1910 წელს გამიყვანეს საკონკურსო გამოცდებზე. სხვათა შორის,
ჩემთან ერთად გამოცდაზე გავიდნენ მიხეილ ჭიაურელი, ქეთო მა-
ღალაშვილი და ვაითრვი სმაღაძე. ეს გამოცდა ოთხივემ კარგად
დავიჭირეთ. სახწავლებელში ამ დროს არცერთი ქართველი პედა-
გოგი არ მოღვაწეობდა. გვახწავლიდნენ ვერძანელი ოსკარ შმერ-
ლინგი (ჩემი ხელმძღვანელი), იტალიელი ლონგო, რუსი პატენ-
კოვსკი და პოლონელი ვრინევსკი.

სახწავლებელი უმაღლეს სამხატვრო სკოლად ითვლებოდა.
ამხადებდა მხატვრებს, მოქანდაკეებს, გრაფიკოსებს. სამხატვრო
სახწავლებელში კი ვსწავლობდი, მაგრამ ზუზტად ვერ გეტყვით,
როდის და რა პირობებში ვიგრძენი, რომ მხატვრობა ჩემი ნამდვი-
ლი მოწოდება იყო, მხოლოდ მახსოვს, ამის შესახებ ბუნდოვანი
ფიქრა ყოველთვის მსდევდა ბავშვობაშივე. მაგრამ მხატვრობა
რომ გახართობა საქმე არ ყოფილა და მას დიდი კანონები და მიზ-
ნები ჰქონია, ეს უფრო გვიან გავიგე. ჩვენმა სამხატვრო სახწავ-
ლებელმა მოაწყო ექსკურსია გელათში. მე მაშინ მესამე კურსზე
ვიყავი. როცა ტაძარში შევედი, საოცარი განცდა დამეუფლა: ფან-
ტაზტაკური ხანახავი იყო, მზე ხარკელიდან რომ უჭერტდა ღვთის-
მშობლის მოხაიკას. ეს მზის სხივი იხე საოცრად ანათებდა მას,
რომ ცრემლის გორგალა ძლივს გადავყლაპე.

აქედან დაიწყო ყველაფერი და ის სურვილი, რომ ცოტათი
მაინც ვყოფილიყავი ამ დიდებული ფრესკების მხატვართა გზის
გამგებელბელი, დღემდე ცოცხლობს ჩემში. 1914 წლიდან, სახ-
წავლებლის დამთავრებისთანავე, გულმოდგინედ შევუდექი ძველი
ტაძრების არქიტექტურისა და ფრესკული ხელოვნების შესწავლას.
ემონაწილეობდი ამ პერიოდის თითქმის ყველა ექსპედიციამი, რომ-
ლებიც მატერიალური კულტურის ძეგლების შესწავლის მიზნით
ენწყობოდა. ეს იყო ჩემი უმაღლესი სახწავლებელი. მე გაცივანი
და ხაკუთარი თვალით ვნახე ქართველი ოსტატების ნამუშევრები —
ეს თავისებური, ძვირფასი და იშვიათი ხელოვნება, რომელსაც თავ-
ვისი ადგილი აქვს მხოფლით ხელოვნების საგანძურში. დიდი დრო
მოვანდომე ამ საქმეს. საქართველოს თითქმის ყველა მნიშვნელო-
ვანი ძეგლი მაქვს ნანახი და შესწავლილი. მცხეთაში რომ მევლო,
ვიყადე ველოსიპედი და ყოველდღე დილის ექვზი ხაათიდან ოც-
დაერთ კილომეტრს გავდიოდი, იხე მიყვარდა ეს საქმე. ერთხელ,
შუაგზაზე ამოვარდა საშინელი ქარი, გზიდან გადამაჯდო და ხელი
ვიტყანე. ძლივს ჩავაღწიე მცხეთამდე. იქ ვხატავდი ფრესკებს,
რომლებიც ეთნოგრაფიული საზოგადოებას მიერ იყო მონიშნული.

ყველაზე საინტერესო და მიზნობრივი ექსპედიცია მაინც, ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში მოეწყო ჩვენი გამოჩენილი მეცნიერის ექვთიმე თაყაიშვილის ხელმძღვანელობით. მე პედნოგრაფ ვთვლი თავს, ჩემი შემოქმედებითი გზის დასაწყისში ამ დიდ ადამიანთან რომ მომიხდა მუშაობა. ეს ძალიან კარგი და შინაარსიანი ექსპედიცია იყო. ჩვენ შევისწავლეთ და აღვწერეთ სახული, იშხანი, ბანა, თშკი. ვამთავრებ მოზრდილი ტომი ამ ექსპედიციის მიერ ჩატარებული მუშაობის შესახებ. მე პირადად, თშკის წინა ფასადზე მიწის გადასუფთავების შემდეგ ვიპოვე წმინდანების თავების გამოსახულებები, რომლებიც ჩამოცვეხილი იყო. ექსპედიცია ხულ რამდენიმე კაციზაგან შედგებოდა, ხელმძღვანელი იყო ექვთიმე თაყაიშვილი, მხატვრები დიმიტრი შვერდნაძე, მისიელ ჭიაურელი და მე, ამჟამინდელი ილია ზდანიევი. ძალიან ძნელი იყო ამ ძეგლების აზომვა. ილია ცირკის ჯამბაზავით დაძვრებოდა და ძალიან დიდი საქმე გააკეთა. გვახლდა, აგრეთვე, არქიტექტორი კალვინი — ავტორი სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის შენობისა.

ფრესკების ბარელიეფები, წარწერები, თარიღები საფუძვლიანად შევისწავლეთ. ძალიან საინტერესო მახალა იყო. ამ ფრესკებში, შემოთავ ვთქვი და კიდევ ვიმეორებ, საკუთარი თავი მაპოვინებს. ეს ჩემთვის იყო შთაგონების დაუსრუტელი წყარო. მთელი ეს მახალა ახლა ინახება სახვითი ხელოვნების მუზეუმში. უკანასკნელად ასეთი სამუშაო ჩავატარე ბიჭვინთაში, მოზაიკის აღდგენის მიზნით. ეს ოცდახუთიოდე წლის წინათ იყო. ძველი უკვე ინგრეთდა, იატაკი, კედლები — ხულ მოზაიკა იყო.

მასხოვს, ხალაში ხანი იყო. მე და მხატვარი ოთარ ხულავა ჯერ კიდევ ვმუშაობდით. უცებ ორი კაცი და ერთი ქალი დავინახეთ. ერთ-ერთი კაცი ჩვენსკენ წამოვიდა, გვთხოვა, ესენი ფრანგები არიან, ცოლ-ქმარნი, ძალიან უნდათ ამ ძეგლის ნახვა.

— მობრძანდით-მეთქი.

— ასეთი მდიდარი მოზაიკური ხელოვნება იშვიათად გვინახავსო, — თქვეს ფრანგებმა. გამოთხოვებისას მკითხეს, შემთხვევით, სოპ არ იცნობდით, ერთი ასეთი მხატვარი იყო, გვარად გუდიაშვილი, ამბობენ, ცოცხალი აღარ არისო... საწყალი, კარგა მხატვარი კი იყო. პარიზის გამოფენიდან ვიცნობდითო... ეს მოულოდნელი იყო. ხულავას შევხედე, გაოცებული მე შემომყურებდა. მეც არ ვიცოდა, მეთქვა, თუ არა. მანქანაში რომ სდებოდნენ, მაშინ ვუთხარი: ნება მომეცით, მოვეხალმოთ. მე ვარ ის გუდიაშვილი-მეთქი. ძალიან აფორიაქდნენ, შეგატყვევ, უჭირდათ დაჯერება. ასეთი რამ ჩემთვისაც რომ მოეყოლათ, არ დავაჯერებდი. ბოლოს მისამართი მომცეს, გაგვეხარდა, რომ გნახეთ, ასეთ შეხვედრას არ მოველოდითო.

არ შემიძლია არ გავიხსენო დავით გარეჯი, ხადაც ივანე ჯავახიშვილთან ერთად მომიხდა ჩახვლა. საშინელ დღეში იყო იქაუ-

რობა, თითქმის ყველა წმინდანს ხანჯლით ჰქონდა გამოთხრობა თვალემა, ტაძარში მეცხვარეებს დაედით ბინა.

საერთოდ, არასახსურველი მდგომარეობა იყო იმ დროს ჩვენში. ეს იმ პერიოდი, როცა გიგო ვაბაშვილი გერმანიაში იმყოფება, მრევლიშვილი და ნაკოლაძე — საფრანგეთში, თოიძე, ციმაკურიძე, სიამონ-ერისთავი — რუსეთში... თბილისში უცხოელი მხატვრები ჰარობდნენ, მათვე გაქონდათ ყველაფერი, რასედაც ხელი მიუწვდებოდათ. რაც შეეხება ნაკო ფიროსმანაშვილს, ჯერჯერობით ხიმარტოვეში, პროფესიონალ თანამოძმეთა შეუმჩნეველად შრომობდა.

სწორედ ამ დროს ზღანევიანების ოჯახს თბილისში ესტუმრა ფრანგი მიშელ ლე დანტიუ. აგი დაინტერესებული იყო ქართული ხალხურა შემოქმედების ნიმუშებით, კერძოდ, კერამიკით და თავისი მახინძლის ასალგაზრდა ვაჟთან ერთად კერამიკის შესათვალაურებლად თბილისის ბაზარსაც ეწვია; ხადგურთან ერთ-ერთ სამაკიტნოშიც შევიდნენ. შევიდნენ და გაოცებულნი მაჩვენდნენ კედლებზე გამოკიდებულ ფერწერულ ტილოებს... რა თქმა უნდა, მამანვე ავტორი იკითხეს... უთხრეს, როგორ გეტყობათ მსოფლიდ რესტორნებში რომ დაბრძანდებით, ეგეთი ნახატებით სომ მთელი ასლომახლო სამაკიტნოებია ჰორთული, ნაკალა გვეყავს ცოცხალი, თორემო...

კედლებიდან იცქირებოდნენ ფიროსმანის „თამარ მეფე“, „რუსთაველი“, „მწყემსი“, კადევ „მწყემსი“, „თაყალი“... მეორე სამაკიტნოში ნახეს „ყურძნის კრეფა ალაზნის ველზე“. უბაზღვრო იყო მათი გაოცება. მერე მიხი ხხვა ხურთობიც მოაგროვეს. სამაკიტნოს მებატრონეები ხალისით აძლევდნენ ხურათებს, იმ იმედით, რომ „ნიკალაახალს დაგვიხატავსო“.

უკითხავთ, ხად ვაპოვით ეს კაციო. — არ ვიცით ხად ცხოვრობს, ბინა არც კი აქვსო, — უბახუსხათ.

თბილისი მაშინ მტკვარგაღმა დარიბებისა იყო, მტკვარგაღმა — მდიდრებისა. ფიროსმანი რომ გავიცანი, კვითსე, რაღა ამ უბანს ჩააცივდი, აქეთ გამოდი-მეთქი. — აქეთ მე ვინ მომცემს დაკვეთას, მდიდრები არიან, მე კი ერთი საწყალი კაცი ვარო, — მიამახუხა.

მე მას რამდენჯერმე პირადად შევხვდი. მაღალი კაცი იყო, შეჭადარაყებული, უკან გადავარცხნილი თმა ჰქონდა. მის მკრთალსა და მოტყეხილ ხასხს თან სდევდა რაღაცნაირი კეთილშობილური, მე ვიტყვოდი, ინტელიგენტური იერი და ხამშვიდე. წვერი შეკრეჭილი ჰქონდა და უღვაში ქვევით დაშვებული. ეცვა ნაცრისფერი პაჯაკი და სქელი, საღებავებით დახერილი შარვალი.

მახსოვს, ერთხელ შევავყვანეთ მხატვართა საზოგადოების კრებაზე. მკერდზე ხელემაკრეფილი იჯდა და ერთ წერტილს მისჩერებოდა. მიხი ხახე დაფარულ ხიხარულსა და გაკვირვებას გამო-

ხატავდა. ასე იჯდა მთელი ხსდომის განმავლობაში და სმა არ ამოე-
რია. ხსდომის შემდეგ მას მხატვრები შემოეხვეინენ. პახუსმა მათ
ლეღ იძლეოდა, ცოტას ლაპარაკობდა.

მხატვართა საზოგადოების ერთ-ერთ ხსდომაზე გადაწყდა ნიკო
ფაროსმანისათვის დახმარება გაეწიათ 200 მანეთის რაოდენობით.
ფულის გადაცემა მე ღამავალეს.

ფაროსმანი

იგი კიბის ქვეშ ცხოვრობდა, ხარდაფში. დამამახსოვრდა კუ-
თხეში მიყრილი ხელსაწყოები, ვედრო, მუშაპმა, საღებავები, ფუნ-
ჯები, დამამახსოვრდა მისი ნათქვამი: რა არის ჩემი ცხოვრება,
დაეხატავ სურათს, წავიღებ ხარდაფში, დამალევენებს მიკიტანი ღვი-
ნოს, სურათს კი დაიტოვებს და ახეა ყოველთვის...

მანქანა სურათები „ლოში“ და „თამარ დედოფალი“.

— აქ ზაქუშვიტი მიშლიან ხელს, ყვარიან და ქვებს ესერიანს უღმერთოდ მაწვალებენ...

გამოვემშვიდობეთ ერთმანეთს და წამოვედი. მას შემდეგ დიდხანს ვეღარ შევხვდა, ვეძებდი, მაგრამ ვეღარ ვიპოვე.

ნაკომ თავისი წუთისოფელია ხადდაც, დიდუბის მიყრუებულ კუნჭულში დალია. როდის მოკვდა, რა პირობებში, ან ვინ დამარბა, არავენ იცის.

როცა მისი სურათები შეავსოვეს, ყველაზე მეტი შოთა რუსთაველი და თამარ მეფე აღმოჩნდა. სამიკიტნოები ყველაზე ხშირად ამას უკვეთავდნენ. ამ შობეჭდილებებმა დამახატინა რამდენიმე სურათი. ჩემში დაგროვიდა იყო მისი ცხოვრების ტრაგედია. მასხოვს, ფული რომ მივეტანე, ძალიან გაუკვირდა, სამაგიეროდ რატომ არაფერს არა მოხოვო. აღარ იცოდა, რა პატივი ეცა. თუ გინდა, თათარიასნად დაჯექი და დაგხატავო. შემებრაღა და უარი ეუთხარა. მთელი ცხოვრება ვნანობ ამას. მისმა ხელოვნებამ დიდი გავლენა მოახდინა ჩემზე. წარმოვიდგინე მხატვრის ცხოვრების ტრაგეკული დასასრული: გაყინულ ხარდაფში მუშაობის დროს უცაბედად წაერთვა ძალა, ჩაკეცა და მოკვდა. სურათში, რომელსაც „ფიროსმანის ხიკედია“ ექვია, ზოგი ნამდვილი ელემენტია შესული — მაგალითად, ლამპა, ბოთლი... მისი ცხოვრება, მისი ამ ქვეყნიდან წახვლაც და დაბრუნებაც დღეს ლეგენდაა ქვეული.

სწორედ ამ დროს, როცა ნაკო ფიროსმანი ძველი თბილისის უბანში ჭიქა არაყზე ჰყიდდა თავის შედევრებს, ცხოვრობდა კიდევ ერთი მხატვარი — საზაიშვილი... უბრალო, ფოტოგრაფიულ ჩანახატებს აკეთებდა, თანაც ბრაზობდა: ნიკალასაც მხატვარი ექვია, ამრებს ფხაჭნის და მუშტარი დამიკარგავო. ნიკალა კა ნადვლობდა, ნეტავი ისე ვხატავდე, საზაიშვილი რომ ხატავსო...

ნაკო ფიროსმანისშვილმა ქართულ ხელოვნებას ახალი გეზი და მიმართულება მისცა. ამავე პერიოდში თანდათან უცხოეთიდან დაბრუნდნენ ასალგაზრდა მხატვრები, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარეს ქართული ეროვნული ხელოვნების აღორძინებას. დაარსდა ქართველ მხატვართა საზოგადოება, ეწყობოდა გამოფენებიც... საზოგადოება ყოველნაირად ცდილობდა, დახმარებოდა ხელმოკლე მხატვრებს. სწორედ ამ საზოგადოების დაჯალბებით წავუღე მე ნიკალას 200 მანეთი.

დადის წვალემათ თავახუფლდებოდა თბილისი უცხოური გავლენებისაგან. მაშინ ქართული კულტურის მოამაგენი ცოტანი იყვნენ. ამ მხრივ მცირეოდენი გამოცოცხლება 1912—1913 წლებში დაიწყო. ვაჩნდა ახალი თაობა მწერლობაში, მხატვრობაში, სურთომოდღვრებაში... განსაკუთრებით რთული მდგომარეობა იშეამად მაინც სურთომოდღვრებაში იყო. ქალაქი თანდათან კარგავდა ეროვნულ სახეს...

ოციან წლებში აშენდა საჯარო ბიბლიოთეკა. ეს არის ერთ-ერთი ნიმუში ქართული არქიტექტურისა. არქიტექტორმა გინმა ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების შესწავლას საფუძველზე შექმნა შესანიშნავი ნაგებობა. კალვანი გახლდათ ერთ-ერთი მონაწილე ამ ექსპედიციისა, რომელიც ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში მოეწყო ექვთიმე თაყაიშვილის ხელმძღვანელო-

ქართველ მხატვართა კრებაზე. 1917 წ.

ბით. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ ქალაქს უსათუოდ უნდა დაბრუნებოდა თავისი საკუთარი სახე, რომ იგი არ დამსგავსებოდა სხვა ქალაქებს. ამაზე საუბარი უადრესად საჭიროა დღესაც... ამჟამადაც ხშირად ხდება, რომ ახალი ნაგებობები მოლიანად ამოეარდნილია ქალაქის საერთო სტილიდან.

ამ პერიოდში ყველაზე მეტი გამოცოცხლება მაინც მწერლობას დაეტყო. ჯერ კალეც ცოცხალი იყო აკაკი. მახსოვს, ხშირად ვხვდებოდი გოლოვინის პროსპექტზე. დინჯად მიდიოდა, მთელი ხალხი მას შეჰყურებდა... ეწყობოდა დისკუსიები, ამართებოდა შეხვედრები, საღამოები, იყო ლექსების კითხვა, კამათი, საუბრები თეატრის ახალ ფორმებზე, ახალ ლიტერატურულ მიმდინარეობებზე, მხატვრობაზე...

მე იმ დროს ძალიან ვიყავი გატაცებული ჩემი საქმიანობით და ცოტა დრო მრჩებოდა ამ საღამოებისა და დისკუსიებისათვის. მაგრამ ყოველივე ეს ისე მძლავრად შემოიტყრა ჩვენი ქალაქის ცხოვრებაში, ისე ააფორიაქა და აამღელვარა ყველა, რომ ძალაუნებურად მეც ამიყოლია...

ეგრეთწოდებულ „ხალონებსა“ და „კაფეებსა“ იმართებულდა პოეტური საღამოები. ამ საღამოებს ერთ-ერთი მუდმივი მონაწილე იყო ლე მეც ვიყავა.

ეს იყო პერიოდი, როცა „ცისფერყანწელები“ თავიანთ ნამდვილ სტიქიაში გრძნობდნენ თავს... და ყველაფერს რაღაც არარეალური, უადრესად პოეტური, უადრესად ფანტასტიკური იერი ქმნიდა. მახსენდება გიორგი ლეონიძის ქორწილი კაფე „ქიპერიონში“. მთელი დამე მხოლოდ ლექსების კითხვა იმყოფდა, სუფრა კი ხანოვავით მაინცდამაინც ვერ ბრწყინავდა, მაგრამ ამას არავინ აქცევდა ყურადღებას, ყველა ბედნიერად გრძნობდა თავს, ეფიცებოდნენ ერთმანეთს ძმობას, და ასე ვაგრძელდა დილაძღე.

უდიდესი ზიკვარული და მეგობრობა მაკავშირებდა ტაციან ტაბიძესთან, პაოლო იაშვილთან, ვალერიან ვაფრინდაშვილთან...

არ მავიწყდება ტაციანის ხასე, მისი დიდრონი თვალები.

არ მავიწყდება პაოლო იაშვილი — მის გულში ხომ მზე დუღდა! ხოცარა მეგობრობა იცოდნენ. არაფერს არ დასოვავდნენ, ოღონდ ადამიანისათვის დასმარების ხელა გაეწვდინათ და მსნეობა მიეცათ. არ იცოდნენ შური...

უხაროდათ ახალი ნაჭის გამოჩენა. დადი გულას პატრონები აყვინენ, ყოველთვის მადლეკებს მათი მოგონება და შემოქმედებით ძალას მძატებს. ბედნიერად ვთვლა თავს, რომ ბედმა ამ ადამიანებთან შემახვედრა...

მუდამ მრავალფეროვანი, მუდამ მოულოდნელი, მუდამ აფორიაქებულნი და ხაინტკერესონი იყვნენ ისინი.

იმ პერიოდში თბილისში მართლაც ბევრი თავშესაყარი ადგილი იყო, რომელთაც „კაფეებს“ ეძახდნენ.

მახსოვს, ვოლთინის პროსპექტზე, იქ, სადაც ახლა ბორჯომის წყლები იყიდება, იყო კაფე, რომელსაც ერქვა „ფანტასტიკური ჯავახანი“, ანუ პოეტების საამქრო. აქ თავს იყრიდნენ პოეტები, მწერლები, მსახიობები, რეჟისორები, მოდიოდნენ მსატერებიც... აქ ეწყობოდა შეხვედრები მოსკოვულ მწერლებთან, მაიაკოვსკისთან, კამენსკისთან... და ყველაფერს ამას ტონს ცისფერყანწელები აძლევდნენ. იმართებოდა დისპუტები, იყო ერთი აურზაური, ხანა ხატებს, კარიკატურებს, პორტრეტებს... ეს ხალხისათვის. ხაერთოდ კი, მწერლების თსოვნით, მე, კირილე ზდანევიჩმა და ზიგა ვალიშევსკიმ ამ კაფეს კედლებიც მივხატეთ. მაგრამ, ისე, როგორც ბევრი რამ მაშინდელი, ეს მსატერობაც დაიკარგა...

სხვაც ბევრი ახეთი კაფე იყო თბილისში. მაგალითად, „ძმური ნუგეში“, „არგონავტთა იალქანი“ და სხვა, მაგრამ ყველაზე ხაინტკერესო მაინც იყო „ქიპერიონი“, ეს კაფე მდებარეობდა რუსთაველის თეატრის ახლანდელ ქვემოთა ფოიეში. მისი გახსნის ინიციატივაც „ცისფერყანწელთა“ კავუს ეკუთვნოდა. ყველა იმ ხა-

ტკივარს შორის, რომლებიც კი ოდესმე ცხოვრებას გზაზე შემხედრია, ერთ-ერთი ისიცაა, რომ ხელოვნების ეს შესანიშნავი ძეგლი (ვეგულისხმობთ „ქიმერიონის“ მოხატულ კედლებს) ყოველად უაზროდ გაქრა და დაიკარგა... აქ ეწყობოდა ლიტერატურული შეხვედრები, მწერლები კითხულობდნენ ახალ ნაწარმოებებს. შემდეგ გამოდიოდნენ იმ დროის გამოჩენილი მომღერლები და მოცეკვავეები. ხაერთოდ, ეს კაფე ძალიან თვალწარმტაცია ხანასავი იყო. შადრევნებს ირგვლივ, მაგიდებს შორის, თავისუფლად დახვირობდნენ შვლები და ხანდახან ხუფრაზე მოტანილ მწვანეხედავ წასწვდებოდნენ სოლმე...

კაფესთვის რომ მეტი ეშხი და სილამაზე მიგვეცა, გადაწყვეტეთ მიხი კედლები ფრესკული პრინციპით მოგვეხატა. იმ ხანებში თბილისში იმყოფებოდა ცნობილი რუსი მხატვარი ხერგეი სუდეიკინი. მან ჯერ რევოლუციამდე დახატოვა პეტერბურგი. შემდეგ მსახურობდა არმიასი, ავად გახდა და საქართველოში ჩამოვიდა. დაუახლოვდა ქართველ მწერლებსა და მხატვრებს. ჩვენთან ერთად ატარებდა მთელ დღეებს. გამოფენაც მოაწყო. ბევრი ხურათი აქვს შექმნილი თბილისის და, ხაერთოდ, საქართველოს თემებზე. ბოლოს პარიზში წაივია.

პაოლოს ინიციატივით „ქიმერიონის“ მოხატვაში სუდეიკინმაც დიდი მონაწილეობა მიიღო... მოხატა კაფეში ჩასახვეული კიბის მარცხენა მხარე. მიხი თემა იყო „ქართველი პოეტები“ და ეპიზოდები ძველი თბილისის ცხოვრებიდან. დახატა თავისი ავტობიოგრაფიტიც.

ყველამ გატაცებით დაიწყო მუშაობა. მობირდაპირე კედელზე მე დაეხატე „სტუმკოს ღუქანი“ და „ღარაჯი მელა“. ღარბაზის შიდა კედელი დაფარული იყო ღვით კაკაბაძის ნახატებით, რომელთაც ხაერთო თემა ჰქონდათ — გაზაფხული. დანარჩენი კედლები მოხატეს კირილე ზდანევიჩმა და პოლონელმა მხატვარმა ზიგმუნდ ვალიშევსკიმ.

აქვე იმართებოდა მხატვართა გამოფენები. მახსოვს, ერთხელ ასეთი საღამოც მოეწყო: „თბილისის ლამაზი ქალების პორტრეტული ჩანახატები“... ძალიან ბევრი იყო ამ გამოფენაზე მონაწილეობის მიღების მსურველი. პოეტები სახელდასხვოდ წერდნენ ლექსებს, რომელთაც, როგორც ყოველთვის, მუდამ პაოლოს ექსპრომტები სჯობდა. სამწუხაროდ, ბევრი მახალა დაკარგულია და აღდგენაც მიჭირს.

იმართებოდა ხურათების აუქციონიც. შემოსული თანხა მთლიანად კავშირის ფონდში გადადიოდა. ძალზე ხაინტერესო იყო ექსპრომტული მეჯლისები, რომლის დედოფლად მხოლოდ ლამაზ ქალებს ირჩევდნენ. ერთი შესედეით, ყოველივე ამას, თითქოს მხოლოდ გართობის ხასიათი ჰქონდა, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შესედეით. „ქიმერიონის“ შეხვედრებში და საღამოებში უდიდესი როლი

შეასრულეს იმდროინდელი მხატვრული ინტელიგენციის ერთ-
ნული ხახის ჩამოყალიბებისა და მასი ერთჯერადი პოზიციის განმარ-
ტაციების საქმეში. შეიძლება ითქვას, რომ ამ დროს ეს ერთადერ-
თი ადგილი იყო, ზადაც მწერლები და ხელოვნების მუშაკები
ხვდებოდნენ ერთმანეთს... ახლაც კი ბევრჯერ შენატრება ის გან-
წყობილება და შთავიწინება, რომელიც „ქიმიკონში“ სუფევდა.

1919 წელს დღევანდელ სურათების გაღერებაში მოეწყო ქარ-
თველ მხატვართა ნამუშევრების გამოფენა, სადაც ჩემი საკმაოდ
ბევრი სურათი გამოთიფნა. გამოტანილი მქონდა დიდი ტილო „თბი-
ლისის აღმოჩენა“, „ქალი მშეთამშე“, „თევზი ცოცხალი“, „ხაში“,
„ძმა-ბიჭების ქეიფი“ და სხვ.

ამ გამოფენამ გადაწყვიტა ჩემი და დავით კაკაბაძის საზღვარ-
გარეთ წახვლას ბედი.

და, აი, ერთ დღეს, როცა ჩვეულებრივ „ქიმიკონში“ ვიმყოფ-
ებოდა და ჩემთვის განკუთვნილ კედელს ვაბრაგა, უეცრად შე-
მოკარიდან ძახილი მომესმა... ვიციანი ტიცაან ტახაძის ხმა:

— აიღო, რაღაც უნდა გახარო... შენი და დავითის კანდიდა-
ტურა გვიდა, საფრანგეთში მიდხარო!

დადგა ჩვენი გამკზნურების დღეც... მატარებელი ბათუმისაკენ
დაიძრა... გემით იტალიაში უნდა წაქსულიყავით. ვსქარობდით,
ბათუმში დროზე ჩავედით, მაგრამ გემმა ჩამდინამე დღე დაი-
გვიანა. ყოველდღე ვაგალოდით ნახსადგურში. ერთხელ რომელი-
ღაც ღუქნიდან დუღუკას ხმა შემოგვესმა და შევედით. მაგიდას
ყარანოსელები უხსდნენ... ვადაც ლამაზი ადნაგობის ჭაბუკი ისე
მოსდენილად ცეკვავდა კინტორს, ვაოცებულემა აქვე თავისუფალ
მაგიდასთან ჩამოვსხედით: კინტორს ხანგი ცეკვავდა. მაგიდასთან
მივიწვიეთ. დავითი დაინტერესდა: ჩვენ ყველა თბილისელ კინტოს
ვიცნობთ, შენ ვინა ხარო? — ჰკითხა.

ისიც მოჰყვა თავის ცხოვრებას ქართულად. ბედმა ბაეშვობიდან
აქ გამოძრია. მომწონს აქაურობა. ამატომ ბედის კმაყოფილი
ვარო.

გკითხე, ეს ცეკვა როდის ისწავლეთ-ჰეთქი.

— სხვას რას ვაკეთებო, — მიპასუხა.

იშვითად შინახავს, ვინმეს ახე ლამაზად კეკავოს კინტორი.

ბოლოს ჩვენი ნანატრი გემიც გამოჩნდა. „ფრანს ჟოზეფ“, —
ახე ერქვა ამ გემს. იგი იტალიისა იყო. ნახევრად სამგზავრო, ნახევ-
რად სატვირთო...

ძალიან გაგვიჭირდა სამობლოსთან გამოთხოვება. მზე უკვე
ჩახული იყო და ბინდებოდა. გემი დაიძრა, გურიის შთების ხილუ-
ეტი თანდათან შეუერთდა ზღვას... გული დაგვიძმძმდა, მეორე
დღემდე ერთმანეთისთვის ხმა არ ვაგვიცია.

სტამბოლში ჩავედით... რამდენიმე თავისუფალი ხაათი გვექონ-
და და ქალაქი დავათვალიერეთ.

დრო იწურებოდა და გემზე დავბრუნდით.

როგორც იქნა, გამოჩნდა იტალიის საოცნებო ხანაპირო, პარიზში
 ში მთელი თვე-ნახევარი ვცხოვრობდით... არცა გვძიოდა, არცა
 გვციოდა, არცა გვწყუროდა... საფხენი ვიყავით ამ მარადიული
 ქალაქის ხილამაზით, მისი ხელოვნებით... შეიძლება ბევრი რამ
 ვერ მოახწროს და ვერ ნახოს ადამიანმა თავისი ცხოვრების მან-
 ძილზე, მაგრამ რომი და, ხაერთოდ, იტალია, უსათუოდ უნდა ნა-
 ხოს, უნდა ნახოს პეტრეს ტაძარი, სიქსტეს კაპელა, კონსტანტინეს
 ტრიუმფალური თაღი, მიქელანჯელოს მედიჩების აკლდამები,
 თვითონ მიქელანჯელოს აკლდამა, მისი მოხე... მართლაც საოცარი,
 ადამიანის გენიის შესაძლებლობის უმაღლესი გამოხსივებაა მოხე...
 უნდა ნახოს კოლიზეუმი და რა ვიცი, რომელი ერთი ჩამოვთვალო...

შეიძლება არც იცოდეს, რომ არსებობს ხელოვნების უფრო აღ-
 რეული, მრავალსაუკუნოვანი ისტორია, არაფერი სხვა არ იცოდეს
 და ნახოს მხოლოდ რომი...

აქ პირველად შევავრძენი ადამიანური შესაძლებლობების ფან-
 ტასტიკური ძალა... ყველა, ვისაც მის მიწაზე დაუდგამს ფეხი,
 დიდ მწერლებს, დიდ მხატვრებს, დიდ მუსიკოსებს, ახლებურად
 განუცდიათ ხელოვნების სიღიადე. იტალიაა სწორედ ის ქვეყანა,
 რომელიც ყველაზე მჭევრმეტყველურად გარწმუნებთ ხელოვნების
 დიდ შესაძლებლობებში...

აღარ ბრუნდებიან, მაგრამ არც არასოდეს მტოვებენ რომის
 დაუვიწყარი დღეები.

და მაინც... და მაინც... ჩემი ყველაზე დიდი სიყვარული — ჩემი
 სამშობლოს შემდეგ ვკუთვნის პარიზს.

პარიზი... უსახრულოდ შემიძლია ვიმეორო ეს სატყეა. უდი-
 დესი მაგიური ძალა აქვს მას ჩემთვის... როგორი აღფრთოვანების,
 როგორი სიყვარულის სატყეები არ წამიკითხავს მასზე და მაინც,
 ყოველთვის მგონია, მათში სრულყოფილად ვერასოდეს ვერ ითქვა
 ის მთავარი, რითაც ასე იზიდავს ყველას პარიზი... ვერც მე ვი-
 ტყეა, მაგრამ ვიცი, რომ პარიზი ეს არის ჩემი ცხოვრების ერთი
 ძალზე მთავარი და განუშორებელი ნაწილი... იგი ხუნთქავს... მე
 ვგრძნობ მის გულახცემობს, მის ფერს, მის ხმას, მის სიცოცხლეს
 მთლიანად. ვგრძნობ მის ხულს, პარიზი ჩემი ხულას ნაწილიცაა...

მადლობა მას!..

მატარებლიდან, რომელსაც პარიზისაკენ მივყავდით, მოჩანდა
 იტალიის კონტრასტული, ფერადოვანი პეიზაჟები. იგი საქართვე-
 ლოს გვახსენებდა და ჩვენს ხულს სინაზითა და ზითბოთი აკვებდა.
 გვიან ღამემდე თვალი არ მოგვიხუჭავს. თითქმის ვერაფერს ვხე-
 დავდით, მაგრამ ფანჯარაში მაინც ვიცქირებოდით. ორივეს მოგვ-
 წყურდა. მატარებელი რომელიღაც ხადგურში გაჩერდა... ცოტა
 მოშორებით ონკანი დავინახე. ხასწრაფოდ ჩავიბრანე და ბოთლი
 ავახე... მობრუნება ვერც კი მოვასწარი, რომ მატარებელი დაი-

ძრ... მაშინ ახალგაზრდა ვიყავი, გამოვეუდექი. საბედნიეროდ, დავეწიე. ღამეა. ცივა. კარები არ იღება. რაღა უნდა მექნა... დავწინი ასე კიბუხე. გზა სულ გვიარაბებში გადაიღდა. კიდეც კარგი, ნახევარი საათის შემდეგ მატარებელი გაჩერდა. გადმოვხტი და ჩემი ვაგონისაკენ გავიქეცი. დავითა ღელავდა. ნამდვილად დარჩა და რაღა ექნათ. ისე გამჭვარტლული ვიყავი, ვერ მიცნო... მერე, როცა დამშვიდდა და გადაიშალა შეძლო, მითხრა: ბათუმში რომ ზანგი ვნახეთ, იმაზე უფრო შავი ხარ. აბა, ერთი კინტოურიც დაუარეო.

ჩავედით პარიზში. წვიმდა. ყველაფერს რუსი ფერი ედო. ვაგონები მთლიანად დაიცალა... ჩვენ კი აღვიღოდან არ ვიპოვდით. პარიზი უღაპარივით გვექონდა წარმოდგენილი. იქნებ სხვაგანა ვართ, მოდი, ვიკითხოთ. — მითხრა დავითმა. ენა არ ვიცოდით, მაგრამ მატარებელში რამდენიმე ხიტყვა ვისწავლეთ და ახლა ამ სიტყვებით ვაპირებდით გზის გაგნებას...

შოვიდა პოლიციელი.

— ბატონებო, მიბრძანდით ქალაქში, აქ დარჩენა აღარ შეიძლება; — მერე მიხვდა, ჩამოხულები რომ ვიყავით. პაპიროსი მოგვარდა და გამოგვყვა... აქ ომნიბუსია, იქით ტაქსის გაჩერებაა, თქვენ რომელი გნებავთ... მიგვახწავლა სტუდენტების სასტუმროც და გამოგვეთხოვა. ასე კულთბილად მოგვექცა პირველი ფრანგი.

საოცარი დილა გათენდა პარიზში... აღარ წვიმდა. ოცნება იყო პარიზი. ჩვენ იგი გულთ შევიყვარეთ და მთლიანად მივედეთ... გაეზდით მისი დროებითი შეილები.

შემდეგ, თანდათან... კვებაც გავიკვლიეთ. ენაც ვისწავლეთ... განცალკევდით კიდეც... საერთოდ კი, ერთ უბანში ვცხოვრობდით და მუდამ ერთად ვიყავით.

პარიზს ნაღვლიანი იერა დაჰკრავს. მან ნაღვლიანი დიმილი იცახ და ამჟამა მისი განუმეორებელი ხილამაზის ერთი ხაიდუმლოც.

რა თქმა უნდა, ძალიან ძნელია, კაცი რომ პარიზში წესიერად მოეწიოს, ისიც ისეთი კაცი, ხელოვნებაში რომ ეძიებს ბედს.

ამ დროს ფრანგებს ორმოცა ათასი მარტო თავისი მხატვარი ჰყავდათ, ხამოცი ათასი კი ჩამოხული. იყო ბრძოლა არსებობისათვის, სახელისათვის, აღვილისათვის... ვალერეებმა და ხალონებში ეწიობოდა გამოფენები, ხაზოგადობა ხარბად ეტანებოდა ყოველივე ახალს, საინტერესოს.

პირველ ხანებში მეც და დავითსაც ვაგვიჭირდა. მაგრამ თუ რაიმე გვიშველა, იმან, რომ ჩვენი სურათები ზშირად იფინებოდა...

რაც შეეხება აკადემიას, ჩვენ აქ არ გვიხწავლია. როცა ნამუშევრები ნახეს, გვითხრებს, — თუ ვინდათ, მივიღებთ, მაგრამ არ გიარჩეთ, თქვენ უკვე დახრულებული მხატვრები ხართ. საკუთარი სახე გაქვთ, აკადემია ვერაფერს მოგცემთ... დარჩით პარიზში,

6288 980

თვალი მიაღვენეთ მხატვრულ მიმდინარეობებს, იმუშავეთ დაშორ-
კადებლად, მიაღეთ მონაწილეობა გამოფენებზე, ასე აჯობებს აკ-
დეშიაში კი თქვენ გაივლით ფრანგულ სკოლას, დაკარგავთ თქვენ-
სას და ჩვენსადაც ვერ აითვისებთ ისე, როგორც საჭიროა, რადგან
ამას მეტი დრო და სხვანაირი ტრადიცია სჭირდებაო...

ძალიან გავგავიროვა ასეთმა პასუხმა, მაგრამ მაინც დავუჯე-
რეთ. მოგვიანებით მივხვდით, რომ მართალი უთქვამთ.

ცესოვრობები იუვენსის ქუჩაზე, მონპარნასის უბანში: მქონ-
და პატარა სახელოსნო. რა თქმა უნდა, მიჭირდა, მაგრამ ჩემი
ცხოვრება მაინც უდიდესი შთაგონებით იყო სავსე.

თითქმის ყოველდღე კაფე „როტონდას“ სტუმრები ვიყავით.

სულ, ვგონებ, თორმეტიოდე მაგადა იდგა იმ ნახევრად ბნელ
პაპიროსის კვამლისაგან ჩახუთულ ოთახში, ხადაც მხატვრები და
პოეტები იყრიდნენ თავს. რა იყო ეს კაფე?... არაფერი განსაკუთ-
რებული, მაგრამ განუმეორებელი პოეტური ელფერი მიანაჭებს მას
მეოცნებე ადამიანებმა. ვინ არ მოდიოდა აქ... ხაიდან ჩამოსულებს
არ ნახავდით. იყო ერთი ხმაური, ლექსების ხმამაღალი კითხვა,
დავა, კამათი... საუბრები კუბიზმზე, აბსტრაქციონიზმზე, რეა-
ლიზმზე...

კაფე ძალიან ხაინტერესო ხანსაჰი იყო იმიტომაც, რომ აქ
ათასი ჯურის ხალხი იყრიდა თავს. უმეტესწილად, ყველას უჭირ-
და და ყოველივე ეს მათ სახეებზე ისატებოდა... უჭირდათ მარტო
მატერიალურად კი არა, მორალურადაც. თვით ყველაფრის მომსწ-
რე და ყველაფერს შეგუებულ პარიზელებსაც კი აოცებდათ ეს
ჭრელი სამყარო.

კაფეს პატრონი გასლდათ ვინმე ლიბიონი. კარგად წერს თავის
შესანიშნავ მოგონებებში ილია ერენბურგი: ლიბიონი გერასოდეს
წარმოიდგენდა, რომ მისი სახელი ოდესმე ხელოვნების ისტორიაში
შევიდოდაო. მეც დამამახსოვრდა მისი სახე. იგი უაღრესად კე-
თილი გულის კაცი იყო... უმეტეს შემთხვევაში, მის სტუმრებს
(ამ ოთახის სტუმრებს მაინც) ერთი ფრანკიც არ ელთ ჯიბეში.
ხშირად კი, როცა ვისიძე, შიმშილისაგან გატანჯულ სახეს ხედავ-
და, მათ ნამუშევარსაც იყიდდა სოლმე. ისე, უბრალოდ. მას ხელოვ-
ნებისა არაფერი გაეგებოდა, არცა სჭირდებოდა, მაგრამ ამას მხო-
ლოდ კეთილი გულით აკეთებდა, მხატვარს რომ უსერსულობა არ
ეგრძნო, იმიტომ. ლიბიონის სტუმრების უმრავლესობა ამ დღეში
იყო. არ ვიცი, რა მოგებას ნახულობდა იგი, მაგრამ ისე იყო
შენეული ამ ხალხს, უმათოდ გაძლება უჭირდა.

ამ ჩამოძინილი ადამიანებიდან ბევრმა მის თვალწინ მოიხვეჭა
სახელი, მაგრამ, როგორც წესი, ისინი, ჩვეულებრიხამებრ, მაინც
მოდდიოდნენ აქ. ასეთ შემთხვევაში ლიბიონი მათ მოწინავეით ესალ-
მებოდა. უყვარდა ეს ხალხი, მათი ნაწარმოებები კი არ აინტერე-
სებდა. ყოველივე ეს მისთვის მიუწვდომელი იყო. ამბობენ, მერცე,

როცა მან ეს კაფე გაყავა, სოკვერ მურმე შინც მოდიოდა და ნაღვლიანად იჯდა სოღმელ... მხატვრებსაც უყვარდათ ლაბორატორიაში მათვე გააცილებს იყო უკანასკნელ გზას... პოეტები და მხატვრები კოფილან შახი უკანასკნელი ჭირახუფლები.

„როტონდაში“ დიდი როლი ითამაშა იმ აღმაშენებელი შეხედულებების ჩამოყალიბების საქმეში, რომელთაც აქ უსდებოდით ყოფნა. საჩუხაროა, რომ იგი ახლა აღარ არსებობს... ჩემს მესხიერებაში კი დარჩა საკუთრად მინიშნებული ადგილები, სადაც მუდმივად ხსდებოდნენ პაკასო, მოდილიანა, რივერა, აბოლიანერი, ლექსი, დერენა, ფუჟიტა...

ვინ არ მინახავს და არ შეხვედრია აქ... მახსოვს პაკასო... მოვადლოდა თვისი თეთრი ძაღლით. აგი ამ დროს უკვე სახელმწიფო-ჭილი მხატვარი იყო და ლიბაონა მუდამ კრძალვით ეპატიებოდა კაფეში.

— მობრძანდით, ბატონო პაკასო...

მას თეახსი განკუთვნილი სკამი ჰქონდა...

აღამიანებზე, რომლებსაც მე „როტონდაში“ და, სურთოდ, ამ პერიოდში ვხვდებოდა, ქვემოთ დეწერ. ახლა კი მინდა გაეახსენო ჩვენ პირველი ნაბიჯები უზარმაზარი ქალაქის მხატვრულ სამყაროში. აქაც პირველი გზის გამკვლევი „როტონდა“ იყო...

„როტონდაში“ მუდამ იცოდნენ, რომელი გამოფენა ხდ და როდის იმართებოდა. და აი, გავაგე, რომ „ზამთრის ხალონიში“ („ხალონი ლიივერ“) ეწყობა ახალი გამოფენა. ეს იყო დიდი, უზარმაზარი, ტაძარივით შენობა, რომელშიც ოციათახი ნამუშევარი ეტოლდა. გარეთ, სიშვეანეში, დია ცისქვეშ პფენდნენ ქანდაკებებს.

გადავწყვიტე, მეც შეეცადა ბედი და მეორე დღესვე გავაგზავნე ოთხი ნამუშევარი. ძალიან ველავდი. ჩემი ახალი ნაცნობები არაფერს მეუბნებოდნენ, მაგრამ მათ თვალბშიც იმას ვკითხულობდი, რასაც თვითონ განვაცდიდა. ჩამოხვლისთანავე ხურათების „ზამთრის ხალონიში“ გავზავნა მათ მეტად ნადრევად შიანდათ. მაგრამ მოხდა დაუჯერებელი: ოთხი დღის შემდეგ მომივიდა ცნობა, რომ ყველა სურათი შიიღეს. წარმოიდგინეთ ჩემი ხიხარული... ყველა გააკვირვა ამ ამბავმა. უცხოელიხთვის ასეთი წარმატება ძალზე იშვიათი და ძალზე მოულოდნელი რამ არიხო, მეუბნებოდნენ.

მაგრამ უფრო მეტი ხიხარული მელოდა. ისევ მომივიდა ბარათი: „თქვენნი ნამუშევრებთან ერთი, კერძოდ, „კინტოების ქეიფი ქალთან“, ესხანელ მხატვარ ფენახსი სულთავას მოეწონა და ფასი გვაცნობეთ.

მაშინვე მივიღე. ფასი არ ვაცა, მაგრამ, თუ ამდენი ნამუშევრისგან სულთავამ ჩემი ამოირჩია, მე მზად ვარ, ვაჩუქო-შეთქი...

— არა, ეს არ შეიძლებაო, — მამასუხეს.

მე ისევ უარზე ვიყავი. გაოცდნენ, რაკი ასეა, თქვენს სურვილს სულთავას გადავცემით.

მეორე დღეს კი, სადამო ხანს, როცა ის-ის იყო, „როტონდში“ წახვლას ვაპირებდი, ჩემს სახელოსნოში მოულოდნელი სტუმარი მოვიდა.

— თუ არ ვცდები, მე მოვედი იმ მხატვართან, რომლას ნამუშევრები „ზამთრის ხაღონში“ გამოფენაზე ენახე... გულა... შვილი...

მე თვალს არ ვუჯერებდი... ჩემ წინ ნამდვილად იგნახით სულაგა იდგა.

— დიას, მაესტრო, მობრძანდით...

სულაგამ ქუდი მოიხადა და თავის ოდნავი დახრით თითხში შემოვიდა. ერთხანს უხმოდ ათვალიერებდა კედელზე გამოფენილ სურათებს... შემდეგ, სადაური ხართო, მკითხა.

— ქართველი გასლავართ...

— ქართველი... დიდი ხანია, რაც პარიზში ცხოვრობთ?

— სულ რამდენიმე თვეა, მაესტრო.

სულაგა ისევ ნამუშევრებს მიაჩერდა. მე სხვა სურათებიც გადავწყვეე... კარგა ხანს ათვალიერა.

დაინტერესდა საქართველოს ისტორიით, მისა სელოფნებით... მეც ვუამბობდი მის წარსულზე, წარსულის ძეგლებზე, ქართულ ფრესკებზე და ხალხზე, რომლის ძირითადი ენერგია ხაცოცხლისა და არსებობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლაში დაიხარჯა. იგი ინტერესით მისმენდა.

— თქვენ რომ საქართველოზე ლაპარაკობთ, მე ესპანეთის ისტორია მახსენდებაო, — მითხრა ბოლოს.

— ახეთი აზრიც არსებობს, რომ ესპანეთში მცხოვრებ ბასკებსა და ქართველებს ერთი ზაერთო წინაპარა მყოლიათ-მეთქი, — ვუთხარი.

იგი გაოცდა.

— თუ ეს ასეა, მაშინ მართლაც კარგი აღლო მქონია, რომ ამდენ ხალხში ჩემი „ძმა“ მიცენია.

ბოლოს რამდენიმე სურათი გადათვალა, მკითხა, ამ ნახატებს თუ შეეღვევითო.

— როგორ არა, სიამოვნებით, თუ გნებავთ, მეტიც იყოს.

სულაგამ გაიღიმა და ჯიბიდან ფრანკების ორი დახტა ამოიღო. მე უარზე ვიყავი, ფულს არ ავიღებ, იხე წაიღეთ-მეთქი, მაგრამ არც მოისმინა.

— მარტოდენ კარგი სიტყვებით რომ შეიძლება აღწეს ცხოვრება, რაღა გვიჭირდა. მე ბევრი რამ გამომიცდია და ყველაფრის ფასი ვიცი. თქვენ ასლა ეს ფული გჭირდებათ. აიღეთ და უკეთესი სურათები დაგვიხატეთო.

სულაგა წავიდა.

ერთხანს გაოგნებული ვიდექი... შემდეგ მძლეწარება დამეუფლა... სახელოსნოში ვედარ გავჩერდი და გადავწყვიტე, „როტონ-

დაში“ ვაქცეულიყავი. შლიაპა დავისურე... მაგრამ არ მომერგო...
 მიუხვდი, რაშიც იყო საქმე... კიბეები სახწრაფოდ ჩავიბრინე, შო-
 რიდან მოკარი თვალი სულთავას. ვხედავ, მიღის ჩემი შლიაპა...
 დავწვი-

— მესტრო...

სულთავა მაშინვე მობრუნდა. რა მოხდაო. მე ავუსხენი:

— პატარა გაუკებრობაა. შეცდომით ჩემი შლიაპა წავიღიათ-
 მეთქი.

ერთხელ ეს ამბავი მოეუყევი ცნობილ არქეოლოგს — კუფტინს.
 მან გაიღიმა და თქვა:

— რა შესანიშნავია... მე ახლა ვხედავ იმ წუთს, როცა პარიზში,
 მონპარნსის ბულვარზე, ორმა ბასკმა ქულები გაცვალაო.

იმ დროს სულთავა დიდად განთქმული მხატვარი იყო და კლა-
 სიკოსად ითვლებოდა. ხან პარიზში ცხოვრობდა, ხანაც მადრიდში.
 ამ შემთხვევამ კი საკმაოდ დაგვაახლოვა... რამდენჯერმე, მისივე
 სურვილით, სახელოსნოშიც ვეწვიე. შამბობდა თავის ცხოვრებას.
 ებაახობდით ესპანეთზე, პარიზზე, საქართველოზე, მხატვრობაზე...
 ცდილობდა დავეახლოვებინე, მაგრამ, ხაერთოდ, ძალიან შორიდუ-
 ბული ვყავი და არც ერთი შემთხვევა არ გამომიყენებია. მითხრა,
 შენი სურათი ჩემს კოლექციაში იქნება, შემდეგ კი მადრიდის მუზე-
 უმს გადავცემო. სხვათა შორის, ამ რამდენიმე წლის წინ სახელოს-
 ნოში მქეცია ესპანელი პოეტი ლუის ლანდინესი. ბევრი ვისაუბ-
 რეთ. მე ვუამბე მას სულთავასთან ჩემი შესხედრების ამბავი. მითხრა:
 თქვენი სურათი სულთავას კოლექციაში მაქვს ნანახიო. მე რეპრო-
 დუქცია ვაჩვენე. დამიდახტურა, — ეს არისო. ძალიან მოეწონა
 სულთავას შლიაპის თავგადასავალი. შესანიშნავი მოთხრობის თე-
 მათო. მე ვუთხარი: — მოთხრობაც უკვე დაწერეს-მეთქი... დავუსა-
 ხელე ლდო ავლიანის მოთხრობა. ვაიციანა, არა უშავს. მე ლექსს
 დავწერო. მართლაც დაწერა.

პირველსავე გამოფენაზე (ზამთრის ხალონში) ჩემი მეორე სუ-
 რათიც გაიყიდა. ეს იყო „ხაღვეგრძელო განთაიდახას“. იგი შეი-
 ძინა აკაო სოშტარიამ.

ერთ მშვენიერ დღეს პარიზას ერთ-ერთ ცნობილ ბულვარზე
 „რუ ბოჟსიზე“ მე, დავითი და შალვა ქაქოძე კერძო გალერეებში
 მოწვობად გამოფენებს ვათვლიერებდით (აქ ყოველ კვირას იცე-
 ლებოდა ექსპოზიციაები). შევედით ერთ-ერთ გალერეაში, მადლე-
 ნის მოეღანზე, რომელსაც „გალერა როზენბერგი“ ერქვა. ამ გალე-
 რეის პატრონი ჰფენდა მხოლოდ ისეთ მხატვრებს, როგორიც იყო
 პიკასო, მტიხი, დერენი, ბრაკი... ამჯერად კუბისტური ნამუშევ-
 რების გამოფენა იყო...

უცდრად ქართული ლაპარაკი შემოგვესმა... ვხედავთ, დგას სამი
 კაცი და პიკასოს სურათებს უყურებს. დავაყურადეთ... ერთი აქემ-
 და... რა კარგია, საქართველოში კი არ იცნობენ, უხათუოდ შევი-

ძანოთო. ჩვენ ვაგვიკვირდა, ვინ უნდა ყოფილიყო, ისაც ქართველი, ასე ძვირადფასებული სურათის ყიდვას რომ აპირებდა...
 დაეკვირდით და აკაკი სომტარიც ვიცანით. მეორეს არ მოსწონდა. რად გინდა, ამას ვინ შეხედავსო, ეუბნებოდა. სომტარიც მერყეობდა, ამბობენ, დიდი მხატვარია და იქნებ ჩვენ არ ვეცხმისო. ძალიან ავლელდით. მივედით და გამოველაპარაკეთ.

— ჩვენ ყურს კავდებდით და ძალიან ვაგვიხარდა, პიკასოს ყიდვა რომ დააპირეთ, ახლა კი გვწყინს, რომ აღარ ყიდულობთო, ვუთხარი. ისეც დაიწყეს კამათი, მაგრამ ჩვენ მათთვის ავტორიტეტები არ ვიყავით და არ იყიდა. იყიდა ანდრე ლოტი, ესეც ფრანგი კუბისტია. შემდეგ კი იგი ჩემს სურათთან ერთად საქართველოს ხელოვნების მუზეუმს გადმოუგზავნა.

საკმაოდ სშირად ვმონაწილეობდი სხვადასხვა ჯგუფურ გამოფენებზე. მქონდა, აგრეთვე, პერსონალური გამოფენები პარიზსა და ნიუ-იორკში. ერთ-ერთი გამოფენის დროს ჩემზე დაიწერა მონოგრაფია, რომლის ავტორი გახლდათ ცნობილი ხელოვნებისმცოდნე მორის რენალი (სხვათა შორის, მორის რენალი ბოლო წლებში მხოლოდ პიკასოსზე მუშაობდა).

არის მოვლენები, ამბები, არიან ადამიანები, რომლებიც არასოდეს გვტოვებენ... პირაქით, ისინი მუდამ განუწყველებიან, თან დაგვაქვს მათი ხიყვარული, მადლიერების გრძობა მათდამი.

ერთი ასეთი ადამიანი ჩემს ცხოვრებაში მორის რენალი გახლდათ. სრულიად მოულოდნელად შევხვდი მას. ეს იყო ერთ-ერთი ხალხის გამოფენაზე. ერთი ამხანაგი მყავდა, გვარად რომი. პოლონელი. მან მითხრა, აქ არის ერთი ცნობილი ფრანგი ხელოვნებისმცოდნე, შენი ნახატები მოსწონს და გაცნობა უნდაო.

შემდეგ სახელოსნოშიც მოვიდა... დიდხანს ვისაუბრეთ... ძალიან დაინტერესდა საქართველოს წარსულით, მისი ხელოვნებით. მითხრა:

— საქართველოს ვიცნობ, ზოგი რამ მის შესახებ წამიკითხავს, მაგრამ ამ ქვეყნის წარმომადგენელს პირველად ვხვდებით...

შევეცდები, ფრაგმენტულად მაინც აღვადგინო ზოგი რამ, რაც მან ჩემდა გასაოცრად და გახასხარად საქართველოსზე მიაპბო...

... საქართველო ჩემთვის არის იდუმალებით მოცული შორეული ქვეყანა.

ბავშვობაში გეოგრაფიის წიგნში ამოვიკითხე, რომ იგი ორ ზღვას შორის მდებარეობს, რომელთაგან ერთ-ერთს შავი ჭკვია. ძალიან დიდხანს მაწვალებდა ფაქრი, თუ რატომ უნდა რქმოდა ამ ზღვას ასეთი სახელი... დამიხატავს კიდევ ამ ქვეყნის კონტურები... მთები, რომლის ერთ-ერთ მიუვალ კლდეზე ღმერთებმა პრომეთე მიაჯაჭვეს... მასხოვს ერთი სიმღერა, რომელშიც ქართველი ქალის ხილამაზეს ასხამდნენ სიტბას... ალბომში დღემდე

ვემოძრავი ღამის ქართველ ქალთა სურათები, რომლებიც მაშინ მაღალიაში იყიდებოდა. ბრწყინვალე კოსტუმები აცვიათ ამ ქალებს ერთ სურათს შინც ძალიან დიდხანს ვინახავდა, რადგან იგი მავთნებდა გოგონას, რომელიც მომწონდა. მაშინ გავიგე, რომ ეს ქალები მსოფლიოში ყველაზე ღამაშები არიან. მაშაკაცება კი შეუძარებელი ცხენოსნება. ასეთი გრძნობა მაქვს, ისინი მუდამ ცხენზე არიან ამხედრებულნი. გონაა, ხულ რამდენამე ნაბიჯის გავლაც რომ სჭირდებოდეთ, ცხენს უნდა მოატყუნო-მეთქი... ამაში ისტება ტემპერამენტი... ბუნება... ხახიათა. საქართველო სომ შთიანი ქვეყანაა. ალბათ, დაკლანდილი და ბორცვაანია მისი რელიეფი, მდინარეებიც ცხრა ტოტად მოედინებიან, აღამიანებიც სწრაფად მოძრაობენ... თქვენს ნახატებშიც ამას ვხედავ... მათშიც მთავარი— ხაზი და მოძრაობა... ხახის, თვალების, სხეულის, ხელების, განსაკუთრებით ხელების... ჩემთვის ესაა ქართული შმანები — ელევგური, კეთილი; თავისებურია, საოცარი, უცხო კოლორატით სავსე. ათას ერთი ღამის ზღაპრებზე უფრო მიმზიდველია... იგი სავსეა მითებით, ლეგენდებით... სავსეა რაღაც გამოუცნობი ტრავაზმით და ყოველივე ეს იგრძნობათქვენა სურათებშიდანაც... თქვენმა სურათებმა თითქოს უფრო დამახლოვეს საქართველოსთან. ამის გამო მე თქვენს მადლობელი ვარო. — მითხრა მორის რენალმა. თითქმის მთელი ორი საათი ღამარაკობდა, ღამარაკობდა შეუჩერებლად, გატაცებით.

ყოველივე ამის შესახებ მან შემდეგ წიგნშიც დაწერა...

დიდხანს ვისაუბრეთ ხელოვნებაზე, განსაკუთრებით, თანამედროვე ხელოვნებაზე. მის მიმდინარეობებზე...

ბევრი რამ სამუდამოდ დამამახსოვრდა მისი საუბრიდან. მითხრა: „უცხოელები რომ ჩამოდიან, თავიანთ თავს არ უნდა კარგავდნენ, არ უნდა სდებოდნენ ფრანგული მსატყრობის ეპიკონები, თორემ მათგან არც ფრანგი გამოვა და თავისხაც დაკარგავენ. რა ფახი ექნებოდა, მაგალითად, თქვენს მსატყრობას, რაგინდ ოსტატურად უნდა იყოს იგი შესრულებული, თუ მოვაცილებდით ეროვნულ კოლორატს... თუ მოვაცილებდით ამ მთავარს, რაც მას სხვა ათასი ნაშუაგრიდან გამოარჩევს. ამას შესახებ ახლა ძალიან ბევრს ღამარაკობენ პარიზში და სამართლადანადაც. თქვენი ნახატები მიმანიშნებენ, როდენ თავისებურია დარჩენილა ქართული ხელოვნება, მიუხედავად იმისა, რომ გამანადგურებელი ომების საუკუნეები გამოიარა... აი, ესაა დასაფასებელი. ასეთი ხელოვნება გვაფვრტებს უცხო ქვეყანას, მისი ხალხის სულს... იგი გვაფიქრებინებს, რომ სხვაგანაც შეიძლება შესვდე საოცარსა და დიდებულს“.

ეს და ბევრი მსგავსი თვალსაზრისი აქვს გამოთქმული მორის რენალს თავის მონოგრაფიაში, რომელიც ჩემსე დაწერა... არც უთქვამს, რომ წიგნს წერდა. ეს მან, ალბათ, მახთვის ამ მშვენიერი და იდუმალებით სავსე ქვეყნის სიყვარულის გამო გააკეთა, რომ-

ლის ერთი წარმომადგენელიც მე ვიყავი იმდროინდელ პარიზში...

ამ მონოგრაფიაში მორის რენალი მე ძალიან მაქვს წერს: „ლადო გუდიაშვილის სურათებით თქვენ საქართველოს შეიყვარებთ“. სულ ახალგაზრდა ვიყავი და, რა თქმა უნდა, ძალიან ვამიხარდა... ახლა კი ვიცი, რომ ეს შეფასება მაშინ გადამეტებული იყო. მაგრამ მაინც, რა შეიძლება ხელოვანმა უფრო მეტი ინტეროს, ვიდრე ის, რომ მისი ნამუშევრები ვაღაცას, თუნდაც ერთ ადამიანს, შორეული ქვეყნის მკვიდრს, მის ხათაყვანო სამშობლოზე კეთილ ფიქრსა და სურვილებს აღუძრავს...

წიგნი გამოვიდა 1925 წელს. იგი გამოსცა გამომცემლობა „ო, ხან პარიზი“ („მეუღარებელი“). რა თქმა უნდა, ეს ძალიან ხაინტკერესო და სახიხარულო ფაქტი იყო ჩემთვის... წიგნი, მართალია, დიდი ტირაჟით არ დაბეჭდილა, მაგრამ მხატვრულ სამყაროში მან გამოსმაურება კპოვა. მორის რენალი მაშინაც უკვე ცნობილი ხელოვნებისმცოდნე გახლდათ და მისი წიგნის გამოქვეყნება ახალგაზრდა, ისიც უცხო, ქართველ მხატვარზე, უბრალო ფაქტი არ იყო.

ამ დროს მე უკვე, ასე თუ ისე, მიცნობდნენ. საკუთარი, პერსონალური გამოფენებიც მქონდა პარიზსა და ნიუ-იორკში, სხვადასხვა სალონებშიც ხშირად ვმონაწილეობდი და უკვე შეიძლებოდა ერთგვარი ანალიზის გაკეთება, დასკვნის გამოტანა... შეიძლებოდა იმის თქმა, რა გავაკეთე, რა იყო ხაინტკერესო, ან უინტერესო თითქმის სუთი წლის მანძილზე ჩემს შემოქმედებაში, მაგრამ ასეთი რამ მაინც ძალზე მოულოდნელი იყო. მით უმეტეს, რომ იმ ერთხელ სტუმრობის შემდეგ მორის რენალი სახელოსნოში აღარ მწვევია... ხაოცრად მახვილი თვალი მქონია, თუკი ყველაფერი მხოლოდ ერთხელ ნახვით დაიმახსოვრა; სალონებსა და „როტონდაში“ კი ვხვდებოდი ხოლმე... მაგრამ როგორც ბევრ სხვა ხაინტკერესო ადამიანთან, რომლებიც თავისკენ მიხმობდნენ, არც მასთან მქონია უფრო ახლო ურთიერთობა. ყოველთვის მოკრძალებით ვესალმებოდი. ასევე მოკრძალებით გამოვემშვიდობე საქართველოში წამოსვლის დღესაც. ვთხოვე, ჩამოსულიყო. დამპირდა, ეს ჩემი დიდი ხნის ოცნებააო, მითხრა, მაგრამ მას შემდეგ მე იგი აღარ მინახავს.

ამ რამდენიმე წლის წინ საფრანგეთიდან გამომიგზავნეს მისი ერთი ბრწყინვალედ გამოცემული წიგნი — იმპრესიონისტებზე. ამბობენ, ცოცხალი აღარ არისო... ბევრი სიკეთე მაგრძნობინა მან თავის დროზე, როგორც სიტყვით, ისე საქმით. ეს წიგნი კი ჩემთვის მართლა უძვირფასესი საჩუქარი იყო... საფრანგეთის საჩუქარი, მისი სიკეთე... მე უზომოდ მადლობელი ვარ მისი, მისი ნიჭიერი შეილები, მადლობელი ვარ იმ წლებში...

ამბობენ, ბიბლიურმა მოხემა, როცა თავისი მრავალტანჯული ერი სამშობლოს საძებრად წამოიყვანა, გზად კიდევ მრავალი

ტანჯვა გამოიარა, მაგრამ საშინელი შიმშილობის ქამს, ხალხი რომ სულ მთლად არ ამომწყდარიყო, ღმერთი ციდან მანანს უგზავნიდაო... ყველა პოულობდა თავისას, ზოგი მეტს, ზოგი ნაკლებს, მაგრამ მაინც საკმაოს...

მუდამ ეს ციდან ჩამოცვენილი მანანა მახსენდება, როცა იმდროინდელ პარიზსა და კაფე „როტონდასე“ ვფიქრობ... აქაც, ვინც კი შემოგვამდა ფეხს, ყველა პოულობდა თავისას — ზოგი მეტს, ზოგი ნაკლებს, მაგრამ მაინც საკმაოს.

ძალიან ბევრი ცნობილი სახელი გავიდა აქედან ქვეყნად... ერთი მათგანი ამედეო მოდილიანი გახლდათ. ყოველ საღამოს თავის განკუთვნილ ადგილზე იჯდა იგი „როტონდაში“ და აკეთებდა ჩანახატებს. სშირად ჩვენს თვალწინ იქმნებოდა მისი სახწაულებრივი სურათები... მაშინ იგი ცნობილი არ იყო.

მოდილიანამ შეძლო გამოეხატა არა მარტო საკუთარი მძაფრი განცდები და ტკივილები, არამედ, საერთოდ, ადამიანური განცდები და ტკივილები; სხვას რას ნიშნავს ცნება „თანამედროვე მხატვარი“, თუ არა იმას, რომ მან უნდა გამოხატოს თავისი დროის მღელვარება, ვაგვავთნოს და განგვაცდევინოს ამ დროის ძახილი, მისი ცოცხალი სმა, მისი ღრმა ფსიქოლოგიური განცდები... ამისათვის პორტრეტის მარტო გარეგნული მიმზგავსება არ კმარა, ამისათვის საჭიროა ადამიანის სულის ამოცნობა, მისი სულიერი სამყაროს შეგრძნება. ასეთი მხატვარი გახლავთ მოდილიანი — ადამიანის სულის მხატვარი, დიდი შემოქმედი... ხიცოცხლეში თითქმის არავინ იძენდა მის სურათებს. ბევრს არ ესმოდა, მაგრამ ვინაც ესმოდა, ვინც იმთავითვე შესანიშნავად იცოდა მისი ფასი, არც ისინი ყიდულობდნენ... მოდილიანის საკვდილის შემდეგ კი თითქმის უსახვიდლოდ დაახაკუთრეს. მისი სურათების უმეტესი ნაწილი სხვადასხვა ქვეყნის კერძო კოლექციებშია თავმოყრილი... და, ალბათ, ვერასოდეს მოხერხდება მისი ერთი, მთლიანად თუ არა, რამდენადმე მაინც, სრული გამოფენის ნახვა...

მახსოვს, ერთ დღეს „როტონდაში“ გამოფენა უნდა გაემართათ. მოდილიანიმაც მოიტანა თავისი სურათები. იქვე დააწყო და მაგიდას მიუჯდა. ხელში ჩანახატების ალბომი ეჭირა, მოწყენილი იყო. მის წარსხედნენ ვიღაც ქალი და მამაკაცი. ვადაშალა ალბომი და ეს ქალი ჩახატა. როგორც ჩანს, არ მოეწონა, მეორედ ჩახატა და ქალს გადასცა. ქალმა იუკადრისა: — ეს მე არ ვარო, და უკან დაუბრუნა.

— თ, ეს ქალები, არაფერი რომ არ ესმითო. — გაბრაზდა და მე გადმოძვა: აჰა, შენ ვკონდებსო.

... ამას წინათ ერთი ფრანგი იყო ჩემს სახელოსნოში. ნახა ეს ჩანახატები. ძალიან მოეწონა. ამათგან მხოლოდ ერთი ნახატიც რომ გაყიდოთ დღეს საფრანგეთში, ნახევარ წელიწადს უზრუნველად იცხოვრებთო, — მითხრა.

მოდილიანის პორტრეტები მართლაც არ ჰგავს თავიანთ მოდე-
ლებს. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შესედეით, მხოლოდ გარეგნულად...
მის ნახატებში ბევრია პირობითობა. მაგრამ რა ვასაოცრებიც უნ-
და იყოს ეს პირობითობა, რარიც დაშორებულიც უნდა იყოს იგი
მოდელის გარეგნულ მსგავსებას, მათში მუდამ არის რაღაც გან-
საკუთრებით ჭეშმარიტი, ცხოვრებისეულად რთული და პოეტუ-
რად ამბავებული. მისი ნახატები „უხიტყვო საუბრებია“. იგი გან-
ზრახ კი არ აგრძელებდა ადამიანების სახეებს, როგორც ზოგჯერ
აღნიშნავენ, საზს კი არ უსვამდა ასიმეტრიულობას, ასე ხედავდა
და ასე ხატავდა... ასეთი იყო მისი ხელწერა... მან მხატვრობა და-
ახასლა საოცრად პოეტური სახეებით... ყველა მისი პორტრეტი
უჩვეულოდ ახლოსაა ჩვენთან. ამაშია მათი განსაკუთრებული ძალა.

პოეტური და ლამაზი იყო იგი გარეგნულადაც. მუდამ მოწყე-
ნილი დადიოდა. ფერმკრთალია... მაშინ იგი უკვე ავად იყო და ჩემს
იქ ყოფნაში გარდაიცვალა.

მასსოვს, კაფეს პატრონს ლიბონს არაფერი გაეგებოდა მისი
სელოვნებისა, მაგრამ ხედავდა, როგორ იტანჯებოდა, სთხოვდა
რომელიმე სურათს და ხანაცელოდ სადილზე, ან, ჭიქა ყავაზე იწ-
ვევდა... სხვა არც არაფერი სჭირდებოდა მოდილიანის, გარდა იმი-
სა, რომ ეგრძნო, ვიღაცას მისი ნახატი მოეწონა, რომ იმ ვიღაცამ
შეიცნო მისი სულის ტკივილი.

ასლა კი პარიზის ერთ-ერთ ძველ — პერლამუზის სასაფლაოზე
არის მისი საფლავი. საფლავზე იტალიურად აწერია:

„ამაღეთ მოდილიანი,
მხატვარი,
დაიბადა ლივორნოში 12 იელისს
1884 წელს.

გარდაიცვალა პარიზში, 24 იანვარს, 1920 წელს.
სიკვდილმა მას დიდების დასაწყისში მოუსწრო“.

ცოტა ქვემოთ, იმავე დაფაზე კვითსულობთ:

„ენა ებიუტერნი.
დაიბადა პარიზში, 6 აპრილს, 1898 წელს.
გარდაიცვალა პარიზში, 25 იანვარს, 1920 წელს.

ამაღეთ მოდილიანის ცხოვრებას ერთგული თანამგზავრი, ვინც არ ში-
სურვა უმისოდ ხიციცხლე“.

მეც დამინახავს ჟანა ებიუტერნი. მოდილიანისთან ერთად რომ
მიჰყვებოდა მონპარნასის ქუჩას.

მოდილიანის სიკვდილი ნამდვილი ტრაგედია იყო და ეს იმავე
დღეს ეგრძნო ყველამ. მას შემდეგ მის ხახელს აღარ სცილდება
ეპითეტები: „დიდი“, „განუშეორებელი“, „გენიალური“.

ასლა იტალია და საფრანგეთი ერთმანეთს ვეღარ უთმობენ

ამდგომი მოდილიანის... ხელოვნებისმცოდნეები დღესაც დაობენ
იტალიელი მხატვარია იგი, თუ ფრანგი...

ორავე ამ ქვეყნის უმძაღრეს ეროვნულ მუზეუმებში კი მისი
მხოლოდ რამდენიმე სურათი შეიძლება... დანარჩენი კერძო კოლექ-
ციებშია გადაჩვენებული!

ბევრ დიდ მხატვარზე შეიძლება ითქვას, მისი ცხოვრება სხვა-
ნაირად რომ წარმართულიყო, იქნებ სულ სხვა რამ ეკეთებინათ.
ბევრს უცდია თავი ხელოვნებას სხვადასხვა დარგში, ვიდრე მხატ-
ვრობისთან მოვიდოდა... პიკასო კი მხოლოდ მხატვრად და დაბ-
დებული. მისი არსებობა მხატვრობისა და, განსაკუთრებით, ფერ-
წერის გარეშე წარმოუდგენელია. მის ხატვა ლაპარაკზე ადრე და-
უწყია.

ამჯერად მე არ ვაპირებ საუბარს საერთოდ პიკასოს მხატვრო-
ბაზე... მის „ცახფერ“ და „ვარდისფერ“ პერიოდებზე, კუბიზმზე,
რომელსაც მან ძალიან დიდი დრო დაუთმო, მის აბსტრაქტულ სურ-
ათებზე და სხვა... მხატვარმა უამრავი სხვადასხვა პერიოდი გაი-
არა და ამ პერიოდების გარშემო აზრთა ასევე მრავალი სხვადასხვა-
ობა არსებობდა. ძალიან ბევრს მისი შემოქმედების პირველი და მეორე
პერიოდი მაინცდა მხატვრის შემოქმედების მწვერვალად, ბევრს
სხვა... ზოგს სულაც არ მაინცდა მართებულად მისი შემოქმედების
ახეთ პერიოდებად დაყოფა. (მაგალითად, მაიაკოვსკის), და მეც შეი-
ნია, რომ ეს უფრო სწორია. პიკასო მუდამ ცვალებადი და სხვადა-
სხვანაირია იმიტომ, რომ ცვალებადი და სხვადასხვანაირია თვით
ჩვენი ცხოვრება, დრო... თვინდ ესაა, — ამ ცვალებადობიდან ზოგი
რამ ძალიან ვგვხვდება თვალში, ზოგი რამ ნაკლებად. ხოლო, რაც
შეესება პერიოდებს, ეს მაინც პარობითობაა. ყოველივე ამაზე საუ-
ბარი ძალიან შორს წაგვიყვანდა. უდავო ერთი რამაა: — პიკასო
ჩვენი სუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი ხელოვანია.

პიკასოზე ბევრს წერენ, ბევრს ლაპარაკობენ. მე კი, როცა მას-
ზე ვფიქრობ, ჩემს ცნობიერებაში შორეული ახალგაზრდობის დღე-
ები ცოცხლდება და კიდევ უფრო მიმზიდველად მეჩვენება კაფე
„როტონდა“ — ადგილი, სადაც მას ვხვდებოდი ხოლმე.

ერთხელ მაგიდასთან მართო ვიჯექი და ყავას ვსვამდი. შემო-
ვიდა პიკასო... თან წვრილ ჯაჭვზე გამოშპული პატარა ფრანგული
პუდელი მოიყვანა. პაპიროსის ბოლით დანახლულ დარბაზს თვალი
მთავლო, ჩემს გვერდით თავისუფალი ადგილი შენიშნა და გამოე-
მართა (მისი სკამი, რაც ეგზომ იშვიათად ხდებოდა, იშვამად დაკა-
ვებული აღმოჩნდა). პუდელი გვერდით ჩაცვუცქდა... პიკასომ დიმი-
ლით გადმოიხსედა და თავი დამაკრა. მერე ვარსონი იხმო, ყავა და
ბუტერბროდი მოატანა. იმ დროს მას შორიდან ვიცნობდი... ვი-
ცოდდი, რომ პიკასო იყო. გამახარდა, ჩემს მაგიდასთან რომ დაჯდა...
ძალიან გართული იყო ძაღლით... ვაკვირდებოდი მის ხასხეს, ხე-
ლებს, მოძრაობას... გახატვრად ლაშაშა, პატარა ხელები პქონდა.

რადაც მოუსვენრობა ემჩნეოდა. შემდეგში, როცა შედარებით უმცროს კარვად ვაფიცანი, მივხვდი, რომ მოუსვენრობა მისი ხასიათისთვისება ყოფილა. არასოდეს სსკანაირი არ მინახავს. როცა უმოძრაოდ და უგუნებოდ გამოიყურებოდა, მაშინაც კი მოუსვენარი იყო. ამ თვისებას კიდევ უფრო უხვამდა ხაზს ხაოცრად ცოცხალი თვალეზი. უკვე შეჭლარავებული შავი თმა კქონდა. სშირად მინახავს სეველიანი, ფიქრში წახული. საათობით ჩუმაღ იჯდა სოლმე „როტონდაში“. მინახავს ძალიან მხიარულიც...

მერე ჩემკენ მოტრიალდა და მკითხა: რომელი საათიაო...
 არაფრანგული აქცენტი მქონდა...
 — გეტყობათ, აქაური არა ხართ...
 — დიას... ქართველი გასლავართ. ჯორჯია თუ ვავიკონიათ?
 — ოო, დიას, დიას... როგორ არა, ვამიკონია... პარიზში რას აკეთებთ?

— მხატვარი ვარ...
 — სასიამოვნოა. მე პიკასო ვარ. — მითხრა და მთლიანად ჩემკენ მოტრიალდა. ვამოკითხა, როგორა ხარ, გამოფენებში თუ იღებ მონაწილეობასო. კი-მეთქი. ვაეცინა. შენ უკვე წინ წახულხარო. შემდეგ ვამაფრთხილა: — არ დაგჩაგრონ, აქ პარიზიაო.

მე ვკითხე, „როტონდაში“ რატომ არაფერი გამოფინეთ-მეთქი... იმ დღეებში იქ ახალი ჯგუფური გამოფენა იყო. ყველგან რომ გამოფინო, არ შემიძლია, ვიღლები. მალე როზენბერგის ხალონში ახალი გამოფენა მექნება და მობრძანდითო... ასეთი იყო ჩვენი პირველი შესვედრა.

ყოველ კვირა დღეს მხატვრები თავიანთ სურათებს კვენდნენ ბუნების წიაღში — ბულვარზე, ბაღებში, სადაც ბევრი პარიზელი და საერთოდ, ბევრი დიდად ცნობილი მხატვარი მონაწილეობდა. პიკასოც მოიტანდა ხოლმე თავის ნამუშევრებს. პირში სულ ჩიბუხი მქონდა გაჩრილი. დილის ექვხი საათიდან ხალხი უკვე თავს იყრიდა, შეიქმნებოდა რიგი. იყო ერთი ამბავი, გამოდიოდა გამოფენის პროგრამა. ერთხელ მე და პიკასოს ერთ კედელზე მოგვისდა გამოფენა. სშირად გადმოიმხებდა, რა მქენი, როგორ მიღის საქმეო.

პარიზელებს უყვართ მხატვრობა. ახეთ გამოფენებზე კი შედარებით იაფად იყიდებოდა ისეთი მხატვრების ნამუშევრებიც კი, როგორიც თუნდაც პიკასო იყო... თანაც ავტოგრაფით. ყველა ცდილობდა შეეძინა ცნობილი თუ არაცნობილი, მაგრამ მათი თვალსაზრისით, საინტერესო ნამუშევრები... იყო ერთი ხმაური. მარტო მხატვრები, ან მოქანდაკეები კი არა, კომპოზიტორებიც იღებდნენ მონაწილეობას ამ „ბაზრობაში“. მაგალითად, რომელიმე კომპოზიტორი გამოიტანდა როიალს, იქვე თხზავდა ძალიან მელოდური მუსიკას, ცხადია მარტივს, იქვე უკრავდა, ან მღეროდა, და ნოტებს მყიდდა.

მეც სპირად ვმონაწილეობდი ამ თავისებურ გამოფენა-ბაზრო-
ბაზე. სპირად ვეღლაფერს ვყიდდი. ცხადია, ჩალის ფასად...
გამოფენების გარდა, იმართებოდა მრავალნაირი გართობანი.
მაგალითად, ბასტილიის აღების სასუბამო ცერემონიალი, რომელიც
სამ დღეს გრძელდებოდა. ამ დროს პარიზის ქუჩებსა და ბულვარ-
ებში ტრანსპორტის მოძრაობა შეჩერებული იყო. ეწყობოდა
სალხური თეატრონები, დადგმები, პოეზიის ჭადმოება, ხანახაო-
ბები, ატრაქციონები... ძალზე საინტერესო ხანახავი იყო ყოველი-
ვეს, განსაკუთრებით, მხატვრებისთვის.

ასეთი ემოციური და წარმტაცი იყო ეს სეიმი, რომ პარიზის
მოსახლეობის გარდა, უცხოელებიც ხალისით მონაწილეობდნენ.

ფრანგები, ხაერთოდ, თავისი ბუნებით ძალიან მხარულნი და
საინტერესო მოყვარულნი არიან. ამ მხრივ იხინი, რაღაცნაირად,
ჩვენს ხალხს მაგონებენ... მართლაც, ბევრია ჩვენ შორის ხაერთო...
ქართველი კაცაც რომ ასეთია. შეიძლება მისი მხარული ბუნება
უფრო გარეგნული ხასიათისა იყოს, მაგრამ სინტოცხლის სიყვარ-
ული და თბილადობა მისი განუყრელი თვისებაა. ეს არაა უბრა-
ლო რამ...

ჩემთვის სპირად უთქვამთ: მიუხედავად იმისა, რომ საქარ-
თველო შხის ფერადების ქვეყანაა და ხალხიც მხარული ბუნები-
საა, თქვენს ფრესკულ სელოვნებაში მაინც მეღანქოლოური ფერე-
ბა ჭარბობს და რა უნდა იყოს ამის მიზეზიო...

— ხალხის მინაგანი ბუნება, რომელიც ასე იოლად არ შეიცნო-
ბა-მეთქი და ეს მართლაც ასეა... მარტო მხატვრობაში კი არა, ასეა
სალხურ ხამღერებშიც, ასეა პოეზიაშიც. ფიქრიანი ჩვენი ხამ-
ღერები და ლექსები... ფიქრიანი და მეღანქოლოურია ჩვენი ფრეს-
კები... რა თქმა უნდა, ამას თავისი ისტორიული მიზეზები აქვს...

იქნებ ხავსებით ანალოგიური არა, მაგრამ მაინც ასეთია ფრან-
გული სელოვნებაც... თვით პარიზიც კი... მიუხედავად უამრავი
ხანახაობისა, რომელიც იქ იმართებოდა და იმართება, პარიზი მა-
ინც მეღანქოლოური ქალაქია... ყოველი შემთხვევისათვის, მე ასე-
თად ვხედავდი.

არ მაეწყდებოდა საოცარი ხანახაობები, რაც პარიზში მინახავს...
ერთი ასეთი ხანახაობა სელოვნების ოთხი დარგის მეჯლისი იყო.
ეს იყო ფერწერის, ქანდაკების, გრაფიკის, არქიტექტურის მეჯ-
ლისები... იმართებოდა მსგელოებები; მაგალითად, ასეთი სახელ-
წოდებებით: — კართაგენის ეპოქა, რომის პერიოდა, ეგვიპტის ფა-
რონები და სხვა. აიღებდნენ რომელიმე ერთ თემას... ყველა იცვამ-
და დროის შესაფერავს ტანსაცმელს. მოდიოდნენ ხათანადო მუხი-
კას თანსლებით, რატუალებით და მოელი ეს გრანდიოზული პრო-
ცესია მაემართებოდა დარბაზისაკენ... წახავამდნენ ტანზე თეთრ
ფერს და თაბაშირის მოდელელებით მოაბიჯებდნენ. მარტო მამაკა-
ცები კი არა, ქალებიც... ეწყობოდა შესაფერავისი ღრეობები, გარ-

თობანი და ყოველივე ამას თეატრალური ხანასობის ნახვითი კქონდა... ეს დღესასწაული იმართებოდა 14 ივლისს და მკორე დილის ექვს საათამდე გრძელდებოდა... ექვს საათზე კი, გათხევიასას, დაღლილები თავს იყრიდნენ კონკორდას მოედანზე, ხადაც უზარმაზარი შადრევანი ამოჩქეფდა... ყველა მონაწილე ვაღდე-ბული იყო, განზანილიყო ამ შადრევანში. შემდეგ კი აქსაქსებოდნენ. ძალიან ძვირი ღირდა დარბაზში მოხვედრა... ძვირი უჯღებო-დათ ცნობისმოყვარეებს ამ ხანასობის ნახვა... მაგრამ ინტერესი იმდენად დადი იყო, ისე პოპულარული იყო ეს დღესასწაული, რომ მაინც ყველა ცდილობდა იქ მოხვედრას.

მე ორჯერ მივიღე მონაწილეობა ამ მსველელობაში. თვითონ შევაკერე კოსტუმი, ვავიკეთე გრიმი და პროცესიას შევეერთი... მაინტერესებდა, უშუალოდ შენასა, რა ხასიათი კქონდა, როგორ ტარდებოდა იგი... ძალიან მინდოდა ნახატში ამესახა. ეს არ დამი-სატავს, მაგრამ როცა არმაზის ქორწილს ვხატავდი, ეს გრანდიო-ზულიობა, რაღაცგვარად, სწორედ ამ შთაბეჭდილებით ვადმოვეცი. ნშირად ხდება ხოლმე: სულ სხვა სიტუაციები სულ სხვა განწყო-ბილებების დროს იჩენენ თავს. თუ აღამაინზე რაიმე მოვლენას განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოუსდენია, იგი ხალოლოდ მაინც არ ქრება... ბევრ შემთხვევაში ზოგჯერ უხასიათოდ მყოფს, ვაჟა-ფშაველას, ან სტენდალის წიგნი ვადმომიღია, მიკათხავს... და შემდეგ მუშაობის ხალისი დამბრუნებია... ყველაფერი კარგი, იქ-ნება ეს წიგნი, ნახატი, მუსიკა, თუ მსგავსი თეატრალური ხანა-ხაობები, ჩვენს ხულში მუდამ სტოვებს კვალს...

პარიზში თანდათან იზრდებოდა ჩემი მეგობრებას წრე... „რო-ტონდას“ გარდა ჩემს ხახელოსნოშიც სშირად იყრიდნენ თავს მხა-ტრები და მწერლები... იმ პერიოდში დამამეგობრდნენ ანდრე ბრე-ტონი, ფილიპ სუპო, ლუი არაგონი, პიერ ვორმსი, ფრანც მაზუ-რელი და სხვები... იყო ბაასი ხელოვნებაზე. „როტონდაში“ ვხვე-ბოდი ილია ერენბურგსა და ილია ზდანევიჩს... ერთხელ ვლაღიმერ მაიაკოვსკიც მოვიდა... ჩვენ თბილისიდანვე ვიცნობდით ერთმა-ნეთს. ორივეს ძალიან გავგეხარდა ეს შეხვედრა. მე მხაამოვნებ-და მისი ქართულის მოსმენა... მიამბობდა თბილისისა და მოსკოვის ამბებებს... მითხრა: აქაურ მხატვრებთან შეხვედრა მაინტერესებს, კერძოდ, პიკასო, დერენი, ბრაკი, ლეჟე მინდა ვნახო და შენც წა-მოდიო...

ხაუბრის დროს შევნიშნე, რომ უკვე იცოდა ზოგი რამ ჩვენი ხაქმიანობისა და ძალიან ახარებდა ჩვენი, თუ შეიძლება ასე ითქ-ვას, ერთგვარი წარმატებები...

მითხრა, — წუხელ პოეტებთან მთელი დამე დრო ვატარეთ, ხახ-

ტუმროში ვეიან დაებრუნდი... დალით კა ენახე, რომ ვიდაცხს ვა
 ეუძარცვივარ... მთელი ჩემი ფული და ლექსებას რვეული წაუ
 დიხო. ძალიან შევწუხდა... ვაეღიმა. ვიცი, შენ ხად გექნება

ვ. შააკოვსკი და ლ. გუდაშვილი პარიზში

კონსულოში წავალ, იქნებ, რაიმე მიშველონო... იქიდან ამერიკაში
 აპირებდა წახვლას.

პარიზში რამდენიმე დღე დაჰყო. შემდეგ მხატვარ აიზიკ ფედე-
 რის სახელსონოში შევხვდით. სურათიც გადავიღეთ. ჩემს არქივში
 ახლაც ინახება ეს ფოტო. მე პატარა დაბალ მავიდას ვუხივარ, ჩემს
 უკან ზის ვალოდია შააკოვსკი. ფუნჯით ხელში კი დგას ფრანგი
 კრიტიკოსი ვოლდემარ ჟორჟი. სხვების სახელები არ მახსენდება.
 სურათზე კარგად მოჩანს თარო, რომელზეც ზანგური ქანდაკების
 კოლექციის ერთი ნაწილია მოთავსებული... იმ პერიოდში ზანგური
 ქანდაკებით ბევრი იყო გატაცებული და აიზიკ ფედერიც ერთი
 მათგანი გახლდათ.

იმავე დღეებში ფრანგმა პოეტებმა მოიხურვეს, აღენიშნათ

მაიაკოვსკის ჩამოხვლა პარიზში. შესვედრა ჩატარდა კაფე „ობსერვატორიაში“. მაიაკოვსკის მიხედვით იმ დროის გამოჩენილი მწერლები და პოეტები. იგი კი მისთვის დამახასიათებელი განუყოფელი ვზნებით კითხულობდა თავის შესანიშნავ ლექსებს... ამ ხალამოს ფოტოსურათიც შემომჩნა..

აქვე შევხვედრივარ სერგეი ესენინსა და აისედორა დუნკანს. აისედორა დუნკანი იკონებდა „საოცარ საქართველოს“, ხადაც იგი რამდენიმეჯერ იყო გასტროლებზე.

ერთ დღეს კაფე „როტონდაში“ სერგეი სუდეიკინაც მოვიდა. რა თქმა უნდა, ძალიან გამიხარდა... იგი პირდაპირ თბილისიდან მოდიოდა და მეგობრების წერილებიც ჩამომიტანა... ერთი, რატომღაც, შუაზე იყო გადახეული. ის იცინოდა: რატომ არ შეკითხები მაგ წერილის ამბავსო. თანაც დასძინა: — ეს რომ მოვიყვებ, ხამი დღე არ შეყოფაო... მაგრამ ისეთ განწყობაზე იყო, უთხოვნელადვე დაიწყო.

... ვიზა მივიღე თუ არა, მაშინვე ბათუმში ჩავედი... ღამით, როგორც იქნა, გეში დაიძრა. ყველაფერი დაწყნარდა. მე ჩემს კაიუტაში შევედი. ის იყო, ჩავთვლიმე, რომ უეცარმა აღიქოთმა გამომადვიდა. მივაყურადე, შუა ზღვაში ვართ. (მერე გამოარკვია, რომ თურმე ტრაპიზონის მახლობლად ვიყავით), უცნაური სპური და წივილ-კივილი კი თანდათან მატულობს. გემბანზე გამოვივდი და რას ვხედავ! გემს თოთხმეტი ნაბდიანი ვაჟკაცი დასხმია თავს და მგზაურებს ძარცვავს... მეც მომვარდნენ და დამიწყეს ჩხრეკა. ღამაში ბიჭები იყვნენ, თვალს ვერ ვაშორებდი. მთელი ეს პროცესი სიცილსა და ციკვა-ხიმღერაში მიმდინარეობდა, არაჯათარი ძალდატანება... გვიკითხებოდნენ, გვაქვს თუ არა ფული, შედიოდნენ კაიუტებში, ქალებს ხუნამოსა და პუდრს თხოვდნენ, ახსამდნენ თავზე და ხარხარებდნენ. ეს წერილიც ამ აურზაურში გადახიეს. ბოლოს გვითხრეს, ხამი კაცი ნაპირამდე გამოგვეყვებს. ვინც წამოვა, ყველაფერს დაგუბრუნებთ და მეტხაც მიეცემთო. ყველამ უარი თქვა. მე გავბედე და წავეყვი. ნაპირს მივაღექით. აქაც სოცრება. გადმოვიდნენ ნაპირზე. დამიბრუნეს მთელი ფული და მოთხრეს: — ისევე პატრონებს მიეცით, ისე, გავერთეთ, თორემ მართლა მძარცველები კი არ ვართო.

გავიდა დრო და ისინი მაინც შეიპყრეს, ვერ დახაჯეს. თურმე კანონი ყოფილა — ვინაიდან დანაშაული ზღვაში მოხდა და არა თურქეთში, ხოლო გეში საფრანგეთისა იყო, დამნაშავენი საფრანგეთს უნდა გაესამართლებინა... ასე და ამგვარად, ჩამოიყვანეს პარიზში. სასამართლო თურმე ხულ ხარხარებდა. ბოლოს ყველანი გაუთავისუფლებიათ.

სერგეი სუდეიკინი ძალზე საინტერესო მხატვარი იყო. იგი საქართველოში ფრესკული ხელოვნების გასაცნობად ჩამოვიდა, მაგრამ ისე ღრმად ჩაერთო მაშინდელი თბილისის ლიტერატურ-

რელი ცხოვრების ბოქემაში, ისე შეეწყო მის ყოფას, რომ საკმაოდ ხანი დასყო იქ და მრავალი კეთილი საქმეც გააკეთა... შექმნა შეხანიშნავე პეიზაჟები და პორტრეტები, რომელთა ერთი ნაწილი ახლაც ინახება მასი თბილისელი მეგობრების თჯახებში... მანვე ჭრთველი მწერლების პორტრეტებითა და ძველი თბილისის სურათებით მოხატა კაფე „ქიშკრიონას“ ჩახახველის მარცხენა მხარე.

თითქმის ყოველდღე, ვიდრე სამშობლოში დაებრუნდებოდი, ვხედებოდი ერთმანეთს „როტონდას“ და სამხატვრო გალერეებში.

მაშინდელა ჩემი მეგობრებიდან არ შემთქმნია განსაკუთრებით არ მოვიხსენიო ბელგველი მხატვარი ფრანს მაზერელი. მიხი შეხანიშნავე გრაფიკული ნამუშევრები. ჩვენ ძალიან დაკმეგობრდით და ხშირად ვფავით ერთად. ერთად ვფენდით სოლმე ნამუშევრებს. თბილისშიც ჩამოვიდა. საინტერესო იყო ჩვენი შეხვედრა... ერთ დღეს ინტურისტის მხრიდან ძახილი მომესმა:

— ლადო... ლადო...

არც მიფიქრია, რომ მე მეძახდნენ, ისე გადავიხედე ფანჯრიდან და ვხედავ... ვიდაცა იცანის და ხელს მიქნევს... ნამდვილად ფრანს მაზერელი იყო. კანაღამ გავვიფიდი ხახარულით. ეს ოცი წლის წინანდელი ამბავი აქნება...

— საქართველოს ვაცნობა და შენი ნახვა მომინდაო, მითხრა.

მყავდა კიდეც ერთი კეთილი მეგობარი... პიერ ვორმში... გალერეას პატრონი იყო. შემდეგში წიგნების გამოცემა დაიწყო. შეხანიშნავედ ერკვეოდა ხელოვნებაში. უყვარდა მხატვრობა და მუდამ ჩვენთან ერთად ატარებდა დროს. პიერ ვორმში ერთი იმათგანი იყო, ვინც მე მინერგავდა რწმენას... მან არც მერე დამივიწყა და, მუხედავად იმისა, რომ ჩემი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, ერთ პერიოდში ზაინც, ჩვენ ერთმანეთისა თითქმის აღარაფერი ვაცოდით, 1935 წელს პარიზში ნაცნობ-მეგობართა შორის შემლო რამდენიმე ჩემი ბოლო პერიოდის გრაფიკული ნამუშევრის შეგროვება და გამოფენის მოწყობა. შემდეგ გავიფი, რომ ამ გამოფენას დადი ინტერესი გამოუწვევია მხატვრულ სამყაროში, განსაკუთრებით კა მათში, ვისაც თავის დროზე გარკვეული ყურადღება გამოუჩენია ჩემ მიმართ. პიერ ვორმსს გამოფენაზე სპეციალურად მოუწვევია მორის რენალი და ანდრე ხალმონი. სხვათა შორის, ანდრე ხალმონმა, ამჟამად ხელოვნების ცნობილმა კრიტიკოსმა, პარიზში ჩემი მეორე გამოფენის (ბაღეის გალერეაში გაიმართა 1925 წელს) კატალოგისთვის დაწერა წერილი, რომელშიც უხანდეროდ მაქებდა.

ანდრე ხალმონი ის კრიტიკოსი ვახლდათ, რომელმაც საზოგადოებას დირსეულად ვაცნო პიკასო, მატისი, უტრილო, ვლამენკი, მარი ლორანსენი და სხვები... ჩემისთანა ახალგაზრდა მხატვრი-

ხათვის მიხი ასეთი ყურადღება, რა თქმა უნდა, დიდი ბედნიერება იყო. პიერ ვორმსი შეძლებდა მწერდა, ამ გამოფენით ისინი კმაყოფილები დარჩნენო. წერილები დაუწერიათ კრიტიკოსებს უკვე და ლაპარახს, რაიმონ კონიას და სხვებს.

„ხელოვანთა და ხელოვნების მოყვარულთა წრეებში, — წერს პიერ ვორმსი, — ჩვენ ხშირად ვეკითხებოდით ერთმანეთს, რა დავა-მართა ლადო გუდიაშვილს, მხატვარს, რომლისგანაც ამდენს მოველოდით და რომელმაც დაგვეტოვა, რათა სამშობლო კრას დაბრუნებოდა; და აი, რამდენიმე წლის წინათ ერთმა ჩვენმა მეგობარმა, რომელიც დიდხანს იყო საბჭოთა კავშირში, პირველად ჩამოგვიტანა ლადოს ამბავი. ამ მეგობარს აზრად მოსვლია, ეთხოვა ლადოსათვის რამდენიმე ნახატი და წამოიღო ისინი პარიზში. ჩამოსვლისთანავე მეწვია და გადმომცა სურათები. მე კი, როცა ისინი ვნახე, ვერ მოვითმინე, რომ არ მომეწყო ლადო გუდიაშვილის ბოლო პერიოდის ნამუშევართა მეხამე გამოფენა...“

მოვიყვან კიდევ ერთ ამონაწერს მიხი წერილიდან:

„... როგორ მოხდა, რომ ლადო გუდიაშვილის ბოლოდროინდელი ნამუშევრების გამოფენას პარიზში ასეთი დიდი წარმატება ხვდა. რად გააოცა ასე მისმა მიღწევებმა მეგობრები და თავგანისმცემელები, რომელთა რიცხვშიაც ბედნიერი ვარ, რომ შემიძლია ჩემი თავიც ჩავთვალო. რატომ აღმოუჩნდნენ ახალი მოტივები ამ პატარა გამოფენას? იმიტომ, რომ ლადო გუდიაშვილი, რომელიც ერთ დროს პარიზის სკოლის ახალგაზრდა იმედი იყო, ამ ათი წლის განმავლობაში ჩამოყალიბდა, როგორც გარკვეული სახის დიდი ხელოვანი: ის დღეს გამოსატყავს იმ გრძნობებს, რომლებიც ასულდგმულებენ არა მხოლოდ ეროვნულ ხტიქიას, არამედ, მთელ თანამედროვე თაობასაც...“

თბილისში დაბრუნებამ და სამშობლო მიწასთან დაახლოებამ მისცა ლადოს ახალი ძალა, ისე, როგორც ანთოსს.

ლადო გუდიაშვილმა პარიზში შეძლო თავისი ბუნებრივი ნაჭის განვითარება, მისი ორგანიზაცია, მხატვრული ტექნიკის დაუფლება და პარიზის არტისტული ცხოვრების ალში მისი ვახსებტაკება: საქართველოში დაბრუნებისას კი მან უკვე დააფასა ქართული ცხოვრების ლირიკული და ეპიკური მხარეები, რომლის ხილამაშებს ის ასე თავისებურად უმღერის“.

პიერ ვორმსი საქართველოშიც ჩამოვიდა. თან ჩამოიტანა ამ გამოფენის გამო სხვადასხვა გაზეთებში გამოქვეყნებული რეცენზიები. თვითონაც დაწერა ვრცელი წერილი, რომელშიც ლაპარაკია საქართველოში მიღებულ შთაბეჭდილებებზე და იმაზე, თუ როგორი მხატვრული ცხოვრება განვლეს გუდიაშვილმა და კაკაბაძემ პარიზის შემდგომ პერიოდში.

როგორც უკვე ვწერდი, იმ პერიოდში პარიზში თითქმის ყოველ კვირას იმართებოდა დისკუსიები და მხჯელობები ხელოვნების

სხვადასხვა საკითხებზე. ამ დისკუსიებზე ხშირად აღანიშნებოდა რომ უცხოელი მხატვარი არ უნდა მოექცეს ფრანგულა მხატვრობის გავლენის ქვეშ, არ უნდა დაკარგოს თავისი ეროვნული სახელო. მაშინ ეს ძალზე მტკიანეულად იგრძნობოდა და ამიტომ გაუთავებლად მსჯელობდნენ ამასზე. იყო დისკუსიები ახალი მიმდინარეობების გარშემო, მათ მამამთავრებსა და იდეოლოგებსზე. მე სწორედ ამ დროს მომიწია იქ ყოფნა, როცა ფართოდ ვითარდებოდა კუბიზმი, ფუტურიზმი, კონსტრუქტივიზმი, ხაურეალიზმი, დადაიზმი... ამ სკოლებს ეკავათ ხელოვნების ფრონტი; პარიზი ცხოვრობდა უადრესად დანიამური მოვლენებით. ყველას თავისი პროგრამა ჰქონდა... ცხადია, მთავრად რეგორც დაღვებით, ისე უარყოფითი მხარეები. სასოგადოებას უკვე აღარ აინტერესებდა ძველი, დრომოჭმული მიმდინარეობები და დადის პათოსით ეწაფებოდა ახალს. ხელს უწყობდა მის გაგრძელებას. ბევრი რამ, რა თქმა უნდა, მიუღებელი იყო, მაგრამ ამ სკოლებმა მოგვცეს საინტერესო მხატვრები... ბევრი მაშინ ჩახახული მიმდინარეობა დღესაც ვანაგრძობს არსებობას; ახლაც ყავთ მიმდევრები, მოყვარულები, შემფასებლები, მარტო პარიზში კი არა, სხვა ქვეყნებშიც. მასსოვს, ამ პერიოდში რამდენიმე კვირით გერმანიაში მომიხდა ჩასვლა... მინდოდა, იქაურ მხატვრობას გაეცნობოდი. ჩემდა ვახლოცრად, იქაც ის ვნახე, რაც პარიზში, როცა ვაკითხე ასეთი დიდი კულტურის ქვეყანა ასე ძალიან რატომ განაცდის ფრანგების გავლენას-მეთქი, მიბახუხეს:

— ეს არის მოდა, ბატონო, მოხაწონი, სრულყოფილი და ამიტომ მივდევთ. ჩვენს ტრადიციებს კი არაფერს არ ვნებსო...

მართლაც, ასე იყო... ეს მოდა — „მშვენიერი“ და „სრულყოფილი“, — როგორც მაშინ უწოდებდნენ, მარტო გერმანიაში კი არა, თითქმის ყველა ქვეყანას მოედო, იქნებოდა ეს ინგლისი, ესპანეთი, თუ იტალია.

ყველა, ახალგაზრდა თუ მოხუცა, ცდილობდა, ფეხი აეწყო ამ ახალი რიტმისათვის... ცხადია, ამ ორომტრიალში ბევრი ხავსებით იკარგებოდა...

რა თქმა უნდა, მეც მაინტერესებდა ყოველივე ეს, მაგრამ უკიდურესი გარდატეხა მაინც არ ვანმაცდია. მე ჩემი სტილი მქონდა, შევინარჩუნე და არ მიღალატია მისთვის.

ყოველი დიდი გამოფენის შემდეგ იმართებოდა დისპუტები, სადაც თავს იყრიდა თითქმის ყველა მონაწილე. იყო მკაცრი კრიტიკა. წამოიჭრებოდა აქტუალური საკითხები ფერწერისა და ქანდაკების გარშემო...

მასსოვს კუბიზმისა და ფუტურიზმის შესახებ კამათი. რა ხარგებლობა მოუტანა ამ ეტაპზე კუბიზმმა ფრანგულ ეროვნულ მხატვრობას და რა ამოცანები დააყენა მან. ამ მხატვრულმა მიმდინარეობებმა დიდი გავლენა იქონია ახალგაზრდობაზე. იყო სრუ-

ლი თავისუფლება, ვისაც რა უნდოდა, იმას ჰყენდა. კა ესებოდა იმ მხატვრებს, რომლებიც დაკვეთით მუშაობდნენ. დასკუსიაში ფრანგებთან ერთად უცხოელებიც ხშირად მონაწილეობდნენ... ეს იყო ძალზე მწვავე, საინტერესო და საქმანად საუბრები. მე არასოდეს მიგრძენია შეურაცხყოფა იმის გამო, რომ მათ გვერდით ვიფინებოდი. ამ გამოფენის დროს ჩემი სურათები ხშირად იყიდებოდა კადრებს... ეს იყო ჩემი ერთადერთი შემოსავალი. ფუტკრებივით მოედებოდნენ კოლექციონერები სალონებსა და გალერეებში გამოფენილ სურათებს... უმთავრესად, ფრანგები, ამერიკელები, ინგლისელები, ესპანელები და იტალიელები ყიდულობდნენ... ყველაზე მეტი მაინც ამერიკელი მეცენატები და გალერეის პატრონები ჩამოდიოდნენ. არჩევდნენ მათთვის საინტერესო მხატვრებს, იძენდნენ მათ ნამუშევრებს და შემდეგ ჰყენდნენ. ერთ ასეთ გალერეაში ჩემი სურათიც მოხვდა... მისი პატრონი გახლდათ ჯეიმს როზენბერგი, ამერიკელი კოლექციონერი, „ახალი გალერეის“ პატრონი. შემომჩნა ამ გამოფენის კატალოგიც. საერთოდ, ბევრ ქვეყანასა და ქალაქშია გაფანტული ჩემი იმ პერიოდის სურათები. საკუთრივ კი, სამწუხაროდ, ძალიან ცოტა მაქვს. ხულ რამდენიმე ცალი.

იმ პერიოდის პარიზში გავრცელებული და დაკანონებული იყო ერთი ხისტემა — ხელშეკრულებითი მუშაობა მოვაჭრებთან, ამას უფრო ხშირად სხვა ქვეყნიდან ჩამოსული მხატვრები მიმართავდნენ. უცხოელი რაც შეიძლება მალე უნდა გახდეს დიდად ცნობილი. ამიტომ იგი ყოველ დონეს ხმარობს, რომ ფართო ასპარეზზე გავიდეს. და აი, დებს ხელშეკრულებას სურათებით მოვაჭრესთან.

ამას ფრანგულად ჰქვია „მარშან დე ტაბლო“.

ხელშეკრულების თანახმად მხატვარი ვალდებულია შემკეთოს თვეში მიუტანოს ერთი, ან ორი სურათი, რაშიც მოვაჭრე წინასწარ უხდის გათვალისწინებულ თანხას. ეს ხისტემა იმდენად პოპულარული იყო, რომ მას თითქმის ყველა მხატვარი მიმართავდა, დიდად ცნობილი მხატვრებიც კი. მათ შორის პიკასო, დერენა, მატისი, ფუფიტა... გარკვეულ პერიოდში იგი ძალზე ხელსაყრელია მხატვრისათვის და, ცხადია, მოვაჭრისთვისაც. მას ორი მხარე აქვს — კარგი და ცუდი. დასაწყისში წაგებულია მხატვარი, მოვაჭრე ექსპლუატაციას უწევს მას, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მხატვარი ვალდებულია მოვაჭრეს მიუტანოს თვეში რამდენიმე სურათი. ფულს კი ძალიან ცოტას იღებს. მაგრამ იმდენს, რომ არსებობისათვის ჰყოფნის. მოვაჭრე მის სურათს ჰყიდის ძვირად, მაგრამ ეს უკვე მხატვარს აღარ ესება. სამაგიეროდ, მხატვარი მალე ხდება ცნობილი. ასე იწყება კონფლიქტი... ბოლოს მხატვარი არღვევს ხელშეკრულებას. ამით იგი თავისუფლდება. უკვე სახელგანთქმულია და მატერიალურადაც მომავრებულია.

ჩემს დროს ასე გახდა ცნობილი იაპონელი მხატვარი ფუეიტა-
იგი, როგორც მასხოვს, 1922 წელს ჩამოვიდა პარიზში. სწრაფად
გაითქვა სახელი. ხელშეკრულებაც მალე დაარდნა. საინტერესო
მხატვარი იყო. თაყვანისმცემლებიც მალე გაიჩინა.

როგორც ყველა ცნობილი მხატვარი, ფუეიტაც ხშირი სტუმარ-
ი იყო კაფე „როტონდაში“. ცოლიც შეირთო... ძალიან ლამაზი
ქალი იყო, მხატვარი. მეც დამხატა. ეს ჩანახატი ახლაც მაქვს. მალე
ტოკიოდან ჩამოვიდა მისი ბაბაშვილი, ახიც მხატვარი, — ხესიო
კოიანაი. საინტერესო ზახე პქონდა... მე ის ჩავიხატე. ძალზე ნი-
ჭიერი იყო. ისიც ფუეიტას ვზით წავიდა და სახელიც მოიხვეჭა,
მაგრამ ფრანგული სკოლის გავლენის ქვეშ მოექცა და ბევრი ვე-
ღარაფერი გააკეთა... შემდეგ თავის ბაბაშვილს ლამაზი ცოლიც
წაართვა. მაგრამ ფუეიტას ბედმა ისევ გაუღიმა და უფრო ლამაზი
ცოლი იშოვა, უფრო მდიდარიც...

ჩვენ ძალიან ხშირად ვსვდებოდით ერთმანეთს, ხან „როტონდა-
ში“, ხან სახელოხნოში, ბავშვებისა და ცხოველების ხატვა უყვარ-
და... თვითონაც ბავშური გული პქონდა...

ხშირად მიხედებოდა ყოფნა ახალგაზრდა მწერლების საზოგა-
დოებაშიც... ესენი იყვნენ ანდრე ბრეტონი, ფილიპ ხუპო, ლუი
არაგონი. აქვე ვსვდებოდა კრიტიკოს სერგეი რომს. მათ ძალიან
აინტერესებდათ საქართველო, ქართული ხელოვნება, ქართული
მწერლობა. მხატვართა თათქმის ყველა დისკუსია და შესვენებებზე
მოდიოდნენ, და მე არ მახსოვს, რომ ამ დისკუსებზე მათ ქართველ-
ი მხატვრები არ ესხენებოთ. ჩვენ, ცხადია, გვინტერესებდა
მათთან სახსლოვე... სწორედ ისინი იყვნენ ის ადამიანები, ვინც
იმ დროის ფრანგულ კულტურას ტონს აძლევდა. რა თქმა უნდა,
საქართველოთი მათა დიანტერესება ჩვენთვის დიდად სასიამოვნო
იყო. ხშირად შეკითხვობოდნენ და მეც, როგორც შემქმლო, ვუამბობ-
დი ჩვენი ქვეყნის წარსულზე, მის ტრადიციებზე, არქიტექტურაზე,
მწერლებზე, ლიტერატურულ ცხოვრებაზე. კაფე „ქამერიონსა“ და
ძველი თბილისის შუქ-ჩრდილიან ქუჩებზე... ძველი თბილისის მო-
ქალაქებზე, რომელთაც იმ პერიოდში ვსტავდი. ბევრ მათგანს
გაეღვიძა მამინე საქართველოში ჩამოსვლის სურვილი. თუმცა დიდი
ხნის შემდეგ, მაგრამ ზოგიერთმა მათგანმა ეს სურვილი მაინც გა-
ნახორციელა...

მასხოვს „როტონდაში“, ერთ-ერთი გამოფენის განხილვის
დროს, როცა ჩემს ნამუშევრებზე ანდრე ბრეტონი ლაპარაკობდა,
აღნიშნა: ეს მხატვარი ძალიან დიდი წარსულის მქონე ქვეყნის
შვილია... მის მიწაზე უამრავი არქიტექტურული შედევრია აღ-
მართული, თვითონ მას ძველი ტაძრებიდან ბევრი ფრესკა გად-
მოუსტავს და ამ ფრესკათა რესტავრაციაც გაუკეთებიაო...

ახალგაზრდობაში ზოგჯერ ადამიანი დაუდევრობას იჩენს. ახლა

ძალიან მიჭირს, ზუსტად აღვადგინო ჩემი შესვენდრები და სუბ-
რები ამ უაღრესად საინტერესო აღძვარებებთან... შესხივრებულ-
მორჩა ცალკეული ეპიზოდები, გულს კი ძაღლიერების გრძობა
მათდამი... ესენი სომ ის აღძვარებები იყვნენ, ვინც იმ პერიოდს პა-
რიზის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მხატვრულ მჩქეფარებას თოს-
ნობდნენ, ამკვიდრებდნენ გარკვეულ რიტმს იმ პერიოდის შერ-
ლობასა და სელოვნებაში.

მხარდაჭერის გარეშე, რა ნიჭიერიც უნდა ყოფილიყო მხატვარი,
პარიზში გზას ვერ გაიკაფავდა. სძირად, ძალზე ნიჭიერა კაციც
იკარგებოდა, იღუპებოდა სოლმე... ამიტომაც მიმართავდნენ სხვა-
დასხვა გზებს, რომელთა შორის ყველაზე სელხაყრულა, პირველ
სანებში მაინც, როგორც ზემოთ უკვე ვწერდი, სურათებით მოვაჭ-
რებთან ურთიერთობა იყო. მახსოვს, ერთი ასეთი სურათებით მო-
ვაჭრე — შპაროვსკი, იგი მოდილიანის თაყვანისმცემელი იყო...
თითქმის ყველა მისი სურათი შეისყიდა, რა თქმა უნდა, ძალზე
იაფად... ყიდლა კი ძვირად.

მახსოვს ასეთი შემთხვევა. ერთმა ახალბედა მხატვარმა დახატა
ცნობილი მხახიობი ქალის, სესილ სორელის პორტრეტი. წინას-
წარი შეთანხმების თანახმად, გამოფენაზე ექსპონირებულა ეს სურ-
ათი ავტორმა დანით დაჭრა. დამთვალეირებლებმა იხილეს, რომ
მათი საყვარელი მხახიობის პორტრეტი ვიდაცას დაუმახინჯებია...
ატყდა ერთი აურზაური... როგორ, რატომ, ვინ მოიპოქმედა ეს!..
ამ სმაურში, ცხადია, სძირად გაისმოდა ამ მხატვრის სახელა და
რარიც კურიოზულიც უნდა იყოს, ამ დღიდან მისი სურათებით ისე
დაინტერესდა ყველა, რომ ახალბედამ უცბად გაითქვა სახელი...
მოგესხენებათ, ამგვარი გზით სახელის მოხვეჭა საკმაოდ არახსია-
მოვნო და დაბალირებელია. ესეც ერთი პარიზული თინია. პარიზი
დიდია, კაპრიზების, დიდი უცნაურობების ქალაქია... ამგვარ თინს
კი, რა თქმა უნდა, არახერიოზული მხატვარი მიმართავს. ჩვენ ამ
გზით არასოდეს გვივლია, არც არასოდეს გვიფიქრია ასეთ რამე-
ზე... მეგობრებსაც მხოლოდ კაფეებში საუბრებისა და გამოფენებზე
შესვენდრების დროს ვიძენდით... ისიც იმ შემთხვევაში, როცა ისინი
თვითონ დაინტერესდებოდნენ ჩვენი სურათებით და მოგვძებნიდ-
ნენ... შემდეგ კი ეპოულობდით ბევრ ხაერთოს... ისინა მოდიოდნენ
ჩვენთან, სახელოსნოებში, ჩვენც მივდიოდით მათთან...

... მახსოვს, „როტონდაში“ ერთხელ ჩარლი ჩაპლინიც მოვიდა.
იგი წყნარად იჯდა მაგიდასთან და ხალხს ათვალეირებდა. როგორც
შემდეგ გამოირკვა, მხატვრების ცხოვრებაზე ამირებდა ფილმის
გაღადებას. იცნეს. ბოლოს გაეცინა და წავიდა.

ერთხელ „როტონდას“ მეორე სართულზე ჭადრაკს ვთამაშობ-
დით. ვიდაც კაცი მომიჯდა და ჩუმიად მკარნახობდა, რა სვლები
კამეკეთებინა. მოვიგე. ბოლოს თვითონ დაჯდა. ვერაფერს აჯობა.
დავინტერესდით, ვინ იყო. აღიოხინი ვართ, ვვითხრა. ვასწავლეთ,

აქ კი არა, სპეციალური ხაჭადრაკო კაფე არსებობს და იქ წაპრძან-
დით-თქო წავიდა და სულ მალე ხაფრანგეთის ჩემპიონიც გახდა.

მონპარნასხა და „ოტონდას“ ვარდა, მხატვრები მონპარტრსუც
ძალიან სწირად იყრიდნენ თავს. ეს ორი უბანი გამუდმებით ექიმ-
პეობდა ერთმანეთს გამოფენებისა და მხატვრული დისპუტების
მოწყობაში...

და მაინც, ყველაზე მთავარი მთელი ამ გამოფენებიდან იყო
წელიწადის ოთხი დროის გამოფენა. არსებობდა ზამთრის, გაზა-
ფხულის, ზაფხულის, შემოდგომის სალონები.

თუ სხვა გამოფენებზე მხატვრებს ზოგჯერ სადაო, ან ექსპერა-
მენტული სახისათვის ნამუშევრები გამოჰქონდათ, ამ გამოფენები-
სათვის ისინი ძალიან სერიოზულად, დიდის მონდობებით და პა-
სუხისმგებლობით მუშაობდნენ და ემზადებოდნენ... სადამოობით
ისევ კაფეში იყრიებოდნენ და ერთმანეთს თავიანთ ფიქრებსა
და აზრებს უზიარებდნენ. კაფეებში, უცხოელებს ვარდა, თავს იყ-
რიდნენ პარიზელი მხატვრებიც... ისინი ეცნობოდნენ და უმეგობრ-
დებოდნენ სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოსულ ბუდის მძიებლებს,
რომელთა შორის ბევრი მართლა ძალიან ნაჭიერი აყო.

სტუმართმოყვარე ფრანგების გარემოცვაში ყველა ისე გრძნობ-
და თავს, როგორც საკუთარ ხანლში. უცხოელი მხატვრის წარმა-
ტება არახოდეხ შურდათ, პარიჟით, ყოველნაირად უწყობდნენ
ხელს. ჩვენ საშუალება გვექონდა ჩვენა ხატყვა გვეთქვა ნებისმიერ
დიდ გამოფენაზე. გამოფენები ეწყობოდა თვით ლუერისა და ლუქ-
სემბურგის მეშუამდგომლობის შენობებში.

რა თქმა უნდა, ფრანგულმა კულტურამ, ხელოვნებამ ძალიან
დიდი როლი შეასრულა მსოფლიოს მხატვრული აზროვნებას კან-
ფითარების საქმეში. უნდა ითქვას, რომ ოქმებმა, რევოლუციებმა
ბევრი რამ შეცვალა პარიზშიც, მაგრამ იგი მაინც განუმეორებუ-
ლია... თუ ერთხელ მაინც, თუნდაც სულ მცირეოდენი დროით
ყოფილსართ იქ, შეუძლებელია არ გვეგრძნოთ, რა გრანდიოზული,
ამაღლებული აზრების, რა დიდი შემოქმედების ქვეყანაა იგი. ამი-
ტომაც ყველა ნატრობს პარიზის ნახვას. განსაკუთრებით ხანტე-
რესთა იგი ხელოვნებაში, მხატვრობაში. ასეთი დიდი, ასე უხვი,
ასე მრავალფეროვანი გამოფენები არსად სხვაგან არ ეწყობა. ასე
მოდის ტრადიციულად.

პარიზი ყველას და ყველაფერს როდი აძლევს ვიზას, რაც ასა-
ლია. მახსენდება ერთი ეპიზოდი: პარიზში ჩამოვიდა ერთი იტა-
ლიური ჯაზი. აიხადა ფარდა. ხცენაზე იდგა შუშის ნამსხვრევებით
ხავსე უზარმაზარი ყუთები... დაიწყო კონცერტი... ჯაზის მსახიო-
ბები ამ მუშებს ჯაზებს ურტყამდნენ, თანაც უჩვეულო რიტმით
მოდრაობდნენ. დარბაზში ყველანაირი მაყურებელი იჯდა, მაგრამ,
ნანახმა ასეთი ხაერთო უკმაყოფილება გამოიწვია, რომ კონცერტი
შეწყვიტეს... ასე დასრულდა ამ ჯაზის კარიერა ხაერთოდ. იგი არ

შიალო პარიზში... ესე იგი, მას არ შიიღებდა არც ერთი სხვა ქვეყანა. პარიზი შკაცრი და ხამართლიანი შხაულოა.

მინდა ერთი კურიოზული ამბავიც გავახსენო, რომელიც მე გადამხდა. 14 ივლისი იყო — ხაფრანგეთის ეროვნული დღესასწაული (ამის შესახებ შემოთავ ეწერდი), საოცრად ცხელია... ამიტომაც გადავწყვიტე, თმა გადამეპარსა და საპარიკმახეროში წავედი. მაშინ უკეთესი თმა მქონდა და ამიტომ პარიკმახერს დავანანა — დაუშნოვდები, არ გინდაო, — მირჩია. მე მაინც ჩემი გავიტიონე. მართლაც, საოცრად დამამახინჯა... რაღა უნდა შექნას სახლში თბილისიდან წამოღებული წითელი ბლდბაღი მქონდა, მოვიხვიე თავზე, დავიხურე ფართო ფარფლებიანი ქუდი და ნამდვილ კოვბოის დავემხგავსე. ძალიან მომეწონა ჩემი თავი. კაფეში ჩავვიდი. იქვე იყვნენ ჩემი მეგობრები — პიერ ვორმში და ლიტერატორი ლუსიენ შელერი (აგერ, ახლა მივიდე მიხი წერილი. ძალიან გულთბილი და სიყვარულით ხავსე წერილია. ცოცხალი აღარ მეგონა. უსაზღვროდ გამიხარდა, რომ მომიგონა და მომეძებნა). ვლავანთ, ვლაპარაკობთ. უცერად ვიღაცამ შურვის მხრიდან ჯერ ერთი, შემდეგ მეორე ხელი დამიჭირა... მივიხედე და, ვხედავ, ვიღაც ასმახი, დაბღვერილი მამაკაცი დგას... მეკონა მესშურებოდა, მაგრამ აბსოლბაში ხელზე ჯაჭვები წამომაცევა. ყველანი ხსტად დავრჩით. პიერ ვორმში ინგლისურად გამოელაპარაკა: — ვინ ხარ და ამ კაცს რას ვერჩიო, — შკითხა.

— ამერიკელი პოლიციელი ვარ. რამდენი ხანაა ამ ყანაღს დავემბე, ახლა კი უსათუოდ გავმდიდრდებიო...

ამოიღო ფოტოსურათი და გვიჩვენა.

— აი, ნახეთ... ნამდვილად ეს არისო.

მართლაც ძალიან შგავდა.

პიერ ვორმში უმტკიცებდა, შვევეშალათ, ეს ქართული მხატვარია... ჯორჯია თუ იცით, იქაურიო.

იმანაც დაუდასტურა, — სწორედ ჯორჯიის შტატიდან არისო...

ეს ისეთი დამთხვევა იყო, ყველას ნამდვილად შვევეშინდა. კარებთან უკვე შავი ავტომობილიც იდგა. გამიყვანეს... ატყდა ერთი ამბავი. კიდევ კარგი, იქ ჩემი ნაცნობი ამერიკელი მხატვრები იდგნენ. ისინიც ესვეწნენ, თავი დაანებე, ეს ის კაცი არ არისო. ბოლოს ძლივს დამიხსნეს. ყველაფერი იმ ფარფლებიანი ქუდის ბრალი იყო. საბოლოოდ კი ყველანი კაფეში შევბრუნდით და ჩემი გადარჩენა აღვნიშნეთ. შემდეგ ხშირად ვიხსენებდით ამ ამბავს და ვიცი-ნოდით. ამგვარი ეპიზოდები პარიზში ხშირად ხდებოა... ზოგი უცნაურია, ზოგი ხასაცლო და ზოგი — დრამატული.

კიდევ ერთ პატარა შემთხვევას გავიხსენებ.

პარიზში, კაფე „დანცინგში“ ერთი დიდი საცეკვაო დარბაზი იყო. ერთხელ აქ გაიმართა კარნავალი. ყოველი მხატვარი, რომელიც ამ კარნავალში მონაწილეობის მიღებას მოიხურებდა, უნდა

მოსულიყო თვისებურა ახალი ჩაცმულობით, მაინტერესებდა ახე-
თი ხანასაობითი დღესახწაულები და შესვედრება. ძალიან მოშიშდებოდა
წახვლა. მაგრამ არ ვიცოდი, რა ჩამეცვა. უეცრად მომაკონდა, რომ
ერთ ჩემს მეგობარს თან წამოღებული ჰქონდა ქართული ჩოხა-
ახალუსი და ხანჯალი. მანაც მაშინვე მათხოვა. მოვაწესრიგე და
ჩავიცვი. ყველა თვისებურად ერთობოდა... ზოგი ცეკვაავდა, ზოგი
ღექსს კაითხულობდა... უეცრად ვილაცამ დამიძახა:

— ლადო, ლადო! ესტრადაზე ადი და იცეკვე!

მართლაც აუდი. ცეკვა კი ვიცოდი. იქვე ორეკსტრის წევრებს
მოტივი დავუმღერე და ვთხოვე, ეს დაუკარიტ-მეთქი. მაგრამ იმათ
ხულ სხვა დაჯერეს. მე კი ხულ სხვას ვცეკვაავდი, რაღაცას, ქარ-
თულად, ამპრაფიზებულად. ძალიან მოეწონათ. მას შემდეგ მუდამ
ღიმილით მხედებოდნენ და ხშირად მოსოვდნენ, მეცეკვა.

ახე ვავითქვა მოცეკვაეის ხანელი.

ხშირად დავდიოდი პარიზის გარეუბნებში. ვიყავა ბორდოსი,
ნაცამი, ერთი ზაფხული ბრაუნკელს რაიონშიც ვავატარე. ძალიან
ღამაზა აფილებია. მრავალი ჩანახატი და ესკიზა ვავაკეთე. ძირი-
თადად კი მაინც პარიზში, ჩემს სახელოსნოში ვმუშაობდი. ბევრს
ვმუშაობდი... გული მწვდება, რომ ამ პერიოდის ხურათებიდან ძა-
ლიან ცოტა შემომჩნა საკუთრად... მათი საკმაოდ დადი ნაწილი
დავუტოვე ერთ-ერთი გაღვრეის დირექტორს ჟოსეფ ბიეს. შემ-
დეგში ივა ლუვრის ერთ-ერთი დირექტორიც გასლდათ... ამ ხუ-
რათებს ივა ჩემი იქ არყოფნის პერიოდში აჟენდა. ბევრი ნამუ-
შევარი ამერიკელმა, ბელგიელმა, ესპანელმა, იტალიელმა კოლექ-
ციონერებმა შეიძინეს... მათი ფოტოებიც კი აღარ მაქვს...

შემომჩნა მხოლოდ რამდენიმე გამოფენის კატალოგი, სადაც
ზოგერთი ჩემა იმ პერიოდის ნამუშევრის რეპროდუქციაა დაბეჭ-
დილი.

1923 წელს პარიზში ჩამოვიდა ცნობილი კოლექციონერი ჯეიმს
როსენბერგი. მან მეც მომიხასულა და მოსოვა, საგამოფენოდ და-
მეთმო რამდენიმე ხურათი. გადავეცი რვა ფერწერული ტილო და
ექვსიც გრაფიკული ნამუშევარი. ამ გამოფენაზე (გამოფენა მოეწყო
ნიუ-იორკში) მონაწილეობა მიიღეს ისეთმა მხატვრებმა, როგორე-
ბიც იყვნენ ანდრე ღერენი, დიუფი, ანრი მატისი, მოდილიანი,
პოლ ხინიკი, ვლადიმერ და სხვები...

ამერიკელი კოლექციონერების ეს ხაინტერესო ინიციატივა
დიდ გამოსმაურებას ჰოულობდა, როგორც თვით ნიუ-იორკში, ისე
პარიზსა და სხვა ქვეყნებშიც.

კატალოგს წინ უძღოდა ხაერთო მიმოსილვითი ხახიათის წე-
რალი, სადაც შეცა ვარ მოხსენიებული... რატომღაც „ქართველი
უფლისწულის“ ტიტულათ მოეუნათლივარ ამ წერილის ავტორს...
მასში ჩემი ხაში ნამუშევარი დაბეჭდილი, ხამივე ძველი თბილისის
ხერიიდან.

უფრო ადრე კი, 1921 წელს პარიზში გაიმართა რუსი მხატვრების გამოფენა... კარგად არ მახსოვს, ვგონებ, კაფე „როტონდში“ მონაწილეობდნენ ბაქსტი, ბენუა, გონჩაროვა, გრიგორიევი, ორლოვი, სუდბინინი, იაკოვლევი, ლარიონოვი, სორინი, სუდეკინი და სხვები. მათთან ერთად მეც მიმინჯიყს... ამ კატალოგშიც შევიდა ჩემი ერთი სურათი — „კინტოების ქეიფი ქალთან“...

ორი წლის შემდეგ რუსი მხატვრების გამოფენა უკვე ნიუ-იორკში მოეწყო. ამ გამოფენაზეც ვიყავი მიწვეული. მონაწილეობდნენ ბაქსტი, ფოტინსკი, ფედერი, გრიგორიევი, კანდინსკი, იაკოვლევი, სუდეკინი, სორინი, ვახილ შუსაევი. ეს უკანასკნელი ხომ სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ თბილისში ჩამოვიდა და აქვე დასახლდა. ძალიან საინტერესო და ნიჭიერი მხატვარი იყო. ხშირად მონაწილეობდა ქართველ მხატვართა გამოფენებზე.

ამ გამოფენის კატალოგში (რომელიც შემომრჩა) დაიბეჭდა ჩემი ორი სურათი „მოგვთა თაყვანისცემა“ და „შემწვანილე“... ორივე სურათი ამჟამად ამერიკაშია: აქვეა დაბეჭდილი კაფე „ქიშერიონში“ სუდეკინის მოხატულობის ერთი ფრაგმენტი — მისი შეუღლის პორტრეტი.

რაც შეეხება სურათებით მოვაჭრეს, არახოლეს მიმიმართავს მახთვის. ჩემი ნამუშევრება, ასე თუ ისე, ყოველთვის იყადებოდა და ამის განსაკუთრებულ საჭიროებას არ ვგრძნობდა. და მაინც თუმცა ვვიან, მაგრამ სურათებით მოვაჭრე თვითონ მოვიდა ჩემთან. ეს იყო 1924 წელს...

იუგენის ქუჩაზე, ჩემს სახელოსნოში უეცრად მოულოდნელი სტუმარი მეწვია. მაშინვე ვიცანია... ეს გახლდათ პარიზის ერთ-ერთი ცნობილი გალერეის პატრონი, ვერად როზენბერგი (ოღონდ ეს პარიზელი როზენბერგი იყო).

— შევეტყე, რომ თქვენ სამშობლოში ბრუნდებით.

— დიახ.

— იცით, პარიზი უცნაური საურბრისების ქალაქია. ის ფაქტიც, რომ მე თქვენთან მოვედი, რაღაცას ნაშნავს. ისეთი დიდი გალერეის პატრონი, როგორც მე ვარ, მხატვართან სახლში არ მიდის. მე მინდა თქვენ ეს დააფახოთ...

— დიახ. ეს მე მიკვირს... ეს დიდად ჯაპატიოა.

— თქვენ მიდიხართ სწორედ იმ დროს, როცა იწყება თქვენა აღიარება. თუ არ ვადაიფიქრებთ, იცოდეთ, ეს იქნება დიდი შეცდომა...

მე აუღელდი. ამ ხიტყვებს მეუბნებოდა კაცი, რომელმაც თავის დროზე მეცენატობა გაუწია პიკასოს, დერენს, მატისს, მან გაუსხნა გზა ბევრ ცნობილ მხატვარს... მაგრამ ჩემი ვადაწყვეტილება მტკიცე იყო.

— ბარგი უკვე მარხელში ვადავსავენე, ბილეთიც ადებული მაქვს... ეს-ესაა სადგურიდან დავბრუნდი...

— არა უშავს... ყველაფრის უკან გამოპრუნება შეიძლება, ამაზე მე ვაზრუნებ. ჯერ ადრეა თქვენი აქედან წახვლა... იცოდეთ, გუუნებათ კაცა, რომელსაც თქვენზე მეტი გამოცდილება აქვს და ცხოვრებაზეც უფრო იცნობს... თუ გინდათ, რომ ამაღლდეთ, ღარი-
ნით...

— მო, მაგრამ, მე იმ ქვეყნის შვილი ვარ... ძალიან მიყვარს პა-
რაზი... მან ბევრი რამ მომცა, ბევრი რამ მასწავლა, მაგრამ მაინც
უნდა წავიდე, ჩემი ქვეყნის მზე და მიწა შენატრება-მეთქი. — ასეთი
იყო მაშინ ჩემი პასუხი.

— რა გეწოება, მე ვერძნობ თქვენს ვულისტკივილს, ვერძნობ,
რომ სამშობლო გენატრებათ, მაგრამ ერთი დღე კიდეც გაქვთ...
თუ გადაიფიქრებთ, მაცნობეთ. ვარწმუნებთ, რომ თუ არ იჩქა-
რებთ, არ წააგებთ, — მითხრა და წავიდა.

დიდი დრო გავიდა მას შემდეგ... ბევრი რამ გამოვიარე, კარგიც
და ავიც... ტკივილიც განვიცადე, სიხარულაც და ახლა ბედნიერი
ვარ, რომ მაშინ ცდუნებას არ აყვეყი... პარიზი მპირდებოდა ყვე-
ლაფერს, მაგრამ უფრო ნაკლებიც მიხარია, რაჟი ჩემს სამშობ-
ლოში ვარ...

მე მართო როდი ვიყავი პარიზში. დავით კაკაბაძის გარდა, ჩემ-
თან ერთად იყვნენ შალვა ქიქოძე, ელენე ასვლედიანი და ქეთევან
მალალაშვილი. ახე ვთქვათ, პატარა ქართული კუნძული გაქონდა.
შემდეგ, როგორც ყველამ იცის, ამ კუნძულმა თავი იხსელა. არც
ერთი ჩვენთაგანი არ დაშორებია იმ მიწას, რაც დავასახეთ.

მხოლოდ ერთს — შალვა ქიქოძეს უბრუნებდა ზედმა. სულ ორი
წელი დაჟყო მან საზღვარგარეთ. ტურბრუკოლონიტ იყო დაავადე-
ბული და სათანადოდ ვერ იმკურნალა... ნამდვილი, ხალასა ნიჭის
ახალგაზრდა იყო, გამძღარი, ძალაღი, ლამაზა, ენამახვილი, განათ-
ლებული... იმ მცირეოდენი ნამუშევრებითაც, რომლებიც მან და-
ტოვა, კარგად ეტყობა, რა ნათელი ინდივიდუალობის მხატვარი
იყო. ხელოვნების მოყვარულთა ყურადღებაც შალვა მიიქცია; ფრან-
გული პრესა მაღალ შეფასებას აძლევდა მის მხატვრობას.

პარიზში მისი ნახატები პირველად ჩვენს ნამუშევრებთან ერ-
თად გამოიფინა გალერეა „ლიკორნი“... ძალიან მოსწონდათ მისი
სურათები უცხოელ კრიტიკოსებს, მაგრამ ავადმყოფობამ დასჯა მან
და ექიმებმა გერმანიაში სამკურნალოდ წახვლა ურჩიეს. იქ კი
ერთ-ერთ ვტიუდზე მუშაობის დროს კოვისპირულ წვიმაში მოჰ-
ყვა, ლოვინად ჩაფარდა და ვეღარ წამოდგა. დეპეშა მოვიდა დავითის
სახელზე ფრაიბურგადან, მაგრამ ვეღარ ჩაუხწრო. მაქვს ერთი
ფოტო, სადაც საფლავის ქვაზე წერია:

„აქ განახვენებს ქართველი მხატვარი შალვა ქიქოძე — დაიბადა
1894 წელს, გარდაიცვალა 1921 წელს“.

შემდეგ შეკრებებს და ჩამოიტანეს მისი ნამუშევრები, ახლა ყვე-
ლაფერა ხელოვნების მუზეუმშია. ნაწილი მუდმივ ექსპოზიციაშია

გამოფენილი. როდენ დასანანია ასეთი ნიჭის ადრე დაღუპვა. შად-
ვას, თუმცა ძალზე ახალგაზრდა იყო, თითქმის მთელი საქარ-
თველო მოვლილი ქონდა... განსაკუთრებით იზიდავდა მთა, სწავსუ-
რეთი და ამ თემაზე მრავალი სურათი და ეტიუდი შექმნა. ეძებდა
ეროვნულ ძირებს, ეროვნულ ხაწყისებს და ცდილობდა, აქედან გა-
მოსულიყო... მას, როგორც შემოქმედს, ქონდა კიდევ ერთი ხაინ-
ტერესო თვისება — ვარე სამყაროს იუმორის სტრუქტურაში დანახვის
უნარი. შესანიშნავად ხატავდა კარიკატურებს. მაგრამ ყველაფერი,
რაც პარიზსა და გერმანიაში შექმნა, დასაწყისი იყო იმ დიდი და
ხაინტერესო გზისა, რომელიც მას უნდა გაეგლო. მაინც შესამ-
ჩნევი კვალი დასტოვა ქართულ მხატვრობაში.

ამას წინათ წავიკითხე მისი პირადი წერილები, რომლებიც
სამშობლოს საოცარი სიყვარულითაა დაწერილი. ამ წერილებში
კიდევ უფრო შემეყვარა ცხოვრებიდან ასე უდროოდ წახული
ახალგაზრდა, რომელიც მხოლოდ ხილამაზისა და საკეთის შედა-
გებლად იყო მოხული ამქვეყნად.

... აქ ვიგრძენ პირველად, თუ რა ძნელია შენა მიწა-წყლის
მოშორება. დიდი ბრძოლა დამჭირდა, რომ არ დამეყვირა. ვფიქ-
რობდი, სამშობლოს მგლეჯენ და არა მე ვშორდები-მეთქი მას...

არაფერი განმიცდია არასოდეს ამისთანა. სხვაგანაც ვყოფილ-
ვარ, აკი ხიფათთანაც ვმდგარვარ ახლოს, თავმიშველა მივლია
ცხენით, აჭარის მთებში, საშინელ ავდარში, გულის ფანცქალით და
აღტაცებით მიცქერია სევსურეთის და ფშავეთის საშინელ ჯურ-
ღმულებში და არასოდეს შიში და ძრწოლა, ნერვების მოშლა და
დაღლილობა არ განმიცდია. მაშინ კი, გემის ბაქანზე, განვიცადე
ეს შიში დაღლილობასთან და ნერვების მოშლასთან არეული. აღარ
მინდოდა არსად წახვლა. გამოვტყდი: სიყვარული, დიდი, საკვირ-
ველი სიყვარული მისი, რაც დავტოვე, ბობოქრობდა ჩემს მკერდში.
აღტაცება, თითქმის თავყვანისცემა პატარა ნიჭიერა ქვეყნისადმი,
რომელსაც ჩემი სამშობლო ჰქვია, ავსებდა ჩემს არსებას..."

წერილი ფოთის ნავსადგურიდანაა გამოგზავნილი. სამშობლოს
სიყვარული და მასთან განშორების სევდა მუდამ თან ახლდა მას
უცხოეთში ყოფნის უამს... რარიც სამწუხაროა, რომ მისა საფლავ-
ვიც სამშობლოდან შორს, უცხო ქვეყანაშია...

სამწუხაროა ისიც, რომ ამ ხაინტერესო მხატვარზე დღემდე ერ-
თი პატარა მონოგრაფიაც არ დაწერილა...

იგი კი ამის ღირსი უთუოდ არის.

* * *

არ მინდა ისე გამოვეთხოვო პარიზს, რომ არაფერი ვთქვა იქ
ჩემი მეგობარი ქართველი მხატვრების საქმიანობაზე... არაფერი
ვთქვა დავით კაკაბაძეზე, ელენე ასვლედიანზე, ქეთო მაღალაშვილ-

ზე... მხოლოდ ხაყვარული და მადლობის გრძნობა მაკავშირებს
 ამ აღმზიანებთან მუდამ, მთელი ცხოვრების მანძილზე... განსაკუთრებით, დაჯივითან...

დღეს დავითის სახელს მოფერება აღარ სჭირდება. ყველამ კარგად იცის, რა დიდი და ხაინტყურებო მხატვარია იგი... ადრე კი მისი მოუსვენარი, მუდამ ახლის მიძიებელი ხული ყოველთვის ერთნაირ გამოსწორებას როდი პოულობდა, პირიქით, ზოგჯერ ძალიან დაუსოგაფად და უმართებულოდ ედავებოდნენ და ებრძოდნენ. ყოველივე ამან ბევრი ტკივილი მიაყენა მას...

დღეს კი ყველაფერი რიგზეა... მის სახელოსნოში თავმოყრილი სურათები და ხიბველეთა უნიკალური კოლექცია მხატვრისადმი უდიდეს ხაყვარულსა და პატივისცემას, უდიდეს მთერძალებას აღძრავს მნახველთა გულებში...

ჩემი აზრით, ჯერ-ჯერობით, ალბათ, გაგვიჭირდებოდა, გამოგვეყო თანამედროვე ქართული მხატვრობის მთავარი ხასი. მხატვრობაში უნდა გამოჩნდეს ეროვნული ხახე, ხახათები, ბუნება, ფერადონება. დიას, ფერადონებას აქვს თავისი ხახე... საამისოდ უკვე ბევრა რამ გაკეთდა, მაგრამ ყველაფერი ჯერ გამოკვეთილი მაინც არ არის. თუმცა, რა თქმა უნდა, გაყვანან ძალიან ხაინტყურესო, შესანიშნავი მხატვრები, რომელთაგან პირველი დავითია. დავითა თანამედროვე ქართული მხატვრობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი და მისი მთავარი წარმომადგენელია. როცა მის პეისაჟებს უყურებ, ცხადად გრძნობ, რომ ქართულია, თვითმყოფადი. იმდენად თავისთავადაა, რომ აღმოჩენას სჭაუბს. მე ვფიქრობ. ქართული პეისაჟის აღმოჩენა ჩვენს თანამედროვე მხატვრობაში დავით კაკაბაძის ხახელს უკავშირდება.

ბუნდოვანად ვთვლი ჩემს თავს, რომ ბედმა ხიჭაბუკის წლებიდანვე დამაკავშირა მასთან. ჩვენ ახლო მეგობრები ვიყავით. ერთად გამოვადრეთ და განვიცადეთ ბევრი კარგი და ავი... და ბოლომდე შეგვჩნა ერთმანეთის ხაყვარული.

ერთად ვიყავით პარიზშიც. დად ინტერესს იჩენდნენ მისი მხატვრობისადმი. ძალიან ხშირად ეწყოზოდა მისი გამოფენები ისეთ დიდ ხალონებშიც კი, როგორიც იყო, მაგალითად, „გრან პალე“... თავყვანასმცემლებიც ბევრი სყავდა... მოუსვენარი კაცია იყო, არასოდეს მიღწეულით არ კმაყოფილდებოდა. მუდამ ეძებდა რაღაც ახალს, ხაინტყურესოს... ბევრს მუშაობდა.

მისი ინტერესები საკუთრივ მხატვრობის ფარგლებს სცილდებოდა... სტერეოტიპის საკითხებითაც იყო გატაცებული. ხაინტყურესო მიღწევებაც სჭირდა ამ დარგში. ფრანგები ძალიან დანტყურესებულნი იყვნენ მისი მუშაობის შედეგებით, თვითონ კი ამ შედეგების საქართველოში გამოყენებაზე ოცნებობდა. ბევრს ფიქრობდა და წერდა ხელოვნების, ფილოსოფიის, ფერწერის, პერსპექტივის, კომპოზიციის საკითხებზე... ამ მხრივ ძალზე ხაინტყურესო

აზრები გამოთქვა მან თავის წიგნში, რომელიც 1926 წელს ვიდა პარიზში.

მოვიყვან რამდენიმე პატარა ამონაწერს ამ წიგნიდან:

„...უძველესი ერი, რომელმაც დღემდის მოაღწია, გვიჩვენებს, რომ ის ყოველთვის ეგუებოდა ამ ცხოვრებას, ახალი ცივილიზაციის ფორმებს. ერის სიცოცხლე, მისი არსებობა სწორედ იმაზე დამოკიდებული, თუ რამდენად აქვს მას შეგნებული თანამედროვე ეპოქას ცივილიზაცია და შესაფერად განვითარებული კულტურული ძალები“.

„... ქართველი ხალხის არსებობა და მომავალი დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად შევითვისებთ თანამედროვე ცივილიზაციას და შევალთ მსოფლიო კულტურის სფეროში. ცივილიზაციის შემოსვლას უნდა მოჰყვებოდეს ჩვენი ხალხის კულტურული ძალების განვითარება, რომელიც ხალხს მასცემს შემოქმედების უნარს ყოველ დარგში (მეცნიერებასა, ხელოვნებაში)... მსოფლიო ხელოვნების დაწვრილებით შესწავლამ, საქართველოს წარსული ხელოვნების მახთან შედარებამ დამარწმუნა, რომ საშუალო საუკუნეებში ქართველი ხალხის კულტურული ძალა, მისი შემოქმედების უნარი სრულებით შესამებული და იმავე სიძლიერისა აყო, როგორც იმ დროის საზოგადო კულტურის დონეს შეეფერებოდა“.

„... თუ გამოვიჩინეთ უნარი და შევძელით თანამედროვე ცივილიზაციის და კულტურის სიმადლემდე ჩვენი ცხოვრების აყვანა, მაშინ ჩვენი შემოქმედებითი ძალა ყოველ დარგში — ხელოვნებაში, მეცნიერებაში მტკიცედ ურყევი იქნება და ხალხს არსებობაც საიმედო და უზრუნველყოფილი...“

ეს წიგნი ხაინტერესოა იმით, რომ მასში ჩვენ ვეცნობით დავითის შეხედულებებს თანამედროვე მხატვრულ მიმდინარეობებზე, გერმანულ ექსპრესიონიზმზე, რუსულ კონსტრუქტივიზმზე, ათასგვარ იზმზე, მათ მასზეებზე და შედეგებზე...

ეს კაცა დულდა და იწვოდა; ათახი პრობლემა, ათახი მიზანი და ფიქრი აწვალბდა. იზიდავდა უჩვეულო, ახალი, ზოგჯერ უცნაური ფერები და ფორმები და განუწყვეტლივ მუშაობდა... დაუცხრომელი ძიების წყურვილით იგი მწერალს წააგავდა. შესანიშნავი და ხაინტერესო მოსაუბრე იყო, თუმცა თავის კვებებსა და, ხაერთოდ, თავის ნამუშევრებზე ძალიან იშვიათად ლაპარაკობდა... ყველა მისი ფიქრი და სიტყვა, ბოლოს და ბოლოს, ქართულ ხელოვნებას უტრიალებდა.

დაუცხრომელი სულის ხელოვანი იყო და ამიტომაც ყოველი ახალი, მახადები თუ მიუღებელი მიმდინარეობა მუდამ განსაკუთრებით ხაინტერესებდა. ყოველივე ამის შეცნობის შედეგად იგი აკეთებდა დასკვნას, რომ ახალი კულტურა და ცივილიზაცია ბადებს ახალ ხელოვნებას, მოითხოვს უნივერსალიზმს.

ამას იგი წერდა იმ პერიოდში, როდესაც თანამედროვე ქართული მხატვრული აზროვნება, თვით მხატვრობა ის-ის იყო აღმოცენდა.

ამ წიგნში იგი წერს ნიკო ფიროსმანიშვილს... მასსოვს, დავითთან ერთად როგორ დავდიოდით ძველი თბილისის უბნებში და ვეძებდით ნაკოს სურათებს. დავითმა მისი რამდენიმე ნამუშევარიც შეიძინა... „ნიკო ფიროსმანიის მხატვრობა სელოვნების მარადიულ კანონებსა და მყარებულს; ეს კანონები კი გამომდინარეობენ ადამიანის არსებიდან, ადამიანისა, რომელიც შემოქმედის პოეტური სულითაა დაჯილდოებული“, — წერს იგი.

ეს წიგნი თითქმის პირველი ქართული წიგნი იყო, რომელიც თანამედროვე სელოვნების შეტად მნიშვნელოვან საკითხებს მიეძღვნა. მასში ზოგაერთი ახალი მიმდინარეობის საუკეთესო წარმომადგენლების შემოქმედებაცაა განხილული.

არ შეიძლება არ მოვიტანო კიდევ ერთი პატარა ამონაწერი: „... თუ სელოვნების ნაწარმოები არის ნამდვილი მამაძვა ბუნებასა, ის მოკლებულია სელოვნების თვანებას. პირიქით, რაც უფრო დამორბეულია ნაწარმოები ბუნების უშუალო მამაძვას, მით უფრო მხატვრულია იგი. და მხოლოდ ამ გზით მიაღწევს ადამიანი წმინდა მუსიკას, ბრწყინვალე პოეზიას, ქანდაკებას, იდეალურ სურათმოდერებას, ჭეშმარიტ მხატვრობას“. თქმა არ უნდა, სრული ჭეშმარიტებაა ამ სიტყვებში. ამაზე დღეს თითქმის აღარავენ ღაბბს, მაშინ კი ყველა როდი ფიქრობდა ასე. ამიტომ ბევრი დავა და უსაამოვნება გადაიტანა დავითმა.

ისევე ვამსობ, დავითი იყო მხატვარი, რომლის დაუდევარი ბუნება განუწყვეტლივ ეძიებდა ახალს. იგი თავის შემოქმედებაში განასახიერებდა ბუნების მაღალ სახეს, ცდილობდა ჩასწვდიმოდა ბუნების მარადიულ საიდუმლოებას, შინაარსს იმისა, რასაც თვლით ხედავდა და გულით გრძნობდა.

ახალი სელოვნების წარმომადგენელთა შესახებ იგი ერთგან წერს: — „ისინი თავიანთ თავს ანსახიერებენ შემოქმედებაში, ქუჩაში კი ჩვეულებრივი ადამიანებისაგან არ განიარჩევიან და თუ მაინც საჭიროა მათთვის რაიმე სახელის მიკუთვნება, ეს იქნება მხოლოდ ერთი სახელი, სახელი ადამიანისა“.

მე ვფიქრობ, ზუსტად იგივე სატყვები შეიძლება გავამეოროთ მასზე.

მართლაც, ხათცარი შემოქმედი და ადამიანი იყო იგი.

დიდი ინტერესით იკითხება ეს წიგნი დღესაც. რა ღრმა, რა ხაინტყვისო აზრება ამოძრავებდა ამ კაცს. მართალი ვითხროთ, მიკვირს და გული მტკიავს, რატომ არავენ იფიქრა, რომ მისი ნააზრევი ერთხელ მაინც გამოეცათ საქართველოში. ქართული მხატვ-

რული აზროვნების, ისტორიისათვის ბევრი რამ მასში დღესაც მალაიან თანამედროვედ და საგულისხმოდ უდრს.

ამ წიგნმა თავის დროზე დიდი ინტერესი გამოაწვია საფრანგეთშიც. (სხვათა შორის, საფრანგეთის ჟურნალ-გაზეთებში დავითის სპირად სთხოვდნენ, თავისი აზრი გამოეთქვა ამ თუ იმ მხატვრულ მიმდინარეობასა და მის წარმომადგენლებზე).

მკარფას ხასხოვრად ავტორისავე წარწერით შემომჩნა ეს წიგნი მეც...

ლადო გულაშვილს
ხელოვანი ხელოვანს
მუდმივ ხასხოვრად,
დავით კაკაბაძე
7-VII-24 წ.
პარიზი.

მეტად ძნელ პირობებში მოუსხდა დავითს ამ წიგნის გამოცემა პარიზში. ძლივს იშოვა შრაფტი. მატერიალურადაც ძალაან უჭირდა, მაგრამ იგი ფაქრობდა (და სავსებით სამართლიანადაც), რომ ამ პერიოდში საქართველოს უსათუოდ სჭირდებოდა მსგავსი წიგნები.

წიგნის შესავალში იგი წერდა:

„საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა მოითხოვს გაორკაცებულ კულტურულ მუშაობას და შეიძლება ამ შრომით რამდენიმედ მაინც განხორციელებული იყოს ჩემი მიზანი: მხატვრული აზრის და სამხატვრო მწერლობის საქართველოში განშტკიცება“.

ბუნებით ჩუმი კაცი იყო დავითი. ხატყვაძიერი. ძალაან ბევრს მუშაობდა, მუშაობდა მთელი ძალით, მაგრამ მშვიდად, ვერასოდეს მღელვარებას ვერ შეამჩნევდი. ცხოვრებაშიც და შემოქმედებაშიც ხაოცრად ორგანიზებული იყო. თავის შეხედულებებში კი — პრინციპული და თანმიმდევრული, გულწრფელი და კონკრეტული. მთელი მისი შემოქმედება სამშობლოსადმი სიყვარულით არის გაფენთილი. ამით იყო სავსე მისი ცხოვრებაც. მთელი საქართველო ფეხით შემოიარა. საერთოდ, ერთ ადგილზე იშვიათად ჩერდებოდა, საფრანგეთშიც ბევრს დადიოდა...

მუშაობის პროცესში იშვიათად თუ უჩვენებდა ვისმე სურათს. მუდამ ახალი და ახალი კატაციბები შქონდა. მაგრამ, ამ ახალ თემებთან ერთად, მაინც განუწყვეტლივ უზრუნდებოდა იმერეთის პეიზაჟებს, რომელთა ახასხავაში უდიდეს ხილრმებს მიაღწია. იგი იხე ჭეშმარიტადაა დანახული, რომ ვინც კი ხელი მოჰკადა ამ თემას, ვერავინ გასცდა მას. იმიტომ კი არა, რომ ბაძავს. ჭეშმარიტა და იმიტომ.

შე ვიყავი მოწმე, როგორ იქმნებოდა მისი ხერია „ბრეტანი“ — ეს ხაოცრად თავისებური კოლორიტის სურათები.

იმავე პერიოდში იგი ძალიან დაინტერესდა ურბანისტული შედეგებით. დიდი დრო მონადობა აბსტრაქტულ ფერწერას, აბსტრაქციებს... და ეს ყველაფერი იმდენად საინტერესოდ გამოხდებოდა, რომ ხწრაფად მიიქცია ახალი ხელოვნების მიმდევართა ყურადღება. მათ იგი თავიანთ წევრებად მიიღეს და გამოფენებზეც ხშირად უწყობდნენ. იმ წრის წევრები მაშინ იყვნენ პიკასო, მატისი და სხვა დიდად ცნობილი და სახელგანთქმული მხატვრები. იოლად კი იქ არავის იღებდნენ. ამ თვითღი წლის წინათ პარიზში გამოვიდა აბსტრაქტული ხელოვნების ენციკლოპედია, სადაც ამ სკოლის ფუძემდებელთა და დიდ წარმომადგენელთა შორის მოხსენიებულია დავით კაკაბაძეც... ამ ნამუშევრების ერთი ნაწილი მან საქართველოშიც ჩამოიტანა. დაკვირვებულ თვალს კარგად შეუძლია შეამჩნიოს, რომ ეს სურათები არ ჰგვანან ჩვეულებრივ აბსტრაქტულ ნამუშევრებს — არც ფერით, არც კომპოზიციით; მე, მაგალითად, მათშიც ვგრძნობ საქართველოს მიწა-წყალს, ზეცას, პაერს, კოლორიტს.

ამ რამდენიმე ხნის წინ ელენე ახვლედიანმა გაიხსენა ჩვენი შესხედრები პარიზში. ერთხელ, 14 ივლისს, ხწორედ ბასტილიის აღების დღეს, როგორ უღალატა დავითმა თავის სიდანჯეს და მხიარულებაში აგვეყვა. მთელი პარიზი მხიარულობდა და ჩვენც ხაერთო ფერხულში ჩავებით. ცეკვა მე დავიწყე. დავითმა სკამი მოატრიალა და დამლიბიტო დახვსო. თვითონვე ეცინებოდა თავისთავსე. ამის გამო რიტმი აურა... სკამი ელენეს შიდაწოდა. და თვითონ თავგამოდებით ტაშს უკრავდა. ცეკვაში ჩაება ქითო მაღალაშვილიც. ყველანი ჩვენკენ მოტრიალდნენ. უცხო რიტმმა და მხიარულებამ მიიზიდა მათი ყურადღება. მალე ელენეც შემოგვიერთდა. მან დავითი გამოიწვია, დათიკომაც ვერ მოითმინა და მკლავებე გამალა, ერთი წრე დაუარა... საიდანაც გაჩნდნენ ქართველებე, მალე ფრანგებიც ჩვენს ფერხულში ჩაებნენ. როგორ უხართდა დავითს. ფრანგებს რომ ასე მოეწონათ ქართული ცეკვა. ხაერთოდ, ჩვენს შორის ყველაზე მხიარული და ხალიხიანი ელენე იყო. მშვენიერი იყო იგი გარეგნობითაც, მუდამ ხიცოცხლით ხავსე, მუდამ მოულოდნელი. უყვარდა პარიზის ქუჩებში სეტიალი... გამუდმებით ხატავდა მის კოლორიტულ ხასლებსა და პეისაჟებს. ძალიან მოხწონდათ... მახსოვს, ერთ-ერთ გამოფენაზე, რომელიც „სამემოდლო ხალონში“ მოეწყო, პოლ ხინიაკმა ხრულაად უცნობე ახალგაზრდა ქალის ხურათი შეიძინა. შემდეგ მისე გაცნობაც მოიხურვა... ასე დამეგობრდნენ ელენე ახვლედიანი და დიდი მხატვარი პოლ ხინიაკი...

მოუსხენარი და მუდამ შემოქმედებითი ცეცხლით იყო ანთებული ელენე ახვლედიანი ახალგაზრდობიდანვე. იგი არ ხაჭიროებს არავითარ შეღავათებს. როგორც ქალი მხატვარი. მისე ძლიერი, ნამდვილი შემოქმედის გული და ხელი ხელოვნების გზაზე ბედს შეჭიდებულ ბევრ მამაკაცსაც შემურდებოდა. დიდა მისე როლი

და მნიშვნელობა ქართული პეიზაჟური მხატვრობის განვითარების საქმეში. არაჩვეულებრივად ნაყოფიერი შემოქმედებითი კვლევების გზა გაიარა ელენე ასვლედიანმა... განუმეორებელია მისი სქელოვნება, განუმეორებელი იყო იგი, როგორც აღმამანი. მან ერთბაშად მიიზიდა იმდროინდელი პარიზის მხატვრული სამყარო... მოსწონდათ თვითონაც, მოსწონდათ მისი სურათებიც...

უშუალო, პირველხილული პოეტური განცდები, რომლითაც მუდამ ხაფხუა მისი სურათები, აღამიანებს არასოდეს სტოკებენ გულგრილად. პარიზის პრესა მუდამ მაღალ შეფასებას აძლევდა ამ სურათებს...

აი, ერთი ამონაწერი ფრანგული გაზეთიდან (მე ეს ამონაწერი მომყავს იმიტომაც, რომ მისი ავტორი ვახლავთ შორის რენალი):

„... ჩვენი კრიტიკა, ჩვეულებრივ, ცივად ხედება უცხოელთა ხელოვნებას, მაგრამ ამჯერად აღფრთოვანებულია მაღამ ასვლედიანის გამოფენით.

პოეზია ქალაქის მიდამოებისა სხვებაც ბევრჯერ აუხახავთ, მაგრამ მაღამ ასვლედიანის სურათებში ახეა მოცემული ძველი თბილისის სტილი და იერი, რომ უნებურად ჩერდება მის წინაშე, მომხიბლავია ძველი თბილისი — უსწორ-მასწორო ხის დაუსრულებელ კიბეებად რომ აწყობილა მაღალი გორაკების კალთებზე. აივნებზე ჭრელი ხალიჩები გადმოუფენიათ. მოჩანს ვიწრო ფანჯრები, ყველაფერს მუქი სინათლე ადგას. ელენე ასვლედიანი ძალზე ეროვნული მხატვარია და ამამია მისი მთავარი ღირსება...“.

როგორც ხედავთ, ფრანვა კრიტიკოსი არც ამჯერად დარჩენილა გულგრილი ქართული ხელოვნების მიმართ და მთავარი, რაც ახალგაზრდა მხატვრის შემოქმედებაში მოსწონებია, ისევე და ისევე ეროვნული კოლორიტი ყოფილა. და მართლაც, მრავალი წლის შემდეგაც, ყველაზე მეტად რაც მოგვწონს ელენეს შემოქმედებაში, სწორედ ეს ეროვნული კოლორიტი. ხოლო როცა შორის რენალი ამ სტრიქონებს წერდა, ელენე ასვლედიანი ხომ ხულ ახალგაზრდა იყო...

ბევრი რამ შეიცვალა მას შემდეგ. აქა-იქ-და შემორჩა თბილისს აივნები და რიკულებიანი ხახლები... მიდის ძველი თბილისი... მიდის თავისი ჩამუქებული ჩრდილებით, თავისი ხართულეებითა და აივნებით, თოკებზე გახაშრობად გამოფენილი ხარეცხითა და ფერგადაცლილი, ხავსმოდებული ხახურავეებით. უსაზღვროდ განიცდიდა ელენე ასვლედიანი ამ ამბავს.

„მომავალი თაობები არ გვაპატიებენ, თბილისს რომ თავის ხახეს უკარგავენო“, და ხატავდა... ხატავდა გამუდმებით... ხატავდა ყოველთვის... იქნებ, ნახატში მაინც გადარჩესო. შინაგანი დრამატიზმითაა ხავსე ელენესეული ძველი თბილისის სურათები... მკვეთრად განსხვავებული, ერთმანეთის საპირისპირო განწყობილებებით. ფერის, ხაზის, რიტმის საოცარი განცდით. ყველა მისი სურათი

ღექსავითა დაწერია. მუდამ ახალ და მოულოდნელ სარტყელში
 შითა განათებული. ამ სურათებში ჩანს, როგორ ძალიან, როგორ
 უხანძროდ უყვარს მხატვარს საქართველოს ბუნება, თბილისი...
 ისევე უხანძროდ, როგორც უყვარდა აღმსიანები, მკვებრები...
 იგი არ შვავდა არავის, მშვენიერა იყო მისი პიროვნება, მშვენიერა
 მისი შემოქმედება...

ახლა, წლების შემდეგ, უდიდეს საიმოვნებას მანიჭებს იმის შეგ-
 ნება, რომ ყველა ქართველმა მხატვარმა, ვინც იმ პერიოდში პა-
 რიზში იმყოფებოდა, ნამდვილად ისახლა თავი.

ერთ-ერთი მათგანი ქეთო მაღალაშვილი ვასლდათ, შესანიშნავი
 პორტრეტისტი. იგი შედარებით გვიან ჩამოვიდა, მაგრამ ხუთ მა-
 ლე მაიქცაა ყურადღება. ფესბედნიერი იყო ქეთევანის პირველი
 ნაბიჯები მხატვრობაში...

მასოვს მისი ჩამოსვლა... მიუნხენიდან მომხივია დემუშა (იგი
 ჯერ გერმანიაში სწავლობდა, კრძო სტუდიაში), დამსვდიო. წვი-
 მიანი დღე იყო... ქეთოს დრო შემლია და ამიტომ სადგურზე მარ-
 ტო აღმოჩნდა, რას ვაა-ვაგლახათ მომავნო.

შემდეგ დაიწყო დამაბული მხატვრული ცხოვრება, იშოვა ხახე-
 ლოსნიც. სწავლობდა კოლაროსას ცნობილ აკადემიაში. ხაგულის-
 ხმოა, რომ პარიზის უმრავი, ხინტერესო გატაცებების სფერო-
 ში, იგი მაინც თავისი თავის და ქართული ტრადიციების ერთგული
 დარჩა. ეს მოსწონდა ყველას... მაღალაშვილის სურათები განსა-
 კუთრებით მიმზიდველი იმიტომ არის, რომ იგი უბრალო და მარ-
 თალია. არ მისდევს მოდას, ბრწყინვალედ გადმოსცემს ადამიანის
 ფსიქოლოგიურ განცდასო, - წერდა მაშინდელი პარიზის პრესა.
 ამ პერიოდში შექმნა მან მშვენიერი პორტრეტები ელენე ასვლე-
 დიანისა, პიანისტ ორბელიანისა, სუხანა დამაშვიძისა, ფელიქს ვარ-
 ლამიშვილისა და სხვა.

საოცრად კეთილშობილი გული ქონდა. გაუთავებლად ზრუ-
 ნავდა ადამიანებსე... შემოქმედებასთან ერთად ეს მისი პირადი
 ცხოვრების ერთ-ერთი ნიშანდობლივა მხარე იყო. ხელოვნებისა
 და ადამიანების ხეყვარულის ვარემე მას არასოდეს უცხოვ-
 რია.

და, აი, ახლაც, მის ხახელოსნოში, როცა აქ მომსვლელებს უკვე
 აღარ ზედება თმაშვეერცსლილი ხათნო ხახის მსცოვანი მხატვარი,
 ისევ ცოცხლობს მისი ფაქრა და განცდა... ახე ვკონია, თითქოს
 კარი ვაილება და თვითონაც შემოვა. შემოვა ისეთივე შთაგონებით
 აღხავსე, ისეთივე შემოქმედებითა ცვიცხლით ანთებული და გაგან-
 დობს თავის სურვილებს, თავისი ქვეყნისა და ხალხისათვის რაღაც
 კარგის შექმნის სურვილს.

ერთხელ ყურნალ „ნოვა ი ვაზნი“ დააბეჭდა პატარა ცნობა,
 რომ ინგლისში ლორდმა მაღვრემმა მხატვარ გილბერ სტიუარტს
 დაუკვეთა თავისი მის გენერალ ფიშის პორტრეტი.

— ეს რას ნიშნავს... მე მის სახეში ვხედავ სიგიჟის ნიშნებს...
წამოიძახა მალგრეიმმა.

ფიბსი ინდოეთში წავიდა, ერთი თვის შემდეგ პირველად ცნობა რომელიც ძმამ მიიღო, იყო ის, რომ სიგიჟის მოვლენების გამო მან თავი მოიკლა.

— ღმერთო ჩემო, რა უცნაურია! — აღმოხდა მალგრეიმს.

— მე დავხატე ისე, როგორც დავინახე, — უპასუხა მხატვარმა. რა თქმა უნდა, ამ ფაქტის განზოგადება არ შეიძლება, მაგრამ იგი მაინც, ძალიან ხაინტერესოა...

როცა ეს ცნობა წავიკითხე, მომაგონდა ქეთო მალაშვილის ერთი შესანიშნავი სურათი — მუსიკოს ვალენტინა კუფტინას პორტრეტი ვინც კუფტინას იცნობდა, აცოებს მხატვრის მიერ დანახული სახე ამ ქალისა. საოცარი, გამოუცნობი ტრავმაში, რომლითაც ხე-სხე ეს სურათი, მხატვლზე მართლაც მაგიურ ზემოქმედებას ახდენს. თითქოს ბედისწერის წინასწარმეტყველური წამია მისი ნაბოვნი და დაჭერილი. როგორც ჩანს, მხატვრის თვალა ისეთ რამესაც ხედავს და ამჩნევს, რასაც ჩვეულებრივი ადამიანი წლების მანძილზე ვერ დაინახავს. ხელოვნების ძალაც ისაა, რომ სშირად ის დავანახოს, რასაც ჩვეულებრივი თვალა ვერ ხედავს.

ქეთევან მალაშვილი სიცოცხლის ბოლომდე თავისი რწმენის ერთგული დარჩა. მისი სურათები ისევე მოუთხრობენ მომავალ თაობებს ჩვენს თანამედროვეთა ცხოვრებასა და ამადღებულ ფიქრებზე, როგორც ქართული ტაძრების კედლებზე აღმუჭდილი წინაპრების სახეები გვიამბობენ ბევრს რასზე თავიანთ დროსა და მარადისობაზე.

საოცარია, რამდენ რამეს ინახავს მესხიერება! კარგი იქნებოდა, შთაბეჭდილებებს ადამიანი ყოველდღიურად თუ არა, ხშირად მაინც იწერდეს. ჩანაწერების საშუალებით შემდეგში ადვილად აღადგინდა იგი ამა თუ იმ ამბავს, დღეს, საათს... ბევრ რამეზე ვეწყდება გული... და მაინც, ზოგი რამ კანკალილი დღეებიდან ისე გვამახსოვრდება, თითქოს შორეულ წლებში კი არა, გუშინ ყოფილიყოს... გვამახსოვრდება წუთი, რომელიც ვანგვიცდია, ხმა, რომელიც გავსმენია... ბევრი რამ საშუალოდ ცოცხლობს ჩვენში და უჩინრად დაგვყვება.

გუშინ განცდილ ტკივილსავით დამამახსოვრდა დღე, როცა მარსელისკენ მიმავალ მატარებელში ჩავეჯექი... გულში თითქოს რაღაც ძალიან მძიმედ ჩამწყდა. შენანებოდა პარაზთან გამოთხოვება... მე იგი ნამდვილი, დიდი სიყვარულით მიყვარდა. მიყვარდა მისი ხელოვნება, ხალხა... მიყვარდა მისი ოდნავ ნაღვლიანი, მაგრამ მუდამ სიცოცხლით სავსე ქუჩები... მისი დადი, უნიკალური მუზეუმები, მეგობრები, რომლებიც მე იქ შევიძინე; მიყვარდა იქ გატარებული წლები, მაგრამ უფრო ძლიერი იყო სამშობლოში დაბრუნების სურვილი. უსამშობლოდ დარჩენა, ბროლის კომპიცი რომ

მეცხოვრა, მაინც ტრაგედია იყო... მე ვიცოდი, რომ ჩემს პატარა სამშობლოში იმ დროს ასალი ცხოვრება იწყებოდა. მე მელიოდებოდა დნენ ნათესავები, ახლობლები, მეგობრები... უდიდესი ინტერესი მიზიდავდა ასალი საქართველოსაკენ და ეს ფიქრი დანადვლიანებულ გულს მითბობდა.

მატარებელი მარხელის სადგურში ჩამოვდავ... იქიდან კი გემით გამოვემგზავრეთ. გემი ფრანგებისა იყო. მომხასურე პერსონალიც ფრანგები ვახლდათ... ძალიან დამიასლოვდა კაპიტანი. მთელი გზის მანძილზე მთხოვდა:

— იხევე უკან უნდა წაგიყვანოთ... მე ვიცი ქართველებას აზრები, ხშირად მიმგზავრია მათთან, სადაც უნდა იყვნენ, გული მაინც მუდამ სამშობლოსაკენ მოუწევთ... ალბათ, თქვენც ასე ხართ, მაგრამ მაინც უკან უნდა დაგაბრუნოთ...

მელიმებოდა... ბოლოს და ბოლოს, მაინც ვაფუქელი მის იერიშებს და ვედარ დამიყოლია.

მასხოვს, როგორი ხახარული ვიგრძენი, როცა საქართველოს ხანპირო დაეინახე. მზით განათებული შემოძხვდა აჭარის მწვანე მთები... ხუთი წლის წინ მახთან განშორების სუედა და ტკივილი ახლა ისეთი ხახარულით მეცვლებოდა, რომ სუნთქვა შემეკრა... ალბათ, ამქვეყნად არ არხებობს უფრო დიდი ბედნიერება, ვიდრე სამშობლოში დაბრუნებაა. გემზანიდან დაეინახე ჩემი ძმა ვახტანგი... იგი თბილისიდან საგანგებოდ ჩამოსულიყო. წარმოუდგენელი ვანცდა დამეუფლა, როცა მშობლიურ მიწასუ დავადგი ფენი, თითქოს იხევე ბავშვად ვიქეცი... მინდოდა ყველას გამოვლაპარაკებოდი. მახაროდა ქართული ხახეების დანახვა, ქართული ხაუბრის მოსმენა.

მაშინ ფაიტონები იყო... (სხვათა შორის, ძალიან მიყვარდა ფაიტონები... სხვაგვარი კოლორიტი და სილამაშე ჰქონდა მათ...) ჩამწკრივებული იდგნენ ნავსადგურში... ჩაფუქით, მაგრამ დამკვრისთანავე ბორბალი ვატყდა... ვადმოვიდა მეფაიტონე, მოტეხა ხის ტოტი, მოხარა, მაამავრა თვალის მაგივრად და ასე, სრიალ-სრიალით წავგიყვანა.. ამ შემთხვევასაც ხიამოვნებით ვიგონებ.

შემდეგ კი დაიწყო ჩემი ცხოვრების ყველასუ რთული და ძნელი პერიოდი. ჩამოსვლისთანავე, რა თქმა უნდა, ხურათების გამოფენაც ვაგმართე. რიცხვით ბევრი არ ყოფილა ხურათები... ხულ ოცი, თუ ოცდაათი... რის წამოღებაც შევძელი. ეს ჩემი ერთგვარი ანგარიში იყო, და, ცხადაა, ველავადი. როგორც ვოველთვის, — ადრეც, საფრანგეთში გამგზავრებამდეც, ახლაც მხარში მედგნენ ქართველი მწერლები, მამხნევებდნენ, იმედით მავსებდნენ. გამოფენა ხახოვადოებამ ინტერესით მიიღო. დაიწერა რეცენზიები, გამოვიდა კატალოგიც, რომელსაც წამძღვარებული ჰქონდა ტიციან ტაბიძის წერილი... ვანსაკუთრებით მიყვარს ეს წერილი... მასში

ჩემთვის ძვირფასი და დაუფიწყარი მეგობრის გულის მკვრის
გვრძობა...

საერთოდ კი გამოფენამ ხაკმაო სმაური გამოაწვია. ზოგი მკ-
ქებდა, ზოგი — მაძაგებდა: ეს რომ გავრცელდეს, ახალგაზრდობას
გზას ავურევთო, — ამბობდნენ.

ეს იყო პერიოდი, როცა ახალგაზრდა საბჭოთა სახელმწიფო
ნელ-ნელა ივრებდა ძალას... განვითარებას იწყებდა სრულად ახა-
ლი ხელოვნება. დაუსრულებელი ბრძოლა მიმდინარეობდა ძველსა
და ახალს შორის. საერთოდ, ბევრი რამ იყო ამ პერიოდში გამო-
სარკვევი... სწორედ ამ დროს მიმდინარეობდა სოციალისტური
რეალიზმის პრინციპების დადგენა. იმართებოდა დისკუსიები და
მსჯელობანი... ყოველივე ამის გაცნობიერებისა და შეთვისებისა-
თვის კი საჭირო იყო დრო. ძალზე რთული იყო ეს პერიოდი ნეკ-
თვის. მე მქონდა ჩემი სტილი, მანერა, სახიათი — დაყრდნობილი
ფოლკლორზე, მითებზე, ფრესკებზე, ხალხურ შემოქმედებაზე...
ამიტომ გამოვიჩინე... ვცდილობდი ჩავეფლომოდი ახალი ცხოვრე-
ბის მინაარსს, მის რიტმს, ვეკმნედი სურათებს თანამედროვეობის
თემაზე, ვმოგზაურობდი რაიონებში, დავდიოდი ქალაქის მშენებ-
ლობებზე, ეხატავდი ნატურიდან, ვხვდებოდი მშრომელ ადამია-
ნებს... ყველაფერ ამას მე ვაკეთებდი გულწრფელად, ინტერესით...
მაგრამ მიჭირდა, იოლად ვერ ვეუფლებოდი ვერც ახალ თემატიკას,
ვერც სტილს... ვცდილობდი, თუ ფორმით არა, მინაარსით მაინც
ამესახა ყოველივე ეს, რახაც ჩემგან მოითხოვდნენ. ძნელია ამაზე
ლაპარაკი... სშირად მაკრიტიკებდნენ... სურათები, რომელთა გამოც
მაშინ ფორმალისტს მიწოდებდნენ, ახლა ხელოვნების მუზეუმის
მუღმივე ექსპოზიციაში პკიდია და იგივე კრიტიკოსები სხვანაირი
თვლით უყურებენ.

დრო, საერთოდ, ყველაფერს არკვევს... იგი ხათანადო ადგილს
უჩენს ყველას და ყველაფერს.

დავითი ძალიან განიცდიდა... უკვე ყველაფერი დამთავრდაო,
ამბობდა... ალბათ, ამ განწყობილების ბრალი იყო, რომ ერთხელ,
როცა სახლში მარტო დავრჩი, ერთბაშად გადავწყვიტე — თუ ყვე-
ლაფერი მართლაც დამთავრდა, რაღად მინდა ეს სურათები-მეთქი
და ღუმელში შევყარე... თქვესმეტი სურათი დავწვი... მათგან ერთად-
ერთი, რომელიც ჩემმა მეუღლემ ოთახში შემოსვლისთანავე ღუ-
მელიდან სასწრაფოდ გამოიღო, „ფერია რიწა“ — იყო, რამდენადაც
შევძელი, შემდეგ მე იგი აღუადგინე, მაგრამ ცეცხლის ნაკვალე-
ვი ახლაც აჩნია... ხდება სოლმე ამგვარი რამ... ეს ხათქმელადაც
ძნელია, თორემ ვანცდა ხომ ნამდვილი საშინელებაა. საერთოდ,
იმ პერიოდშიც და შემდეგაც ბევრი შეცდომა იქნა დამავებული.

ამ პერიოდს ჩემს ცხოვრებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭი-
რავს. მან მთლიანად შეცვალა მთელი ჩემი შემოქმედება, ყოვე-
ლივე ისე მტკიანეული და მწვავე იყო, რომ დღეს, როცა უკვე ეს

მოკონსტები იწერება, არ იქნებოდა სამართლიანი, არაფერი ვთქვათ მასზე. მართალია, ცხოვრებამ ახსნა და კარგს, სამართლიანს და უსამართლოს თავ-თავისი ადგილი მაკუთვნა, მაგრამ ამაზე მაინც საჭიროა ითქვას.

ზოგ-ზოგ კრიტიკოსს კი ვივადც სომ უნდა „დაემუშაებინა“. სხვანაირად არ შექმლო... მაგრამ მე ჩემი გზისა მჯეროდა და ასე იოლად არ ვთმობდი პოზიციებს.

სხვათა შორის, იმასაც ამბობდნენ, გუდაამვალს და კაკაბაძეს განზრახ არ სურთ ჩვენს პრინციპებს ყურა ათხოვონ და ფორმალისმიხედვით უბიძგებენ ახალგაზრდებსო (მაშინ აკადემიაში ვასწავლიდით). ეს არ იყო სწორი. ჩვენ ჩვენს საქმიანობაში გულწრფელნი ვიყავით და, მათ უმეტეს, ახალგაზრდებთან ძალიან სათუთი დამოკიდებულება გვქონდა.

ყოველივე ამას მე ახლა გულსტეივილით ვივთნებ.

ასეთი შემთხვევებიც მახსოვს: ზოგი მხატვარი სავსებით გულწრფელი მოწადინებით მოდიოდა და მასწავლიდა — დაკლავნილ ხაზებს ნუ აკეთებ... აი, ასე და ასე, სწორად დანატე და კარგად გამოვიყო. მაგრამ ვერაფერი მაშველეს, ცუდი მოწაფე გამოვდექი.

შემოქმედება სომ რთული პროცესია. მისთვის არ არსებობს და არც გამოდგება წინასწარ გამოზადებული რეცეპტები. მხატვრობა, ამავე დროს ინდივიდუალური პროცესიცაა და ამიტომ მუდამ ფრთხილ, სათუთ დამოკიდებულებას ათხოვს. ნაჯახი აქ არ გამოდგება. შეც და დავითსაც იმ დროს სხვანაირი შეხედულებები გვქონდა მხატვრობის კანონებზე, ამიტომ გაგვიჭარდა. მათ კი ეჩივარებოდათ. სოლო სინქარეს, მოგახსენებთ, სმირად ხალტურა მოხდევს, რაც ძალზე სახიფათო და რამღუჟეულია, განსაკუთრებით ხელოვნებაში. ბოლოს საქმე იქამდე მავიდა, რომ ორივენი გაგვირაცხეს მხატვართა კავშირიდან... თქვენნაირი მხატვრები ჩვენ არ გვჭირდებოთ. ახალგაზრდებსაც უძლიდნენ ჩვენთან სიახლოვეს... მაგრამ, რა თქმა უნდა, ამას ყველაზე ვერ ვიტყვი. მაგალითად, მახსოვს ორმოციან წლებში (იმ დროსაც ასეთივე სიტუაცია გრძელდებოდა) „სოვეტსკაია კულტურაში“ დაიბეჭდა კავანის სტატია „ვროტესკის მახვილით“, სადაც ძლიან მაქებდა... ამ პერიოდში ჩემზე ასეთი წერილის გამოქვეყნება, ცოტა არ იყოს, ავტორისათვის სახიფათო გახლდათ... ასევე, საჭებარი რეცენზიები გამოაქვეყნეს ეზერსკაიამ, ტუვენპოლმა, მიხაილოვმა... ისინიც სოციალისტურა რეალიზმის პოზიციებზე იდგნენ და კარგად ხედავდნენ, რომ ჩვენ ფორმალისტები არ ვიყავით. ესმოდათ ხელოვნების პრინციპები... ამ რეცენზიებებს მიზანი იყო შევენელებინათ ჩვენს მიმართ გამართული ბრძოლის სამწვავე, ყოველივე ეს კი პირადად მე ამედს მინერგავდა... მჯეროდა, რომ თანდათან რაღაც სხივი გამოანათებდა... დავითი კი ყველაფერს ბევრად მწვავედ განიცდიდა...

— შენ ნუღარ გგონია, რომ რაიმე კარგს ვააკეთებ, ან მოგვერებიან... ყველაფერი გათავდაო, — ამბობდა...

მაგრამ უნდა ვთქვა, რომ ჩვენი კრიტიკის უამს დავაში მთავრობა არ ჩარეულა. პირაქით, ზოგჯერ მაჯილოვებდნენ კიდეც... მიღებული მაქვს ორი ლენინის ორდენი, მედლები, სიგელები, მადლობები... ქართული ხელოვნების პირველ დეკადაზე მთავროვნი საპატიო ნიშნის ორდენი მომცეს, მაგრამ კრიტიკოსები ამას მაინც არ აქცევდნენ ყურადღებას და ძალიან ენერგულად მიტყვენ.

საერთოდ, არ შეიძლებოდა შემოქმედი არ აედევლებინა შრომას იმ დიდ პათოსს, რომელიც იმ დროს ჩვენს რესპუბლიკაში სუფევდა. ინგრეოდა ძველი ქოსმასები, გაპყავდათ გზები, აგებდნენ ხადებს, ელსადგურებს, მიწის გულიდან ამოქონდათ საუკუნეების მანძილზე დაფარული სიმდიდრე... იმორჩილებდნენ მთებს... მინდორში გუგუნებდა პირველი ტრაქტორები და ადამიანები განათებული, იმედიანი თვალებით შეპყურებდნენ მომავალს... ეს ყოველივე ნამდვილად დიდი წიგნის, დიდი მხატვრული ნაწარმოების, შთაგონებული სურათების თემა იყო... მე მაინტერესებდა ყოველივე ეს... ვცდილობდი ჩავწვდომოდი მის არსს, მის საწყისებს, მარტო იმიტომ კი არა, რომ ამას კრიტიკოსები მთხოვდნენ... დრო მოითხოვდა ამას...

მხატვართა კავშირში რეკომენდირებული იყო თემები: მოხაეღის აღება, ყურძნის ჩაბარება, ინდუსტრიული თემატიკა: — ხადების, გზების, კესების მშენებლობა, მოწინავე მშრომელი ადამიანების პორტრეტები და სხვა.

ამას მოჰყვა მივლინებები, რამაც რამდენადმე გამოაცოცხლა მხატვრული ცხოვრება (სხვათა შორის, ასეთივე თემები დამუშავდა შწერალთა კავშირშიც და ხშირად ერთად მივდიოდით რაიონებში, რაც მეტ ინტერესსა და შთაგონებას აღვიძებდა).

ჩემთვის ძალიან ხაინტერესო და ნაყოფიერი აღმოჩნდა მთაში მეცხვარეებთან ასვლა და მათი ცხოვრების ვაცნობა.

ასევე, ძალიან მომწონდა ანდუზიტის თემატიკა... ყაზბეგში, სიონში, საერთოდ, მთაში რამდენიმე სურათიც შეექმენი.

ვიყავი ზესტაფონის ფეროშენადნობის ქარხანაში... სხვაგანაც ხშირად ვბაახობდი მუშებთან, გლეხებთან... ვქმნიდი მათი შრომის ამსახველ სურათებს, მათ პორტრეტულ ჩანახატებს და ყოველივე ეს ვაღერეაში გამოფენებზე გამოქმონდა. მაშინ ახალგაზრდა ვიყავი. ახალგაზრდა თაობას მუდამ თავისი, ახალი სიტყვა მოაქვს, სწვევია ხითამამე. უფრო იოლად ქმნის ხოლმე. მისი პრინციპებია სხვანაირია. მე, მაგალითად, მუდამ იმის მომხრე ვარ, რომ კაცმა ჩემს ასაკშიც უნდა უსმინოს ახალგაზრდა თაობას...

არ შეიძლება მადლობის გრძნობით არ გავისხენო ჩემი მეგობარი მწერლები. მთელს ამ პერიოდში ზოგი მათგანი არც თვითონ

იყო უკეთეს დღეში, მაგრამ მუდამ ჩემს გვერდით იყვნენ და შთა-
იძედიანი ხატევა და ხატევე არახოდეს მომკლებია.

მასსოვს, ანდესიტის სამუშაოებზე ყანბეგში ჩემი ყოფნას დროს
მწერალთა ბრიგადა ჩამოვიდა. მწერლები შესვდნენ მუშებზე, კლუბ-
ში შევიკრებეთ, ხალხთა ძაღლიანი საინტერესოდ ჩატარდა... ხალხს
უნაროდა პოეტებთან შესვედრა... შემდეგ დია ცისქვეშ გაიშალა
სუფრა... ეს იყო ზღაპრული დამე... იყო ლექსების კითხვა, ლექ-
სებზე არანაკლებ შთაგონებულნი სიტყვები, სიმღერები... და დიდი
სავეს მთვარი.

წარმოშობით მთიელი ვარ... დედაჩემაც ამ კუთხას შვილია...
ბევრა რამ ნაცნობი და მოზობილური იყო ჩემთვის მაშინაც... განსა-
კუთრებით, სნეჩვეულებები, სიმღერა, ლექსი... მე იქ მახანძე-
ლივით ვიჯივი.

შემდეგ კი ყანბეგის ანდესიტის თემაზე ლექსებაც დაიწერა,
ნარკვევებაც. მეც სურათი შევქმენი...

როგორც აღრე, პარიზში წახვლამდე, ამ პერიოდშიც ძალზე
საინტერესო სახასავი იყო თბილისი... მართალია, პოეტების კაფე-
ებს ძველებური კოლორიტი უკვე აღარ ჰქონდათ, მაგრამ მაინც
საინტერესო იყო... ეწყობოდა დისპუტები, შესვედრები, ხალამობი,
სადაც ქართველებთან ერთად რუსა მწერლებაც მონაწილეობ-
დნენ. რუსა მწერლები, განსაკუთრებით, პოეტები ნათლობას თბი-
ლისში იღებდნენ. ყველას აქეთ მოუწევდა გული. ისეთი შთაბეჭ-
დილება იყო, თათქოს ყველა ახალი და საინტერესო იდეა თბი-
ლისში იბადებოდა... აქ ეწყობოდა შეხანიშნავი, მუდამ დაუვიწყარი
პოეტური პექტობები... მასსოვს მაიაკოვსკისა და ბალმონტის სა-
ღამობები... საერთოდ, მათი ჩამოსვლები თბილისში, მაიაკოვსკი
სომ ჩვენი მიწა-წყლის სვილი იყო, მას აქაური რა გაუკვირდებო-
და, მაგრამ მასსოვს, ბალმონტის უადრესად თავისებური, უადრე-
სად შთამბეჭდავი შესვედრები ქართველ მწერლებთან... მისი სი-
ყვარული საქართველოსადმი, ქართველი პოეტებისადმი, რომლე-
ბიც მეგობრულად გარს ესვეოდნენ, მოხწონდათ მისი ამღერე-
ბული პოეზია... მოგსაურობდა საქართველოს პროვინციებში, უს-
მენდა ქართულ საუბრებს, ეცნობოდა სნე-ჩვეულებებს... ცდი-
ლობდა, ჩახწვდომოდა ქართული ენის ბუნებას, მის სილამაზეს...
ძლიან უყვარდა საქართველო... ეს მან კიდევ გამოხატა თავის
ლექსებში... ბალმონტი სომ რუსულ ენაზე „ვეფხისტყაოსნის“
პირველი მთარგმნელია... მე მოწმე ვარ იმ დიდი სიხარულისა, ამ
ფაქტის გამო ქართველი პოეტები რომ განიცდიდნენ... ტიცინმა
ლექსიც კი მიუძღვნა მას. „გვაკითხავ მთვარის, თაფლის, მზის
ლექსებსო“. — სმირად უყვარდა ბალმონტის ლექსების კითხვაც...

Я был в России, грачи кричали,
Грачи кричали: зачем, зачем...

ზალმონტს 1921 წელს პარიზშიც შეეხვები... სმირად მითხრობდა იყო და კაფე „როტონდაში“... ხაოცრად შთაბეჭდავი გარეგნობისა იყო და მუდამ ყურადღებას იქცევდა... სიამოვნებდა საქართველოზე საუბარია... სმირად შეკითხებოდა ქართულ ზნე-ჩვეულებებზე, ყოფაცხოვრებაზე, ისტორიულ წარსულზე, მითოლოგიაზე... ძალიან უყვარდა მხატვრობა... მუდამ ვგრძნობდი მის კეთილ განწყობას ჩემდამი... შეპირად იცოდა რამდენიმე ქართული ლექსი და სმირად ხსევების თანდასწრებით, მომხიბლველი არტისტიზმით წარმოთქვამდა ხოლმე:

„იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ღვთისაგან სვანია...“

დამსწრენი გაოცებით მიუგვებდნენ ყურს... და სმირად ეკითხებოდნენ, რა ენაზე კითხულობთო... ის კი, პასუხის ნაცვლად ისევ ქართულად კითხვას განაგრძობდა და მხოლოდ ბოლოს ეტყოდა... არსებობს ამ მიწაზე ყველაზე მომხიბლველი ქვეყანა — საქართველო და ასევე მომხიბლველი ქართული პოეზიაო. ამ დროს მე მუდამ დამ მადლობის გრძნობით ვივსებოდი მის მიმართ...

ჩემი ჩამოსვლიდან ცოტა ხნის შემდეგ თბილისში სერგეი ესენინიც ჩამოვიდა... მე მას პარიზიდანვე ვიცნობდი... აქ კი ტიცინის საშუალებით კიდევ უფრო დავუახლოვდი... ყველას უყვარდა იგი აქ... თვითონაც ბედნიერად გრძნობდა თავს... უხაროდა თბილისის ქუჩებში მარტოღმარტო სიარული... შემდეგ კი თავის შთაბეჭდილებებს გვიზიარებდა. ერთხელ, ადრე დილით ნარიყალაზე ასულა. დიდხანს მდგარა მის ნანგრევებთან. ქალაქს ჯერ ეძინა. მხოლოდ აქა-იქ ჩანდნენ გამვლელები, ასლი სოფლებიდან ჩამოსული მემწვანილეები და მემწვანეები მიმოდიოდნენ ვიწრო ქუჩებში. უნახავს მზის ამოსვლა და, როგორც თვითონ ამბობდა, მოუსმენია, „როგორ იწყებს ხიმღერას თბილისი“. შემდეგ ბავშვური აღფრთოვანებით ჰყვებოდა ამ შთაბეჭდილებაზე, ჰყვებოდა იეთიმ გურჯზე, რომელთანაც ყურნალისტ შაქრო ბუსურაშვილს მაუყვანია...

ვერის ხიდს ზევით, სადაც მაშინ მტკვარზე ბორანი იყო, კლდესთან ორი ვიწრო ბილიკი ადიოდა. ამ ბილიკს აკეთლიან და მალე პატარა ქოხთან მისულან. შიგნიდან ხიმღერა მოისმოდა. კარი გააღეს. ქოხში თითქმის ბნელოდა. პოეტას გაოცებას საზღვარი არ აქონდა, როცა ამ ღარიბულ გარემოცვაში კედელზე შოთა რუსთაველის სურათი დაუნახავს, რომელიც პირდაპირ კედელზე იყო მიხატული, სოლო იქვე, თისის ჭურჭელში ორი დიდი თაივული მოჩანდა. საშუალო ტანის ხანშიშესული მამაკაცი შემოეკვბათ. ეს იყო იეთიმ გურჯი...

იგი სტუმრებს მიეხალმა და ხიმღერა განაგრძო. მის წინ ხამი ახალგაზრდა იჯდა. ისინი თვალს არ ამორებდნენ მოხუცს და ხმებს უწყობდნენ. იეთიმ გურჯი მათ თავის ხიმღერებს ასწავლიდა. ხიმღერა რომ დაამთავრეს, მოხუცმა სტუმრები მოიწვია და ნოსზე

დასხა. უთხრეს, ეს რუსია პოეტია და შენი სიმღერის მოსახმენი მოვიდაო.

იეთამ გურჯმა დინჯად მოიხმინა... შემდეგ წამოდგა, დოქით ღვინო მოიტანა, ჩამოასხა და თქვა:

— ორი პოეტის შესვედრა კაუხე ფოლადის დაკვეთებას კვავს. იგი სინათლესა და სითბოს ქმადებს. მე ცუდად ვიცი რუსული, მაგრამ პოეზიის ენა ყველგან ერთია. ჩემს ძმას ვთხოვ, რაიმე წამიკითხოსო.

ესენინი ადგა. იგი აღელვებული იყო. დადხანს დუმდა, ბოლოს წაიკითხა ეს არა, იმდენა თაყვანი მშვენიერი ლექსი... „ბულბულმა ერთი ლამაზი სიმღერა იცის...“ მასში ცოტა იყო სიტყვები, იყო მსოფლიდ მელოდია, ლამაზი, ნაღვლიანი.

იეთამ გურჯა თავდახრილი ადგა. შემდეგ უცებ ხმამაღლა თქვა: — არ გვიანდა სევდა. შესედე, რა კარგია ეს ცნობრება... — და გარეთ გაიხედა.

გარეთ ქალაქი მოჩანდა. მას სახურავებსა და ქუჩებს კი ჩამავალი მზის უკანასკნელი სხივები ეცემოდა. ახლოს მტკვარი მიჰყვებოდა თავის ტალღათა ხმაურს...

— აა, დატკბით ამ სილამაზით, — ნელა თქვა მოხუცმა და ფართო სელის გულა მკერდთან მიიტანა.

სადღაც ქვევადან თბილისური პანგები ისმოდა და მას ღიმილით უთქვამს ეხენინისათვის:

— ყველა სიმღერა კარგია, თუ იგი გულის სიღრმიდან მოდის... მე ამ შესვედრის მოწმე არ ვყოფილვარ... მსოფლიდ ნამშობი მოვისმინე, მაგრამ ისე მომეწონა, ისე ჩამჩნა ხსოვნაში, რომ უნებურად ახლაც მოვიგონე.

ქართველ პოეტებს ძალიან უყვარდათ ხერგვი ესენინი. ტიციაანი მაინც ბავშვებით ეფერებოდა!

მახსოვს გოგლა ლეონიძის ნამშობი: ერთხელ გოგლას ესენინი გოლოვინის პროსპექტზე შესვედრია. მახალშებობისთანავე ესენინს უკითხავს:

— წაიკითხე ჩემი ლექსი „ზარია ვოსტოკაში“?

— არა.

— წაიკითხე და იგრძნობ, როგორ მიყვარს საქართველო, — უთქვამს მას.

„ზარია ვოსტოკაში“ იმ დღეს დაბეჭდილი იყო მისი ცნობილი ლექსი „კავკასია“.

ცოტა ხნის შემდეგ თბილისში ეხენინის ლექსების კრებული გამოვიდა... ხალხმა მაშინვე დაიტაცა იგი... ნახე, როგორ უყვარხარ საქართველოს, შენი წიგნი აღარსად აღარ იშოვებაო, — უთქვამს გიორგი ლეონიძეს.

ესენინი ძალიან მეგობრობდა ტიციანთან. ხანტერესოა, რომ საქართველოს პოეტებისადმი მიძღვნილი

თავისი ცნობილი ლექსის ერთი ვარიანტი, მელნის უქონლობის გამო, მას თითოედიან გამოდენილი სისხლით დაუწერია და წაიკრია ნისათვის ხაჩუქრად გადაუცია. რამდენადაც ვიცი, ეს ხელნაწერი ახლაც არსებობს.

იმ პერიოდში ყველას თბილისისაკენ მოუწევდა გული და ამაში დიდი წვლილი ხსვა პოეტებთან ერთად, ესენინსაც მიუძღვის... იგი თავის თავს ქართველი პოეტების „ჩრდილოეთელ ძმას და მეგობარს“ უწოდებდა და მუდამ მათთან შეხვედრაზე ოცნებობდა.

იშვიათად მინახავს უფრო მომხიბლველი ადამიანი, ვიდრე პაოლო იაშვილი იყო... მზით ხავეს იყო მისი ხასიათი, მისი სული, მთელი მისი ბუნება... ბედნიერად ვთვლი თავს, რომ ბედმა მასთან შემახვედრა, შემახვედრა ჩემი შემოქმედებითი გზის დახაწვისში. ბევრი რამ კეთილი და სახარგებლო მომცა მასთან და ტიცციანთან მეგობრობაში... მოხიბლული ვიყავი მათი ნიჭიერებით, სიყვარულისა და მეგობრობის გახაოცარი უნარით... მათ შემაჯვარეს პოეზია, ხაერთოდ მწერლობა... მასხოვს, ჟურნალი „ცისფერი ყანწები“. და მთელი ის ბოკემური ხამყარო, რომელიც ანდამატივით იხადავდა ხაზოგადობას თავისკენ, ჯერ კიდევ მაშინაც, როცა იგი ქუთაისში გამოდიოდა. იყო ერთი ბურზაური, დავა, კამათი... ეს იყო ახალი სიტყვა ქართულ მწერლობაში, განსაკუთრებით პოეზიაში... ზოგი რამით, იქნებ მართლაც მიუღებელი, მაგრამ ხაცოცხლის დიდი უნარით ხავეს და მაინც საინტერესო... „ცისფერყანწელებმა“ ბევრი რამ კარგი დაამკვიდრეს. და ხაერთოდ, ამ პერიოდში ქართულმა ლექსმა სრულიად ახალი, მე ვიტყვოდი, ძალზე მომხიბლველი ფერადობა მიიღო... ეს სიახლე ძალაუნებურ ექოდ გადადიოდა და ვრცელდებოდა მსატერობაზეც... ყოველივე ამის სულის ჩამდგმელი კი ტიცციანთან ერთად პაოლო იყო... არც მის ხასიათში, არც პოეზიაში არაფერი ყოფილა დეკადენტურა. უყვარდა ყველა, გინც რაღაც ახალს და კარგს იტყოდა... თავყანს სცემდა ძველს...

მასხოვს, უფროსი თაობის მწერლები — დავით კლდიაშვილი, ვახან ბარნოვი, შალვა დადიანი, ნიკო ლორთქიფანიძე... ცოტათოდენი იჭვითად რომ უყურებდნენ ახალ თაობას, მაგრამ მუდამ კეთილმობილი პოზიცია ეჭირათ. მათ არ კქონიათ შემოქმედებითი ერთობა არც „ცისფერყანწელებთან“ და არც მათ შემდგომ თაობასთან, თუმცა არც ედავებოდნენ... ეს იყო ილიას, აკაკის, ვაჟას კვალში მდგომი პლეადა... ისინი ოქროს ძეგლებივით იდგნენ... არაფერს ამბობდნენ, მაგრამ დუმილიდანაც იგრძნობოდა:

— ჩვენ ჩვენი ვავაკეთეთ... ახლა თქვენი ჯერია და იმედი გვაქვს, არ შეგვარცხვენთო...

პაოლოს იმპროვიზაციის საოცარი ნიჭი ჰქონდა... პირდაპირ შედეგები იყო მისი ექსპრომტები და ეპიგრამები... რა სამწუხაროა, რომ მათი აღდგენა ახლა არ შეიძლება.

ძალიან უყვარდა თავისი სოფელი... ხშირად იგონებდა მის დაუვიწყარ პეიზაჟებსა და თერთნევერა მოსუცებს, რომლებიც ძველი ეკლესიების კედლებზე დასატულ მოციქულებს მთავონებდნენ...

გახატვარი გამოემკონებლური ნიჭი ჰქონდა... ვისი თავგადასავალი არ იცოდა და ყოველივეს ისე გატაცებით ჰყვებოდა, მის მოსმენას არაფერი სჯობდა. სხვათა შორის, მისეილ ჯავახიშვილს თავის „კვაჭი კვაჭანტირაძეში“ პაოლოს მონათხრობა ამბებიც ბევრი აქვს შეტანილი.

1925 წელს „ცისფერ-ყანწელებმა“ გადაწყვიტეს თავიანთი ჟურნალის გადასახლისება... შეაგროვეს მასალები, დაწერეს ახალი დეკლარაცია... მხატვრული გაფორმება კი მე დამაკისრეს... გავაკეთე კიდევ

ჩანახატები, მაგრამ კრებულის გამოცემა ვეღარ მოხერხდა... საქმე იყო, რომ ამ პერიოდში „ცისფერი ყანწი“ უკვე კრიზისს განიცდიდა... ეს გამოწვეული იყო მწერლობაში ახალი თაობის მოსვლით, სულ სხვა მხატვრული პრინციპებით, რომლებიც ახალგაზრდა საბჭოთა სახელმწიფოს მოჰყვა...

პაოლო ამბობდა:

— ჩვენ ერთხელ მოვასდინეთ პოეზიაში გარდატეხა, ახლა ახალი თაობა მოდის და სიტყვა მათზეაო...

„ჩვენს ცამეტს ვინმე ხომ არ გამოაკლდაო...“ წერდა პაოლო ერთ ლექსში, რომელიც კოლაუ ნადირაძეს მიუძღვნა... ცამეტი კაცი-საგან შედგებოდა „ცისფერყანწელების“ ჯგუფი... მაშინ ყველანი ცოცხლები იყვნენ... ახლა ცოტანიღა დარჩნენ...

ერთი პირველთაგანი კი, ვინც ამ ცამეტს გამოაკლდა, თვითონ პაოლო იყო... მაღლობის გრძნობით ვკითხულობ მუდამ ირაკლი აბაშიძის ლექსს, მისდამი მიძღვნილს... მასში მარტო ამ ლექსის ავ-

პაოლო აბაშიძე

ტორის კი არა, ჩემიც და, საერთოდ ალბათ, პაოლოს ყველა მეგობრის გულისტკივილია ჩაქსოვილი.

ტიციელთან ერთად მუდამ სიხარულით მავსებს პაოლოზე ფიქრი, თვალწინ მიდგას მიხი ანთიბული თვალეზი და ხაოცარი, იშვიათი ხილამაზის ღიმილი...

პაოლოს გზას მალე ტიციანიც მიჰყვა... და შეიცვალა ბევრი რამ, თვით თბილისის პეიზაჟიც კი. მძიმეა იმ დღეების გახსენება... ასე მგონია, მათ შემდეგ დიდხანს, ძალიან დიდხანს მხოლოდ დუმილი სუფევდა ირგვლივ, მათმა ტრავმულმა პედმა მწვავედ მაგრძნობინა უსამართლობის დიდი ძალა, მაშინ კი არა, დღესაც მიჭირს თბილისის უმათოდ წარმოდგენა.

ახლაც თვალწინ მიდგას ტიციანის დიდრონი, ცახფერი თვალეზი. ოდნავ დაგუბული სმა და ბავშვური ღიმილი.

შთავიწებებით კითხულობდა იგი თავის ლექსებს:

ნეტავ საღა აქვს ამ ზეარებს ბოლო,
ვინ დარგო ერთად ამდენი ვაზი,
სჯობს აღარ ვქონდეს სულაც სამშობლო,
ანღა, არ იყოს ასე ლამაზი.

მასხოვს... ტიციანთან ხახლში მივედი. ფართო ოთახში მრგვალ მაგიდას უსხდნენ პაოლო იაშვილი, ნიკოლო მიწიშვილი და კოლაუ ჩერნიავესკი. ჩერნიავესკიმ ფიროსმანისადმი მიძღვნილი თავიხი ახალი ლექსი წაიკითხა... ყველას მოეწონა... დაიწყეს საუბარი ფიროსმანზე. იმ დღეებში ერთ „აკადემიკოსს“ უარყოფითი აზრი გამოეთქვა ნიკალაზე. „მღებავ“ ნიკოს ასე მალდა რატომ აყენებენო. ძალიან ბრაზობდნენ. პაოლომ თქვა: ფიროსმანი სიცოცხლის უკვდავი წყარო იყო... ასეთი მსატყარი იშვიათად იბადებაო... შემდეგ საუბარი თანდათან პოეზიაზე გადავიდა. ისმოდა ხასკელები: ვერლენი, რემბო, ბოდლერი, პუსტინი, ბლოკი, ეჟა, ბარათაშვილი...

საუბარში თითქმის არ ვერეოდი... ვაკვირდებოდი მათ სახეებს. მინდოდა მესხიერებაში აღმებუჭვდა და შემდეგ ტილოზე გადამიტანა ეს შთავიწებული წუთები. ეუყურებდი ტიციანს, რომელსაც ხელში ეტრატის მსგავსი ვრძელი ქაღალდი ეჭირა და ოდნავ დაგუბული სმითა და წამღერებით კითხულობდა ანდრეი ბელის სტრიქონებს:

Рыдай буревая стихия,
В столбах громового огня,
Россия, Россия, Россия,
Безумствуй, сжигай меня.
В твои роковые разлуки,
В глухие твои глубины,
Струят крылорукие духи
Свои светозарные сны.

ტიციანის ისეთი შთაბრუნებით წარმოსთქვამდა ლექსის სტროქონებს, დაუძლეველი სურვილი დაძვეულა ქაღალდზე გადამეტანა ეს სურათი. მაშინვე გავეყეთ ჩანახატი და ხასლში მისვლისთანავე მოღბერტზე სუფთა ტილო დავაბარე. ნახშირით მოვხაზე კონტურები. ისე გატაცებული ვაყავა ჩემი ფერწერული ხილვებით, არც მივგრძენია, როგორ გავიდა დრო. დილით კი, როცა მზის სხივებმა ოთახში შემოანათა, ტიციანის ახალი პორტრეტი უკვე მზად იყო. მუქი გამით შევასრულე (ისე, როგორც 1916—1921 წლების თითქმის ყველა ჩემი სურათი). მუქ-მწვანე ფერი ბატონობს ტილოზე. პოეტმა მუსლმოდრეკალია, ერთ ხელში ჩიტი, მეორეში — ლექსების გრაზინილი უჭირავს.

ამ სურათის ხილვამ დადი ხაზარული მიანიჭა ტიციანს.

პოლო ამბობდა, — მიუსხედვად ფერწერას პირობითობისა, პორტრეტი მაინც რეალისტურია და მასში ტიციანის ხასიათი უსუსტად არის გადმოცემულიო. მანვე უწოდა ამ სურათს „პოეზიის წარმოქმნა“...

მე არ ვწერ ლექსებს, ლექსი თვითონ მწერს,
ჩემი სიცოცხლე ამ ლექს თან ახლავს,
ლექსს მე ვწოდებ მოკრძნულ მწვერებს,
რომ გავიტან და ცოცხლად დავმარხავს.

ამ სიტყვების გამართლება მართო მისი პოეზია კი არა, მთელი მისი ცხოვრება იყო.

რამდენი რამის გახსენება შემიძლია ტიციანზე... რამდენი დამეგვიტენია მასთან ერთად თბილისის ქუჩებში. უყვარდა „დამკეების თავზე დათენება“... ხწორედ დამის საათებში გვიკითხავდა სოღმე იგი თავის ახალ ლექსებს... გვაბრუნებდა თავისი პოეტური ხილვებით და უფრო მეტად გვაყვარებდა სიცოცხლეს.

ნელი, აუჩქარებელი ხიარული იცოდა... ახალი ლექსები და მოსაყოლია ამბები კი მუდამ უღვევი ჰქონდა::: კარგად თქვა ტიციანზე იური ტინიანოვი:

«Тициан ходит по Тифлису, как ходит человек по своей комнате в своих предстиховых ощущениях.»

ეს არ მინახავს ტიციანის ხასლში... მასთან გავიცანი ბორის პასტერნაკი, სერგეი ესენინი, ნიკოლოზ შამოლოცკი, იური ტინიანოვი, ვიქტორ გოლცვევი, ოსამ მანდელშტამი, ნიკოლოზ ტიხონოვი, პავლე ანტოკოლსკი, ანდრეი ზელი, კონსტანტინე პალმონტი, აღია ერენბურგა და სხვები... რომელი ერთი ჩამოვთვალო. მისი კარი მუდამ ღია იყო მეგობრებისათვის, მისი მოყვარული და კეთილშობილი გულა ყველგან შეგობრებს პოულობდა. უყვარდა ცხოვრება მთელი თავისი ხირთულით... მისი მთავარი სალოცავი კი საქართველო იყო...

ერთი რუსი მწერალი წერს: „ძნელია იპოვო პოეტები, რომელთაც შეიძლება უფრო უყვარდეთ სამშობლო, ვიდრე ტიცინს და პაოლოს უყვარდათ. გულით გაისარებდნენ, თუ რომელიმე მათგანს თულ სიტყვაზე ერთვოდი, გამომხატველიაო, ან მთავრად ყვეაილას სილამაზეს შეამჩნევდი, ან რუსთაველის პროსპექტზე მიმავალი ქალიშვილის ღიმილს მიაქცევდი ყურადღებასო“.

და ეს მართლაც ასე იყო.

თათქმის ყოველდღე მათთან ვიყავი. ერთი წუთითაც არ მიცილებდნენ. სხვათა შორის, შედმეტსახელად „ნაპოარს“ შეძახდნენ— ჩემი სურათების გამო...

რა ლამაზები იყვნენ... როგორ უყვარდათ ცხოვრება!

ბევრი რამ შეიცვალა მას შემდეგ... ბევრი რამის გადაფასებაც მოხდა. პოლოს კეთილმა ხმლია პოროტს და ისევ დაბრუნდა ტიცინი თავის სათაყვანებელ საქართველოში... დაბრუნდა მისი ლექსები, მისი წიგნი...

მასსოვს, ტიცინის ხსოვნის ხალამოზე 1961 წელს ვიორგი ლეონიძემ თქვა: „ჩემთვის პოეტი ტიცინს ტაბიძე ბევრად უფრო მეტია, ვიდრე ეს მის წიგნში ჩანს. ამ წიგნს ბევრი რამ აკლია. უპირველესად კი აკლია მისი მრავალი დაუწერელი ლექსი, მრავალი მღელვარე სიტყვა, მისი ღაღადის ამბობისა, სიყვარულისა, მიკობრობისა, სააღერსო სიტყვები ავთანდილობისა. ამ წიგნში არ არას შესული მისი პოეტურობის ბრწყინვალე ნიმუშები — აქ არ არის მისი თავდავიწყება და ვატაცება კერძო საუბრეში საქართველოზე, პოეზიაზე. ამ წიგნის მკითხველს არ გაუგია ტიცინის მასხვილი იუმორით ხაზზე სიტყვა, რაბლებეპური ხიცილი, არ უნახავს მისი ბავშვური ღიმილი, შეაერთეთ ეს ყოველივე, მაშინ წაიკითხათ ტიცინის სრულ თხზულებას, ბრწყინვალე წიგნს, რიხთვიხაც ჩვენ ასე გვიყვარდა იგი“...

რა თქმა უნდა, ეს ასეა... ჩემი ხათქმელიც ესაა.

მასსოვს, როგორ დაიქმედნენ ტიცინი და გოგლა მალაკნების უბანში, ქუჩებსა და სამიკიტნოებში ფირისხანის სურათებს. მათ ამ სურათების ხაკმაოდ დიდი კოლექციაც შეაგროვეს და მუზეუმს გადასცეს.

ერთი ახეთი ეპიზოდიც მასხენდება... პოეტმა ხეზმან ერთაწმინდელმა, რომელსაც მუდამ ფართო, ძველებური ვერცხლით შემკული ქამარი ერთვა, ერთხელ გვითხრა: „ჩემს ქამარს იუბილე უნდა გადაფუხადო და უარს ნუ მეტყვით, წავიდეო, ერთად ვისადილოთო“... წავედით, ტიცინი, გოგლა, შალვა დადიანი, შალვა აფხაიძე და მე... ხაოცარ ხადღეგრძელოებს ამბობდნენ. გოგლა და ტიცინი ლექსებით ამკობდნენ ხეზმანის ქამარს, რომელიც სუფრის შუაგულში იდო. უამრავი ღვინო დაეღვარა მას... მათი მჭკვირმეტყველება იმ დღეს ციცირონსაც შემურდებოდა...

სიჭაბუკეის წლებში შეეხვდი და დაეგუშეკობრდი პოლონელ მხს-
ტვარ ზიგა (ხივიზმუნდ) ვალიშევსკას.

ბავშვობა მან საქართველოში გაატარა. ჯერ ბათუმში ცხოვ-
რობდა, მერე თბილისში. სწავლობდა სკლიფასოვსკის კერძო სამ-
ხატვრო სკოლაში. ძალიან ნიჭიერი იყო, სწორედ თავისუფალ გა-
მოფენებაზე აწყობდა. მუშაობდა თბილისის თემატიკაზე. სიცოცხ-
ლის მოყვარული, მზიარული ბუნების კაცი იყო. თავის თანამედ-
როვეთა შორის ჩანახატებსაც ქმნიდა. სამწუსართად, ბედმა არ
გაუღიმა... ჯერ კიდევ თბილისში, ვანგერის გამო ცალი ფეხი მო-
ჭრეს. შერე საფრანგეთში წავიდა. იქაც სწორად ვხვდებოდი ერთ-
მანეთს. მალე მეორე ფეხიც მოჭრეს. პოლოს პოლონეთში ჩავიდა
და ცოტა ხანში იქვე გარდაიცვალა. მუდამ იმის ნატვრამ იყო, მას
სამშობლოს, როგორც, გაეცნო მისი ხელოვნება... საბედნიეროდ,
ეს ერთი დიდი ხურვილი მაინც სიცოცხლეშივე აისრულა.

საფრანგეთში ძალიან მოსწონდათ მისი ნახატები; რამდენიმე
გამოფენაც მოაწყო... პოლონეთში კი ამჟამად, ვგონებ, კრაკოვში,
მისი სხელ-მუხეუმიცაა გახსნილი... იგი ახალი პოლონური მხატ-
ვრობის კლასიკოსად და აღიარებული.

ძალიან მიყვარდა ზიგა ვალიშევსკი... მახსოვს ერთხელ, 1915
წლის გაზაფხულზე ზიგა, ბაბუეუქ-მელიქოვი და მე ფიროსმანის
სურათებს საქმბუნლად თათრის მოედნისაკენ წავედი. იმ პერი-
ოდში ფიროსმანით ყველანი ვატაცებულა კი არა, თუ შეიძლება
ასე ითქვას, დაჯადებულნი ვიყავით, ხელ მახზე ვხაუბრობდით და
ფიქრობდით... გაგვიტაცა ძველი თბილისის უბნების თვალთერე-
ბამ, მიხეულ-მოსვეულმა ქუჩებმა. აფნიანმა და ბანიანმა ხასლებ-
მა, ნაირ-ნაირი საქონლით აჭრელებულმა დუქნებმა... ეს ყველა-
ფერი ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, უცხო როდი იყო, მაგრამ ისე მოგ-
ეწონდა, კვლავაც ახალი და ახალი განცდით ვათვალთვლებდით და
აღბოშებში სხვადასხვა ჩანახატებს ვაკეთებდით... ორთაჭალამდე
მივედი, გზის განაპირას ჩამოეხედით და მტკვრას ხედების ჩა-
ხატვა დაიწყეთ. უცრად თავზე აქლემი წამომადგა... და, როგორც
შემდეგ ზიგა პევებოდა ხოლმე, გაოცებული თვლებით ჩაჰყურებდა
ჩემს ნახატებს... აქლემი ქარავანს ჩამორჩენოდა... ხელ ერთ წამ-
ში ნახატები შებერვით მიფანტ-მოჰფანტა, თვითონ კი, ვითომცდა
აქ არაფერი, დინჯი ნაბიჯით გზას გაუდგა. მე ვაგებრუნდი, ზიგა
კი მთელი ხმით ხარხარებდა და იქვე ჩანახატიც გააკეთა: „ფერწე-
რის დამფასებელი აქლემი“. იმ პერიოდში ბაბუეუქ-მელიქოვი, კი-
რილე ზდანევიჩი, ზიგა ვალიშევსკი და მე გამოფენებს მუდამ ერ-
თად ვმართავდით.

მინდა კიდევ რამდენიმე სიტყვა კირილე და ილია ზდანევიჩებზე
ეთქვა... მათ ხომ დიდი ამაგი დახდეს ქართველ ხალხს... სწორედ
მათ აღმოაჩინეს პირველად ნიკო ფიროსმანი, მრავალი სურათი
S. L. კულაშვილი

იპოვეს. უკანასკნელ გროშებს აძლევდნენ სამაკიტროების მფლობელებს ფიროსმანის ნამუშევრებში. შეძლებისდაგვარად ღწერეს და აღნუსხეს კიდეც ისინი. ხამოცდაათამდე ფერწერული ნამუშევარი შეაგროვეს, რომელთა უმრავლესობა ასლა საქართველოს ხელოვნების მუზეუმშია დაცული.

მათვე 1913 წელს თბილისში მოაწყეს ფიროსმანის სურათების ერთდღიანი გამოფენა, წერილიც დაბეჭდეს: „ნაცნობია თქვენთვის ეს სახელი? თქვენ იცით, რომ თბილისში არის ერთი მხატვარი. რომელიც განსაკუთრებული პატივისცემისა და დიდების ღირსია? იგი უკვე 50 წლისაა. პოდა, ეს ოსტატი სარდაფიდან სარდაფში დაესეტება და თავის უშველებელ ტალანტს ახურდავებს... ხატავს ერთ სადილად, ან ერთ ჭიქა ღვინოზე... მუშაობს თვითნაკეთობი საღებავებით უბრალო მუშაობაზე“, — წერდა კირილე ზდანევიჩი. მოგვიანებით მან გამოაქვეყნა შესანიშნავი მონოგრაფია ნაკო ფიროსმანზე, სადაც სიყვარულითა და სინაზით მოგვითხრო ამ გასაოცარი შემოქმედის ცხოვრების ამბავი. კირილე ზდანევიჩმა სამუდამოდ დაიმკვიდრა ადგილი ქართული ხელოვნების ისტორიაში, მაგრამ უსამართლობა იქნებოდა, მის მხატვრობაზე არ გვეთქვა რამდენიმე სიტყვა. იგი ქართული პეიზაჟისა და ნატურმორტების ტრფიალია.

საინტერესოა, რომ პარიზში ყოფნის დროს კირილეს მხატვრობით პაკასოც დაინტერესებულა.

ეს იყო 1912 წელს. ზდანევიჩი პარიზს ჩავიდა და იქ რამდენჯერმე გამოფინა თავისი ნამუშევრები, ხოლო 1913—14 წლებში მოაწყო პერსონალური გამოფენა. პაკასოს ეს გამოფენა დაუთვალადიერებია კირილეს იქ არ ყოფნის დროს. როცა დაბრუნებულა, უნასავს კედელზე წარწერილი „5“. ხელს აწერდა პაკასო. სხვათა შორის, კირილე ზდანევიჩს პაკასოს ერთი ნამუშევარიც პქონდა... ვგონებ, მხატვრისავე წარწერით.

კირილე ზდანევიჩი საქართველოს კულტურული ცხოვრების უპრეტენზიო, მოკრძალებული მონაწილე იყო. მსუბუქი იქნება მისთვის საქართველოს მიწა...

რაც შეეხება მის უფროს ძმას, ილია ზდანევიჩს, იგი უფრო პოეტი იყო. მასხოვს, მან გამოხცა წიგნი, ნახევრად გაუგებარი ენით დაწერილი. დაარქვა „ილიაზდა“ და მიუძღვნა მსახიობ ქალს მელნიკოვას. ეს იყო ლექსებისა და ნოველების კრებული. წიგნმა დიდი აზრზაური გამოიწვია. შედგა დისპუტი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს მისეილ ჯავახიშვილმა, ლეო ქიანელმა, კოტი მაყაშვილმა და სხვებმა. საშინელი კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარეს და სავსებით სამართლიანად უწოდეს „41 გრადუსი“.

მე ეს წიგნი ავტორის წარწერით შემომჩნა.

მაღე ილია პარიზში წავიდა და იქ დასახლდა. იქვე გარდაიცვალა...

• • •

მახსენდება ფიროსმანის სატყეობა: „ავამენთ ხასლი, დავ-
 დგათ დიდი სამოვარა, ვსვათ ჩაი და ვილაპარაკოთ ხელოვნე-
 ბაზეო“... მსტყარა, ჩანს, ვრძნობდა ამას საჭაროებას. პარიზისა
 და თვით თბილისის კაფეებაც ხომ ამიტომ არსებობდა.

რა იქმა უნდა, როგორც აღრე, მწერლება ამჯერადაც მოწადი-
 ნებულნი იყვნენ, მათი შეხვედრის ადგილები, კაფე იქნებოდა ეს,
 თეატრი თუ კლუბი, მხატვრულადც შემკული ყოფილიყო.

სამწუხაროდ, „ქამერაონა“, ასეთა, როგორც საფრანგეთში
 წახელისას დავტოვე, მე უკვე აღარ დამხვედრია. მოინდომეს თეატ-
 რის სარდაფის გაფართოება, კიბეები დაანგრეს, კედლების ნაწი-
 ლი ჩამოფხაკეს, ნაწილიც გადაღებეს. ასევე დაიღუპა „პოეტების
 ცეხიც“...

რაც შეეხება ასალ მხატვრობას... 1929 წელს მთხოვეს, მომე-
 ხატა „ანტურისტის“ ფოიე. სამუშაო საინტერესო მენგენა და მა-
 შინვე ვაგაკეთე ესკიზური ჩანახატები. ავიღე ოთხი თემა:

ნადართა (დიდი ფრესკა იყო); ცეკვა-ვახეირნება; თბილისის
 დაარსება და კომპოზიცია – წყაროსთან...

დიდა გატაცებით ვიმუშავე... რამდენიმე ხნის შემდეგ კი ისიც
 ჩამოფხაკეს და შეთით გადაღებეს. ისეთი მხატვრობა იყო, შემდეგ
 ვერხად ვეღარ ვაფიქორე... აღარც ესკაზება და ფოტოები შე-
 მომჩნა. ასე დაიკარგა ვხეც... ძალიან მეტკინა გული, მაგრამ მი-
 თხრეს: მადლობელიც უნდა იყოთ, რომ ამას მოგფხაკეთ და ვადარ-
 ჩებითო. თუ რატომ მითხრეს ეს, არც მაშინ ვიცოდი და არც დღეს
 ვიცი... მაგრამ რა უნდა მექნა.

სხვათა შორის, ერთხელ პარაზის ვრთ-ერთი რესტორნის „კავო
 კოკაზინის“ ორი კედელიც მოვხატე ძველი თბილისის მოტივე-
 ბით... კარგა ხანს იყო... შემდეგ ეს რესტორანი პატრონმა ვილაძის
 მიჰყიდა და აღარ ვიცი, ისევ არსებობს თუ არა მის კედლებზე
 ჩემი ნახატები.

ნახატებსაც აქვთ თავისი ბედა... ზოგჯერ თავისებური რომან-
 ტიკული თავგადასავალიც. მაგალითად, ამას წინათ ციმშირის ერთ
 სოფელში, ქიხის სხვენში რაფაელის ნახატი იპოვეს. რა უნდოდა
 იქ... საიდან ხად უვლია!

ზოგჯერ ჩემთანაც მოაქვთ ჩემი აღრინდელი ნამუშევრები...
 დიდ ხამოვნებას მკურას მათი თვალს შევლება...

მახსოვს, ბავშვობაშია საფხულობით დედა წამიყვანდა ხოლმე
 ყვარელში სიძისთან. პატარა ეკლესია იდგა იქ... ისეთი პატარა
 იყო, რომ როცა მიცვალებულს დაახვეწებდნენ, ნახევარი სხეული
 ვარეთ იყო... აი, ეს ეკლესია ჩავხატე მაშინ... ამას წინათ მომიტა-
 ნეს ეს ჩანახატი. ძალიან გამიხარდა.

1919 წლის სურათების გამოფენაზე მქონდა ერთი ტილო –

„ქრისტიანე“. მე იგი ეგნატე ნინოშვილის მოთხრობის შედეგად აღიარებული შევექმენი. ახლა ამ სურათს სქევია „კანტოების ქრისტიანული თან“. გამოფენაზე კათალიკოსიც მოსულიყო. მე ამ დროს მივდიოდი იქ, როცა იგი ჩემი სურათის წინ იდგა და პირჯვარს იწერდა: „ფუი ეშმაკსო“ — სამჯერ გაიმეორა და მე დამიმძახა. კარგი გაქნაო, რომ ეს დაგისატავთ... აქამდე როგორ მივიდა ქალი, რომ კანტოებთან ქეიფობს... რამხელა შეურაცხყოფა და ტრაგედიაა ეს! ამ ნახატს რომ ნახავენ, იქნებ მსგავსი რამ აღარცერთმა ქალმა არ გააკეთოსო, — მითხრა. ის სურათი შემდეგ საფრანგეთში წავიდი. მოგვეიდიო, მთხოვდნენ, მაგრამ ვერაფრით ვერ შევედი. ამჟამად საქართველოს ხელოვნების მუზეუმშია.

როდესაც ხელოვნებაში ჩემს პირველ ნაბიჯებსა და იმდროინდელ თბილისზე ვწერდი, მეგონა ამით ამოვწურე-მეთქი ჩემი სათქმელი, ახლა ისევე ამოტივიტივდა მეხსიერებაში ბევრი რამ, რის შესახებაც მინდა დავწერო... შევეცდები, გზადაგზა ისევე აღვადგინო წარსულის შორეული სურათები... გავიხსენო მეგობართა ხსენებები, რომელთა ხილვა ისევე მენატრება...

სიყვარულით ვიხსენებ ერთ კოლორიტულ მოსუცს, რომელიც ამ ოცდაათიოდე წლის წინ ჯოსზე დაყრდნობილი, თავსე თუშური ქუდითა და მხრებზე ნაბადმოგდებული ნელა ჩაივლიდა სოლმე რუსთაველის პროსპექტზე, თმა და წვერი მთლად გათეთრებული სქონდა... თვალეებში კი კეთილი ღიმილი უკრთოდა... ეს გახლდათ იოსებ იმედაშვილი, ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ რედაქტორი, მწერალი, მსახიობი... თავისი ქვეყნის დიდი პატრიოტი. ის იყო ჩემი პირველი მოამაგიც ხელოვნებაში. ზღაპრებში ხდებოდა სოლმე, რომ ბედის მაძიებელი სმირად საიდუმლო კარების წინ აღმოჩნდებოდა. ასეთ შემთხვევაში მხოლოდ კეთილი გულით მისულს უსრულდება განზრახვა. და, აი, მეც მივაშური „თეატრი და ცხოვრების“ რედაქციას. ვიცოდი, რომ ამ ჟურნალის რედაქტორი და გამომცემელი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე იოსებ იმედაშვილი კეთილი და ხატნო ადამიანი იყო. ამ ჟურნალის რედაქცია მოთავსებული იყო ეგრეთწოდებულ „მადათოვის კუნძულზე“, ხის ერთხართულიან შენობაში. მასსოვს, ერთ ბედნიერ დღეს, ეს იყო 1914 წელს, შევაღე ამ რედაქციას კარი და უმაღლეს რედაქტორის წინ აღმოვჩნდი. პირველი დანახვისთანავე ღიმილით შემომხვდა და აღერსათ მკითხა: — რისთვის მობრძანდითო. თანამშრომლობა მსურს-მეთქი თქვენს ჟურნალში, როგორც მხატვარს. გამომკითხა გინაობა... ბევრი არ უფიქრია, ხაწერი მაგიდის უჯრიდან ხელნაწერი ამოიღო და გადმომცა, თანაც მითხრა: აჰა, ბიძია, დახაწე-სისათვის ეს დამისურათსატეო. აქტორი მოთხრობისა გახლდათ ლეო ქიანელი. გახარებულმა გულისხმიერი მოპყრობითა და წახალისებით, რამდენიმე დღეში მივუტანე ილუსტრაციები. უნდა გინახათ ბიძია იოსების აღტაცება. მართლაც, მორიგი ჟურნალის

ნომერში დაიბეჭდა ეს ილუსტრაციები. აქედან დაიწყო ჩემი გეგმვა სველა საზოგადოებრივ ახარეზზე და ამ მადლმოსილ ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ მუდმივი თანამშრომელი გახვდით.

იოსებ იმედაშვილი, ქართული კულტურის დიდი გულშემატკივარი, გულისხმიერი და შესანიშნავი ადამიანი, დიდი შრომისმოყვარე იყო. რედაქციაში მუდამ ერთსულოვნება და საქმის სიყვარული ხუფევდა. მწერლები, ჟურნალისტები, ასოთამწყობები გულთაღ ვითარებაში მუშაობდნენ.

მალათოვის კუნძულზე, ორ ხადს შუა მდებარე რედაქციის შენობაში თავს იყრიდნენ ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწენი, მწერლები, პოეტები, დრამატურგები, ჟურნალისტები, ამ ჟურნალის გულშემატკივარნი და თაყვანისმცემელნი. აქ ხშირად იმართებოდა ცხარე კამათი კულტურას საჭირობოროტო საკითხებზე, ქართული მწერლობის განვითარების გზებზე, პოეზიის აღმავლობასა და სხვა მრავალ მღელვარე და საინტერესო თემაზე. ამ კამათის და მხჯელობას ინიციატორა ხშირად იოსებ იმედაშვილი გახლდათ. მრავალი კეთილად განწყობილი მეგობარი ჰყავდა ამ ჟურნალს ქართული კულტურის წარმოამდგენელთა შორის. იგი შეტად პაბულარული იყო საქართველოში და ცნობილი მოღვაწეები წრფელი გულთ თანამშრომლობდნენ მასში.

მასხოვს, ერთხელ იოსებმა ვერც კი შეამჩნია, რედაქციის ერთი მიმალული კუნჭულიდან როგორ გაავაკეთე მისი პორტრეტული ჩანახატი. იგი თავის საწერ მაგიდასთან იჯდა და მუშაობით იყო გართული. ეს ნახატი მას მოეწონა და ჟურნალის ერთ-ერთ ნომერში დაბეჭდა კადეც.

მხოლოდ თავისი ქვეყნის დიდი სიყვარული აძლევდა ძალას იოსებ იმედაშვილს, რომ, დიდი ხიძნელებების მიუხედავად, გამოეცა ეს ჟურნალი და მის ირგვლივ ქართული კულტურის საუკეთესო მოღვაწეები შემოეკრიბა. „თეატრი და ცხოვრება“ ყოველთვიურად გამოდიოდა თსუთმეტი წლის მანძილზე და იგი ხშირად უხასყიდლოდ იგზავნებოდა რაიონებში, რათა ხალხს თეატრისადმი ინტერესი ვადვიფებოდა.

იოსების ნიჭი და ენერგია სელოვნების სხვადასხვა დარგში შეისრუტა... ხშირად უყვარდა თქმა: „ვინც მეტი იხწავლა, უმადლესი განათლება მიიღო, ყველა რომ დღეში ქვეყნისათვის თითო საათს ხარჯავდეს, ჩვენს ბედს ძაღლი არ დაჰყვება, მაგრამ ყველა ერთდება ვკლიანი გზით სიარულსათ“. თვ.ა. კი მუდამ დაუსარებლად დადოდა ამ ვკლიანი გზით, როგორც თვითონვე ამბობდა, „მუშაობდა მწყურვალა, მოკრძალებული აძლევდა ქვეყანას, რაც ჰქონდა და მისგან არას ითხოვდა“...

მუდამ სათუთად ვინახავ გულში ამ ნათელი ადამიანის სხოვნას... იოსებ იმედაშვილის რედაქციაში გავიცანი ვალაკტიონ ტაბიძე... იოსებმა პირველმა დაბეჭდა მისი, დღეს უკვე ყველასათვის

ცნობილი ლექსი „შერი“... ამ ჟურნალის ფურცლებიდან პირველად გავიგონეთ გალაკტიონის ლექსის მუსიკა...

შენ ჯვარს იწერდი იმ დამეს შერი,
შერი იმ დამეს მავ თვალთა კროთმა...
სანდომიან ცის ელვა და ფერი
მწუხარე იყო, ვით შემოდგომა...

ამ ლექსის შემდეგ მუდამ თან მდევდა ხურვილი, წარმოქმნა ამ ქალის სახე.

ამ სამიოდე წლის წინ საზღვარგარეთიდან პოლანდიური პახტელი „რუბენსი“ და ზეთის ხაღებავები მავადე. ხშიართლე ვითხრათ, მანამდე თვალთა ც არ მენასა ეს საკვირველი ფერები. ერთხანს სელში აღებაც ვერ გავბედე. შემდეგ გადაწყვიტიე მათი გამოყენება მავ ქალადსე და მოხდა ხაოცრება! ვიპოვე რადაც ასალი. მაშინვე ძველმა ხურვილმა გამახსენა თავი. ეს ხაღებავები ყველასე მეტად მისთვის შემეტებოდა და პირველი, ვინც გავაცოცსლე ტილოზე, იყო „შერი“.

მინდოდა გამოქმნებოდა დიდი პოეტის ხული... რამდენი სანია ამაზე ვოცნებობ... ადრეც მიცდია გალაკტიონის დახატვა... შევქმენი კიდეც ერთი ხურათი „გალაკტიონი და ლურჯა ცხენები“. ძალიან მადლევებს ეს ლექსი. „ლურჯა ცხენებში“ პოეტი იმ ძალას გულიხსმობს, რომელიც მას ბარათაშვილივით „ბედის სამზღვარს“ გალაკტიონს.

გალაკტიონს ხშირად ვხვდებოდი... ძალიან გვიყვარდა ერთმანეთი. ხაუბრის თავისებური კილო მქონდა... მორცხვი იყო. ხშირად ასეთი მომართვა იცოდა: — „შენ ხარ ჩემი დმერთა“. ვნახობ, რომ ვერ შევძელი მისი ისეთი პორტრეტის დახატვა, როგორიც ჩემს ხსოვნას შემორჩა, მაგრამ ეს მარტო ძნელი კი არა, თითქმის შეუძლებელიცაა, ისევე შეუძლებელი, როგორც მისი პოეზიის ხსვა ენაზე თარგმნა...

ხულ მესმის მისი ხმა:

საღამო იწვა ხავერდის ვდაში,
ვით წივნი ლურჯი და ძველისძველა...

მინც მინდა, რომ დავხატო... დავხატო ისეთი, უკანასკნელად რომ მოვიდა ჩემს სახელოსნოში. ჩარჩოზე გადაკრული ტილო მომიტანა... ამაზე დამხატეო და წავიდა... ტილო კი ისევე ჩემს სახელოსნოში დევს...

მახსოვს, ერთხელ რუსთაველის ძეგლთან შემხვდა...

— იცი, ასლა ერთ მილიციელს ვკითხე, საქართველოში ყველაზე დიდი პოეტი ვინ არის-მეთქი და თუ იცა, რა მიპასუხა — ვაჟა-ფშაველაო... კი მაგრამ, რუსთაველი? — რუსთაველი გენიოს-

სია, ვაჟა კი დიდა პოეტია. ვალაკტიონიც დიდი პოეტიაო... — რა კარგია, მილიციელს რომ ასე უყვარს პოეტები, არა?

ბავშვურად აღფრთოვანებული იყო... მერე თვალემა მიიღუდა... ერთხანს ჩუმად იდგა და თითქმის ჩურჩულით თქვა:

„რუსთაველი და მჭვიდი,
დამჭვიდებს და ვაჟა“?!

ერთხანს მდუმარედ მივდიოდით... შემდეგ შეჩერდა, მხარზე სე-
ლი აღერხიანად დაშაღო და მიბრუნდა... ისევ იქით უნდა წავეი-
დეთ... მთელი ქუჩა დიპილით შეკვურებდა... კარგი იყო ის დრო.

ერთხელ მითხრა — შენს სახლში მოხვლა იმიტომაც მიყვარს,
უწინ იგი ბავრატონებისა რომ იყო... რა საინტერესოა, შემკვიდ-
რეობად მაინცდამაინც შენ რომ შეგხვდა ეს სახლიო... (მაშინ
ერთი პატარა ოთახი მეჭირა ამ სახლში. მართლა საინტერესოა ეს
ისტორია...)

პარიზიდან რომ დავბრუნდი, ბინა არ მქონდა და სამხატვრო
აკადემიის შენობის პირველ სართულზე მომცეს ორი პატარა ოთა-
ხი, ორივე ბნელი. ერთს მაინც, ფანჯარა სულ არ მქონდა. მუშაო-
ბის საშუალება არ იყო. ამ ბინაში კი, რომელშიც ახლა ვარ, ცხოვ-
რობდა ჩემი ერთი მეგობარი, დავით ლომიძე. ისიც ვიწროდ იყო,
მაგრამ მაინც დაიყინა, ჩემთან წამოდიო... შემდეგ იგი ვადავიდა და
კარგა ხანს ერთ პატარა ოთახში ვაყავით მე, ჩემი მეუღლე, ჩემი
გოგონა და ჩემი სურათები, რომლებსაც უკვე ვეღარ უძლებდა
ვერც კედლები, ვერც იატაკი და ვერც ჰერი... ბოლოს თანდათან,
ნელ-ნელა, რა თქმა უნდა, მთავრობის დახმარებით, ამ ბინამ დღე-
ვანდელი სახე მიიღო. ჩემს სურათებს დღეს ეს ბინაც აღარ ჰყოფ-
ნის... ყველაფრის ერთდროულად გამოფენას, რა თქმა უნდა, ვე-
რასოდეს შევძლებ. ალბათ, არც არას საჭირო, მაგრამ დროდადრო
ექსპოზიციას ვცვლი სოლმე და ამით ვხალისობ.

დღეს ამ ბინას, თუ მთლიანად არა, რამდენადმე მაინც აქვს ის
იერი, რაც ოდესღაც, ბავრაციონების დროს მქონდა. მის ვრცელ და
ფართო დარბაზებში ხშირად ეწყობოდა ლიტერატურული შეხვედ-
რები. ამ სახლის ხშირი სტუმრები ყოფილან კრივოლ ორბელიანი,
ალექსანდრე ჭავჭავაძე — თავისი მშვენიერი ქალიშვილებით, ნიკო-
ლოზ ბარათაშვილი... მანანა და მაიკო ორბელიანები, პუშკინი,
კრიბოლეოვი და სხვანი და სხვანი.

სახლს ბევრი პატრონი გამოუცვლია, რომელთაგან ერთ-ერთი
იყო ბარათაშვილის დის სოფიოს ვაჟი ვიორჯი სუმბათაშვილი.
სხვათა შორის, როდესაც ბარათაშვილის პორტრეტზე ვიმუშაობდი,
თითქმის ყველა ხელმისაწვდომი ლიტერატურა გადავათვალიერე
და შევისწავლე... ძირითადად მაინც იმ ცნობას დავეყრდენი, რომ
სოფიო თურმე ძალიან ჰგავდა ძმას... (იგი მას განსაკუთრებითაც
ჰყვარებია), სოფიოს კი ჰგავდა მისი ვაჟი ვიორჯი. ბარათაშვილის

ამ ორი უახლოესი ნათესავის, უფრო მეტად კი ვიორგის დაყრდნობით შექვემნი დიდი პოეტის რამდენიმე პორტრეტი ბარათაშვილი ჩემი უსაყვარლესი პოეტია. ჯერ კიდევ 1919 წელს დავხატე სურათი „მერანის“ მოტივებზე (ამჟამად ხელოვნების მუზეუმშია).

ბარათაშვილის თემა, ხაერთოდ, ძალიან მაღელვებს... მაღელვებს მისი ცხოვრება, პოეზია. არ მტოვებს მას უკანასკნელ დღეებზე ფიქრი და ხშირად ვუბრუნდები მას. ყველაზე დიდი ტილო, რომელიც ბარათაშვილის თემაზე შექვემნი, არის პოეტის პორტრეტი „სულო ბოროტოს“ წერის დროს... არ ვიცი, როგორ აღწევს ეს ნაწარმოები თავის მიზანს, მაგრამ პირადად მე მიყვარს... როცა მას შევაველებ თვალს (იგი ჩემს სახელოსნოში სკიდა), ასე მგონია, ბარათაშვილს ვხედავ...

თუმცა უკმარისობის გრძნობაც მუდამ თან მახლავს...

დიდ ტკივილთან ერთად სისარულიც მომანიჭა ამ რამდენიმე წლის წინ სიმონ ჩაქოვანის „განჯის დღიურის“ წაკითხვამ.

„თუ რამ შეგცოდნე, შენ მაპატიე,

სულში რეკავენ შენი ზარებიო“, — რომ წერს. რა ბედნიერება არიან პოეტები... უკმარისობის გრძნობა, ამ პოემის დაწერის შემდეგ მისი ავტორის გულში რომ ჩარჩა, ამ სტრიაქონებით გამოიხყიდა... მსატერის მდგომარეობა ამ მხრივ ცოტა უფრო რთულია... მაგრამ რაღაცნაირ ტკივილთან ერთად, შეც მამშვიდებს ეს სტრიაქონები... მართლაც, მუდამ რეკავენ ჩემს სულში ბარათაშვილის ზარები და მიტოვებენ იმედს, რომ კიდევ დაუბრუნდნენ მას.. და ვუბრუნდნენ ისე, როგორც ჩემს წარმოსახვაშია.

ვიორგი სუმბათაშვილს შემკვიდრე არ დარჩენია და სიკვდილის წინ ბარათაშვილების ოჯახიდან შემორჩენილი რამდენიმე ანტიკვარული ნივთი და მზითვის ნაშთები მე გადმომცა. ახლაც ჩემთანაა მელიტონ ბარათაშვილის ვერცხლის თახები წარწერებით. ბროლის ორი სურა, რომელიც ოდესღაც პეტერბურგის სასახლეში სოფიოსთვის უჩუქებიათ და სხვა...

სუმბათაშვილის ოჯახში მინახავს ოქროთი მოყვარაყებულა უძველესი ხანჯალა. ვიორგი დიდ მატერიალურ სივარძოვებს განიცდიდა და ბევრი ნივთი ლომბარდში დაკარგა, რომელთა შორის, შესაძლოა, ნიკოლოზ ბარათაშვილის რაიმე პირადა ნივთიც ყოფილიყო.

რაც შეეხება იმ ნივთებს, რომლებიც ჩემთან ინახება, მე მათ ძალიან ვუფრთხილდები, მაგრამ ერთხელ მაინც ჩავასხნი სოფიოს ბროლის სურაში კონიაკი...

ეს იყო 1944 წელს... როცა ირაკლი აბაშიძემ და ლევან ახათიანმა ჩემს სახელოსნოში მოიყვანეს ბორის პასტერნაკი.

პასტერნაკი ჩემთან ადრეც ყოფილა, მაგრამ იმ დღეს მან პირ-

ველად წამიკითხა ბარათაშვილის მისეული თარგმანები... „საყურე და ცისა ფერს“.

ძალიან ამბულელებელი იყო. არანაკლებ დელავდა თვითონ პასტერნაკიც...

— ნუთუ შესაძლებელია, ეს სურა ოდესმე ბარათაშვილს ხელში სჭეროდათ, — იმეორებდა და აღარ ვიცა, მერამდენედ მისდიდა მადლობას.

ველა ხადღერძელთ, რომელიც კი იმ დღეს ამ ხურიდან ჩამოსხმული სახშიხით დაიღია, მხოლოდ ბარათაშვილსა და მიხი პოეზიის უკვდავებისა იყო.

მასში ახლაცაა ჩარჩენილი მცირეოდენი მაშინდელი კონიაკი...

რამდენა ახეთა, პეტურა შთავონებით სავსე საათები მასსოვს პასტერნაკთან დაკავშირებით! როცა თბაღისში ჩამოდიოდა, ჩემთანაც უხათოდ შოვიდოდა ხოლმე. ჩემი ერთი კეთილი მეგობარი იხიც იყო. იგი სომ მთელი თავისი ცხოვრებითა და პოეზიითაა დაკავშირებული საქართველოსთან... ეს კარვად ჩანს მარტო იმ პირად წერილებშიც კი, რომლებიც მას ქართველი მეგობრებისათვის გამოუგზავნია... რა კარვია, რომ ეს წერილები გამოქვეყნდა...

ბ. პასტერნაკი

რაც შეეხება მას შემოქმედებას... მან სომ ამ მხრივაც ძალიან ბევრი გააკეთა ქართული კულტურისათვის... იგი ერთი პირველთაგანი იყო, ვინც ქართველ პოეტებს თარგმნიდა... ამ თარგმანებმა კიდევ უფრო ვაადვივებს სხვა ერების ინტერესი და პატივისცემა ქართული პოეზიისადმი, საქართველოსადმი.

მახსოვს, ბოლო შეხვედრის დროს მითხრა: საქართველო იმ
ტომ არსებობს, რომ ადამიანებმა სიხარულის შეცნობა შეძლეს...
ყველაზე მეტად საქართველოში და ქართველ მეგობართა შორის
მიყვარს ყოფნაო.

ახე როგორც ყველა შეხვედრა, ეს დღეც დაუვიწყარი დარჩა
ჩემთვის: წინასწარ დაპირეკა. მოვალე, თუ ჩემი აწეწილი ბედით
არაფერს დავიშავებთო. ეგვიპტი ევტუშენკოსთან ერთად იყო... (მა-
ლიან მიყვარს ევტუშენკო, ჩემი ერთი ახალგაზრდა მეგობარი
იხიცაა).

კარგა ხანს ახსდნენ... უკვე ხულ ჩამობნელდა. ავანთეთ დიდი
ხანთლები. ბორახი კითხულობდა ლექსებს, ლამარაკობდა პოეზია-
ზე, მხატვრობაზე. იგონებდა გარდასულ დღეებს, ოციანი და ოცდა-
ათიანი წლების თბილისს. ტიციანს, შაოლოს...

დადლილი, ნადვლიანი ხახე ჰქონდა, აღარ მგონია, რომ ოდეს-
მე კიდევ მომიხდეს აქ ჩამოსვლაო — ამბობდა... მართლაც, მალე
გარდაიცვალა...

ბევრი შთაგონებული წუთი და საათი შემორჩა მკვხიერებას. იმ
ხალამოს კი ჩემდამი მიძღვნილი ლექსიც ჩამიწერა შთაბეჭდილე-
ბის წიგნში.

მთლიანად მომყავს ეს ჩანაწერი:

«Будни, в которые вас посещаю, становятся праздником.
Часы, проведенные у вас, кажутся часами иного времени и
другого века. На другой день, после посещения Вас, просыпа-
ешься с ощущением, будто все виденное и сказанное у Вас
приснилось. Сновидением и должно стоять и оставаться в
стороне, на одинокой высоте, единственное ни с каким сокро-
вищем несравнимое богатство сердца — искусство.

Пронесшейся грозой полон воздух,
Все ожило, все дышит, как в раю,
Всем роспуском кистей лилевогрозных
Сирень вбирает свежести струю.
Все живо переменою погоды.
Дождь заливает кровель желоба,
Но все светлее неба переходы
И высь за темной тучей голуба.
Рука художника еще всесильней
Со всех вещей смывает грязь и пыль.
Преображенной из его красильни
Выходят жизнь, действительность и быль,
Воспоминание о полувеке
Пронесшейся грозой уходит всячь,
Столетье вышло из ее опеки,
Пора дорогу будущему дать.

პასტერნაკი ძალიან ხშირად მინახავს სიმონ ჩიქოვანთან... დრმა,
დიდი სიყვარული აკავშირებდათ მათ ერთმანეთთან.

შესანიშნავი პუნების ადამიანი იყო სიმონი, დიდი ერუდიციას
დიდი გეოგნების...

მეც სმარად ვყოფილ-
ვარ მასთან ხასლში...
საქართველოს გზებ-
ზეც სმარად გვაელია
ერთად... ბრწყინვალედ
იცოდა მხატვრობა. კარ-
გად იცნობდა როგორც
ქართულ, ისე მსოფლიო
ხელოვნებას და დიდს
გატაცებით წერდა, საუ-
ბრობდა ხოლმე მის შე-
ხასებ.

მის ხასლში პარკე-
ლად მოხულა ადამიანი
იფიქრებდა - მხატვრის
სახელოსნოში მოესე-
დით. ყველგან ხურათები
ეკიდა... ზოგი თრაგინა-
ლი, ზოგიც რეპროდუქ-
ცია. ხამონმა თავისი
წვლილი შეიტანა ქარ-
თულ მხატვრობაშიც. ძა-
ლიან უყვარდა ფიროსმან-
ი. ერთხელ მოსოვა,
ჩვენს სხვენში რაღაც
ფაიფურისა და თისის ხა-
ინტერესო ნაკეთობებია, იქნებ გამოფენისთვის გამოდგეს, ავიღეთ,
ვნახოთო... ავეღით. ყველაფერა მიყრილ-მოყრილი იყო: უეცრად
სიმონმა რაღაც მუყაოს წამოიპკრა ფეხი, ავიღეთ. დავინტერესდით,
მალე მისა შეორე და შესაძე ნაფლეითც ვნახეთ... ავაწყეთ და ფი-
როსმანის სურათი აღმოჩნდა. სიმონის სიხარულს ხაზღვარი არ
ჰქონდა. მაშინვე გადაწყვიტეთ რესტავრაცია გაგვეკეთებინა და
ახეც მოვიქეცათ. შემდეგ ეს სურათი სიმონმა ფიროსმანის მშობ-
ლიური სოფლის, მარზანის მუზეუმს გადასცა...

სიმონ ჩიქოვანი

ბევრის თქმა შეიძლება... როგორ შემიძლია დავავიწყო თუნ-
დაც ის უმძიმესი და უადრესად დამაბული დღეები, როცა ჩემი
პერსონალურა გამოფენა იხსნებოდა... მოხდა ისე, რომ გამოფენის
გახსნას ადარ ამირებდნენ... ძალიან ბევრი იბრძოლა და იღავა ამის
გამო სიმონმა. მან დაარწმუნა ყველა, რომ გამოფენა უთუოდ უნ-
და გახსნილიყო და თუ მართლა გაიხსნა, ამაში ერთ-ერთი დიდი

წელილი ვიორჯი ლეონიძესთან ერთად სიმონს მიუძღვის... ვინა
ის დღეები ახსოვს, იცის, რომ ის, რაც მაშინ სიმონმა და ვინა
გააკეთეს, ნამდვილი გმირობა იყო... მე კი ამ ფაქტმა სიცოცხლე
შემინარჩუნა. მადლობელი ვარ მისი... მისი დიდი, კეთილშობი-
ლი გულისა... მაკლია მისი სახე, ხმა, იმედიანი სიტყვა...

სამინელ ტანჯვაში გარდაიცვალა, მაგრამ მაინც ბედნიერი
კაცი იყო. ბოლო წუთებამდე არ მოჰკლებია მეგობართა ყურად-
ღება და სიყვარული...

განუშორებლად თავს დასტრიალებდა მას მისი ცხოვრების
კანუყრელი მეგობარი — მისი მარიკა... მარიკამ ძალიან ბევრი გა-
აკეთა სიმონისათვის, თითქმის შეუძლებელიც... დიდი გულისტკი-
ვილით წავიკითხე მისი დღიურები, რომლებიც ახლახან გამო-
ქვეყნდა „ცისკარში“. ღირს ამქვეყნად მოსვლა და სიცოცხლე, თუ-
კი თუნდაც ერთ აღამიანს ასე უყვარსარ და ასე ესმის შენი... ამ
მხრიავაც ბედნიერი იყო სიმონი. მაგრამ სხვანაირად არც შეიძლე-
ბოდა. იმდენი სიმშვიდე და სიკეთე იღვრებოდა მისგან, რომ შეუძ-
ლებელი იყო, მის ახლოს მყოფ აღამიანს ეს არ შეეგრძნო.

მადლიერების გრძნობით ვივარსებ მუდამ მის ნათელ სახელს...

ოციან წლებში თბილისში ჩამოვიდა კოტე მარჯანიშვილი.
დაიწყო უბედნიერესი წლები ქართული თეატრის ცხოვრებაში.
მეც მხვდა წილად ამ ბედნიერების თანაზიარობა. თეატრი, საერ-
თოდ, ძალიან მიყვარს და მუდამ ინტერესით ვადევნებ თვალს ყვე-
ლაფერს, რაც მის სამყაროში ხდება. მაგრამ მხატვრობას მაინცდა-
მაინც იოლად ვერ ვეკუთვები... მას თავისი კანონები აქვს, რაც მო-
ნუმენტური ფერწერის პრინციპებთან არის დაკავშირებული. მე
კი უფრო დაზგური ხელოვნების მოტრფიალე ვარ. მცირე ზომის
ტილოებს ვარჩევ ჩანაფიქრთა გადასატანად.

თეატრში ძალიან ცოტა მიმუშავია (ასევე კინოშიც), მაგრამ
ზოგი რამ თუ მაინც შემქმნია, უპირველეს ყოვლისა, ამას კოტე
მარჯანიშვილს ვუმაღლი.

1925 წელს, საფრანგეთიდან ჩემი ჩამოსვლისთანავე, კოტემ
თეატრში დამიბარა... დიდი ხანი ველოდი თქვენს დაბრუნებას,
მინდა სპექტაკლებზე ერთად ვიმუშაოთ.

საოცარი ხელოვანი იყო კოტე მარჯანიშვილი. მან ზომ პირდა-
პირ სასწაული მოახდინა ქართულ თეატრში... სიამოვნებით ვივარ-
ნებ იმ წლებს, ბედმა რომ ასეთ დიდ შემოქმედთან შემახვედრა...
მას ესალიხებოდა ჩემთან მუშაობა და სმირად მომიხმობდა ხოლ-
მე... ჩვენ რამდენიმე სპექტაკლზე ვიმუშავეთ ერთად... ერთი „არ-
სენას ლექსი“ იყო. სცენაზე ფანერიდან გამოჭრილი ნატურალური
ზომის ცხენები იდგნენ. კოსტუმებიც მე დავსატე... (სხვათა შორის,

ხპექტაკლის შემდეგ კონსტრუქციები თითქმის მთლიანად მოიპარეს. კოტე ბრახლებოდა, თან შესურბოდა, სულ შენი ბრალია, ისე მოდერნიზებული და სხვანაირი კონსტრუქციები დახატე, ხომ ხედავ: რა უკანასკნელია (ქინესო). ფანტასტიკური შთაბეჭდილება იქმნებოდა, როცა შუქ-ჩრდილების თამაშში სცენაზე ამ ცნებებზე ამხედრებული ყაზახები არსენას დახატვრად შემოიჭრებოდნენ.

1930 წელს, როცა მარჯანაშვილის დახი ქუთაისიდან თბილისში გადმოვიდა, კოტეს დაჯალებით თეატრის დარბაზის ფოიეს ერთ-ერთ კედელზე პერიკაოზა დაფხატე. ეს იყო ჩემი პირველი ნაწარმოები ამ თემაზე (შემდეგ პერიკაოზა ჩემს შემოქმედებაში სპირად ავსახე, როგორც ფერწერაში, ისე გრაფიკასა და თეატრალურ ესკიზებში). კოტეს ეს მოხატულობა მოსწონდა და ალბათ ამიტომაც, როცა „ოიანა ბუინას“ დადგმაზე დაიწყო ფიქრი, ესკიზების გაკეთება მე დამაკისრა... მოქმედება ძალიან საინტერესოდ ესახებოდა. ამ დადგმით თეატრს სულ ახალ გზებს მოუუქმენითო, — ამბობდა... უფრო ახლოს მივალთ ქართული თეატრის საწყისებთანო. ხალხით ვმუშაობდით; მოსწონდა ნიღბების ეპიზოდები... ყვენობა, პერიკაოზა... სამწუხაროდ, დადგმა ვერ განხორციელდა. უამრავი ესკიზი კი გავაკეთე. ამ მუშაობამ მანც თავისი ნაყოფი გამოიღო, უფრო დამახლოვა ქართულ ხალხურ ხასიათებსა და, ხერთოდ, ფოლკლორს...

სულ ბოლოს, მოხკოეში გამგზავრების წინ მითხრა, — მინდა „არშინ ძალაღანი“ დაეღვაო. ჩანაფიქრიც გამოზიარა.

საოცარი, ძვირფასი კოტე მარჯანაშვილი! მუდამ მოულოდნელი, მუდამ შთაგონებული, აწიებული... დღე არ უქონია უშთაგონებო. არ ემორჩილებოდა არავითარ დადგენილ კანონებს, შესლუდვას, არაფერს, რაც ბორკავს ადამიანის ვონებს...

მასხოვს, ერთხელ რუსთაველის პროსპექტზე შემომხვდა. გავხარდა, ხელი გადამხვია და რუსთაველის თეატრისაკენ გვეუშურეთ. აქ დამიცადე, ახლავე გამოვალო — მითხრა და ადმინისტრატორის კაბინეტისაკენ გასწია. გამოსვლახას ძალზე აღელვებული ჩანდა. მერე საოპერო თეატრში შეუხვია. იქიდანაც გულდაწყვეტილი გამოვიდა. ბოლოს გამომიტყდა:

— შენი მიწვევა მინდოდა სადმე ხუფრაზე სახაუბროდ. მაგრამ პონორარი არც ერთგან არ მომიცესო.

— არც მე მაქვს დიდი თანხა, მაგრამ რაც მაქვს, შევიდეთ-მეთქი.

შევედით „ინტურისტში“. დიღხანს ვახსედით. ძალიან აინტერესებდა პარიზის ამბები (ასალჩამოსული ვიყავი), განსაკუთრებით თეატრებზე მეკათხებოდა.

იმ პერიოდში, ჩემი დაკვირვებით, პარიზის დიდი მასშტაბის თეატრების ცხოვრება შედარებით მიძინებული იყო, სამაგიეროდ, ძალიან განვითარდა პატარა ფორმის თეატრები — უფრო ესტრადა,

ძირითადად საკონცერტო სახაიათისა. წარმოიდგინეთ, თვით ბევრი ცნობილი რეჟისორიც კი ამ გზით მიდიოდა. რატომ მოხდა ეს? ერთი მიზეზი იმ წლებში იხიცი იყო, რომ ომის შემდეგ სწრაფად შეიცვალა პარიზის ცხოვრება... დროის მოთხოვნებმა ყველა დარგში გარდაქმნები გამოიწვია. ხელოვნებაში ათასნაირი მიმდინარეობა გაჩნდა. სხვადასხვა „იზმებმა“ დაიპყრო შემოქმედება, ვამუფდა მუსიკოლი — ეს გამართობი ხელოვნება, რომელსაც განსაკუთრებით ჩამოსულები ეტანებოდნენ. მუსიკაში მთავარი იყო ხანახაობრიობა. მთელი ეს დადგმები, წარმოდგენები გარეგნულად ბრწყინვალე იყო, ძირითადად, ეფექტებზე აკებულა, ხიდრმით მაინცდამაინც არ გამოირჩეოდა. ამის პარალელურად, ცხადია, ხერაოზული თეატრებიც არსებობდნენ, მაგრამ მათ მაყურებელი უკვე ისე აღარ ეტანებოდა, როგორც ადრე... საჭირო იყო ახალი გზების, ახალი ფორმების ძიება... ბევრი ხელოვანი ვრძნობდა ამას... თავისთავად, ეს ძალზე საინტერესო პროცესი იყო...

კოტე აღელგებით მიხმენდა.

— ამგვარი პერიოდები ხელოვნებაში არსებობს, ვიდრე ძიება თავის ნაყოფს გამოიღებოს, — მითხრა.

აინტერესებდა ფერწერის, გრაფიკის, ქანდაკების, არქიტექტურის გზები.

თვითონაც მიაპბო თავის გეგმებსა და ფიქრებზე.

— ჩვენში, თუ გამოიგებენ, ახალი თეატრალური ვრა უნდა შეიქმნასო. ახალი ფორმა, ახალი სიტყვა... ხულ ამას იმეორებდა. ვოველგვარ „იზმებს“ მიმართავდა, თუკი ეს ჩანაფიქრის განსორციელებაში დაეხმარებოდა. მთელი ჩემი ცხოვრების მანძილზე არ შემსხვედრია ამგვარი შემოქმედებითი ენერჯიისა და მუდამ მთავრებით აღსავსე სხვა აღამიანი. რა საოცარი აღღო და ინტუიცია კქონდა!.. რა მართალი იყო მუდამ თავის არჩევანში! მისი სპექტაკლები სომ ნამდვილი სეიმი იყო... მან ნამდვილი, ხიცოცხლის დამამკვიდრებელი გაზაფხული მოუყვანა ქართულ თეატრს...

მახსოვს, ერთ წვიმიან დღეს თეატრში შევიარე... სახაცილოდ გამოვიყურებოდი — პალტო, ქოლვა, კალთები... „მზის დაბნელების“ რეპეტიციას გადიოდნენ...

კოტემ შემნიშნა და დამიძახა...

— ამ სცენაში ამ ასალგაზრდა ყმაწვილს (მიმითითა გიორგი შავგულიძეზე) ვერა და ვერ ვაცეკვი კინტოური, ძალიან ვთხოვ, ერთხელ დაუარე და აჩვენეო.

შეეწუსდი, სომ ხედავ, როგორ მაცვია-მეთქი... მაგრამ არაფერი გამოვიდა...

დაუკრეს კინტოური და მეც ერთხელ შემოვუარე.

— ნახე, როგორ უნდა?.. აბა, ახლა შენც ზცადეო, — უთხრა შავგულიძეს.

ისევ დაუკრებს... შავგულაძეს კანტორად ეცვა. ჩამოუარა. ისე-
თა სანახავი იყო, ნახატიდან გადმოსულს შვავდა.
კოტე სისარულით გადაეხვია და გადაჰკოცნა.

რეპეტიციას შემდეგ კი შეუბნებოდა:

— რა ბედნიერმა ქარმა გადმოგავლო! დიდად მადლობელი ვარ.
მოცეკვავე არც შენ ხარ, მაგრამ ასეთი მადლი მოგყვება, ერთი
შემოვლა და, სომ ხედავ, რა კარგად აეწყო მთელი სპექტაკლით...

ხაოცარი აღდგოთი აღმოაჩენდა ხოლმე ნაჭიერ ადამიანებს...
ამას შესახებ ბევრჯერ უთქვამთ და დაუწერიათ... მეც ასალს ვერა-
ფერს ვიტყვი... მაგრამ აქ მინდა ვაუხსხენო ირაკლი გამრეკელი,
ქართული თეატრალურა მხატვრობის ეს დიდი რეფორმატორი...
მისი აღმოჩენაც, უფრო სწორად, მისი თეატრში მოხვლაც მარჯა-
ნიშვილას სახელთანაა დაკავშირებული. ეს იყო მხატვარი, რომე-
ლაც თეატრისათვის იყო დაბადებული და დიდმა რეჟისორმა მა-
შინვე იგრძნო ეს.

მარად ასალი, დაუძველებელია ირაკლი გამრეკელის თეატრა-
ლური შემოქმედება. მის ეხკიზებს (ყოველ შემთხვევაში, მათ უმე-
ტეს ნაწალს) დამოუკიდებელი არსებობის უფლებაც აქვთ... ნამ-
დვილი, მადლი შემოქმედების ნიმუშებია. ღრმა ინტელექტისა და
დიდი გემოვნების ადამიანი იყო და რაოდენ დასანანი, რომ ეს დი-
დი მხატვარი ადრე გამოაკლდა ქართულ თეატრს. თამამად შეიძ-
ლება ითქვას: ირაკლი გამრეკელი ასალი ქართული თეატრალური
მხატვრობის სკოლის ფუძემდებელია. მან პირველმა მოიტანა ქარ-
თულ თეატრში ის სპეციფიკა, რაც ამ სელოვნების — სპექტაკ-
ლას სახვითი სორცესხსმის არსს შეადგენს. ახლა ბევრია ნაჭიერი
თეატრალურა მხატვარი, მაგრამ ირაკლი გამრეკელი მაინც განუ-
მეორებელია.

ბედნიერა ბერიოდი დაუდგა ქართულ თეატრს მარჯანიშვილას
მოსვლის შემდეგ...

პირადად მე სხვა დროსაც მიმუშავია თეატრში. ყველასთან ხაინ-
ტერესო იყო მუშაობა, მაგრამ კოტე მაინც სხვა იყო...

რაც შეეხება კინოს, არც აქ გამიკვთებია ბევრი.. ცოტა რამ კი
შემიძლია ვაუხსხენო. ეს გახსენება მისეილ ჭიაურელს უკავშირ-
დება. ჩვენ ხაყრმის მეგობრები ვიყავით და ბევრი კარგი და კეთი-
ლი რამ გვაკავშირებდა. ბევრი ბედნიერი წელი გავვითარებია ერთ-
მანეთთან. სამხატვრო სკოლაც ერთად დავამთავრეთ... უნიჭიერები
ადამიანი იყო... თანაბრად დიდი ტალანტისა ხელოვნების სხვადა-
სხვა დარგში; — იქნებოდა ეს ქანდაკება, თეატრი, ცეკვა, სიმღერა,
თუ სხვა... მის იუმორსა და მახვილსაიტყვაობას ზომ ხაზღვარი არ
ჰქონდა! რამდენი რამ ნახა ცხოვრებაში, რამდენი განიცადა... უმაღ-
ლესი ბედნიერების მწვერვალზეც იდგა და უსიამოვნებაც ბევრი
იწვინა. მაგრამ არასოდეს წონახწორობა არ დაუკარგავს...

ბიცოცხლის ბოლო წუთებშიც კი გაღიმებული სვდებოდა მას-

თან მიხუღ ადამიანებს... თავისი შეუდარებელი დიმილითა და იუმორით იცილობდა თავიდან ამქვეყნად არყოფნის შემთხვევაში ფიქრს... ცდილობდა მხოლოდ სიცოცხლეზე ესაუბრა...

იმდენი რამ მაკავშირებდა მასთან, იმდენი რამ მიყვარდა მასში, რომ ვერაფრით შევეგუე მის ავადმყოფობას... გამიჭირდა მისი ნახვა... იგი მთლიანად ხიცოცხლის, შემოქმედების განსახიერება იყო, გამოვონების ისეთნაირი ნიჭი აქონდა, რომ არ შეგონა, თუ ოდესმე ამ ქვეყანას გამოეთხოვებოდა.

მასხენდება ერთი ნახატი-შარკი, რომელიც დიდი ხნის წინ რომელიღაც ვაზეთში დაიბეჭდა. მასზე მასივლ ჭიაურელია გამოსახული: იგი ერთდროულად უსმენს მუსიკას, ძღერის, განსახიერებს როლს, დგამს სპექტაკლს, სატაგვს, აქანდაკებს, იღებს ფილმს...

მართლაც, ხელოვნების მრავალმა დარგმა შეაწოვა მიხეილის დიდი ტალანტი. მაგრამ მისი სტიქია მაინც ქანდაკება იყო (კინოთი იგი შედარებით გვიან დაინტერესდა). მრავალი შთაგონებული, საინტერესო ნამუშევარიც შექმნა. დიდი რეჟისორია, მაგრამ ქანდაკებას რომ ვამყოლოდა, არც იქ იქნებოდა ნაკლები. განა ამასე არ ლამაზაკობს ლენინის პორტრეტი, ვახო აბაშიძისა და ნიკო გოციონის პორტრეტები, ვანო სარაჯიშვილის ნიღაბი, რომელიც თვითონ მას განსაკუთრებით უყვარდა...

მაგრამ მალე კინოსელოვნებამ გაიტაცა...

მასხოვს, ახალი ჩამოსული ვიყავი პარიზიდან... მიშამ მკითხა: — შენს გამოფენებს პარიზში ხალხი როგორ ესწრებოდა?

მივხვდი, რატომაც მკვითხებოდა, და გამეცანა... ხან ცოტა, ხან უფრო მეტი... გაახნია-მეთქი.

— მოდი, აქტიორად გაცქევე... კინოში გადაგიღებ და მილიონები შემოგხედავენო...

რა თქმა უნდა, ხუმრობდა... მას მხატვრობაც ისევე უყვარდა და იტაცებდა, როგორც თავისი ახალი საქმე...

მიშას დროის შეგრძნების საოცარი აღლო აქონდა და ვფიქრობ, კინოსელოვნებაზეც ამიტომ შეაჩერა არჩევანი.

ბევრი რამ აქონდა სათქმელი... კინო კი სინთეზური სელოვნებაა... არც შემცდარა...

მე რამდენჯერმე მომიხდა მასთან მუშაობა. ეს თანამშრომლობა ძალიან საინტერესო იყო, თუმცა ძნელიც. თვითონ შესანიშნავი მხატვარი გახლდათ და არაფერს მითმობდა. თავიდან ბოლომდე გააზრებული აქონდა, რაც სჭირდებოდა... ერთ ეხკიზს რამდენჯერმე მაკეთებინებდა... ბოლოს მაინც მშვიდობა მყარდებოდა ჩვენს შორის. მიყვარს შენთან მუშაობაო, — მეუბნებოდა...

პირველი ფილმი, რომელზეც ჭიაურელთან ერთად ვიმუშავე, იყო „საბა“... სიამოვნებით ვიხსენებ იმ დღეებს. შესანიშნავი იყო ამ ფილმში ჩვენი დიდი მსახიობი ვერიკო ანჯაფარიძე... მისი გახალ-

ცარი პლატიკა და სხვა მკანანასობდა რაღაც უცხო და პოეტურ ზეგბს...

საერთოდაც რომ უადრესად საინტერესო მოვლენაა ვერაიკო ქართულ სცენაზე... მისი გმირები მუდამ განსხვავებულნი და თავისებურნი არიან. განსხვავებული და თავისებური იყო იგი იმ საინტერესო ფილმშიც... ხიმშიაძეს და სხარულს მანიჭებდა ამ ორ დად ხელოვნთან მუშაობა.

ჭიაურელი კანონზღოვნებაში ძიებას შემდეგ მოვიდა... მოვიდა ცოდნით, გამოცდილებით აღჭურვილი. მისი შემოქმედება ხაბჭოთა კანონზღოვნების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფურცელია.

სმირად ვიყავით სოლმე ერთად, განსაკუთრებით, სიჭაბუკის წლებში... დავდიოდით ექსპედიციებში. ფანატიურად უყვარდა ქართული ძეგლები და ბევრაც ვააკეთა მათი გადარჩენისა და მოვლისათვის.

ბევრი ესტამპი და ფრესკების ასლები გადაიდო ისეთი ძეგლებადან, რომელთა დიდი ნაწილი დღეს თუ მთლიანად არა, ძირითადად მაინც ჩამორყეხილი, ან დაზიანებულია... ეს ასლები ამჟამად საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში ინახება. ერთად მოვიინახულეთ დავით გარეჯი, ნაბახტევი, სამხრეთ საქართველოს ძეგლები და სხვ. ეს იყო პირველი ექსპედიციები, რომლებიც ამ დიდებული ძეგლების შესწავლისა და მთვლის მიზნით მოეწყო საქართველოში... ბევრი გაჭირვებაც გამოვიარეთ ამ მოგზაურობაში, მაგრამ ეს ფაქტი, რომ დიდ ეროვნულ საქმეს ვუმხახურობდით, ძალას ვემატებდა... მთელს ამ გზებზე ჩვენი მუდმივა მხიარული თანამგზავრა მიშას ნათელი იუმორი იყო... რა რთულ ვითარებაშიც უნდა ვყოფილიყავით, ტვირთს მისი ხუმრობა გვიმხუმბუქებდა. მაშინვე ვადგვავდებოდა სოლმე მისი ოპტიმისტური განწყობა...

მაშინ ადვილი როდი იყო თუნდაც დავით გარეჯში წახვლა... ეს მიუვალა იყო... ყოველ ფეხის ნაბიჯზე საშიშროება გველოდა... გველებთან შაშით მიწაზე ფეხს თითქმას ვერ ვადგამდით... სმირად ურემზე ვიდექით და ისე ვმუშაობდით.

იმ დროს ჯერ კიდევ ცხოვრობდნენ იქ ბერები... ძალიან გაუხარდათ ჩვენი მისვლა და საგანგებო ტრაპეზა ვაგვიმართეს... შეასრულეს სათანადო რიტუალიც. ბერმა, რომელსაც წირვის დროს ჩვენი მიცვალებულები უნდა მოეხსენიებინა, ჭიაურელს მათი სახელები უკეთხა... მაშამ კი ჩვენი სახელები უკარნახა... შესანიშნავი სმა პქონდა და ვალობაში აპყვებოდა სოლმე... იყვნენ იქ ისეთი ბერები, რომელთაც შეთქმული პქონდათ, არ ელაპარაკათ და სმას არ იღებდნენ... მაშას იუმორი იმათაც კი აცინებდა. მაქვს იმ ბერებასა და ეკლესიების მაშინდელი ჩანახატები.

ჩვენმა ისტორიული ძეგლების სიმდიდრე რა გასაკვირია, მაგრამ დავით გარეჯი მაინც ვახაოცარი ძეგლია. დიდი ხელოვანი იყო ის უხახელო შატკარი (თუ შხატკრები), ვანც იგი შექმნა... ძეგლი,

რომელმაც საუკუნეებს გაუძლო, უკვე ზიანდებოდა... ბუნებრივი ბერები ჩაოდნენ და შეიღას გვთხოვდნენ... ამის ბევრი ითქვა, ბევრიც დაწერა. მცირე ღონისძიებებიც გატარდა. მაგრამ სამწუხარო მაინც ისაა, რომ მას შემდეგ, რაც ჩვენ იქ ვიმოგზაურეთ, ეს ძეგლი კიდევ უფრო დაზიანდა, გრძელდება ფრესკების ბლახნა... დავით გარეჯის მთელი ვრცელი ტერიტორია სათანადოდ მოვლილი და მოწესრიგებული უნდა იყოს... ქვეყნად ბევრი როდია ასეთი უნიკალური ძეგლი.

არანაკლები გულისტკივილი გველოდა ნაბახტევში, — ქუცნა ამირეჯიბის მამულში, სადაც ძალიან საინტერესო ძეგლი დგას... ამირეჯიბების ეკლესიას, რომელიც თვით ქუცნა ამირეჯიბის მიერაა აშენებული და მისივე ხურვილითაა მოხატული, ჭერი სულ აღარ აქონდა, ფრესკებიც ძალიან დაზიანებული იყო.

დავბინავდით ერთი ვლესის ოჯახში — მე, ჭიაურელი, გიორგი ერასთავი და დამიტრი შევარდნაძე... მოგვიანებით, ცოტა ხნით ჩამოვიდნენ მოსე და ირაკლი თოიძეები.

ჩვენ გადმოვიდეთ შესანიშნავ ფრესკათა ახლები... აღარც კი ვიცი, ცოცხალია თუ არა ამ ტაძრის მხატვრობა... მაშინაც კი კედლებზე ზოგან ფოთოლივით ქანობდა რამდენიმე ფრესკა. მათი ფრაგმენტები ახლა მუზეუმშია. რამდენიმე თვეს ვამუშავებთ იქ...

როცა მოვდიოდით, მოსახლეობა გულდაწყვეტილი გამოგვეთხოვა. განსაკუთრებით, ჭიაურელთან კანშირება ენანებოდათ...

ჩვენ ერთად ვიმოგზაურეთ, აგრეთვე, სამხრეთ საქართველოში. 1917 წელს ჩვენი სახიქადულო მამულიშვილის ექვთიმე თაყაიშვილის ხელმძღვანელობით ჩავედით ოსმალთს საქართველოში. რათა გვენახა და შეგვიჩვენებოდა დიდებული ქართული ძეგლები... ეს ჩემი ცხოვრების უბედნიერესი პერიოდი და ეს პერიოდიც მახვილ ჭიაურელთანაა დაკავშირებული. დიდი საქმე ვაკეთდა მაშინ. ამ ექსპედიციამ დიდი სამუშაო ჩაატარა...

ამ მოგზაურობას ჩვენი მომავალი შემოქმედებითა ცხოვრებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქონდა.

მშვენიერი, თვალის წარმტაცი ხილამაზისაა თორთუმას ხეობა, რომელსაც კიდევ უფრო ამშვენიებს დიდებული ქართული ტაძრები... გვაოცებდა ამ ხეობაში ასეთი უზარმაზარი ძეგლების არსებობა. იმის გამო, რომ ტაძრები დაზიანებული იყო, სინქარეს ხეჭიროებდა ფრესკების, ბარელიეფების, წარწერების შესწავლა... ჩუქურთმების გადმოღება. ბევრ ტაძარს ჭერიც ჩამონგრეული აქონდა...

მოსახლეობა მოშორებით ცხოვრობდა. მათი დიდი ნაწილი, თუმცა ძნელად, მაგრამ მაინც ლაპარაკობდა ქართულად. ისინი ერთი წუთითაც არ გვეტოვებდნენ...

მახსოვს, ექვთიმემ თქვა:

— შესვდეთ, როგორ ეტყობათ, ქართული წარმოშობასანი რომ არიანო.

ახლაც ჩამკვამას მათი ხმა.

— მოსკედათ? მოსკედიო?

ერთმა მოხუცმა კი ახეთა რამ გვითხრა:

— წყალი ივლის, ივლის და ბოლოს თავის ნაგუბარში ჩაღებოთ...

ახლა რომ ვიკონებ, ზღაპარი და ხაზმარი მკონია ის დღეები.

დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა, თუ არა ექვთიმე თაყაიშვილის დიდი თავგანწირვა და შეცნაერული შეუპოვრობა, დღეს ჩვენ არ გვექნებოდა ზუსტა დათარიღება და ყოველმხრივი აღწერა ისეთი ბრწყინვალე ქართული ძეგლებსა, როგორიც არის ოშკი, იშხანი, ხახული, ბანა და სხვ... ჩვენს შემდეგ ამ კუთხეში ხამეცნიერო ექსპედიცია აღარ ჩასულა...

იქიდან ჩამოვიტანეთ ფრესკების პირება, აღწერანი, დეტალები... მასალა ისე უხვი იყო, რომ ექვთიმეს თქმით, — „ერთ მუზეუმს ეყოფოდა“.

ექსპედიციამ გაარკვია, დაადგინა ტაძრებს, ეკლესიების, ციხეების სახელწოდებები და ადგილმდებარეობა, რაც მანამდე უცნობი იყო.

ფანატაჟურა ინტერესითა და სიყვარულით ვმუშაობდით ყველანი. ვგაოცებდა ექვთიმეს ენციკლოპედიური ცოდნა, შიხი დიდი ერთუდაცია. ყველაფერი თითქმის წინახწარ იცოდა, ხად რა იყო... ჭოგრატით ათვალაერებდა კედლის წარწერებს და ტაძრის ფასადზე ახულებს ქვემოდან ამოკვამახებდა ხოლმე:

— ცოტა იქით... ცოტა იქით გადადიო... მანდ ახლოს უხათუოდ ესა და ეს წარწერა უნდა იყოსო...

ან კიდევ:

— აი, მანდ, ქორთონაკონებს დააკვირდით... ზუსტად გადმოხატეთ... არ შეგეშალოთო. ძალიან ხშირად ჩვენ მიერ ამოკითხული წარწერა ზუსტად ემთხვეოდა მის ნაფარაუდევს და მაშინ მის ხიხარულს საზღვარი არ ქქონდა.

ემუშაობდით ყარსის, არტაბანახა და ოლთისის ვრცელ უბანზე. აქ მდებარე ძეგლთა შორის არის ჩვენი სურთომოდგრების შედეგრებიც — იშხანი, ხახული, ოშკი, ბანა, ოთხთა ეკლესია და პარხალი. ამ დაუდღელი შეცნაერის წყალობით დაზუსტდა მათი აგების თარიღები, დეტალურად გაირკვა მრავალი წარწერა, დადგინდა მოხსენიებულ პართა ვინაობა და სახელები.

როგორ უხაროდა ყოველავე, რაც ქართველი ხალხის გენიის გამოხსენება იყო!...

ივა მთელი ცხოვრება უანგაროდ ემსახურებოდა ეროვნულ საქმეს. არც დაღლა იცოდა, არც დახვეწება...

მისნაირ ადამიანებს სომ ძველად წმინდანებად ხატავდნენ ტაძრების კედლებზე...

საოცარი მეცნიერული წვდომა და ძველი წარწერების წაკითხვის შეუდარებელი უნარი აქონდა. უმრავლესობას იქვე კედლობებისთანავე კითხულობდა. ჩვენ, ახალგაზრდები, ვისვენებდით, ის კი უჯდა სქემებს, ფოტოებს, ნახატებს.

თუ რაიმე ახალს, მნიშვნელოვანს ამოიკითხავდა ამა თუ იმ ძეგლზე. — აქ კი ყველაფერი ახალი იყო, — მაშინვე აფორაქტებოდა, — აღმოჩენაა, აღმოჩენათ, — იძახდა.

მცოცავთა შორის ყველაზე მოქნილი „აკრობატი“ ილია ზდანევიჩი გამოდგა. ყველაზე მუყაითი, მუდამ დაუღალავი დამიტრი შევარდნაძე იყო, ექსპედიციის მთავარი მხატვარი, კედლის მხატვრობის კარგი მცოდნე, მშენებელი მოქართველ და ქართული ფრესკების დიდი მოტრფიალე. — ექსპედიციაში ჩემი მონაწილეობაც სწორედ დამიტრი შევარდნაძის წყალობით იყო.

ყველაზე ხალისიანი და მუდამ დაუცხრომელი კი, რა თქმა უნდა, მიხეილ ჭიაურელი გახლდათ.

ძეგლთა უხვ სამკაულებს შორის განსაკუთრებით დამამახსოვრდა სახულში ნანახი, ქვაში ამოტვიფრული ხაშბოლო—ქართული ფასკუნჯი, მუდმივი აღორძინების იდეა.

მაგონდება ერთი შემთხვევაც. ომში წმინდანების ბარელიეფები ენახეთ. ერთ-ერთს თაფი აკლდა.

ქვევით, კედლის ძირში ნამხხვრეების გორა ეყარა. დავძებნე და ამ წმინდანის თავს მივაგენი. ექვთიმეს ისე გაუხარდა, რომ გულმხურვალედ გადამოკიცა.

— მთლიანობის აღდგენა უძნელესი და უკეთილშობილესი შემოქმედებაა, შენ კი იმედი გამიმართლეო, — მიიხრა.

მე დამატყვევა ამ ტაძრების კედლის მხატვრობამ. ფრესკები ვასაოცარი მარმონით ერწყმოდნენ ტაძართა არქიტექტურას, ნაკებობათა მთელ ანსამბლს, ახევე მთელ გარემოს. უნატიფეს და ულამაზეს წმინდანებს მხეკალებისა და მხეჭაბუკების სახეები აქონდათ...

უმშვენიერესი ბუნების გარემოცვაში უპატრონოდ იდგნენ ეს ბუმბერაზი ძეგლები... ჩვენ დროულად შევადეთ მათი, საუკუნეთა მანძილზე დაზოვილი კარები.

და, ახლა, წლების შემდეგ, როცა ისევ ექვთიმე თაყაიშვილზე ვფიქრობ, მთელი მისი ხატება უზარმაზარ ფრესკად წარმომიდგება, სახულის ტაძრის კედელზე გამოსახულ ფრესკად... მსუბუქი ყოფილიყოს მისთვის საქართველოს მრავალჭირნახული მიწა.

სამხრეთ საქართველოს ძეგლების ნახვამ და შესწავლამ უფრო მეტად დამახსოვდა ჩემი ხალხის ისტორიასთან... მისი წარსულის ფესვებთან...

როცა კი შემთხვევა მეძლეოდა, ემოგზაურობდი, ვათვალიერებ-

დი ჩვენი სუროთმოძღვრების ძეგლებს, ვხწავლობდი ფრესკულ მხატვრობას... ბევრა ჩანახატი და ახლი ვამიკეთებია... ამა თუ იმ ფრესკის რესტავრაციაზეც ბევრი შამუშავია... და ახვ. თანდათან, ჩემი შემოქმედების მთავარ საფუძვლად ძველი ქართული ფრესკა და ხალხური მხატვრობა იქცა...

გასაოცარი და საინტერესოა, რომ 5000-მდე ქართული ძეგლიდან ყველა უნიკალურია. არც ერთი არ მეორდება. ისეთი პატარა ქვეყნისათვის, როგორიც საქართველოა, ეს დიდი რიცხვია და დიდი სიმდიდრე. როგორ არ უნდა სცე თავყვანა მას, ვინც ოსტატს, მხატვარს, ტაძრის აღმშენებლებს ეუბნებოდა: ისეთი ამიშენე, ან, ისეთი დამიხატე, სხვას არ ჰგავდეს, უკეთესი კი იყოსო. ერთადერთი გამონაკლისი ქაშუეთის ეკლესიაა, რომელიც სამთავისის ეკლესიის გამეორებაა. სამთავისი შესანიშნავია, იგი ხელითაა აწყობილი. ბოლოს რომ ვნახე, ცოტა უკვე ვადახრილა. დაქანებულია, მაგრამ ძალიან ლამაზია... არანაკლები სილამაზისაა ქაშუეთიც... მე მახსოვს ქაშუეთის მშენებლობა. ეს იყო 1905-6 წლებში... როგორ ფაქიზად და სიზუსტითაა ნაგები... მახსოვს, ქვის მჭრელები და მენუჭურთმეები. ჩუქურთმები ცნობაღმა ოსტატებმა ძმებმა აღლაძეებმა გამოკვეთეს.

თბილისის არქიტექტურული ძეგლებიდან ზოგი ძალიან ძველია, ზოგი შედარებით გვიანდელი... მაგრამ, სამწუხაროდ, თითქმის არც ერთი მათგანი ქართველი ოსტატის მიერ არაა მოხატული. თავის დროზე ქართველი ოსტატები სხვა ქვეყნის ტაძრებს თუ ხატავდნენ, მით უმეტეს, მოხატავდნენ ქართულს და მით უმეტეს, თბილისის ტაძრებს, მაგრამ არ მოღწეულა.

ავიღოთ მაგალითად, სიონი. თბილისის მთავარი კათედრალი... იგი გახულ საუკუნეში მოხატა გავარინმა. კარგი მხატვარი იყო... ბევრი საინტერესო ქართული ჩანახატიც გააკეთა საერთოდ... მაგრამ ეროვნებით რუსი იყო და, ბუნებრივია, მისი მხატვრობაც რუსული სახიათიდან მოდიოდა... რუსული სტილითაა მოხატული სიონი. ეს თავის დროზეც უგრძობიათ და, როგორც ჩანს, უთხოვიათ, ქართული თემატიკაც შეეტანა მოხატულობაში... ამიტომაც დაუნატავს წმინდა ნინოსა და ქეთევანის ფრესკები... მაგრამ მთლიან, საერთო ანსამბლში ეს ძალიან უმინაშენელო დეტალია... თანაც, შეთის ფერებითაა ნახატი... ამიტომაც გაშავდა. კედლის მხატვრობაში, საერთოდ, შეთს ნაკლებად სმარობენ, მაგრამ იმ ეპოქაში ჩვენ ფრესკის სპეციალისტი არ გვყავდა, გავარინმა, რაც შეძლო, ის გააკეთა. გააკეთა კეთილი გულით... ცხადია, ძალიან დიდი შრომაც ვახწვია...

1947 წელს კათალიკოსმა კალისტრატე ცინცაძემ ჩემთვის შეტად მოულოდნელი, მაგრამ დიდად სახიზარული წინადადება შემომთავაზა... ქაშუეთი უნდა მომეხატა.

დიდ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული ეს საქმე, მაგრამ რაკი

ნებართვა მივიღე, აღარაფრის წინაშე აღარ მსურდა უკან დახევად... მთავარი დაბრკოლება კი მაინც ის იყო, რომ იმ დროს ჩვენში ფერები არ მზადდებოდა. მე უარი ვთქვი სეთის ხალევაკებზე... ქაშუეთი ენკაუსტიკის წესით უნდა მოხატულაყო. ცხელი, ადუღებული ფერებით. იგი ბიზანტიელებმა გამოიგონეს... ძალიან კარგია იმ მხრივ, რომ საუკუნეებს უძლებს: მაგრამ როგორ უნდა გვეშოვნა საამისო სათანადო მასალა... ფერადი ფხვნილება, რომლითაც ხათხე ზაფლება, ჩვენში მაშინ თითქმის სულ არ არსებობდა. ძეზნა-ძეზნით მივაკვლიეთ ძველ მღებავებს... მათი დახმარებითა და რჩევით შევაზავეთ მცენარეთა ფერები... ზოგი ფხვნილი მწერებისაგან მზადდება. ყველა ეს ფხვნილი ავურიეთ თაფლის ფიჭაში... გაჯალსვეთ და დავიწყეთ მუშაობა.

შევირდები არ მყოლია. მეხმარებოდა მხოლოდ ორა ადამიანი: შალვა აბრამიშვილი, რომელიც, ხაერთოდ, ფრესკების აღდგენაზე მუშაობდა ხოლმე და მუსიკოსი არსენ ფონსუა — მას ჩუქურთმები ვადაქონდა. ხაერთოდ კი, მე არ მიყვარს, როცა სხვა ამთავრებს ჩემს საქმეს.

უამრავი ესკიზი და ჩანახატი გავაკეთე. საკურთხევლას ძირითადი ფართობი, რომელიც მოხატულა, ცხრა თვეში დაეამთავრე. ცხრა თვე ფანტასტიკურად მოკლე დროა ასეთი დიდი სამუშაოსათვის, მაგრამ ისეთი გატაცებით ვმუშაობდი, რომ დამცლოდა, აღბათ, სამ-ოთხ წელიწადში სულ მოვხატავდი... ეს არის ეკლესიის მთლიანი მხატვრული კომპოზიციის ცენტრალური თემა. ადვილი არ იყო, რა თქმა უნდა, მთელი დღეების განმავლობაში ისეთ უჩვეულო მდგომარეობაში, თანაც ადუღებული ხალევაკებით მუშაობა. მაგრამ ბევრად ახალგაზრდა ვიყავი და რასაც ვაკეთებდი, ჩემთვის დიდ პატივად და ნდობად მიმაჩნდა... ასეც იყო... კალისტრატეს ძალიან უხაროდა და მუდამ ჩემთან იყო. არ მტოვებდა არც ქაშუეთის ეპისკოპოსი დიმიტრი ლაზრიშვილი... ყველაფერში მშველთდნენ, როგორც შეეძლოთ. მეხმარებოდნენ.

რაც შეეხება თვით მხატვრობას... რა შემძლია ვთქვა მას შეხახებ... ცხადია, ყველა ავტორს სურს თავისი ხათქმელი როგორმე ისე თქვას, როგორც მას უფიქრია და სურს, თქვას კარგად.

ვიდრე მუშაობას დავიწყებდი, ყველა ხელმისაწვდომი მასალა, როგორც ქართული, ისე უცხოური, გადავთვალიერე და შევიწავლე.

ფრესკის ცენტრალური ფიგურა ღვთისმშობელი და იესოა, აქეთ-იქით კი ანგელოსები... ეს დაკანონებული თემაა. ძნელა მასში რაიმე ცვლილებები შეტანა... ასეთი რამ მხოლოდ ერთეულებში შეძლებს... მათ, ვინც თავიანთ დიდ ნიჭს ღვთისმორწმუნე ფანატიკოსთა აზრი და ფიქრი დაუმორჩილებს... ისინი დიდი მხატვრები იყვნენ...

როგორც ფრესკებში, ისე დაზგურ პორტრეტებში თითქმის

ყველა მხატვარი, დადიც და პატარაც, ღვთისმშობელს მუდამ ახლ-
 გაზრდას, ცოდვებისაგან განწმენდილსა და ხათინოს ხატავდა... ვინაა
 ვისხენოთ, თუნდაც, რაფაელი... როგორი მიწიერი, და ამავე დროს
 რა მშვენიერია მისი მადონები... მაგრამ ეს იყო უწინ... დღეს კი
 სხვანაირია ადამიანების დამოკიდებულება რელიგიის მიმართ...
 თვით ღმერთის მიმართაც, და მე გადაწყვეტე, ღვთისმშობელი
 წამომეყვანა ჩვენკენ, მიწინაკენ, ადამიანებაააკენ. უფრო დღევან-
 დელი სახე მიშეცა მისთვის... არ მიმანდა ხწორად მკაცრი ტრა-
 დიციის დაცვა. ამ ხახის ასეთმა გადაწყვეტამ მაშინ, როგორც მო-
 ველოდი, აზრთა დიდა სხვადასხვაობა გამოიწვია... ზოგი რას ამ-
 ბობდა და ზოგი რას... საბოლოოდ კი, ერთხადიამვე დასკვნამდე
 მადიოდნენ, რომ ეს არის ქართველი ქალი... ყოვლად მიწიერი,
 სიცოცხლითა და ხაჯანხალით საზე, რომლიანთვისაც არაფერი ამ-
 ქვეყნიურა უცხო არ არისო. ასეც იყო... მე დღესაც იმავე ვფიქ-
 რობ, რასაც მაშინ... დღევანდელი ადამიანი, ვინც უნდა იყოს იგი,
 ვინდ მხატვარი და ვინდ მღვდელი, რელიგიურ თემას ისეთი თვა-
 ლით ვეღარ შეხედავს, როგორც მას უყურებდნენ წარსულში...
 მხატვრისთვის, ასეთ შემთხვევაში, მთავარი ხელოვნების ნაწარ-
 მოებია. ასე რომ არ იყოს, მაშინ ვერ აგვაღელვებდა დღეს ვერც
 მოქალაქელო, ვერც ლეონარდო და ვერც რაფაელი... ერთი ძველი
 უცნობი ოსტატი წერს: „ხელი მონისა ღებებს, ხოლო ნაწერი მისი
 ჰგავს უკნითა უკნისამდგო“. ჭეშმარიტი სატყუებია.

ხაერთოდ, ბევრი უხაამოვნება შემსვდა ამ ხამუშაოს დროს.
 მაშინ ჯერ კიდევ ერთგვაროდ უწვეულოდ გამოიყურებოდა ის ფაქ-
 ტი, მხატვარს რომ რელიგიურ თემასე რაიმე ესატა... ბევრი გა-
 ღიზიანდა კიდევ.

ცხადა, ქაშუეთი რომ მთლიანად მოხატულიყო, გაიშლებოდა
 მისა თემატიკაც და სიუჟეტებიც... ხატვის პროცესში გზადაგზა ამ
 სიუჟეტებზე ვმუშაობდა, ახლაც შენახული მაქვს ეს ყველაფერი,
 მაგრამ ვარეშე თვალისთვის იგი გაუგებარია... ეს უფრო მინიმუ-
 ბული ჩანაფიქრებია, რასაც, როგორც ჩანს, განხორციელება არ
 ეწერა.

ერთხელ კი ქაშუეთში იტალიის დელეგაციაც ვიწვია...
 მკლავზე ხელს მკიდებდნენ...

— ნუთუ, თქვენ მართლა ხატავთ... ნუთუ, საბჭოთა კავშირში
 რელიგიურ თემასე ხატვის უფლება არხეობობს?

ყველაზე დადი შთაბეჭდილება მთელი ჩვენი მოგზაურობიდან ამ
 ფაქტმა მოახდინათ, — ამბობდნენ.

რაც შეეხება კალიბრატებს, იგი დიდებული ადამიანი იყო...
 დადი პატრიოტი, განათლებული, ისტორიის, ხაეკლესიო მხატვრო-
 ბის შესანიშნავი მცოდნე... უაღრესად კაცობიყვარე... მე იგი ისე
 მომწონდა, რომ მისი სახე ფრესკაში ერთ-ერთ მოციქულად ჩავ-
 ხატე... მას ეს ძალიან ესიაამოენა.

რა თქმა უნდა, გული მტკიავს, რომ ქაშუეთის მხატვრობა ბოლომდე ვერ დავაძთავრე... შერე და შერე, როცა ჩემდამი დაძმობა დებულებაში უკვე ბევრი რამ თანდათან შეიცვალა, მეკითხებოდნენ ხოლმე:

— აღარ უნდა მოხატოთ?

მაგრამ მას შემდეგ კარგა ხანი გავიდა. წლებმა თავისი ქნა და, რა თქმა უნდა, აღარ შემეძლო... ეს ყოველივე დად ფიზიკურ პროცესსა და დამაბურობასთანაა დაკავშირებული. მაშინ ჰერზე მუშაობის გამო ცხვირიდან სისხლის დენა და თავბრუსხვევები მქონდა, მაგრამ, სამაგიეროდ, არც ენერგია მავლდა და არც ხალისი. ახლა კი...

რაც შეეხება ღვთისმშობელს, ხშირად მეკითხებოდნენ ხოლმე — მის სახეში ვინმე კონკრეტული ადამიანი ხომ არ მყავდა მხედველობაში. არა... მე, ძირითადად, მუდამ შთაბეჭდილებებით ვხატავ... პროტოტიპებს კი იშვიათად ვაკეთებ... იმიტომ კი არა, რომ, არ მომწონს ეს გზა... ჩემი მუშაობის სახტემაა ასეთი.

ცხადაა, უმტკივნეულოდ არაფერი ხდება. და ქაშუეთამაც დატოვა ჩემში ტკივილი... მაგრამ რას იზამ...

დრო გადის... რელიგია თავის ადგილს იკავებს, მხატვრობა კი რჩება... მეც, რა თქმა უნდა, მინდა დარჩეს ის, რაც ამდენი ტკივილის ფასად შემეძინია...

• • •

დიდი გზა გამოიარა ქართველმა ხალხმა... ბევრი ტკივილი და რბევა გადაიტანა... ბევრი რამეც დაკარგა. მისი ბედუკუდმართი ცხოვრების ქარიშხალმა უამრავი განძი შთანთქმა... გადარჩა მხოლოდ ნაწილი... ისინი ჩვენი ქვეყნის დიდი წარხულის მოწმეებია. ამიტომაც ვამაყობთ ამ ძველებითა და მათ კედლებზე გამოხატული ვასოცარი მხატვრული შედეგებით. ქართული ხელოვნების ძირი ეს ტაძრები და ფრესკებია... მათში ყველაფერია ნათქვამი და მითითებული... ერის სახაათი, სტილი... მისი გარესამყაროსადმი დამოკიდებულება... საინტერესოა, რომ იმერეთში ხულ პატარა კვლახიებში წმინდანებად ქართველი ვლესებია გამოხატული... ახეი სხვაგანაც... ეროვნულ სახაათს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მხატვრობაში და არა მარტო მხატვრობაში, საერთოდ ხელოვნებაში... კარგა ხანს, ხანამ ჩვენი ძველები შესწავლილი არ იყო, ფაქრობდნენ, ხულ მთლიანად თუ არა, მათი უმეტესი ნაწილი მაინც ბიზანტიელების მოხატულიაო... მაგრამ ბოლო დროს აღმოჩენილმა წარწერებმა კვამცნეს, რომ ისინი ძირითადად ქართველ ოსტატებს მოუხატავთ.

ძველი, ბევრად უკეთესი და საინტერესო მხატვრობა ხშირად უფრო გვიანდელითაა დაფარული... ამჟამად ტექნიკური საშუალებ-

ბებით უკვე შეხადლებულია ამ ნახატის, მისი თუნდაც რამდენიმე ფენის ამოცნობა და გამოცოცხლება, თუ, რა თქმა უნდა, იგი მთლიანად გადაშლილი და გადაფხეკილი არ არის... სწორედ ამ გზით მოხერხდა მათი ავტორების ვინაობის დადგენაც...

ძალიან მიყვარს, აგრეთვე, ძველი ქართული ხელნაწერების მინიატურული მხატვრობა. თავის დროზე მე მისი გავლენაც განვიცადე... ჩემი შემოქმედების ერთი მახასრთობელი ფესვი ისიც იყო... ეს ხელნაწერები მესრულებას ოსტატობათ არ ჩამოუვარდება ხელთნების სხვა დარგებს — არქიტექტურას, კედლის მხატვრობას, სეზე ჭრისა თუ ოქრომჭედლობის საუკეთესო ძეგლებს... და ყოველთვის, როცა წიგნის გრაფიკაზე მიმუშავია, მთავარი ამოსავალი ჩემთვის, პირველ პერიოდში მაინც, მუდამ ეს ხელნაწერები იყო... ასე ვაფაფორმე, მაგალითად, ხულხან-ხაბა ორბელიანის იგავ-არაკება... ეს იმ დროს, როცა ჯერ კიდევ თითქმის სრულიად შეწყვეტილი იყო ქართული ხელნაწერი წიგნის მხატვრობის ძვირფასი ტრადიცია... დადი ხიამოვნებით ვიმუშავე მე ამ იგავ-არაკებზე... მუდამ თვალწინ მედგა ხულხან-ხაბას კეთილშობილური ხასე... იმდენად გამიტაცა მასმა პიროვნებამ, რომ წიგნის ილუსტრაციებმა და პორტრეტმა, რომელიც ამ წიგნისათვის შეეასრულე, ვერ ამოხსურა ჩემში ამ თემით გატაცება და ხაბას დიდი პორტრეტიც დავხატე...

ასლაც კი, როცა ვფიქრობ, ისევ უკმარობის გრძნობა მიჩნდება... მზიბლავს, მიყვარს, მაწვალებს, მიზიდავს მისი ენა... არის დღეები, როცა განუმორებლად კკითხულობ მას წიგნებს...

სხვათა შორის, ჩემს ქალიშვილსაც ხაბას „სიტყვის კონიდან“ დავარქვე „ჩუქურთმა“. როცა იგი ვაჩნდა, წიგნი გადავშალე და თვალდახუჭულმა თითი ამ სიტყვას დავადე... ძალიან მომეწონა და გამიხარდა...

დიდი შარავანდედითაა მოხილი ქართული მწერლობისა და კულტურის პანთეონში ხულხან-ხაბა ორბელიანი... „მთელ საქართველოს მამად მაიჩნა“, — წერს მასზე ერთი უცხოელი. თანამემამულენი კა „საბრძნეფრიადხა“, და „მწვაულულს“, „შრავალვამომკვლეველს“, „ბრძენხა და ფილოსოფოსს“, „საბრძნის წყაროს მდინარეს“ უწოდებენ.

იყო დრო, როცა მისი უბრწყინვალეხი არაკების სათავეებს ზოგაერთი მკვლევარი უცხოელი მწერლებს ნაწარმოებებში ეძებდა. მაგრამ ეს ცდება უნაყოფოდ დამთავრდა. წიგნი „საბრძნე სიცრუისა“ დაფუძნებულია ქართული ხალხური შემოქმედების ფესვებზე, მის რეალურ ყოფაზე. არაკებში მოცემულია ქართული ზღაპრის თავისებურებანი, სახიათების ხალხური ვარიაციები. ქართული ხალხური თქმულებები, გამოცანები, ანდაზები, იმ დროის მასვილია სიტყვა-პახუსები ძალიან პკავს ხულხან-ხაბა ორბელიანის არაკებს და პირიქით, ხულხან-ხაბა ორბელიანის არაკები პკავს

ქართულ ხალხურ სეპირსიტყვიერებას. ამ არაკებს არც მძალიან
სატირა აკლიათ... ყოველივე ეს კი მუდამ შეუნელვლად მძალიან
მის სამყაროში... ჩემთვის იგი მუდამ ამოუწურავი შემოქმედებითა
შთავიგონების წყაროა...

საერთოდ, ძალიან ძნელია ნამდვილი, კარგი ილუსტრაციის
შექმნა, მით უმეტეს მაშინ, თუ წიგნის ავტორი დადი მწერა-
ლია...

სულ მახსოვს... ერთხელ ვამომცემელმა ფლობერს თურმე „ხა-
ლამბოს“ ილუსტრაციებით დაბეჭდვა შესთავაზა. მწერალმა მრის-
ხანებისაგან წონასწორობა დაჰკარგა: „რაღა საჭირო აყო ჩემს
ამდენი შრომა, თუ გამოჩნდებოდა ვიღაც მეჯღანე, ჩემს ოცნებას
შუსტ ჩარჩოში მოაქცევდა და შთავარს დამომხსვრევდა.“

ნახატში ქალი ჰგავს ქალს — ესაა და ეს. მაშინ, როდესაც
წიგნში შექმნილი ხასე აღვიძებს ოცნებას უამრავ ქალზე, ამრი-
ვად, რაკი ეს ხაკითხი ესთეტიკას ენება, მე კატეგორიულად ვეწი-
ნააღმდეგები ნაწარმოების ილუსტრირებას.“

არის ამაში, ალბათ, რაღაც ხიშართლე... მაგრამ იხიც ფაქტია,
რომ, მიუხედავად ამისა, თითქმის ყველა ქვეყანაში უამრავი ილუს-
ტრაციებით იბეჭდება როგორც „ხალამბო“, ისე მისი დიდი ავ-
ტორის სხვა უკვდავი ქმნილებები...

მხატვრებს თავიანთი დამოკიდებულება აქვთ ამა თუ ამ წიგნისა
და ავტორის მიმართ და ამ დამოკიდებულებას, როგორც შეუძლიათ,
ისე გამოხატავენ.

ამ ბოლო სამ ათეულ წელიწადში ჩვენშიც ძალიან განვითარდა
წიგნის გრაფიკა. მეც ხაკამო ხარკი გავიდე მას მაშართ. ბევრი
წიგნის ილუსტრაცია გაბიკეთებია, რომელთაგან განსაკუთრებით
შაინც „სიბრძნე სიცრუის“ წიგნთან ერთად „ვეფხისტყაოსნისა“ და
ქართული ხალხური ზღაპრების თემებზე შექმნილი ილუსტრაცი-
ები მიყვარს.

ჩვენს საუკუნეში შე თითქმის პირველი მხატვარა ვიყავი, ვი-
საც წილად ხვდა პატივი, ემუშავა რუსთაველის პოემას ილუსტრა-
ციებზე. ორჯერ გავეფორმე ეს წიგნი — ქართულად და რუსულად.
რიცხვი არ მახსოვს, მაგრამ ძალიან ბევრი ილუსტრაცია დაესატე...
პოემის თითქმის ყველა ეპიზოდი გადავიტანე ნახატში. რა თქმა
უნდა, ბევრ სართულესთან იყო დაკავშირებული ეს სამუშაო... იგუ-
ლახსმებოდა ტრადიციაც... სიყვარულიც... დამოკიდებულებაც, რო-
მელიც საუკუნეებიდან მოდიოდა... ეს სიმ „ვეფხისტყაოსნისა“
იყო...

გულდასმით შევასწავლე პოემის ჩვენამდე მოღწეული, მეჩვიდ-
მეტე საუკუნის მინიატურული მხატვრობა მაშუკა თავაქარამეი-
ლახა, რომელიც განსაკუთრებით მომწონს და მიყვარს... აგრეთვე,
ცნობილი უნგრელი მხატვრის ზიჩას დიდად ცნობილი და დიდად
პოპულარული ილუსტრაციები, რომლებიც მეცხრამეტე საუკუ-

ნეშია შექმნილი. ორივე შესანიშნავი მხატვარი იყო და თავ-თავის დროზე ორივემ კარგად ვაართვა თავი ქართველი ხალხისათვის. ყველაზე ხავერდულა წიგნის დახურათების საქმეს.

მამუკას ეტყობა არასული სტილის ვაჟუნა, რომელიც მას ძალიან კარგად მოუხმარია და გაუქართულებია... შესანიშნავია ეს ნახატები.

რაც შეეხება მახაი ზინის, ის ევროპელი იყო, კლასიკური ილუსტრაციების ფრიად დახელოვნებული ოსტატი, ევროპაში კარგად ცნობილი მხატვარი. ძალიან ბევრი იმუშავა „ვეფხისტყაოსნის“ დახურათებაზე... სპეციალურად ჩამოვიდა საქართველოში... მკაცრად ქართული სწე-ჩვეულებები, სახაითობა, ვინოგრაფია, იმავსაურა ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში, გააკეთა მრავალი ჩანახატი და შემდეგ შექმნა რუსთაველის პოემის ცნობილი ილუსტრაციები. მას წინასწარ ჰქონდა შერჩეული პოემის ის ადგილები, რომელთა დახურათებას აპირებდა და იმის მიხედვით ეძებდა შესაფერ ტიპებსა და პეიზაჟებს... ჩაცმევდა მათ ხთანადო ტანხაცმელს, ისე როგორც ეს ხდება თეატრში, დაუყენებდა სცენაზე. მოაწვობდა საჭარო განათებას... სცენის უკან რომელიმე მხახიობი კითხულობდა პოემის ტექსტს... მაყურებელი ამ სანახაობით ხარობდა, ზინი კი აკეთებდა ჩანახატებს. ცდილობდა, არ დაშორებოდა ქართულ სახაითს... ავი ცოცხალი სურათის ვარიანტს ქმნიდა და შემდეგ ცანახოვადებდა მათ. მისმა ილუსტრაციებმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მაშინდელ ქართველ საზოგადოებაზე... ხაგულაისხმოა, რომ ეს ილუსტრაციებია დღესაც არ კარგავენ ემოციური შემოქმედების ძალას... ისინა დღესაც ერთ-ერთა ხაუკეთისო: ხაგულაისხმოა ისიც, რომ თავის ილუსტრაციებში თვითონ ზინისაც თურმე ეს ნამუშევრები უყვარდა.

შემდეგ კარგა ხანს იყო ინტერვალი... ნელა, თანდათან, მაგრამ ძნელად იღვიძებდა ჩვენი წიგნის მხატვრობის ძველა ტრადიცია. ერთი პირველთაგანნი, ვინც რუსთაველის ილუსტრაციებზე მუშაობა განაახლა, იყვნენ გრაფოლ და ლადო ჯაფარიძეები — ჩვენი ცნობილი მხატვრის უნა ჯაფარიძის უფროსი ძმები. მათ დახატეს რამდენიმე ილუსტრაცია და რუსთაველის პორტრეტი. რაც შეეხება ქანდაკებას, განსაკუთრებით ხაინტყერესო იყო იაკობ ნიკოლაძის პორტრეტული ნამუშევარი. მაგრამ თვითონ მოქანდაკეს ეს პორტრეტი არ აკმაყოფილებდა და ხიცოცხლის ბოლო წუთამდე არ შეუწყვეტია მის ხელახლა ხორცმეხსმზე ფიქრი... მინდა, ტრადიციას გვერდი ავუარო და რუსთაველი უქუდოდ გამოვიქანდაკო, ამბობდა...

ტრადიციულად კი ხალხს ყველაზე მეტად ზინი მოსწონდა და არც უნდოდათ, პოემის ილუსტრაციები ახალი თვალითა და ახალი მიდგომით რომ შექმნილიყო.

რაც შეეხება ჩემს ილუსტრაციებს... ან უფრო ზუსტად, ჩემს

დამოკიდებულებას... მე უფრო მეტად თავაქარაშვილის ილუსტრაციები მიზიდავდა და მიზიდავს დღესაც.

როგორც უკვე ვთქვა, ძალიან ბევრი ვამუშავე, ბევრი ილუსტრაცია გადაკეთე... ჩემი მიზანი იყო, არ დაეშორებოდა ტექსტს და ის, რასაც ვაკეთებდი, არ ყოფილიყო მხოლოდ ილუსტრირება... ამიტომ ვაკეთებ გრაფიკულად და ერთგვარი სტილისკებით. ამ ნამუშევარმაც აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია... აქაც, ჩემის აზრით, მთავარი მიზეზი ის ტრადიცია იყო, ზინის ნახატებიდან ვადასვენებს რომ ვერ ჰკუთბდა.

საგულისხმოა ერთი რამ: „ვეფხისტყაოსანში“, ხედვითა თვალსაზრისით, ბევრი ძალზე საინტერესო მომენტი თუ ეპიზოდია, რომლებსაც მხატვრები, რატომღაც, ნაკლებად ეხებოდნენ. ჩემს ილუსტრაციებში შევეცადე ეს მომენტები და ეპიზოდები წინ წამომეწია...

დღეს ყველა ეს პრობლემა, ეხება ეს ტრადიციას, ეპიზოდების შერჩევას, კომპოზიციას, ჩაცმულობას თუ სხვას, ახე თუ ისე, უკვე გადაჭრილია... შთაგონების ამოუწურავი წყაროა რუსთაველი... ამიტომაც მუდამ ახალი და ახალი თვალით კითხულობენ მას ჩვენი მხატვრები... ბევრი საინტერესო ნამუშევარიც შეიქმნა... მაგალითად, თამარ აბაკელიამ და სერგო ქობულაძემ „ვეფხისტყაოსანი“ სულ სხვადასხვანაირად დაასურათეს. ვფიქრობ, თრივე მნიშვნელოვანი მოვლენაა... თამარის ნამუშევრები უფრო ეროვნულია, სერგომ უფრო ევროპულ-რენესანსული სტილის მიხედვით გადაწყვიტა. მაინც კარგია. დიდი ოსტატია და იმიტომ.

აზრთა დიდა სხვადასხვაობა გამოიწვია, აგრეთვე, ლევან ცუცქერიძის ილუსტრაციებმაც. მან მთლიანად აუხვია გვერდი ტრადიციას. შეიძლება დაეთანხმო, ან არ დაეთანხმო მას ამ ილუსტრაციებს გადაწყვეტაში, მაგრამ ფაქტია, რომ ისინი ძალიან საინტერესოა და გულგრილად ვერ გტოვებენ.

თუმცა, აქ ცნება „ილუსტრაცია“ პირობითია, ლევან ცუცქერიძე, ჩემის დაკვირვებით, ილუსტრაციებს ნაკლებად აკეთებს... იგი ამა თუ იმ ნაწარმოების შთაბეჭდილებით ქმნის სრულიად დამოუკიდებელ სურათს. ასეთია, მაგალითად, მასი ნამდვილად შესანიშნავი პორტრეტული ტილოები ვაჟა-ფშაველას თემაზე. ილუსტრაციების მიზანი კი სხვაა. იგი უნდა დაეხმაროს მკითხველს ნაწარმოების გაგებაში.

• • •

გაჩენის დღიდანვე ადამიანი ცდილობს, შეიცნოს სამყარო... გაერკვეს თავისი არსებობის მიზანი... რატომ ანათებს მზე, რატომ ბრწყინავენ ვარსკვლავები, რატომ ამოდის მწვანე ბალახი, რა არის სიცოცხლე, რა არის სიკვდილი... ყოველივე ამას იგი ხსნის თავი-

სებურად, იქნებ, სოფჯერ კულუბრევალოდ, სოფჯერ ფალოსთა
 ფიურად, მაგრამ ყოველთვის თავისებურად და ხაინტყრესოდ.

მე ბევრი მიმუშავია ხალხურ თემებზე — ფერწერაშიც და გრაფიკაშიც. საერთოდ, წიგნის მხატვრობაზე. დასურათებული მიქეხ
 „ათას ერთი ღამე“, „სოსროე და შირანი“, „ლეილმაჯნუნიანი“...
 მწერლებიდან: ვალაკტიონი, ვაიორგი ლეონიძე, სიმონ ჩაქოვანი,
 ირაკლი აბაშიძე, პასტერნაკი, დიუმა (შვილი) და ბევრი სხვა.

სხვათა შორის, ამას წინათ შემოთავაზეს, შექსპირის რამდენიმე
 ილუსტრაცია გააკეთო... კული მერტანა, უკვე სამაგისოდ
 მოღლილი ვარ, უარი ვთქვი... ძალიან ადრე დავიწყე მუშაობა. მას
 მერე, 1914 წლიდან, ფუნჯი ხელიდან არ ვამიშვია. არ მიყვარს
 გაქორება... მუდამ რაღაც ახალზე ვფიქრობ... მაგრამ, ბოლოს და
 ბოლოს, ალბათ, დავიღალე. ხაკმაოდ მიმუშავია საბავშვო წიგნის
 მხატვრობაზე... განსაკუთრებით, ქართულ ხალხურ ზღაპრებზე.

ბევრი ზღაპარი დავასურათე... ეს სწორედ ის თემაა, ის სფეროა,
 რომელიც ჩემთვის მუდამ სულის ჩამდგმელი და ენერჯის
 შემმატებელი, ფანტაზიის უშრეტო წყაროა. მიადვილდება, ხალი-
 ხით მავსებს... მიყვარს... ჩემს სტიქიაში ვგრძნობ თავს, როცა
 ხალხურ თემებზე ვმუშაობ...

სმირად მახსენდება ერთი ქართული ხალხური ზღაპარი, თუ
 თქმულება — „მიწა თავისას მოითხოვს“... თქმულება ახალგაზრდა
 მშეჭაბუკზე, რომელიც უკვდავების საქმენელად გაემგზავრა... ძა-
 ლიან ბევრი იტანჯა. განიცადა სიკვდილს დანატრებული არსე-
 ბობაც, მაგრამ ნახა უკვდავებაც. თვითონაც ეზიარა მას.

ბოლოს მაინც მიწაზე დაბრუნდა. მიწახაგან შობილი მიწადვე
 იქცა.

უხსოვარი დროიდანვე ადამიანს აინტერესებს ზეციური, მზისა
 და ვარსკვლავების საიდუმლოებით ხაზე სამყარო. სადაც იგი ხან
 მფრინავი ხალიჩით მიემართება, ხან ცისარტყელას ფერადოვანი
 ზოლით... ხანაც ნატყრის თვალითა და... მარადიული სიცოცხლე
 ყოველთვის იქ ესახება.

მაგრამ სადაც უნდა წასულიყო, რაც უნდა ენახა, ყველაზე
 ძვირფასი და საყვარელი მისთვის მაინც მიწა იყო. ეს გრძნობა
 მასში იქნებ გაუცნობიერებლად არსებობდა, მაგრამ ყოველთვის,
 უსათუოდ არსებობდა.

ეს ფიქრი, ეს რწმენა დღესაც ისევე მიმზიდველია, როგორც
 მაშინ... დღესაც, როცა სამყარო ბევრად უფრო კარგად შეიცნო
 ადამიანმა, როცა კოსმოსში მფრინავი ხალიჩები კი არა, უზარმა-
 ზარი სომალდეები დაჰქრიან.

ახლაც... რა მაღლაც უნდა ავიდნენ ეს სომალდეები, ისინი მაინც
 მიწაზე ბრუნდებიან, მიწაზე დაბრუნებას ჩქარობენ...

ამ ბოლო დროს რატომღაც ძალიან სმირად ვფიქრობ ამ
 თქმულებაზე... „მიწა თავისას მოითხოვს“... ამბობენ, იგი ჩვენი

წელთაღრაცხვის გარიურაუხუა შექმნილიო. მახი შექმნა კა მხოლოდ
იმ ერს შეეძლო, რომელიც კაცობრიობის აკვანთან იდგა. მსგავსი
თქმულება თურმე (უფრო ცუდი ვარიანტიო), მხოლოდ შუშარქუა
ფოლკლორში არსებობს. დიდი ხანია, მინდა შეექმნა სურათი, რო-
მელიც ამ თქმულებასთან დაკავშირებით ჩემს დიდა ხნის ფაქრს და
ოცნებას გამოხატავდა... რომელშიც ისე კარგად გამოისატებოდა
სათქმელი, როგორც მას სათაურშია — „მიწა თავიხას მოათხოვს“.
უზარმაზარი ფილოსოფიაა ეს, მასში ყველაფერია გაცხადებული...

ძალიან მიყვარს გრაფიკა... დიდი ხელოვნებაა. მე პირადად
ბევრად უფრო მიაღვიღებო სათქმელის გრაფიკის ერთი გადმო-
ცემა. ალბათ, ასეა საერთოდაც. დიდი გრაფიკოსები ყოველად ხე-
რანგეთს: გაჟარნი, დომიე, გრან ვილი, ვუსტავ დორე, რომელმაც
„ღვთაებრივი კომედია“ დაახურათა. გრაფიკას გაქანების უფართოე-
სი არე აქვს. მეც ბევრი მიმუშავია ამ დარგში. განსაკუთრებით,
თმის წლებში. თითქმის მთლიანად ამ პერიოდშია შექმნილი ჩემი
გრაფიკული ნახატების სერია.

თმის საშინელმა წლებმა ძალიან ბევრ რამეზე ჩამაფიქრა...
ბევრი რამ სულ სხვანაირად დავიხანსე და ყველაზე უკეთ ამის გამო-
სახატავად გრაფიკის ენა მივიჩნიე. საკუთარმა ცხოვრებამაც მი-
ჩვენა, რომ კეთილს ძალიან სპირად გვერდიგვერდ მისდევს ბო-
როტება. როგორც კარგი მეგობრები, ისე დადიან ისინი ქვეყნად...
რა დასამალია და, ზოგჯერ ბოროტი სჯაბნის სიკეთეს. ყოველივე
ეს შევეცადე, სხვადასხვა ასპექტში გადმომეცა... მძლევებდა და
ტკივილით მივხებოდა უდანაშაულო ადამიანთა მსხვერპლი, უპატრო-
ნოდ დარჩენილი ბავშვების ცრემლები... ვული მეკუმშებოდა, როცა
გაზეთებსა და რადიოს მოძქონდა შემზარავი ცნობები ულამაზესი
ქალაქების, სახლების, ხელოვნების ძეგლების ნგრევებისა და განად-
გურების შესახებ... და ყოველივე ეს, არ ვიცი, როგორ, მაგრამ
მანც აიხანა ჩემს გრაფიკულ სურათებში...

მაგრამ მე არ ვაქნებოდი მართალია, თუ მხოლოდ ამ შემზარავ
ამბავსე ვილაპარაკებოდა... ასეთ, ეგრეთ წოდებულ სატირულ გრა-
ფიკას, როგორც აუცილებელი ელემენტი, თითქმის თან ახლავს
იუმორიც. ბევრი რამ მეც იუმორის სახით მაქვს გადაწვეტილი.
ეს ხაერთო ჩანაფიქრის ობტიმიისტური მხარეა და ჩემი მიზანი იყო,
ყველაზე უფრო მძლავრად ეს გამომქვავებულიყო იმ სურათებში.
რომელთაც მე მაშინ ვქმნიდი. ადამიანს სჭირდება ობტიმიზმი...
უამისოდ მას გაუჭირდებოდა სიცოცხლე... ამავე სერიაში შედის
ჩემი ანტიფაშისტური თემები...

ამავე გრაფიკულ სერიაში მოექცა, აგრეთვე, ისეთი თემები
როგორცაა: ოჯახი, ბავშვი, სიცოცხლე საერთოდ... ყველაფერი ეს
ჩემთვის ძალზე მნიშვნელოვანია. მათში უნდა გამოხატულიყო აგ-
ტორის მრწამსი, რომ ყველაზე მაღლა ამქვეყნად ადამიანი დგას.
სულ ასი ფურცელია. ამ სერიაში დიდი ინტერესი გამოიწვია. ბევრიც

დაიწერა და პევერიც ითქვა მის შესახებ. ხშირად ახსენებდნენ გო-
 ას... ზოგი რას ამბობდა და ზოგი რას...

მახსოვს, 1958 წელს მოსკოვში გამართულ სადამოქმედო კონფერენციაზე, რომელიც ჩემი გამოფენის განხილვას მიეძღვნა, სხვათა შორის, გამო-
 ვადა კრიტიკოსი ხიდაროვი, რომელმაც თქვა, რომ ეს სურათები
 მართლაც შეიძლება გვაგონებდეს გოიას, მაგრამ გოიას ახალს, თა-
 ნამედროვესო. ასეთი შეფასება ჩემთვის, რა თქმა უნდა, სახალამოვ-
 ნო იყო. და ხაერთოდაც, თუ მაყურებელი მე რაღაცათ გოიას გვერ-
 დით მაყენებს, დიდად მოხარული ვარ.

ამ წიგნში მე ხაკმაოდ პევერს ვწერ ჩემს მეგობარ მწერლებზე...
 ახლაც მათზე მინდა მოვავთხო კიდევ ზოგი რამ. ახინი იყენენ
 ჩემი ყველაზე ერთგული მეგობრები ყოველთვის, ჩემი ცხოვრების
 მძიმე წლებშიც და შემდეგაც...

მახსოვს, გოგლას უყვარდა პუშკინის ლექსი „18 ოქტომბერი“...

Чей голос утих на братской перекалке,
 Кто не пришел.
 Кого меж нами нет...

რაღაც შეუცნობელი ახალგაზრდული ხედათა და განწყობით
 კითხულობდა ვოგლა ამ სტრაქონებს... მაშინ ყველა ჩვენს შორის
 იყო... ახლა კი... ახლა თითქმის მართლა აღარავისა ხმა აღარ მეს-
 მის... აღარც მისა... თითქმის ერთდროულად წავიდნენ სიმონაც,
 ვოგლაც... შემდეგ კონსტანტინე...

საოცარია, მაგრამ სიცოცხლეში ყველაფერი გვეცოტავება, ხი-
 კვდალში კი ბევრი რამ ერთიანდება.

და მაინც... ყველაზე დადი სახწაული სიცოცხლეა...

ამ სახწაულებრივა სიცოცხლას განსახიერება იყო ვოგლა...

მთელი თავისი ვარეგლობით, სახიათით, სმით... მთელი თავისი
 პოეზიით იგი თავდავანწყებით გვაყვარებდა სიცოცხლეს. გვარწმუ-
 ნებდა მის სიკეთესა და სილამაზეში. პატარა, უბრალო ყვავილიც
 კი თავისებურად, სკანაირად უყვარდა... მისი სალოცავი ხატი
 ხომ საქართველო იყო და თვლებშიც საქართველოს ცის ხალურ-
 ჯე ედგა... რაღაც საოცარი, ბეშეური, ამადლებული სიყვარული
 იცოდა...

ძნელაა მისი პორტრეტის დახატვა... ვისაც არახოდეს უნახავს
 იგი, არ მოუსმენია ხმა, არ შეუგრძენია მძაფრი კოლორიატი, რომ-
 ლითაც ხავეთ იყო მთელი მისი პოეტური არსება, როგორ შეიცნონ
 და შეიგრძნონ...

რა თქმა უნდა, არსებობს მისი შესანიშნავი ლექსების წიგნი,
 არსებობს წერილები, ხელნაწერები... არსებობს მისი მშვენიერი
 სურათები, კინოკადრები, მისი განუმეორებელი ხმის ჩანაწერები...
 არსებობს ადამიანების სხოვნაში ჩარჩენილი დაუვიწყარი მოვო-
 ნებები და ყოველივე ეს, ერთად აღებულიც კი, ვერ წარმოგვიდგენს

მის საოცარ პოეტურ პორტრეტს... მით უმეტეს, როგორ უნდა დახატოს იგი მხატვარმა... გოგლა განუმეორებელი იყო. იგი თითქოს რამდენიმე ნიჭით აღსავსე კაცისაგან იყო შენადღური და სიცილიელს ვგრძნობ უმისოდ... ვერ ვიგუები მის აღარ ფოფანს... რამდენი შთაგონებული, ბედნიერი დღეები გვატარებია ერთად...

სწირად მეტყვოდა: „მოდი, მე შენს სურათებს ლექსად ავკინძავ, შენ ჩემი ლექსი დახატეთ“... მართლაც, ბევრი ლექსი დაუწერია ჩემთვის... მცირე ხნით სადმე რომ წავიდოდა, უსათუოდ წერილით შემეხშიანებოდა, ეს წერილებიც ლექსებსა სგვანან. მუდამ დიდ ხისარულს მანაჭკებს მათი წაკითხვა...

ახლაც... ვათვალიერებ ამ წერილებს...

„მზო ღადო,
ანუ ბევო ბრწყინაღუ...
ამ ღაღის წვენით
ხიფოცხლე შენი!
შენს ფუნჯს, შენს თჯახს, —
კონები ჩენი!
როგორც ჩვენს ძმობას,
სიფარულს შენის!
ღა გაზაფხული
სულ ფეხქვეშ გვგოს...
აიღე ვიქა,
შეხვი, შეგერგოს! —
გკოცნის, ვილოცავს
შენი ძმა, ბევო...“

ვაგზავნი ერთ ვედრო კახურ ღვინოს, არჩეულს მთელს თბილისში. სწორედ ისეთს, როგორც შენს დახატულ სურათზე სვამენ ხოლმე შენი იკლიკანტები. ვილოცავ დაბადების დღეს და გკოცნი ცოლშვილიანად. დანარჩენს პირადად მოგახსენებთ.

ამ წერილს ვაგზავნი სარდაფიდან და შენი ხალხის ფრიალში ვსვამ შენს სადღეგრძელოს.

შენი გოგლა ლეონიდე
30 მარტი, 1946 წელი.“

ბეგოს ფიროსმანის სიყვარულით მეძახდა. ფიროსმანის მეგობარი ბეგო მოვიდაო, იტყვოდა, როცა დამინახავდა...

აი, კიდევე ერთი წერილი...

„ხალამი ბეგოს!

ხალამს ვითვლის ასევე ქობულეთი თავის ზღვიან-ტალღიან-ქაფიან-ფიჭვნარ-ქვიშიან-პლიაჟ-პალმებიან!

რასა იქ და რასა მხატვარ?

ძალიან ვთხოვ, ამ წერილის მომტანს ახალგაზრდა მხატვარს

ბარნაბიშვილს დაესმარა, რომ სახელოსნო მიიღოს. არც ბარნაბიშვილს, არც კუთსე, როგორღა უნდა ამუშაობს?.. ერთი ხმა შეაწივეს სახელოსნოს მიღების საქმეში...

სალამი ნანას! ბეჭას!
 შენი გ. ლუონაძე
 12 ოქტომბერი, 1962 წ.

აღამიანებზე ახეთი ზრუნვა ხომ მასი თანდაყოლილი თვისება იყო... ვახ, რა პროფესიისა და ცოდნის აღამიანებს არ ნახავდით მასთან, ყველას რაღაც უნდოდა, ყველა რაღაცას სთხოვდა... და იხივ დაუსარებლად ეხმარებოდა, როგორც შეეძლო და რითაც შეეძლო... ამ მხრივაც, პირდაპირ შეუდარებელი ხიკეთის ხაგან-ბური იყო მისი გული...

ყველაფერს, რასაც ის აკეთებდა, რაღაც თავისებური პოეტური მადლი და ელფერი ახლდა.

მეტყობა, მოდი, დღეს ფიროსმანის სურათებზე „სანადიროდ“ წავიდეთო და გაუფხვებოდი ძველი თბილისის ქუჩებს... დიდი შთაგონებით უყვარდა ფიროსმანი, კანოსცენარიც დაწერა მასზე, მაგრამ სადღაც დაკარგა.

სცენართან ერთად დაკარგა მთელი წლების მანძილზე ფიროსმანზე შეგროვილი მრავალი მასალა და ამას სიცოცხლის პოლომდე ვანიცდებოდა. ცოტაა იმის თქმა, რომ გოგლას ნიკო ფიროსმანი უყვარდა... მასთან რაღაც ძლიერ ნათესაობას ვგრძნობო, ამბობდა, და ეს მართლაც ასე იყო. ფიროსმანი ჩვენი საუბრების მოუწყონარი თუმა იყო... მას პირადადაც ენახა იგი... 1915—1916 წლებში თათქმის ყოველდღე სვდებოდა, თურმე, ავჭალის ქუჩაზე, სადაც იმჟამად თვითონ ცხოვრობდა. ფიროსმანსაც ხომ იქვე, მაღაკნის ქუჩაზე ჰქონდა ბინა.

პოეტი მიაპბობდა, თავისი სახლის ალაყაფის კარებიდან რა ხშირად დაუნახავს ნიკალა მებურეებთან, შედროეებთან, მეწაღეებთან, თუ სხვა ხალხთან საუბარში გართული. არ ავიწყებოდა მისი დარბაისლური, დამილიანი ხახე... თავის ქუჩას ნიკალა თურმე „პროსპექტს“ ეძახდა. მაგრამ, სამწუხაროდ, მაშინ არ ვიცოდი, თუ ის კაცი მსატყარი იყო... შემოქმედი იმ ნახატებისა, რითაც გამოცხადი იყო ჩვენი ქუჩის ხარდაფები, სადალაქოები, თონეები, საწვრილმანო დუქნები და სახარაზოები.

რომ ის ნიკო ფიროსმანი ყოფილა, გოგლას მხოლოდ 1922 წელს შეუტყვია, როცა მასზე მოგონებების ჩაწერასა და მახალეების შეგროვებას შეუდგა. ერთხელ, თურმე, მას ფიროსმანის მეგობარ „ჭინკა“ მეწაღესთან მიახწავლეს, ბევრი რამ იცის და გიამბობსო... როცა გოგლას უკითხავს, რა გარეგნობისა იყო ფიროსმანო, მეწაღეს გაკვირვებით შემოუსხედავს მისთვის:

— ვაჰ, ისე მკვითხები, თითქოს არ გენახოს! რამდენჯერ შესწრებიხარ აქ, ჩემთანო, — უთქვამს და უამრავი რამ უამბნია.

პოეტს იმ წუთში ორივე ერთად განუცდია: დიდი ხიზარულიც, რომ მას უნახავს ფიროსმანი და დიდი სინანულიც, თავის დროზე რომ არ იცოდა, ვინ იყო იგი. წუხდა... მე ხომ შექმელო მასთან შებაახათ. შაახი და ხაუბარი კი ხაოცარი იცოდა გოგლამ... მუღამ ამოუწურავი ფანტაზიით იყო საეხე.

უდადეგ სიბოძის ასხივებდა მისი პოეტური სული.

მასხოვს, ერთხელ, ბაკურიანში ერთად ვიხვეწებდით. აჩიქმა, მოდი, ცხრაწყაროხაკენ წავიდეთ და მეცხვარეები ვნახოთო... ვიშოვეთ ცხენები და გავუყვეით გზას მთებში. ვადავლახეთ ცხრაწყარო. ვადავედით იქითაც... ბოლოს, როგორც იქნა, ცხვრის ფარაც გამოჩნდა... მაგრამ, ვაი, ამ გამოჩენას... გამოცვივდნენ უსარმახარი ძაღლები და შემოგვიტიეს... შიშით ცხენზე თავი ვეღარ შევიმაგრეთ და ძირს ჩამოგვცივდით.

— ჩაჯექით, ჩაჯექითო... გვიყვიროდნენ მეცხვარეები. გავაკვირდა, მაგრამ მეტი რაღა გზა გვქონდა, ჩაჯექით. ეს მოხდა ქციანში. ამასობაში ძაღლებიც მოცვივდნენ და ირგვლივ შემოგვიხხდნენ. თურმე, ასე სცოდნიათ — თუ ზისარ, არაფერს დაგიშავენ, მაგრამ არც არხად გაგიშავენ.

ხალამო ხანს გაჩაღდა კოცონი, გაშალეს სუფრა... შესანიშნავად გვიმასპინძლეს; მაგრამ შუალამზე სხვა ახალი თავგადასავალი გველოდა. ცხვარს მგელი შემოესია... აფორიაქდა ცხვარი... აწრიალდნენ მეცხვარეებიც. ხელახლა გაეჩაღეთ კოცონი. ჩვენ, შიშისაგან ავანკალებულები, იმ კოცონთან დაგვეტოვეს, თვითონ კი მგლებს შეუტიეს... ატყდა თოფების გრიალი... ბოლოს მგლები გაიქცნენ. ცხვარიც ჩაწყნარდა და მეცხვარეებიც დაბრუნდნენ. ისინა სმამადლა გვიყვებოდნენ მგლებთან ბრძოლის ამბებს და თუმცა ნერვიულობისაგან ძაღზე აღვზნებულები იყვნენ, მაინც იცინოდნენ... უსაროდათ, რომ ყველაფერი ასე მშვიდობიანად დამთავრდა... გამთენიამდე ჯერ შორს იყო, მაგრამ ძალი აღარავის გვინდოდა. ჩვენც გავსალისდით. გვიხაროდა კიდევ, ასეთი თავგადასავალი რომ ვადაგვსვდა... გოგლა კი პოეტურ განწყობაზე დადგა და მთელი დამე ლექსებს კითხულობდა... ხანდახან მეცხვარეებიც ლექსად შეეპასუხებოდნენ ხოლმე და მაშინ მის ხიზარულს ხასლვარს აღარ შქობდა... ზავშვიეთი ეფერებოდა ყველას. ბოლოს თქვა, რაკი ასეა, მოდი, ახლა ცხრაწყაროზე გავიდეთ და მზის ამოსვლა იქიდან ვნახოთო... მართლაც, ხასწაული იყო იმ დილით ცხრაწყაროს წითლად აბრიალებული მზე...

როგორ უყვარდა ყველაფერი ქართული... როგორ ხიზარულს ანაჭებდა შინახთან და უბრალო ხალხთან სახსლოვე... შინახავით უხვი და კეთილი იყო თვითონაც. ამასწინათ, სადღაც წავიკითხე და გამიხარდა: „ბედნიერია, ვისაც საქართველოსთან შეხვედრა გიორგი ლეონიძესთან შეხვედრით დაუწყიაო“... მართლაც ასეა. მას ხომ დედამინის ყველა კუთხეში პევადა შეგობრება... იგი იყო

თავისი ქვეყნის, თავისი ხალხის საუკეთესო წარმომადგენელი, სახანტიკოურად შეყვარებული სამშობლოზე, მშობლიურ ენაზე და ყველას ამ ხიყვარულს გადახდებდა. ამოუწურავი ცოდნის მარაგი ჰქონდა... მუდამ შთავონებული, მუდამ პოეტური იყო ყველაფერი, რასაც ის აკეთებდა.

მასხოვს საგურამოში ილია ჭავჭავაძის ხასლ-მუზეუმის გახსნა. მისი მთავარი ინიციატორი, რა თქმა უნდა, გოგლა იყო. თითქმის ყველა მუზეუმა ხომ მისი გახსნილია... ტიცციანთან ერთად მან მთელი საქართველო ფესით მოიარა და ასე შეაგროვა საჭირო ხელნაწერები და მახალუბი ქართველ მწერალთა და მოღვაწეთა შესახებ.

ძალზე საინტერესო იქნებოდა, რომ ვინმეს ამ კუთხიდანაც შეეხწავლა გოგლას მდიდარი შემოქმედება... ავი ნამდვილი ერისკაცი იყო და მე, პირადად, ბედნიერად ვთვლი თავს, რომ მასთან ასე ახლოს ვიყავი.

რაც შეეხება საგურამოს მუზეუმს, გოგლამ მისი მოწყობა მე დამაკისრა. დიდი პასუხისმგებლობით მოვეიდე ხელი ჩემთვის ამ მეტად საპატიო სამუშაოს... ყველაფერი, რა თქმა უნდა, გოგლას დირაქტორობით კეთდებოდა, რამდენიმე დამატებული თვე დახჭირდა მუზეუმის მოწესრიგებას. ილიას ნიკთები მისი სიკვდილის შემდეგ ხომ მთლიანად გაფანტული იყო... მე და გოგლამ თბილისში უამრავი ოჯახი მოვიარეთ. მოექმბნეთ ავეჯა, წიგნები, ინსტრუმენტები, ტანხაცმელი, ხელნაწერები... ყველაფერი, რაზეც ხელი მიგვიწვდა. დავადგინეთ მათი დოკუმენტური საზუსტე, შეძლებისდაგვარად მოვაწესრიგეთ და გავმართეთ ექსპოზიცია... სპეციალურ ყუთში მოვათავსეთ ტყვია, რომლითაც დიდი პოეტის შუბლი განგმირეს... ბოლოს ყველაფერი დამთავრდა და მოვადა ხელმძღვანელობა... ნახეს, დაათვალიერეს... აღფრთოვანებულები იყვნენ მანამდე, სანამ ვიღაცამ არ იკითხა, მხატვარი ვინ არისო...

— გუდაიშვილიო, — უმასხუხა გოგლამ.

აქ კი ყველაფერი შეიცვალა.

— რას ამბობთ... მაგ ხომ ფორმალისტიკაო, — უთხრეს. გოგლა შეწუხდა.

მე იქვე, მათ უკან ვიდექი და ყველაფერი მოვისმინე. ძალზე მეტყინა გული... ჩუმად, ასე, რომ არავის შეემჩნა, ჩამოვრჩი... ბოლოს ხულ წავედი და საღამომდე ტყეში ვიჯექი. ვაცოდი, გოგლა წუხდა, მაგრამ უკან დაბრუნება აღარ შემეძლო. რა ხიყვარულით, რა თავდადებით ვიმუშავე... რამდენი უძილო ღამე მოვანდომე ამ საქმეს და ბოლოს ასეთი უმადურობა! რა თქმა უნდა, ძნელი ახატანი იყო... მაგრამ დრო ყველაფერს კურნავს და ახლა მაინც მადლობელი ვარ, ამ დიდა და კეთილშობილი საქმის სორცმეხსმამი ჩემი წვლილაც რომ ურევია... მადლობელი ვარ გოგლასი...

ისე, როგორც აღრე, ტიცციანის ბინაზე, გოგლასთანაც ძალიან

სმარად ეწყობოდა ლიტერატურული საღამოები და შეხვედრები, ქართველ პოეტებთან ერთად აქ თავს იყრიდნენ ბორის პასტერნაკი, ნიკოლოზ ტიხონოვი, ილია ერენბურგი, ნიკოლოზ შამოლოცკი, ვიქტორ გოლცევი, პავლე ანტოკოლსკი და ყველა, ვინც კი საქართველოში ხტუმრად ჩამოდიოდა... იქნებოდა ეს პოეტი, პროზაიკოსი, თუ მხატვარი... ყველა იმ შეხვედრის მონაწილე მცდე ვიყავი... იყო საუბრები პოეზიაზე, ხელოვნებაზე, მსოფლიოს ახალ საინტერესო ამბებზე...

ოცდაათიანი წლებიდან საქართველოში განუწყვეტლივ ჩამოდიოდნენ რუსი პოეტები, რომელთაც ქართულ პოეზიაში მათთვის მოულოდნელად სამყაროს ახალი ფერები აღმოაჩინეს... მოკმე ერეზების ენებზე თითქმის პირველად ითარგმნებოდა ქართული მხატვრული სიტყვა და ეს ყოველივე ისეთი დიდი შთაგონებებით კეთდებოდა. ისეთი ფართო რეზონანსი ჰქონდა ყოველივე ამას, რომ ჩვენ, ვინც ამ ფაქტის მოწმენი ვიყავით, უსახლვრო ბედნიერებას განვიცდიდით... გოგლასთვის კი ყველაზე წმინდა დასაფიცარი ზომ საქართველო და ქართული სიტყვა იყო... ახლაც ჩამესმის მისი ხმა...

– შენ უკვდავების ჩამონადნო...
მშვენიერებაც ზომ შენით ითქვა;
დიდება შენდა, ჩემო ნათულო, –
ქართულო სიტყვა,
ქართულო სიტყვა!

პოეზია და პოეტები ხაერთოდ ძალიან მიყვარს, მაგრამ გოგლა ხხვა იყო... თვითონ მასაც საოცარი სითბო ჰქონდა ჩემს მიმართ. ხადაა მისი გული, როგორ შეიძლება ასეთი გული აღარ ძგერდეს... ყველას დამამშვენებელი იყო იგი...

შენ, საქართველოს სიტურუვე,
მზესავით ამომავლო,
შენის მადლით და იმედით
გინდაც ხმელეთზე გავალო, –

წერდა გოგლა ერთ ლექსში... მისი პოეზიის მადლითაც ზომ იმედინად ვავა ხმელეთზე ქართველი კაცი... სამშობლო ვის არ უყვარს, მაგრამ მან რაღაც საოცარი, გადამდები ხაყვარული იცოდა... გარეგნობითაც ზომ საოცრად მომხიბლველი იყო... ძალიან მნელია მისი სრულყოფილი პორტრეტის დახატვა... და მაინც, როცა მასზე ვფიქრობ, ჩემს წარმოდგენაში ცოცხლდება მისი ერთი შეხანიშნავი ლექსი – „ჯაფირი“...

ამ ლექსს ძუძუ ვინ მოაწოვა,
რომ სამარეც კი აქვს ახოვანი,
აურნევა ნავსაყურად
ტყე უღრანი და ბალახოვანი.

ვით დიდი მუხა წამოქცეული
და ჩახერხილი, როგორც ნაღწი,
მეზღლილია შშობელ მიწასთან,
მიხი შრეებით ვადანაღებსა.
სმინავს ბუშქურასს, ოშში ვადამღწარს,
ფიქრში ქართლს ითვლის თავის სელთქმნილად,
და გრძნობს, ბერმუხსა, ათახი მუხა
მის ხერხემალზე ამოხეთქილა..

მინდა დაახლოებით მაინც, რაღაც ამდაგვარი იყოს ის პორტრეტი, რომელიც მასზე შეაქმნება. ვეთაყვანები მას ხასელს.

• • •

ჩემი გული ხაყვა მადლიერებით, ახე დიდხანს რომ ვიცოცხლე. მე განვიცაღე ცხოვრება თავისი ხახარულითა და ტანჯვით... უსაზღვრო ხიყვარულით მზისხადმი, ყვავილებსხადმი, სელთვნებისხადმი, მეგობრებისხადმი, რომელთაც მე ვუყვარდა, დიდი ადამიანებისადმი, რომელთაც ვაანათეს ჩემი ვზა.

სელთვნების მოვალეობა ზომ ისაა, რომ ადამიანებში აღძრას „ღვთაებრივი“ გრძნობები, აჩვენოს მათ ღმერთი, რომელიც მათ შიგნითაა. ყველას შეუძლია ღმერთს დაემსგავსოს.

სელთვნების მოვალეობა კადევ უფრო მეტია... მან უნდა შექმნას ნამდვილი დიდი ნაწარმოები და საკუთარი თავი ცოცხალი ღმერთის ხიყვარულს მოუტანოს მსხვერპლად... ძალიან ხშირად მიფიქრია ამაზე... ჩემს თანამედროვეთა შორის ეს მსხვერპლი ყველაზე მეტად და ყველაზე ნიჭიერად, ჩემის აზრით, კონსტანტინე ვამბახურდიამ გაიღო... იგი ჩახწვდა ადამიანის ხულის ყოველ ტკივილს, „ხულის, რომელიც ისე იკლავება ტანჯვის კოცონზე, როგორც მამა „ლაოკოონში“ — ეს მისი ხიტყვებია...

უაღრესად საინტერესო და მდიდარი პიროვნება იყო იგი. ასალგაზრდობის წლებშივე დაეუშეგობრდით ერთმანეთს... ერთად დაედითოდიოთ საქართველოს გზებზე... ჭირშიც გვიცდია ერთმანეთი და ლხინშიც.

შემდეგ, როგორც თვითონ იტყოდა, „როცა განსწავლის წლება მოღგნენ“... იგი გერმანიაში გაემგზავრა, მე პარიზში მომიხდა წახვლა. იქაც შევხვდით ერთმანეთს. ეს იყო 1923 წელს, ცნობილ კაფე „როტონდაში“.

რატომღაც მეგონა, პარიზსა და განსაკუთრებით ლუვრის ხასელგანთქმულ დარბაზებში კონსტანტინეს მეგზურობას მე ვავეწვევდი. მოხდა კა პირიქით, იგი ლუვრში თავს ისე გრძნობდა, როგორც შინ და იქ დაცულ ზოგიერთ შედეგზე ისეთი ხარწმუნო ცოლნა გამოთამყდავნა, რომ მე, ამ დარგში ვარკვეული პრეტენზიის მქონე კაცმა, დუმილი ვამჯობინე.

ჩემთვის ცნობილი იყო მწერლის განსწავლულობა საერთოდ, მაგრამ თუ იგი სახვით ხელოვნებაშიც ასე ღრმად იყო ჩახედული, არ ვიცოდი.

პარიზში ჩვენ სამშობლოზე ფიქრი არ გვახვევებდა, განსაკუთრებით გვაღელვებდა ბედი ლიტერატურისა და ხელოვნებისა ახალ სამყაროში. სიჭაბუკის პერიოდიდან მოყოლებული მოუწყვეტლად ვადევნებდი თვალს კონსტანტინეს შემოქმედებას. მასარებდა მისი ყოველი გამარჯვება და ის, რომ ჩვენთან, მხატვრებთან ბევრი რამ მქონდა საერთო.

კონსტანტინე გამსახურდია

ხელოვნების უანრიდან ყველაზე მეტად ფერწერა უყვარდა. ეს იყო მწერლის გულწრფელი აღიარება. ფერთა სიუხვით კალმის დიდოსტატი მხატვრებსაც კი გვაოცებდა. მისი წიგნები, ჩემის ასრით, ფერთა ენციკლოპედიაა, ხოლო მათი ავტორი ჩვენი თანამედროვეობის დიდი მხატვარი.

მინდა ერთი ეპიზოდი გაეისხენო, იგი დაკავშირებულია 1930 წლის ზაფხულთან. ბაკურიანში ვიხვეწებდი. მოულოდნელად მეწვია კონსტანტინე. სანადიროდ მივედივარ და შენც წაპოდიო, მთხოვა. გაციებული ვიყავი. სიცხე მქონდა, თავს ცუდად ვგრძნობდი. გული დამწყდა, რომ ვერ წაყვევი. კონსტანტინე დაღონდა, მაგრამ რა უნდა ექნა. მარტო წავიდა. მე აივანზე გამოვადცილე... ძალიან უხდებოდა შავი ჩოხა და ფაფახი. როგორც მონადირეს შეპყვრის, თოფი ეჭირა ხელში. წელზე ხანჯალი ეკეთა, თანაც ორი მწვეარი ასლდა — თეთრი და ნაცრისფერი... თვალს ვერ მოსწყვეტდი, ისეთი მშვენიერი და კოლორიტული იყო. ჩემმა მეუღლემაც ეს მითხრა... რა უხვად დააბერტყა ბუნებამ თავისი კალთა, სიჭიც და ხილამაზეც — ყველაფერი მისთვის გამოიმეტა... ყველაფერში განსხვავებული და თავისებურიაო.

მინდა ერთი ეპიზოდი გაეისხენო, იგი დაკავშირებულია 1930 წლის ზაფხულთან. ბაკურიანში ვიხვეწებდი. მოულოდნელად მეწვია კონსტანტინე. სანადიროდ მივედივარ და შენც წაპოდიო, მთხოვა. გაციებული ვიყავი. სიცხე მქონდა, თავს ცუდად ვგრძნობდი. გული დამწყდა, რომ ვერ წაყვევი. კონსტანტინე დაღონდა, მაგრამ რა უნდა ექნა. მარტო წავიდა. მე აივანზე გამოვადცილე... ძალიან უხდებოდა შავი ჩოხა და ფაფახი. როგორც მონადირეს შეპყვრის, თოფი ეჭირა ხელში. წელზე ხანჯალი ეკეთა, თანაც ორი მწვეარი ასლდა — თეთრი და ნაცრისფერი... თვალს ვერ მოსწყვეტდი, ისეთი მშვენიერი და კოლორიტული იყო. ჩემმა მეუღლემაც ეს მითხრა... რა უხვად დააბერტყა ბუნებამ თავისი კალთა, სიჭიც და ხილამაზეც — ყველაფერი მისთვის გამოიმეტა... ყველაფერში განსხვავებული და თავისებურიაო.

მართლაც, ტანწერილი, არცთუ ისე შიშველი, მაგრამ ძალიან აწყობილი... დაშენა, რომ თხოვნა ვერ შევუსრულე... როცა გზას მიეფარა, მაშინვე თათხში შემოებრუნდა. ფანქარი ავიღე და მზის ხილუეტი მესხიერებით მოვხაზე. ნახატი თხუთმეტ წუთში უკვე მზად იყო.

შემოდგომაზე კი, როცა თბილისში დავბრუნდი და კონსტანტინესთან მივედი, ეს ნახატი საჩუქრად მივეუბნე. ძალიან გაუხარდა. იცინა. ისევ გაიხსენა ის დღე, ისევ სინანული გამოთქვა, რომ ვერ წავეყვია... შე კი ჩუმად შეღამებოდა, ახეთხავე სინანულს განვიცდიდი თვითონაც და ეს ამ ჩანახატადანაც ჩანდა.

მითხრა, რაკი ახე მახიამოვნე, შეტი გზა აღარაა, უნდა ვაპატიო ამ დღის ავადყოფობაო...

ყოველთვის მხიამოვნებს მასზე ფიქრი და მისი ვახსენება. მახსოვს, ერთხელ კონსტანტინეს ეკვიპტიდან სამი იადონი ჩამოუყვანეს... ერთი შე გამომიგზავნა. ხაოცარი მკალობელი ჩიტი იყო...

— ჩემი იადონები კი არ ვალობენო, — გულდაწყვეტილი მეუბნებოდა სოლმე და ღიმილით დახმენდა: — ალბათ, იმიტომ, შენნაირი ხახელოსნო რომ არ მაქვსო. კარგა ხანს მყავდა ის იადონი... ძალიან მიყვარდა...

ბევრი კეთილი სატყევა და საქმე მახსოვს მისგან და ეს იმ პერიოდებში, როცა ყველაზე მეტად მჭირდებოდა მისნაირი ადამიანების ამედიანი სმის მოსმენა...

თავისი კეთილი განწყობა კონსტანტინემ იმ შესანიშნავი წერილითაც დამიდასტურა, რომელიც ჩემი გამოფენის დღეებში დაბეჭდა.

მას თავისი ხალხის სიყვარული არ აკლია, მაგრამ მაინც ვუსურვებ მის ხახელს სვეტიცხოვლის გამძლეობას და მისი ამგებლის მარჯვენის ხიმტკიცებს...

• • •

არ შემიძლია, რამდენიმე სატყევით მაინც არ გავიხსენო გერონტი ქიქოძე... არ ვიცი, რა სატყევებით უნდა გამოვხატო მისდამი სიყვარული და პატივისცემა...

აი, ახლაც ცოცხლდება თვალწინ 1957 წლის ზაფხულის უადრესად ნერვიული და დაძაბული დღეები... სურათების ხახელმწიფო გალერეაში უნდა გახსნილიყო ჩემი გამოფენა... ეს იყო ხწორედ ის დღე, რომელსაც მთელი ცხოვრების მანძილზე ვუცდიდი... შეფერხდა გამოფენას გახსნა. წყდებოდა ჩემი ყოფნა-არყოფნის ხაკითხი... ამის შესახებ უფრო ვრცლად ქვემოთ დავწერ. ახლა კი მინდა ვილაპარაკო გერონტი ქიქოძეზე... ის იყო ერთ-ერთი ჩემთვის მვირფავი ადამიანი, რომელმაც უდიდესი ბრძოლა გახწია ამ

გამოფენის ვახახსწელად. მაგრამ, ცხადია, მარტო ამიტომ არ ყვარს იგი ასე ძალიან... გერონტი ქიქოძე უადრესად პატივსაცემი სახელია მთელ საქართველოში... უდიდესი ინტელექტის ადამიანია იყო, განსახიერება სიწმინდისა და პატიოსნებისა... მას ფანატიკურად უყვარდა თავისი ქვეყანა, თავისი ხალხი და ხაცოცხლის მოლომდე თავდაუზოგავად ემსახურა კიდეც მას.

მასხენდება ერთი უადრესად მწუსარე ხალამო მწერალთა კავშირში — ვალაკტიონის პანაშვიდი... ადამიანების მგლოვიარე, ცრემლიანი სახეები... შუაღამემდე არ შეწყვეტილა ხალხის ნაკადი... ალბათ, არც მაშინ შეწყდებოდა, კარები რომ არ ჩაკეცათ... ხალხი კი მაინც არ იშლებოდა. ყველა ვარეთ იღვა თათქმის გამოენამდე, განსაკუთრებით ახალგაზრდობა...

ჩემს მეხსიერებაში ჩაიბეჭდა გერონტი ქიქოძის დიმილით განთებული სახე...

— შეხედეთ, როგორ უყვარს ქართველ ხალხს პოესიათ...

არ მაიწყდება ეს სიტყვები და მუდამ რაღაც სოცარ სიხარულს განმაცდევინებს... ისეთი ლამაზი და ამადლებული იყო ის მწუსარე ხალამო, და მას ყველა ჩვენთაგანშიც ტკივილთან ერთად სწორედ იმ სიხარულსა და იმედის ვაცნობიერებული ვანცდა ახლდა, გერონტიმ რომ ასე უბრალოდ გამოხატა...

არაფერი სჯობდა მასთან საუბარს... ბრწყინვალე ქართული იცოდა...

როგორ მიყვარს მისი თარგმნილი „ტრისტანისა და იზოლდას წიგნი“... სმარად მომენტრება სოლმე მისი წაკითხვა...

რაც შეეხება ხელოვნებას და, კერძოდ, მხატვრობას, იგი ბრწყინვალედ ერკვეოდა ამ დარგში. ღრმად იცნობდა ქართული და მხოფლით ხელოვნებას ისტორიას... საუბრებშიც და წერილებშიც დიდი ცოდნით ისხენებდა ლეონარდოს, მიქელანჯელოს, ველასკეს, რაფაელს... უყვარდა ძველი ბერძნული და ეგვიპტური ქანდაკებები... აღმერთებდა სვეტიცხოვლისა და დავით გარეჯას მშენებელ ოსტატებს... უდიდეს სიხარულს განაცდევინებდა მცხეთისა და არმაზის გათხრები... მასსოვს თავისი მშვენიერი მოჭუტული თვალებით რა დიდხანს დაჰყურებდა იგი პიტიახშებებს გათხრილ ხამარებებს...

მრავალი წერილიც დაწერა ხელოვნებას საკითხებზე...

თავისი ქვეყნის დიდი პატრიოტი იყო, თუმცა, იშვიათად იცოდა ამ თემაზე სმამალალი და მჭვერმეტყველური საუბარი... ხაერთოდაც იშვიათად მინასავს ტრიბუნაზე. გერონტი ქიქოძე ისეთი პიროვნება იყო, არ შეიძლებოდა, თუნდაც ერთხელ გენახა და ხამუდამოდ არ აღბეჭდილიყო თქვენს სსოვნაში მისი სახე. მისი სმა, დიმილი... უადრესად აღერსიანი და მიმზიდველი ბუნება მქონდა. მასაც ბევრი წინააღმდეგობა და უსიამოვნება შეხვედრია, მაგრამ წონასწორობა არასოდეს დაუკარგავს, მუდამ ვარეგნულ სიმშვი-

დეს ინარჩუნებდა, თუმცა უადრესად ფაქიზი და დრმა კანცდებს აღამიანა იყო. ეს მისი პაროვნების, მისი სახაათის უძვარფასეს თვისებად მიმანდა მუდამ.

თავისი გაუზზარავი, მთლიანი და მიმზიდველი პაროვნებით აღამიანეშში უდიდეს პატივისცემასა და მოკრძალებას აწვევდა. მისი მთავარი, თანდაყოლილი ნიჭი, თუ თვისება — ხახადავე იყო.

იშვიათად იცოდა მკაცრი, კრიტიკული აზრის გამოთქმა. თავდაპირველად ყველაფერს მხოლოდ ინტერესის თვალათ, ზოგჯერ კი ნახევრად ირონიული დიმილით ჭვრეტდა.

ახეთი დამოკიდებულებით აფახებდა იგი, მავალითად, ოციანი წლების ქართულ ლიტერატურულ მიმდინარეობებს. მან კარგად იცოდა, რომ ყოველ ახალ მიმდინარეობას ხელოვნებაში მუდამ დიდი წინააღმდეგობა და ხშირად დაუნდობელი ბრძოლის გადატანა ელას. მხოლოდ დრო გამოაჩენს ავსა და კარკს, უკეთესსა და უარესს, მართალსა და უმართებულს... ბოლოს და ბოლოს, ახეთი მიმდინარეობები ხომ ერთგვარი ცდები და ექსპერიმენტებია... შათ გარეშე ხელოვნება ვერ განვითარდება... ვანა, პატარა ხაქმე გააკეთა ჩვენში სიმბოლიზშში, თუნდაც ქართული ლექსის ფორმისა და მისი სახეობრივი აზროვნებას სრულყოფისთვის? ახევეა ყველა მიმდინარეობა, ზოგ, ან ხშირ შემთხვევაში, რაღაცით მიუღებელი, მაგრამ რაღაცით მახალები და ხაინტერესო (მაგრამ ეს ხაუბრის სხვა თემაა და ახლა ამაზე არ მანდა ვილაპარაკო). ეს ყველაფერი იცოდა გერონტი ქიქოძემ... ამიტომაც, არახოდეს ჩამდგარა იმ უეციი აღამიანების რიგეშში, რომლებიც ხახტიკად ებრძოდნენ ამ მიმდინარეობებს. ცხოვრებამ და დროთა მხელელობამ თვისებად მიუჩინა ადგილი ყველაფერს.

იშვიათად შემსვედრია აღამიანი, რომლის პაროვნებას ახე უხდებოდეს ხიტყვა „დარბაიხელი“. როგორც ეს უხდებოდა გერონტი ქიქოძეს. კლასიკური სიმშვიდის ვანსახაერებად მიმანდა მუდამ მისი სახე, მთელი მისი არსება. ძალიან უყვარდა ფენით ხიარული, ბუნებასთან და მიწასთან ხიახლოვე. შეეძლო ხათობით მარტო მუდარიყო რომელიმე სკვერში, ან ხადმე სხვაგან ქალაქიდან მოშორებით...

ხშირად იტყოდა: სიკვდილის არ მეშინია, მაგრამ ამ მშვენიერი ქვეყნისა და მველობრებას დატოვება შენანებაო.

უყვარდა ახალგაზრდებთან ხაუბარი... ენდობოდა შათ ხიტყვას, გემოვნებას. მახსოვს, როგორი ხიყვარულით ლაპარაკობდა ლაღო ახათიანზე... რა კარგია, ჩვენს ახალგაზრდობას ახეთი პოეტი რომ ჰყავსო.

ხასოებით გადაფურცლავედა ხოლმე ანა კალანდაძის წიგნს... თვალებს მოჭუტავედა, ხახეზე ხათელს ვადაიფენდა და დიმილით წაიციოთხავედა კი არა, ზეპირად იტყოდა...

მე ლამაზი მეგობარი მყავდა,
თვალუფუნა, წაბლისფერა თმებით...

დიდ იმედს ამყარებდა მუხრან მაჭავარიანზე...
რაც შეეხება თანამედროვე ქართულ მხატვრობას, თაყვანს
სცემდა ნიკო ფიროსმანსა და დავით კაკაბაძეს... ძალიან უყვარდა
იაკობ ნიკოლაძე...

უსაზღვროდ უხაროდა, ბოლო წლებში ახე რომ აღორძინდა
ქართული ხასვითი ხელოვნება, უხაროდა ასალგაზრდების ნაჭიე-
რება... იმედით და რწმენით შეეყურებდა მათ. ყველაზე მეტად კი
მათში ის მოსწონდა, როცა ეროვნულ თვისებურაბასა და სახაათს
ხედავდა... ყველაფრის ამოსავალი მისთვის სწორედ ეროვნულობა
და ეროვნული ხასიათი იყო...

დავით კაკაბაძისადმი მიძღვნილ წერილში გერონტი ქიქოძე
წერს: „დავითი იმ მომხიბლავ პიროვნებათა რიცხვს ეკუთვნოდა,
რომლებიც ყოველ ეპოქაში ხასოგადოების სამკაულს წარმოადგე-
ნენო“. იგივე შეიძლება ითქვას თვით მასზეც...

• • •

ქინოკაღრმეპიპი ჩაივლის სოლმე ხსოვნაში ძველი თბილი-
სის კოლორიტული სურათები... აქლემების გრძელი ქარაგნეი,
ოქრომჭედლების ხასელოსნობი, ქვევრები, დოქები, ჭინჭილები,
აზარფეშები... საოცარი ფერებით აჭრელებული ბაზრობები... რა და
რა ჯურის ხაქონელი არ მოპქონდათ ამ ბაზრობებზე! შეუძლებე-
ლია ერთხელ მაინც გენახა ეს სურათი და როდასმე დაგვიწყებოდა...
როგორ არ ეცვათ, რა ენაზე არ ლაპარაკობდნენ... ხსვითა შორის,
ამ ბაზრობებსა და, ხაერთოდ, მთელს ამ ხანახაობებს აუცილებელ
აკომპანემენტად ახლდა მუსიკა... რანაირი პანგი არ ისმოდა!

მასხოვს ყიენობა — ქართული თეატრონი... ძალიან მიყვარდა ეს
ხალხური ხანახაობა... უკიდევანო ფანტაზიას აღძრავდა... მასხოვს
დუღუკაზე ცეკვა, მტკვარზე ღამისთევა, ტივები, ხანთლები და,
ბოლოს, დილით დაკრეფილი და ახლო სოფლებიდან ჩამოტანილი
ქორფა მწვანილი, სურჯინგადაკიდებული ხახედრები... შემაწე-
ნები...

ყოველივე ეს მხატვრისათვის ძალზე ხაინტერესო ხამყაროს
ქმნიდა... არც შეიძლებოდა აქ მხატვრული ნიჭი არ გაღვიძებული-
ყო... აკი გაიღვიძა კადეც... მაგალითისათვის მარტო ფიროსმანის
გახსენებაც კმარა.

რა თქმა უნდა, აქედან ბევრი რამ ჩვენი წარსულის ბედუკუდ-
მართობის შედეგი და აზარეკლი იყო, მაგრამ მაინც იზიდავდა
თვალს მისი მრავალფეროვნება და ხაჭრედე... იგი არც მხოლოდ
აღმოსავლური, არც მხოლოდ ქართული, ძველთბილისური იყო, ან
უფრო უხუსტად, როგორც ამას სოხი გრიშაძევილი უწოდებდა, „ქა-
ლაქური“... მას ქქონდა თავისი ხილამაზე, თავისი კოლორიტი,
რომელიც აოცებდა უცხო თვალსა და გულს... (გაიხსენეთ როგორი

გატაცებით წერენ ამ პერიოდის თბილისზე კონსტანტინე პაუსტოვსკი, ილია ერენბურგი და სხვანი...).

განსაკუთრებით, მსატყრებს იზიდავდა ძველი თბილისი, მისი აივნები და ბანიანი, ჭრულნოსებგადმოფენილი, ჩუქურთმიანი სასაღებო... აღამაინთა ჩაცმულობა, ჩისტოკობიანი მანდილოსნები, ვიწრო, თეთრ-ბოკრო ქუჩები და ღამით ამ ქუჩებში დანთებული ფარნები... რარავ გულსატკეპია, რომ ყოველივე ეს თითქმის მთლიანად, ერთი ხელის მოხმით დაანგრეეს... თბილისი იმდენჯერ გადაუწვავთ და გადაუბუგავთ, იმდენ მომხდურს და გადამთაიელს აუოსრებია საუკუნეთა მანძილზე, რომ რამდენიმე ტაძრისა და ციხეთა ნანგრევების კარდა თითქმის აღარაფერი გადარჩენილა... ეს უბანი კი, რომელსაც ტრადიციულად დღესაც „ძველ თბილსს“ ვეძახათ, თითქმის მთლიანად მეცსრამეტე საუკუნეშია ამენებული... მასში თითქმის არაფერია წმინდა ქართული, ეროვნული, მაგრამ თვით ეს ფაქტიც, რომ იმ პერიოდში ასეთი სასაღებო ამენდა, სომ არის თბილისის არსებობის ერთი მონაკვეთის, თუნდაც სავალალო, მაგრამ მაინც ნამდვილი ისტორია... მას, რატომ უნდა ვკრათ ხელი მას... ჩემ თვალწინ დაინგრა მშვენიერი ქარვასლება. შესანიშნავად ნაშენი პატარ-პატარა სახელოსნოები... მოხატული დუქნები... ძველთბილისური ხიდები... როგორი რომანტიკა შემოქონდა ყოველივე ამას, რომ მაგონდება, გული შტკვივა...

არც კი იცოდნენ, რას სჩადიოდნენ... რა სიმდიდრე განიავდა... დაამახინჯეს მეტეხის უღამაზეხი კლდე. დატოვეს მხოლოდ რამდენიმე სახლი და ქუჩა... ყოველივე ეს პირადად ჩემში დიდ გულსტივილს იწვევს... მასხოვს, რამდენს დაობდა, რამდენს კამათობდა ამის შესახებ ელენე ახვლედიანი... „მომავალი თაობები ამას არ ვვაპატიებენ“, — ამბობდა იგი და მეც ასე მეოხია. ძალიან ვანიცდიდა ყოველივე ამას სოხო გრიშაშვილიც... ყველაზე მეტი ხარკი მაინც მან მოიხადა ძველი თბილისის წინაშე... მარტო მისი „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“ რად დირს, სხვას რომ ყველაფერს თავი დაეანებოთ.

ასლაც თვალწინ მიდგას მისი მუდამ ღიმილიანი სახე... როგორ უყვარდა თბილისის ქუჩებში ხიარული... თითოეული სახლის ისტორია იცოდა... შემომხვდებოდა წიგნებით ხელში...

— ნახე... ბუკინისტებთან რა წიგნი ვიყიდე... ჩემს ბიბლიოთეკას შეემატოსო, — იტყოდა... და აუცილებლად ძველი თბილისის საკენ გავუყვებოდი... იგი სომ იმ უბანში დაიბადა... ყველას იცნობდა... ბევრი რამ ასხოვდა და მუდამ ხალხით შიამბობდა ძველ ხელოსნებზე, მეპურეებზე, მეწვენილეებზე, სირაჯებზე, მეწაღეებზე... საერთოდ, ძველი თბილისის მოქალაქეებზე... მისთვის დიდი სიამოვნება იყო ამ ხალხის ვასხენება...

მაამბობდა, როგორ უკითხავდა მათ წიგნებს... უამბობდა ამ წიგნებში ამოკითხულ თქმულებებსა და ზღაპრებს... ეს ყველა-

ფერა მოხწონდათ და მადლობის ნიშნად სპილენძის მურისით მახანუქრებდნენ, მე კი ამ ფულით ბუკინისტებთან ვავრბოდი... ახალ წიგნებს ვყიდულობდი. წიგნები ჩემი ხაუკეთხო მეგობრებთან არიანო, იტყობდა ხოლმე... ყველაფერს ვაიმეტებდა, წიგნის გარდა... არავისთან იმდენა წიგნი არ მინახავს, რამდენიც მახთან... ბოლოს კი, მთელი თავისი ბიბლიოთეკა თავის ხალხს შესანიშნავ ხანუქრად დაუტოვა...

მახსოვს, წიგნებთან ერთად დიდად მოწადინებით ეძებდა და ავროვებდა ძველი თბილისის მოქალაქეთა ნივთებს... ვერცხლულს, ყანწებს, აზარფეშებს, ღვინის ღოქებს, ვერცხლის ქაშარებს, კრიალოხნებს. ასევე, ძველებურ ხაკრავებს — არღანს, თარს, დუღუკს, სტვირს...

ძალიან კოლორიტული ბუნების ადამიანი იყო... როგორა ვამორჩეული ინტონაციით კითხულობდა ხოლმე თავის ლექსებს... თითქოს ახლაც ჩამქსმის მისი ხმა:

მაყვარს თბილისი — ირაკლით მუდამ მშფოთვარი
და მხურს აქ მოვეკვდე, რომ მინა მზე
სწვაფდეს ჩემს კუბოს...

ძველი თბილისი, წიგნები და თეატრი — ეს იყო მისი მთავარი ვატაცება და ხაზრუნავე...

სძირად სყვებოდა ვალერიან გუნიაზე, ვასო აბაშიძეზე, ლადო მესხიშვილზე, კოტე მარჯანიშვილზე... ამ ადამიანებთან სხვადასხვა დროს ახლო, საქმიან ურთიერთობაც შექონდა და ხახამოვსი მოკონებებიც აკავშირებდა...

ერთხელ ვალერიან გუნია თავისი დასით სარფუსს სწვევია. სწორედ იმ პერიოდში ერთ პატარა კლუბში, სადაც მუშებია თავიანთ წარმოდგენებს მართავდნენ, ხოსო, თურმე, უფაზო სუფლიორად მუშაობდა... შემთხვევით გუნიაას დახის სუფლიორი არ მოსულა და მას ერთი იქაური მსახიობისათვის უთხოვია, თქვენია სუფლიორია მომიყვანეთო...

წარმადგინეს მე... ვალერიან გუნიაას ჩემს დანახავზე სიცილი აუტყდა.

— კაცო, მე სუფლიორია მინდა და არა ბავშვიო, — მაშინ 15 წლია თუ ვიქნებოდი... გვერდზე შეკრული ხალათი შეცვა და ძველებური ვერცხლის ქაშარი შეკეთა.

— ესაა, ბატონო, ჩვენი სუფლიორიო, — უთქვამთ...

გუნიაას მოხწონებია მისი კარნახი და თავისთან დაუბარებია.

მას მერე ქართულ დასს აღარ მოვცილებივარ. თითქმის სულ ესუფლიორობდი... ერთიორჯერ კი ეპიზოდური როლების თამაშიც შედარსა... ცოტაოდენი ხელფასა რომ მოეცა, გუნია ბცენაზე ზოგჯერ, ორიაოდე სიტყვასაც მათქმევიანებდა... მათამაშებდნენ ლაქიებს, გლეხის ბიჭებს. შესაფლავეებს. ოღონდ ეს იყო, ყოველთვის მეორე ლაქია ვიყავი, ან შესამე შესაფლავე, პირველი ლა-

ქიობა, ან პირველი მესაფლავებოდა ჩემი სანატრელი იყო...
 ღიმილით შევეგებოდა ხოლმე...

— რა დამავეიწყებს... ვახო აბაშიძე რომ ჩაცუცქდებოდა მეტყობა: სოსო, დღეს როლი კარგად არ მახსოვს, მენ იცი, როგორ მიკარნახებ“.

სანდახან კი ისე მიტაცებდა მათი თამაში, რომ კარნახი ხულ მავიწყდებოდათ...

უსახრულოდ შეეძლო თეატრზე საუბარი... მახსოვს, მისი პოეზიის ხალაშოება... როგორი დიდი სიყვარულით ხედებოდა ხალხი მის სცენაზე გამოჩენას... განსაკუთრებით, მის ხატრფილო ლექსებს...

— რა კარგი ხარ, რა კარგი...
 შუშარა და შქეფარე...
 როცა მოგვედუ გენაცუა,
 ქველად ვაღაშეფარე...

რა გაახუნებს მის ტრიოლეტებსა და სონეტებს, მუსამბაზებსა და მუნახიბებს, მის უღრუბლო, ხატრფილო ლექსებს...

სოსო ვრიშაშვილი ერთგან წერს:

„... როგორც ცსოვრებაში შეიჭრა ახალი ტექნიკა, ახალი ხული, ახალი აზროვნება, ისე ლატერატურაში მოიხპო რომანტიული ხულის თეახება და ინდავიდუალიზმი. ვისა ხცალიან „ლოპიანას დარდებახათვის“ და ქამანჩის უწყინარ მელოდიისათვის? ვის ექარება „აბანოში ღხინება“ და ქუნებში ანთებულ წმინდა ხანთლებით ხიარული? მაგრამ მწერლებო, პოეტებო, ნუ დაეუთმობთ თბილისს არქეოლოგებს. უშუალოდ შევეშეცნეთ მას, ვისუნთქოთ მისი ჰაერით, ქუნახანდებით, და შეევიყაროთ იგი, როგორც ჩვენი პირველი ლექსიო“.

ჩემი ხათქმელიც ესაა...

„ხელოვნების პრინციპი ერთია: ესაა ჭეშმარიტება. ვინც ამ პრინციპს ვაადებს, ვზახაც იპოვის. თქვენ ვერ შეახწორებთ ბუნებას, მაგრამ ეცადეთ, გადმოიტანოთ ის, რასაც ბუნება გახწავლით. ბუნებას ენდეთ... რახაც ის ვადმოკცემთ, ვაატარეთ გულში და მერე მივციტო ნება თქვენს ხელს, რომ აკეთოს. ჭეშმარიტებას პოვნა უდიდები და უძლიერესი ხისარულია, ქანდაკებას არ სჭირდება ორიგინალობა, მას უნდა მხოლოდ ხიცოცხლე“, — ეს სიტყვები ცნობილ ქართველ მოქანდაკეს იაკობ ნაკოლაძეს ეკუთვნის. დიდ და ამაღლებულ განცდებს იწვევს ეს ხახელი მის გულში, ვისაც მშობლიური ხელოვნებისადმი ხამხასური თავიხი ცსოვრების შთაფარ მიზნად უქცევია.

რთული და შშიმე იყო ვზა, რომელიც იაკობმა ვანგლო. მას,

პირველ ქართველ მოქანდაკეს, უნდა აღედგინა და გაეცოცხლებინა ქართული ქანდაკების ჩაწყვეტილი ფესვები. გაეზარდა თაობები, ჯერ კიდევ გაუკაფავ ვზაზე უსდებოდა სვლა, მაგრამ რწმენა, რომ ემსახურებოდა მშობელ ქვეყანას და რომ მის შემოქმედებას ჩვენში უნდა დაენერგა ქანდაკების კულტურა, ბიძგი მიეცა მისი განვითარებისათვის, ძალას შპატებდა და დაუსრუტელი ენერჯით აფსებდა...

იაკობ ნიკოლაძე

რევს ქვას, მაგრამ შექმნაში ვერ მიიღებს მონაწილეობას; სელოვანმა მარტო ორი კვირისათვის კი არ უნდა იმუშაოს, არამედ, მომავალი თაობებისათვის. საუკუნეთა წინაშე პასუხი მარტო სელოვანმა კი არა, თაობამაც უნდა აგოსო—ამბობდა იგი. და ამასვე ახწავლიდა ახალგაზრდობას, თავის სტუდენტებს. იაკობ ნიკოლაძემ სომ ამ მხრივაც განუსაზღვრელი ამაგი დახდო ჩვენს ხალხს.

იგი მუდამ მოუღლელად მუშაობდა, რადგან ხწამდა, რომ მისი

გამოცდილება აუცილებელი და ხაჭირი იყო ახალგაზრდობისათვის. ეს მართლაც ასე მოხდა. იაკობ ნიკოლაძე სიცოცხლეშივე მოეხსრო ქართული ქანდაკების აღორძინებას. არაერთმა მისმა მოწაფემ საქვეყნოდ ვაითქვა ხახელი და მსცოვან ოსტატს ცხოვრების ბოლო წლებში ხიხარული და ახალი აღიარება მოუტანა.

როცა იაკობის ბიოგრაფიას ვაკლებთ თვალს, იხიცი გვეხიბლავს, რომ იგი ახალგაზრდობაში როდენის მოწაფე ყოფილა.

„ვერ მიპოვია იმისთანა თანამშრომელი, რომელიც შეძლებდა გავგო ჩემი მუშაობის პრინციპები. თქვენ თუ დამაკმაყოფილებთ, ჩვენ ვივლით ერთად“. — უთქვამს მისთვის როდენს.

ცნობილი ფაქტია: როდენი თავის სახელოსნოში შევირდებს მხოლოდ რამდენიმე დღეს აჩერებდა და შემდეგ ითხოვდა. იაკობმა მასთან ერთი წელი დაჰყო. ხაინტერესო და შთაბეჭდილებებით ხავსე იყო მისთვის ეს ერთი წელი, რას შესახებაც ივა გვიამბობს თავის წიგნში „ერთი წელი როდენთან“.

ძალიან მიყვარდა იაკობთან ხაუბარია... ხშირად ვსვდებოდი. მუდამ აღერხიანი და დიმილით განათებული მახსოვს მისი ხახე... მშვენიერი მოხაუბრე იყო; დიდი გვემები ჰქონდა...

იაკობი ფაქიზი აღამიანი იყო, ძალიან კულტურის... თავყანს სცემდა ხილაბაზე, უაღრესად ნატიფი გემოვნება ჰქონდა. არაფერი ხჯობდა მასთან ყოფნას... იუმორის გრძნობითაც უხვად იყო დაჯილდოებული.

ერთხელ თქვა: — ხედავ, რა თავისუფლად ვავაკეთე ჩახრუხამის პორტრეტი, ასლა უფრო მეტი გამხედლობა მმართებს, უფრო თავისუფლად უნდა ვამუშაოთ.

ნამდვილი ქართული ტემპერამენტი ჰქონდა, ფიცსი, სიცოცხლით ხავსე, ემოციური იყო. იაკობი ის მოქანდაკეა, რომელიც ძიებებას შედეგად ჩახწვდა ეროვნულ ხახაით, ქართულ ქანდაკებრივ ფორმებს; იგი ამ მხრივაც ძალიან დობაფახებელია. ბევრი რამ განუსორციელებელი დარჩა. მახსოვს, ოცნებობდა „ვეფხისტყაოსნის“ ეპიზოდების მარმარილოში გამოქანდაკებაზე, ხშირად მესაუბრებოდა... მონახაზებიც ჰქონდა, მაგრამ ვერ მოახწრო. ყველაზე მეტად ეს მენახება მისი განუსორციელებელი გვემებიდან.

ხშირად მოდიოდა ჩემთან. მენს ნახატებში განხაკუთრებით თვალემა მომწონსო, — მითხრა ერთხელ... ასეთ თვალებს ვერავინ ხატავს, მენ როგორ გამოვდისო...

— რა ვიცი, ამას განზრახ კი არ ვაკეთებ, თავხთავად გამომდის... ხომ იცნობ ქართულ ფრესკებს და რაღატომ გიკვირს-მეოქი, ვუბახუსე.

— კი, მაგრამ მენ ხულ ხხვანაირად ხატავ... თუმცა, ამოსახვლი მაინც ქართული ფრესკა და ხახაითაო, — თქვა... — მეც მინდა მხოლოდ ქართულიდან ამოვდიოდე... ჩემის აზრით, ამ მხრივ ხო-

გი რამ უკვე ვაფაქეთ... კანსაკუთრებით ჩახრუსამას პორტრეტში, მითხრა.

მეც ვფიქრობ. „ჩახრუსამე“ მისი ერთ-ერთი საუკეთესო ნამუშევარია... მასში ნამდვილად იგრძნობა ეროვნული ხაწყობების ძიება...

მახსოვს, ახალგაზრდობაში როგორი ნაღვლიანი ხასით დადიოდა იაკობი... მე კათალიკოსივით ერთი ვარ... ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ კათალიკოსის ხაკვდილას შემდეგ მაშინვე მის მაგიერს აირჩევენ, მე კი უშეშვედრეოდ წავალ. — მაგრამ ეს იყო ადრე... იგი ბედნიერი იყო იმითაც, რომ თვითონვე მოეხწრო და საკუთარი თვლით ნახა მისი დაწყებული საქმის აღორძინება... დღეს საქართველოს დიდად ნიჭიერი მოქანდაკეები პყავს... და ამაში ერთი ყველაზე თვალსაჩინო წვლილი, იაკობ ნიკოლაძესთან ერთად, ნიკოლოზ კანდელაკსაც მიუძღვის.

ბევრი საინტერესო აღამიანი შემსწვდრია ჩემი ცხოვრების გზაზე... ბევრი მათგანი უკვე აღარ არის... მინდა, ისევ მოვიფიქრონ ისინი... ჩემს წარმოდგენაში ისევე ვაფაციცსლო მათი ღამილი... გავივინო ხმა... ბევრი მათგანი ისე ძალიან მიყვარდა, მოგონებისთვის არც შემეტება... და თუ მაინც ვახსენებ, ვიხსენებ, როგორც ჩემს მუდმივ თანამგზავრს, როგორც ცოცხალს... ერთი ასეთი აღამიანი ჩემთვის პოლიკარპე კაკაბაძე იყო. მახსოვს, ჩვენა პირველი შესწვდრა დავითთან, რომელსაც ას ძალიან უყვარდა. ისინი ახლო ნათესავეები იყვნენ.

— ასეთი ნიჭიერი აღამიანი იშვიათააო, — იტყოდა ხოლმე დავითი. ძალიან დიდ ანგარიშს უწევდა მას აზრს ყველაფერში...

მახსოვს „ყვარყვარე თუთაბერის“ პირველი წარმოდგენება... უშანგი... მარჯანიშვილი... პირველივე დღეებიდანვე ვახაოცარი პოპულარობა მოიპოვა ამ გმირმა. „ოთარაანთ ქერაეის“ შემდეგ მე არ ვიცი მეორე ნაწარმოები, რომელიც ასე ვადახულიყოს ხალხში. პირდაპირ ეპოქალური ამზავი იყო ქართული თეატრის ისტორიაში...

მისი ასეთი დიდი გამარჯვების მთავარი ხაიდუმლო. ჩემის აზრით, ის იყო, რომ ყვარყვარე ნამდვილი ხალხური პერსონაჟია... ხალხის წიაღიდან წამოსული... იგი ზღაპრული ნაცარქექიას ლიტერატურული ხახეა... მე, პირადად, ძალიან მიყვარს ხალხური შემოქმედება, ბევრიც მიმუშავია, მაგრამ უნდა ვაღიბრო, ვოცნებობ ყვარყვარესნაირ გმირზე... ხალხში ბევრი ასეთი თემა პოტენციურადაა დაგროვილი და ჩვენი მიზანი, თუ ვაღი ისაა, ისე დავინახოთ და შევასხათ ხორცი, როგორც ეს „ყვარყვარეს“ ავტორმა ვააკეთა. ყვარყვარე ხომ შოკადაცატობრიული ტიპია. მარტო ჩვენში კი არა, მე მგონია, ხაერთოლაც ცოტაა ასეთი ტიპაჟი. უკვე კარგა ხანია იგი ჩვენი მარაღიული თანამგზავრი ვახდა. სპირაღ ვახსენებთ

ხოლმე მას პირად ხაუბრებშიც... იგი კლასიკურ სახემდე ავიდნო დღესაც დიდად აფასებენ. მაგრამ უფრო მეტად, კიდევ და კიდევ ალბათ, მომავალში დააფასებენ... ყვარყვარე ნამდვილი უკადავო ლიტერატურული გმირია...

საკულახშირა კიდევ ერთი რამ. ბევრია ცხოვრებაში ტრაგიკომედია, მაგრამ ყვარყვარეს ხახვ და ხაერთოდ, მთელი ამ ნაწარმოების არხა, იდეა, პოლიკარემ შალალი პოეზიის ხამაღლეზე აიტანა... ყველაფერს ამადლებულს. ნამდვილს, კარვს იგი პოეზიას უწოდებდა, ხაოცრად მახვილა თვალახა და დიდი ნაჭის პატრონი უნდა იყოს ასეთი ნაწარმოების შემოქმედი.

მუდამ მეგობრული გულით მივდიოდი მახთან... ასევე იყო თვითონაც... ხშირად ვხაუბრობდით ხელოვნებაზე, ლიტერატურაზე, განსაკუთრებით, შექსპირზე... ყველაზე მეტად შექსპირი უყვარდა...

ქართული ლიტერატურიდან მოხწონდა „მუშანიკის წამება“, რომანს უწოდებდა... ასეთი პროზა ვეროველ დიდ მწერლებსაც შემურდებოდათ... პოეტებადან ყველაზე მეტად ბართაშვილს ეთაყვანებოდა. ძალზე თავისებური ბუნების კაცი იყო... ხახვეც იხეთი პქონდა, თათქოს ხაუკუნეთა სიღრმიდან მოდიოდა... ყველაფერს იჭვით, ოდნავ ცინიზმით. მაგრამ ხაბოლოოდ მაინც ხიყვარულით უყურებდა. იშვიათად მოაწონებდა რასმე. მე ვფიქრობ, ამ მხრივაც ხშირად იგი იყო მართალი. არ უყვარდა ხამაღალი ლაპარაკი, მრავალსიტყვაობა... არც ვისმე უდამეტი ქების, ან მაკების მოხმენა ხამოუნებდა, კარვის თქმამიც პუნწობდა, მაგრამ ხაოცრად მოხიყვარულე და მწრუნეელი გული პქონდა.

მახსოვს, ჩემი გამოფენის დღეებში ერთხელ კარებში შემსვდა. გახარებული იყო... ხომ დაიყვრე, რომ, ბოლოს და ბოლოს, ხანთელ-ხაკმეველი გვას არ დაკარგავსო. მითხრა... ხელი მომხვია და ხურათებთან ჩამომატარა.

— რატომ მწერალთა კავშირის წევრი არა ხარ, შენ ხომ პოეტი ხარო...

გამეცინა.

— მწერლები და პოეტები უჩემოდაც ბევრნი ხართ-მეთქი, ვუპახუსე...

თვითონაც გაედიმა.

ხსიამოვნოდ მაგონდება ეს შესვედრა, იხე, როგორც ყველა შესვედრა, რომელიც კი მახთან პქონია. ენციკლოპედიური ცოდნის ადამიანი იყო... როცა ხაუბრობდა, ასე მეგონა, კი არ წაუკითხავს, თვითონ მოდიოდა იმ უშირესი წარსულიდან, რახედაც ლაპარაკობდა და ყოველივე ხაკუთარი თვალთ უნახავს და გულით განუცდია-მეთქი...

მინდა რამდენიმე სიტყვა ვთქვა ჩემს მეგობარ სომეხებს რებზე... ერთი მათგანი ერევანდ ქონარი გახლავთ.

ჩვენ თითქმის ერთი თაობისანი ვართ. იგი თბილისში დაიბადა, მისი ნამუშევრების პირველი გამოფენაც თბილისში მოეწყო და ყოველივე ამის მარტო მოწმე კი არა, შეიძლება ითქვას, თანაზიარი მეც ვიყავი...

შემდეგ საზღვარგარეთ წავიდა. მოიარა კონსტანტინოპოლი, ვატიკანი, ფლორენცია, ვენეცია; კარგა ხანს იცხოვრა პარიზში და ბოლოს ერევანში დასახლდა... პარიზშიც ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს... დიდი წარმატებები აქონდა იქ... მისი ნამუშევრები იფინებოდა ცნობილი მხატვრების ვკერდით. მის შესახებ წერდნენ საფრანგეთის ცნობილი ხელოვნებისმცოდნენი და მოღვაწენი. რამდენადაც ვიცო, პარიზში, თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმში დღესაცაა ექსპონირებული მისი ერთი სურათი. 15 წელი დაჰყო საზღვარგარეთ, საკმაო პოპულარობაც მოიპოვა, მაგრამ საბოლოოდ მაინც სამშობლოსაკენ გამოუწია გულმა.

ბევრი იწვალა და ჩვენ ყველანი მოწმენი ვართ, ამდენ ქარიშხალში გამოვლილმა, ფიზიკურად გატეხილმა, დარღვეულმა კაცბროგორი სასწაული მოახდინა... რამდენი რამ გააკეთა... მარტო დევით სასუნელის ძეგლი რად ღირს, ხსენას ყველაფერს რომ თავი დაეანებოთ... დღეს კი იგი სომხეთის დიდ შეიღთა თანავარსკვლევედის ღირსეული წევრია. ახლა მას აღარც ხაყვარული აკლავ, აღარც პატივისცემა.

ამ რამდენიმე წლის წინ მისი ნამუშევრების გამოფენა ჩვენ თბილისშიც მოეაწყო... დიდად საინტერესოა მასი მარტო ქანდაკება კი არა, ფერწერაც და ამაში ერთხელ კიდევ დაგვარწმუნა ამ გამოფენამ.

ყოველთვის მენატრება მისი ნახვა, მასთან შესვედრა... მასსოვს, ჩემს იუბილეზე იგი გამოვიდა დიდი აღრებით, მოლოცვით, რითაც ძალიან გამახარა. მსიამოვნებს მისი მარტო მოგონება კი არა, მასზე საუბარიც.

თბილისელი მხატვარია, აგრეთვე, ზაქებუქ-მელიქოვი. დიდი ოსტატია. მასაც ბევრი რამ გადაუტანია ცხოვრებაში. ბევრი ვაჭირება ნახა, მაგრამ მუდამ და ყოველთვის თავისი პრინციპების ერთგული დარჩა... ნამდვილი შემოქმედი იყო... ყოველი თავისი სურათი უსაზღვროდ უყვარდა. მე არ მახსოვს, რომელიმე მათგანი ოდესმე გაეყიდოს, ან ვინმესთვის ეჩუქებინოს. ვერცერთს ვერ ელეოდა... თითქმის ყოველდღე მოდიოდა ჩემთან... მასთან ერთად ხშირად მოდიოდა, აგრეთვე, ჯოტო გრიგორიანი... ისიც ძალიან ნიჭიერი და საინტერესო მხატვარი იყო. ჩვენი საუბრების თემა მუდამ ხელოვნება იყო... ორივემ დიდი კვალი დატოვა სომ-

ხური ხელოვნებას განვითარებაში. თავისებურა ხასიათი შექონდა ბაუბუქს... ძალიან ღარიბულად ცხოვრობდა, ბანაც არ უვარჯოდა. მხატვართა კავშირმა რამდენჯერმე შესთავაზა ახალ ბინაში გადასვლა, არ ინდობს, შეჩვეულა ვარ... აჭაური განათება მომწონსო...

მრავალი ქვეყანა მოიარა, — მრავალი რამ ნახა და ვაინცადა... ყველაზე მეტად კი თბილისი უყვარდა. აქვე ვარდაიცვალა... და გულზეც მისი საყვარელი თბილისის მიწა აყრია. ახეთი იყო მისი სურვილი...

რაც შეეხება ჯოჯობს, ბოლო პერიოდში იგი ერევანში გადასახლდა და იქვე ვარდაიცვალა... საგულისხმოა, რომ მას მეუღლედ ქართველი ქალი პყავდა, რომელმაც დიდა შეკობრობა გაუწია ბოლომდე. სმირად იტყოდა, ის რომ არა, მე, ალბათ, ამდენ ხანს ვერ ვაფძლებდიო.

აღრე სმირად ჩამოდიოდა ჩემთან მარტივოს სარიანი. მეც ჩავდიოდი ხოლმე... ძალიან ახლო მეგობრობა გვაკავშირებდა.. შესანიშნავი ადამიანი იყო, ხაოცრად თბილა შეხვედრა იცოდა, ალერსიანი.

მასხოვს, მის ბოლო იუბილეზე ხაჩუქრად ჩემა ერთი ნახატი ჩაეუტანე.

— რა ბედნიერა ვარ... რა ძვირფასი ვანძი შეემატა ჩემს კოლექციასო, — შითხრა.

დიდი მხატვარი იყო. შესანიშნავი პორტრეტები და პეიზაჟები დაუტოვა თავის ხალხს... მისი მხატვრობა, განხაკუთრებით. პეიზაჟური მხატვრობა, ძალიან კავებს მის ქვეყანას... მიყვარს ეს მცხუნვარე კოლორიტის, უცნაური შუქ-ჩრდილებით სავსე პეიზაჟები... სომხურ ხელოვნებაში სარიანმა შექმნა თავისი, სარიანი-ხეული სტილი, რომელსაც ძნელად აუვლის ვინმე გვერდს... იგი ამ მხრივ დავით კაკაბაძეს მახსენებს... მახსენებს მის იმერეთის პეიზაჟებს... დათავკომაც სომ ხაოცარი ხიზუსტიით დაინახა მშობლიური ბუნება, მისი შთავარი არსი...

დიდი კულტურის ადამიანი იყო, დიდი გრძნობების. მოვლილი შექონდა მრავალი ქვეყანა. დიდხანს ცხოვრობდა რუსეთში, კერძოდ, მოსკოვში... მაგრამ სადაც უნდა ყოფილიყო, მისი ძირითადი შთაგონება მაინც მისა მშობელი ქვეყანა იყო. შესანიშნავი მოხაუბრე ვახლდათ... დიდ სიაპოვნებას ანიჭებდა თავისი ბავშვობისა და საჭაბუკის ვახსენება...

ერთხელ ახეთი რამ მოამბო...

ხატვა ბავშვობიდანვე ძალიან მიყვარდა... ვანსაკუთრებით ადამიანების სახეთა ჩანახატებს ვაკეთებდი. ერთხელ, კანტორაში, სადაც მე ვმუშაობდი, რატომღაც ხალხი შეკრთოდა. შით შორის ერთი მოხუცი იყო. იგი თავისთვის წყნარად იჯდა და ძალე ჩაეძინა... მე კი ჩემა საყვარელი სამუშაო წამოვიწყე. ხაერთო ჩანა-

ხატი ვაჯაკეთე... ჩახსატე მძინარე მოხუცის ხასკე... ყველაზე მო-
წონა... მოხუცი კი ვაბრაზდა... ადამიანის დახატვა დიდი ადვილია,
ამის გამო შეიძლება ცუდი რამ მოხდეს... თითქოს ვინმემ ეს
მოხუცი მეორე დღეს მართლაც ავად გახდა... ყველაფერი ჩემ
მხატვრობას დააბრალა და უფროსთან მიჩვილა... უფროსმა ნა-
ხატი დახია... მაგრამ ჩემმა უფროსმა ძმამ, რომელსაც კარგა ხანია
ურჩევდნენ, ბავშვი მხატვრობის სკოლაში მიამარჯო, საბოლოოდ
გადაწყვიტა ჩემი ბედი... მოსკოვში წამომიყვანა და ფერწერის
სკოლაში მიამარჯა...

— ასე რომ, ხულ იმ მოხუცის ბრალია, მე რომ დღეს მხატვა-
რი ვართ, — ამბობდა დიმილით... ხარიანი ნამდვილ მხატვრად დაი-
ბადა და იგი სადაც უნდა ყოფილიყო, მხოლოდ მხატვარი იქე-
ბოდა... ეს თვითონაც იცოდა.

ბოლო წლებში დიდი უბედურება დაატყდა თავს... შვილი დაე-
ღუპა. ძალიან განიცდიდა, მაგრამ იშვიათად მოახვევდა ვისმე თავის
ტკივილებს. მაინც ხულ სიყვარულზე და ხილამაზზე საუბ-
რობდა... და მხოლოდ მათ, ვინც ღრმად და ახლოს იცნობდა მის
კეთილშობილ გულს, იცოდნენ, რა დიდი ტკივილი იმალებოდა მი-
სი დიმილიანი ხასის შიშში.

რაც შეეხება მის შემოქმედ ხულს, მას არასოდეს უგრძნვია
დაღლა... — მუდამ იმაზე ვოცნებობ, არ გამოძვლიოს ეს ძალა...
სიკვდილის ბოლო წუთამდეც ვიმუშაო... კიდევ ბევრი რამ მაქვს
ვახაკეთებელი, ყველაფერი მადელეებს, მოვლენები, ბუნება, ადა-
მიანები...

ფანტაზიის მოზღვავებასაც ჭარბად ვგრძნობ... მაგრამ ყოვე-
ლივე ამას ერთი სიცოცხლე არ ეყოფათ...

მართლაც, ამოუწურავი იყო მისი შემოქმედებითი ფანტაზია...
ხოლო ის, რაც მან თავისი ქვეყნისთვის გააკეთა, მუდამ უკვდავე-
ბის ნათელით მოხაგს მის მაღალ ხასკელს...

• • •

ათეული წლების მანძილზე, მიუხედავად იმისა, რომ საქართვე-
ლოში ბევრი ნიჭიერი მხატვარი ცხოვრობდა, არსებობდა მხატვარ-
თა კავშირიც და აკადემიაც. მხატვრული ცხოვრება მაინც მდო-
რედ, უინტერესოდ მიდიოდა... იშვიათად ეწყობოდა გამოფენები,
სადაც ხალხს საშუალება ექნებოდა, ახლოს გაეცნო ესა თუ ის შე-
მოქმედი. დაინტერესებულყო მხატვრობით, ხაერთოდ, ხახვათი
სელოვნებით...

თუ ეწყობოდა, ეწყობოდა ერთგვარად გაანგარიშებული, წინას-
წარ განსაზღვრული თემატური გამოფენები... მხატვარს, რომელ-
საც ასეთ გამოფენაზე მონაწილეობის შიღება მოეხურებოდა, წი-
ნასწარ აძლევდნენ სიას, სადაც ჩამოწერილი იყო საჭირო თემე-

ზი... თუ ასეთი სურათი მას ჰქონდა, სომ კარგა, თუ არა და, უნდა დაეხატა. ეს, რა თქმა უნდა, ბევრ სირთულესთან იყო დაკავშირებული... უმთავრესა კი მაინც იმია, რომ ასეთი შესდუღულოს თავისთავად ვნებდა, ხაერთოდ, ხელოვნების განვითარებას... მაგრამ ბოლო პერიოდში, განსაკუთრებით, ორმოცდაათიანი წლებიდან ჩვენში განსაკუთრებით გამოცოცხლდა ხაგამოფენო საქმიანობა. ამან განაპირობა ჩემი გამოფენის მოწყობას შესაძლებლობაც.

1957 წლის დასაწყისში დავიწყე მზადება გამოფენახათვის. ეს სამზადისი ექვსი თვის მანძილზე გრძელდებოდა. ბევრი სურათი შეკრთვდა... შეიქმნა ხაგამოფენო კომისია, რომელშიც მხატვრებთან და ხელოვნებათმცოდნეებთან ერთად შედიოდნენ ვიორგი ლეონიძე და სიმონ ჩაქოვანი.

იყო ერთი დავა და კამათი... საქმე იქამდე მივიდა, ზოგიერთმა კომისიის წევრმა განაცხადა: სურათების უშეტყულობა არ შეიძლება გამოიფინოსო. მოიხსოვს:

— ავტორი ვაჟიდეს და სურათებს ჩვენ ავარჩევთო.

შეწყინა. მთელი ჩემი ცხოვრება ამ დღეს ვუცდადი... რაკი ასეა, მე თვითონ ვამბობ უარს. თუ გამოფენას ვაგმართავ, სურათებსაც თვითონ ავარჩევ, თუ არა და, სულ არ არის ხაჭირო-მეტქი.

მასხოვს ვოგლას ხმა, უფრო შეძახალი: რას ამბობ, კაცო, რას! ლადო, თვითონ გვიმხარა, რა სურათი ხად და როგორ დაგვიდოთო.

მას ხიომინც წამოეშველა: — დღეს ისტორიული ამბები სდება და ზოგი ძველი რამ უნდა დავივიწყოთ... ეს გამოფენა უხათოდ ვაიხსნება... შენ არ გეწყინოს, ლადო, ასე რომ ამბობენ, ფრთხილობენ და შენც გიფრთხილდებიან, თორემ თვითონ ასე არ ფიქრობენო...

შემდეგ სხვებს მიმართა: — ეს გამოფენა ექვსი თვე მზადდებოდა, თუ არ გვიანდოდა, ადრე უნდა გვეთქვა... ამაში არაფერი ხამარცხვინო და მიუღებელი არ არისო...

ეს იყო დრო, როცა იცვლებოდა კრიტიკიუმები ხელოვნების ნაწარმოებთა შეფასებაში, წარმოებდა ხაპარიისპირო შეხედულებათა ცხარე შეტაკებანი. ჩემი შემოქმედებაც, ცხადია, ამ ორმეტრიალში მოჰყვა. მაშინაც კი, როცა სურათების ვალერეაში გამართული დიდი ექსპოზიცია უკვე დამთავალიერებლებს ელოდა, გამოფენის ვახსნა შევონდა.

მაგრამ ეჭვი, უნდობლობა, გაუკებრობა საბოლოოდ მაინც დამარცხდა. დამთავალიერებლება ულევად მოედინებოდნენ. გამოფენას ხაერთოდ აღიარება ხვდა, იგი ორ თვეს ვაგრძელდა: ბოლოს ყველა შეფერებოდა, ისინიც კი, ვინც ადრე შებრძოდნენ.

რამდენი რამის თქმა და მოგონება შემამლია ამ დღეებზე... შთაბეჭდილებათა წიგნიც (იგი აშკამად ჩემს ხასლში იხახება) მრავალ ხახისარული ფიქრს აღმიძრავს... ბევრ მვირფხად მოსახლო-

ნარ სახელსაც მასხენებს, მაგრამ ყოველივე ეს შორს წაგვიყვანდა... ვიტყვი მხოლოდ ერთს: ამ გამოფენის შემდეგ ბევრთაგანს შეიცვალა ჩემდამი დამოკიდებულებაში; შევიძინე უამრავი მეგობარი, კეთილიმსურველი. და საერთოდ, ჩემი შემოქმედებითი ცხოვრება თანდათან ნორმალურ კალაპოტში ჩადგა.

გამოფენის პერსონაში ფილმიც გადაიღეს — (სცენარის ავტორი მ. თოფურია, რეჟისორები ე. ნენოვა და მ. წულაია), შემდეგ ეს ფილმი 48 ქვეყანაში შეიხყადა.

მოდიოდნენ უცნობი ადამიანები, მუშება, კოლმეურნეები... ახალგაზრდები... ძალიან მსიამოვნებდა მათი ზაუბრების მოხმენა... თუნდაც კრიტიკულას... ბევრი რამ აინტერესებდათ...

— თქვენი ქალები და მამაკაცები სულ ლამაზები არიან, ჩვენ კი, ნახეთ, როგორი ნაჯაფი ხელები გვაქვსო, — მეუბნებოდნენ.

— მე ისეთი დარგის შემოქმედი ვარ, რომელსაც ვველაფერში სილამაზის დანახვა სურს... ჩემში განსაკუთრებულ ვანცლას იწვევს, როცა თქვენ შრომის პროცესში ვაყურებთ... ძლიერები ხართ, ვთქვით, მეჩაიებთ... რა თქმა უნდა, ვიცი, რა რთულად მათა შრომა, მაგრამ ისინი მაინც ლამაზები არიან... მათი თათების მოძრაობა ჩემში მუსიკის შეგრძნებას იწვევს... გამოხედვაც ლამაზი აქვთ... იმდენი უშუალობა და სიწმინდე მათში... და, ბოლოს, ისინი ხომ ქალები არიან, ხოლო ქალი მუდამ სილამაზის სიმბოლოა... ქალი ლამაზი უნდა იყოს... რამდენი საქებარი სტრიქონი დაუწერიათ ქართველი ქალების სილამაზეზე თუნდაც უცხოელ მოგზაურებს.

ერთი წლის შემდეგ ჩემი სურათების გამოფენა მოსკოვშიც გაიმართა საგამოფენო დარბაზში «კუსნეცკი მოსტზე». იქაც ჩემი მეგობარი მწერლების დიდი მსარდაჭერა ვაგრძენი.

უდიდესი მადლობის გრძნობითა და საყვარულით მინდა გავიხსენო ეს სახელები: ნიკოლოზ ტიხონოვი, ვიქტორ კოლცევი, პავლე ანტოკოლსკი, ნიკოლოზ შაბოლოცკი, კონსტანტინე პაუხტოვსკი, ლეონიდ ლეონოვი, სერგეი გოროდეცკი, პეტრე პავლენკო, ბორის პასტერნაკი და ხსენები... ყველა მათგანთან მრავალი წლის ახლო მეგობრობა მაკავშირებდა... იცნობდნენ შთელი ჩემი ცხოვრების გზას და ახლა, როცა საშუალება მიეცათ, სურდათ ყველა იმ წარსული ტკივილის ხანაცვლოდ, მათ მშობლიურ ქვეყანაში, მათ დედაქალაქში ჩემთვის შეენიჭებინათ სიხარული... მე ამას ვგრძნობდი... მადლობა მათ, რუსეთის ბრწყინვალე პოეტებსა და მწერლებს, რუსი სალხის დიდ შეილებს, მათ კეთილშობილ კულებს... მუდამ თან დამყვება მათდამი საყვარულის გრძნობა...

პირდაპირ ფანატიზში შეიძლება უწოდო ვვგენი ვეტშუმენკოს ჩემდამი გულისხმიერებას გამოფენის მომზადების დღეებში. თუ ამ გამოფენას ბევრი დამოვალიერებელი პყავდა, ეს, უპირველეს ყოვლისა, იმ დიდ რეკლამას უნდა მივაწერო, რომელიც მწერლებმა გამიკეთეს. მათთვის ყოველივე ქართული ხომ მუდამ მოვლენა

და დიდა ხახარულა იყო და არის. ყოველდღე, თითქმის დილიდან საღამომდე, დარბაზი ხაფსე იყო ხალხით, განსაკუთრებით ახალგაზრდებით, სტუდენტებით.

ვეტუშენკო შეუშენებოდა:

— რაც გამოიყენა ვაიხსნა, სტუდენტები ლექციებზე აღარ დადანი.

გამოიყენა მოეწონათ უცხოელებსაც. ქუჩაში იმდენი უცხოური მანქანა იდგა, რომ ვზაც კი გადაიკეტა... პრესის მუშაკებიც გაჩნდნენ... შეკითხვობდნენ საჭარბოებზე, ქართული ხელოვნების ტრადიციებზე, მის დღევანდელ დღეზე... „კომსოპოლსკაია პრადაში“ დაიბეჭდა ევაენი ვეტუშენკოს ლექსი „ქაშუეთის ეკლესიაში“.

ერთხელ, აღრე დილით, ევაენი ვეტუშენკო ხასტუმრო „პეკინში“ თავზე დაჰდგა. გახარებული იყო ლექსის დაბეჭდვით და „არაკვი“ შეჰატიყებოდა. მომიყვა, მთელი დამე სტამბაში ვიყავი, ერთმა მკითხა — ვინაა ეს მხატვარი, ვისზეც ლექსი შეგითხზავს, ან ეს ეკლესია როდინდელიაო, თრიათაზი წლის წინანდელი ძეგლია, მხატვარიც მაშინ ცხოვრობდა-მეთქი.

დილაადრიან „არაკვი“ ხასელდახელი ქართული ხუფრა ვაიძალა. მაგიდას ერთადერთი ქალა უჯდა — ჩემი მეუღლე.

Не уместаясь в жестких догмах,
передо мной вознесены
В неблагонравных, неудобных
Святых и ангелах стена.
Но понимаю, пряча робость,
Я, неразбуженный дикарь,
Не часть огромной церкви—роспись,
А церковь — роспись деталь.
Рука Ладо Гудишвили
Изобразила на стене
Людей, которые грешили
А не витали в вышине.
Он не хулител, не насмешник,
Он сам такой же теркой терт,
Он то ли бог, а то ли грешник,
То ли ангел, то ли черт.
И мы художники, поэты,
Творцы подсудных перемен,
Как эту церковь Кашуэти,
Размалевали столько стек.
Мы, лицедеи — богомазы
Дурили головы господ.
Мы ухитрялись брать занавы,
а делать все наоборот.
И как собой не рисковали,
Как ни страдали от врагов
Богов людем мы рисовали
И в людях выделяли богов.

ამ გამოფენის შესახებ მოეწყო გადაცემა, როგორც საკავშირო რადიოთი, ისე ტელევიზიით... მიმიწვიეს მაკროფონთან და საუბარი ერთდროულად მოსკოვიდან საზღვარგარეთის მრავალ ტალღაზე გადაიცა.

გამოფენის სახიამოვნო ხტუმართა შორის ვალინა ულანოვაც იყო. წიგნში ჩაწერა თავისა შთაბეჭდილება... გამაცნეს...

— თუ შეიძლება ვაკოცოთ? — მკითხა.

— თქვენსათანა ქალისაგან კოცნას თუ ველირსები, როგორ არ შეიძლება-მეთქი...

იქვე მიხა პორტრეტული ჩანახატიც ვავაკეთე და გამოფენის კატალოგთან ერთად გადავეცი.

ბევრი რამის გახსენება შემიძლია ამ დღეებზე. მოსკოველები-ხათვის, საერთოდ, ასეთი მხატვრობა უჩვეულო იყო და ამიტომაც განსაკუთრებით იზიდავდათ. დიდად მახარებდა ახალგაზრდების მოწონება და აღიარება.

არც ის გამკვირვებია, რომ აქაც აღმოჩნდნენ ადამიანები, ვინც ჩემი ხელოვნება არ მიიღო. და როცა შთაბეჭდილების წიგნში გამოჩნდა ერთი ასეთი ჩანაწერი, შემდეგი ჩანაწერები ხწორედ ამ ჩანაწერის ავტორს დაუპირისპირდა.

ბევრი მეგობარი ვაგვიჩინე მოსკოველ ახალგაზრდებს შორის... ბევრი მათგანი შემდეგ თბილისშიც მეწვია... დღემდე წერალებსაც მიგზავნიან... ეს ყველაფერი როგორც მაშინ, ისე ასლაც მაძსწევებს და ძალას მშატებს... მაღლობა მათ, მათ ახალგაზრდულ გულებს...

გამოფენის განხილვაში ცნობილ პროფესიონალებთან ერთად აქტიური მონაწილეობა მიიღო ახალგაზრდობამ. როგორც გახსნაზე, ისე დახურვაზე ევგენი ევტუშენკო ხატყვით გამოვიდა. ამ გამოხველების ჩანაწერები გადმომცეს და შთაბეჭდილებების წიგნთან ერთად ისინიც ჩემთან ინახება...

რამდენიმე წლის შემდეგ თბილისში ისევ მოეწყო ჩემი ბოლო პერიოდის ნამუშევრების გამოფენა. მომაკუთვნეს უდიდესი ეროვნული ჯილდო — რუსთაველის სახელობის პრემია და უდიდესი ბედნიერებით ამავსეს. ამ გამოფენის ერთ-ერთი მგზნებარე ინციტორი იყო ირაკლი აბაშიძე, რომელთანაც დიდი ხნის მეგობრობა მაკავშირებს. მახსოვს, სულ ბავშვი, როგორ მოდიოდა იგი პაოლოსთან და ტიცციანთან ერთად... უყვარდა „ციხფერყანწულე-ბი“ და მათაც უყვარდათ... შესანიშნავი პოეტი და საზოგადო მოღვაწეა. ბევრი კარგი ვაკეთა... მარტო რუსთაველის იუბილეს გადახდაისთვის რამხელა დეაწლი გახწია... რა ბრწყინვალე იყო ყველაფერი... ბევრი უცხოელი გამოჩენილი მწერალი და მოღვაწე მოიყვანა ჩემთან. ვაწუსებთ, მაგრამ მინდა შენი მხატვრობა ყველამ ნახოსო.

მიხი ორი წიგნი ვავაფორმე მხატვრულად. განსაკუთრებით

შთამავანებელი იყო პალესტინის ციკლზე მუშაობა... ძალიან მიყვარს ეს ციკლი...

ერთხელ ვუთხარი: — ამდენი ქართული ძეგლი მომანახულებია, პალესტინაში რატომ არ წამიყვანე, ჯერის მონასტერსაც ვნახავდი და რუსთაველსაც გადმოვხატავდი-მეთქი.

— მართალი ხარ, მაგრამ ეს სიმ ასე ადვილი საქმე არ არის. აწი თუ წავედი, უსათუოდ წავიყვანო...

ვის არ გაესარდებოდა რუსთაველას ფრესკას ხილვა!.. თვითონ ირაკლიც სიმ უდიდესი შთავნებით აავსო ამ ფრესკამ და, საერთოდ, რუსთაველის ნაკვალევზე მოვზაურობამ. აღტაცებული ვარ მიხი პალესტინის ციკლით.

მიყვარს მიხი ფიქრიანი ლექსები...

ჩვენს მეგობრული შეკრებების მუდმივი მონაწილე ვახლდით ლევან ახათიანიც. როგორ შემძლია მიხი დავიწყება... ამ შესვედრათა ერთი მოუწყინარი კერა მიხი ოჯახიც იყო... რამდენი ლამაზი დღე გავვიტარებია ერთად... საოცარი ნაჭი ჰქონდა — სეიმად ექცია ჩვეულებრივი, ყოველდღიური მოვლენები... ძედიდარი, კეთილშობილი, ხალისაანა გული ჰქონდა და ამიტომაც უყვარდა ყველას... ესამხველი იუმორისტი იყო, არაფერი სჯობდა მისთან ყოფნას. გამოვგონებლობის, წარმოსახვის იშვიათი ნიჭი ჰქონდა:

— შენგან კარგი რეფისორი გამოვადოდათ, — ვუტყვოდიოთ ხოლმე. მაგრამ ლიტერატურა ყველაფერს ერჩივნა, პოეზიაზე ხაუბარში დამშვებს ათენებდა. ბრწყინვალედ იცოდა ხელოვნება, მხატვრობა... იგი ერთი იმათაგანი იყო, ვინც თავისი მხრებით სწევდა ქართული კულტურის ჭაბანს...

სმირად პოეზიას ხალამოება ჩვენს სახლშიც ეწყობოდა ხოლმე... მოდიოდნენ ლევანი, გოგლა, გოლცვეი, პასტერნაკი, ზამონი, რაქდენ კვეტაძე, ბესო ჟღენტა... მუდამ უაღრესად მორიდებული, ყველას ქომაგი, წყნარი, უპრეტენზიო, ბრძენი და მშვენიერი პოეტი ვალერიან გაფრინდამეილა და სხვები. ახეთ დროს ლევანი სუფრას იატაკზე გაშლიდა ხოლმე, ძველთბილისურად... აანთებდა დიდ სანთლებს და გამთენიამდე ისმოდა ხაუბრება პოეზიაზე, ხელოვნებაზე... კითხულობდნენ ლექსებს. სუფრაზე კი სმირად მწვანე ილიხა და პურის მეტი არაფერი ელაგა.

ლევანი ხუმრობდა:

— ლადო, აბა ერთი, სახმელ-ხანოვაც დავვიხატე, ვისაც რა გვინდათ, და მეც მაშინვე ფანქარს მოვიმარჯვებდა.

ნამდვილი მეგობრობა იცოდა, ჭირში არახოდეს დაგტოვებდა... ლევანის კეთილი გულის ხითბო მეც უსვად მერგო.

ასეთივე იყო ბესო ჟღენტაც... მახსოვს, იმ პერიოდში, როცა ცდილობდნენ, ჩემზე საერთოდ არ ელაპარაკათ, თავის გამოხვედრებში საჭიროების შემთხვევაში, იგი უსათუოდ მახსენებდა...

მინდა მოვიგონო ერთი მსახინძნავი ახალგაზრდა პოეტი. მახ-

თან ახლო ურთიერთობა თუშცა არახოდეს მქონია, მაგრამ ცოცხლუმივე ძალიან მიყვარდა. მისი ლექსები მაშინ ხელნაწერსა სახით მოპქონდათ ხოლმე ჩემთან...

შენ როცა ამ წიგნს ხელში იღებ,
ცოცხალთა შორის მე არ ვაქნები,
მაგრამ, მკითხველო, მისვდი, გაიგე,
ადრე წახული კაცის ფიქრები...

ლადო ახათიანი... მართლაც უღმერთოდ „ადრე წახული“ ლადო ახათიანი... ბოლო პერიოდში მაინც, ძალიან სპირად ვხედავდი... აბასთუშნიდან ახლად დაბრუნებული, თავს ძალიან სუსტად ვგრძნობდა, აღმართზე სიარული არ შეეძლო და შეკობრებმა საბტუმრო „ორიანტის“ შენობაში ერთი პატარა ოთახი უმოვეს... ის ოთახი კარვად მოჩინდა ჩემი ფანჯრებიდანაც. სხონაში მტკივნეულად ჩამრჩა მისი გრძელი, გამხდარი თითები და დიდრონი თვალები, რაღაცნაირა სვედით რომ შემოგანათებდნენ უეცრად... თურმე, იმ ოთახიდან სპირად უშხერდა ჩემს ფანჯრებს... მოხვლით კი ერთსეულაც არ მოხულა... ეკრძალებოდათ, — მითხრა მისმა მეუღლემ ანიკო ვანჩაძემ...

ლადო ახათიანი

მხოლოდ მისი გარდაცვალების შემდეგ ვამიხსილა: — თუ წიგნის გამოცემა მედიარხა, მინდა ლადო გუდიაშვილმა ვააფორმოსო...

ჩემთვის ეს ხურვილი დიდი პატივი იყო. პოეტის ერთ-ერთი პირველი წიგნი, ახე რომ შეიყვარა ქართველმა მკითხველმა, მე ვავაფორმე, პოეტის პორტრეტაც დავხატე.

სპირად მახსენდება მისი ხახე და მინდა რაღაცით კიდე გამოვხატო ჩემი სიყვარული მისდამი... მეორედაც დავხატე მისი პორტრეტი; დავხატე, აგრეთვე, მისი ქალიშვილის — მანანახ პორ-

122

ტრეტიც... ყურში ნამესმოდა მიხი ლექია „მანანა ორბელიანის სურათზე“. (სხვათა შორის, ოდესღაც მანანა ორბელიანსაც ჩემს ქუჩაზე, თითქმის ჩემი ხახლის პარდაპირ უცხოურია... ის ხანდა ახლაც ღვას კეცსოველას ქუჩას კუთხეში, ოღონდ, წარწერა, არ იქნა, და არ ეღირსა, რომ ეს ყველა გამწვლელმა იცოდეს.) გული მტკივა, რომ სიცოცხლეში ერთხელაც არ მომხსნა მახთან შესვედრა... იცო ჩემზე ბევრად უმცროსი აყო და, მოუხედავად იმისა, რომ მახი ნიჭიერი თაობა ხაკმათ ხმაურით შემოვიდა პოეზიაში, უფროსების მიმართ მაინც მოკრძალებული აყო...
ვერ შევხვდი ვერც მირზა ველოვანს... შოგვიანებით, წლების შემდეგ ვაპოიცა მათი წიგნება... მირზას წიგნში ჩემდამი მოძღვნილი ლექსიც ამოვიკითხე...

დიდია გულბტკიევილი და მადლობის გრძნობა... ამ მადლობის გრძნობით მინდა მოვიხსენიო ნაკა აგიაშვილიც, რომელმაც მართლაც ჰემმარიტი და ნამდვილი მეგობრობა გაუწია მათ... მიხი წიგნი, „ჭაბუკები დარჩენ მარად“, შესანიშნავი ნაწარმოებია, რომელიც ქართველი ადამიანების ხსოვნაში აღადგენს და აცოცხლებს ამ შესანიშნავი ასალგაზრდების სახეებს...

რა კარგები იყვნენ... როგორ აკლია თბილისს... და მთელ საქართველოს მათი უთქმელი ლექსები.

ბედმა მარგუნა ყოფნა და ცხოვრება ახალი ქართული კულტურის ამ დიდ შოაპაგებთან, ვისთვისაც ყველაფერზე ძალა ხამ-შობლოს, პოეზიის, ხელოვნების სიფვარული იღვა. მათ შქონდათ ნიჭი იმისა, რომ სხვებისთვისაც შეეფვარებინათ, რაც მათთვის ყველაზე ძვირფასი და ამაღლებული იყო...

არ ვიცი, იგრძნობა თუ არა ეს ჩემს სურათებში, მაგრამ მე მუდამ ვისწრაფვოდა, შეძია ადამიანის არსი, მიხი რაობა. ყველას თავისი დამოკიდებულება აქვს გარე სამყაროსთან და სამყაროც იმდენია, რამდენი ადამიანიცაა ამქვეყნად. ზოგისთვის იქნებ ეს სხვადასხვაობა იოლად ახახსნელია, ჩემთვის კი ბევრი რამ ისევ ამოუცნობია.

უსხოვარი დროიდან ისწრაფვის ადამიანი მშვენიერების შეცნობისაკენ. ამიტომაც არის იგი შემოქმედი. მაგრამ შემოქმედება, ამავე დროს, არის უძილო ღამეების, უსახსრულო ფიქრის, კატორღული შრომის, ხახარულის და ტანჯვის გზა...

უმასწოდ სომ არაფერია იქმნება და არც სურათი იწერება. ცხოვრების რაობაზე, ადამიანის არსში წვდომის ხურვილისა და ამასთან დაკავშირებული უამრავი ფიქრის შედეგად შეიქმნა ჩემი ბევრი სურათი...

ცხოვრება, ფართო კავებით, სომ სიკეთის დამკვიდრებისათვის /
 ბოროტებასთან ბრძოლაა. ამ ბრძოლაში კი უსათუოდ საჭიროა
 ოპტიმიზმი...

მე სშირად მეკითხებოდნენ და ახლაც მეკითხებიან, რა დაედო
 ხაფუძელად ამა თუ იმ სურათს, რახი თქმა მსურდა, რა იყო ჩემი
 შიზანი და სხვა...

ამჯერად, მხოლოდ ერთი-ორი სურათის შექმნის შესახებ მოვ-
 ყვები.

თუ არ წაუკითხავს, ვადმოცემით მაინც ვის არ ვაუკონია თა-
 მარის მეფობის დროინდელი ამბავი, როცა თურქეთის ხულთანმა
 რუქნადინმა თამარ მეფეს მუქარით აღხავე წერილი გამოუგ-
 ზაინა:

საქართველომ ქრისტიანობა უარყოს და მე დამმორჩილდესო...
 ეს ამბავი დაწვრილებით და ძალზე ამადლეველად აქვს აღწე-
 რილი თამარის მემატეიანეს წიგნში „ისტორიანი და აზმანი შარ-
 ვანდეთანი“. თავის დროზე ისე ამადლევა ამ წიგნის წაკითხვამ,
 რომ მოსვენება დამიკარგა. ვადავწყვიტე, შემექმნა დიდი ტალო...
 მხოლოდ დიდი ტალო... მუშაობის დაწყების წინ შთელი კომპო-
 შიცია თვალხილულად მქონდა წარმოდგენილი... მეგონა, რამდენ-
 ნამე დღეში დაგამთავრებდი, მაგრამ ძალიან დაღხანს, წლების
 მანძილზე ვაგრძელდა მუშაობა... რაც უფრო დრმად ვწვდებოდი
 თემას, მით უფრო მეტი ხირთულის წინაშე ვდგებოდი. საჭირო
 ვახდა თამარის დროის დოკუმენტების, ფაქტების შუხტად შეს-
 წავლა... როგორი იყო მაშინდელი დიდებულებისა და ამირსპახ-
 ლართა ჩაცმულობა... როგორი იყო ქართული სამეფო დარბაზი,
 სურათ თუ არა ქუდი მეფის წინაშე, ატარებდნენ თუ არა ია-
 რადს... ბევრ სხვა რამესაც სიზუსტითა და სიფრთხილით სჭირდებ-
 ბოდა დამუშავება. სშირად მივდიოდი ივანე ჯავახიშვილიან. მახა-
 ლები, რაც მჭირდებოდა, მაშინ წიგნებში არ იყო და დიდი მეც-
 ნიერი მუდამ გულისხმეირებითა და შთავონებით მიაშობდა ყო-
 ველივეს, რაც კიდეც უფრო აღვივებდა ჩემში ამ თემისადმი ინტე-
 რესს. ძალიან დიდი ამავი დამდო. მუდამ წიგნებში ჩაფლულს,
 დრო ცოტა მქონდა, მაგრამ ვიცოდა, რომ ყოველივე, რაც მახა
 ქვეყნის ისტორიას თუნდაც პატარა სხივს შემატებდა, ხალხით
 ავსებდა, ამიტომ ვბედავდი მახთან მიხვლას. ძალიან უხაროდა, ამ
 სურათზე რომ ვმუშაობდი. არ მიყვარს, როცა ჩემს ნახატს ვინმე
 მუშაობის პროცესში ნახულობს. ძალზე იშვიათად ვაძლეე ვისმე
 ამის უფლებას, მაგრამ როცა ივანე ჯავახიშვილმა რამდენჯერმე
 გამოთქვა სურვილი ამ სურათის ნახვისა, მე ეს მხოლოდ პატივად
 მივიჩნეო...

ჩემის აზრით, და მე მგონია, რომ ეს ვადაჭარბება არ არის,
 მახი ხახელის თანაბრად სხენება მხოლოდ ილია ჭავჭავაძესთან
 შეიძლება.

თორმეტი წლის განმავლობაში ვმუშაობდი ამ დიდ ტილოს... სხვათა შორის, უხათუოდ უნდა ვთქვა, რომ ამ სურათზე მუშაობის დროს ბატონ ივანესთან ერთად თავის შთამავლობებელ სიტყვას არც კონსტანტინე გამსახურდია იმურებდა... მანაც ბევრი ხაგულისხმოდ ცნობა მომაწოდა... იგი ხომ ენციკლოპედიურ ცოდნას ფლობდა საქართველოს ისტორიაში... ვანსაკუთრებით დავითისა და თამარის ეპოქებს იცნობდა.

დიდად შთამავლებელი იყო ჩემთვის, აგრეთვე, ხალხური ლექსიც:

თამარ ზეფე და ხონიჭარი
მალაშა ღმერთმა წაჰკიდა...

და კიდევ ცხადია, თამარის ფრესკები ვარძიასა და ბეთანიაში. ამ პერიოდში აქ ძალიან სმირად გიყავი სოლმე.

ყოველივე ამან დამახსოვრა ჩემი ქვეყნის ისტორიასთან, მის ტრადიციებთან... განმაცდევინა ჩემი ხალხის ტკივილებიცა და ხიხარულებიც. ამაზე ამდენი მიფიქრია, რომ ზოგჯერ ჩემს წარმოსახვაში კეთილი და ბოროტი ძალებიც კი შემარტყება. ასე ჩავიფიქრე, მაგალითად, ჩემი მეორე დიდი ტილო „დევეების მაცერიონი...“ სურათში თვით უზარმაზარი დევებაც კეთილ არსებებად შევასვა-მიყვანაილი.

ჩვენი მდიდარი ხალხური შემოქმედება ფანტაზიას უღვევი წყაროა და მეც მუდამ შთამავლებებს ეს სამყარო. დევეების მაცერიონით, უპირველეს ყოვლისა, მსურდა გამომეხატა ნატვრა, რომ ჩვენს სამშობლოს არ ჰკაჯედეს მტერი, რომ თვით ბოროტი ძალებიც კი უფროსილდებოდნენ მას. უყვარდეთ, აფახებდნენ მის ხილამაზებს... ვანაგდონ ბოროტება, იქნენ კეთილ არსებებად, ეცადონ, უხეშად არ შეესონ ჩვენს მიწას... სურათში დევეები ხიკეთითა და სიყვარულით არიან აღვსილნი ადამიანების მიმართ და მათთან მეგობრობენ... ეს წმინდა ფანტაზიაა. იქნებ გაუმართლებელი, მიუღებელი, განუსორციელებელი, მაგრამ ეს არის ზღაპრების სამყარო და მე მიყვარს იგი.

საერთოდ, საქართველოს წარსული ტრადიციები, მისი ფრესკული ხელოვნება, მისი ფოლკლორი სიჭაბუკიდანვე ვანსაკუთრებული მღვლელობით აღვსებდა ჩემს ხულს, კიდევ უფრო მაახლოებდა ჩემს ხალხთან, მის სულიერ ფახეულობასთან. ამან შთამავონა მთელი რიგი სურათების შექმნა. მუდამ ძალიან მალეღვებდა და მალეღვებს, მაგალითად, ისეთი თემები, როგორცაა თბილისის დაარსება, ყვენობა, პერაკაობა, ძველი თბილისის მოქალაქეთა ცხოვრება.

ძალიან პოეტურია ლეგენდა თბილისის დაარსებაზე. და მეც ვანსაკუთრებით მხიბლავს. არსებობს მისი ორი ვერსია: — შკლიხა და ხოსბისა... ბევრჯერ ავსახე ეს ლეგენდა ორივე ვარიანტით,

ხან სოსობი, ხან შველი... ორივე მიმწონს, ორივე მადლდევს...
შველი მაინც, უფრო მირჩევნია...

შველი ჩემთვის ხილამაზისა და სიფაქიზის ემბლემა... სუფთას და ლამაზის განსახიერებაა. სიყვარულის, სიკეთის, ხაწმინდის სამბოლოდ მიმაჩნია. შველი ხომ ძალიან კლასტიურია... მისი მოძრაობა ლამაზია და პლასტიურია... თვით რელიგიურ ლიტერატურასა და მხატვრობაშიც კი შველი ახლოს დგას ადამიანთან. იგი ჩემი სურათების სშირი სტუმარია... ისე როგორც ძველ ნახატებში ფრთიანი ბაკშვები, ანგელოზები...

რაკი სიტყვამ მოიტანა, ისიც უნდა ვთქვათ, რომ, ხაერთოდ, ძალიან მიყვარს ცხოველების ხატვა... შველი, ირქა, ხახუღარი ჩემი კეთილი, საყვარელი პერსონაჟებია... ერთხანს იმხაც კი ვფიქრობდი, ჩემს ხახელოსნოში, როგორღაც პატარა სოთმარკი გამეძაროთა, მაგრამ არ მოხერხდა... ამ „სახოგადოება“, მოგვხსენებთ, ბუნების წილში ყოფნა უყვარს და ურჩევნია...

ძველი თბილისის თემაზე შექმნილი ჩემი სურათიც, რომელსაც „ბედს მინდობილი“ ჰქვია. ძველად, მეც კი მახსოვს ის დრო, მტკვარზე ტივებით დაცურავდნენ. სოფლებიდან თბილისში მოქჷონდათ ხილი, მოქყავდათ ფრინველები, ეწიდეზოდნენ ჭურჭლებს... იმართებოდა ბაზრობა. ტივი უჩვეულო და ორიგინალური ტრანსპორტი იყო. მინახავს ტივზე ღამით ანთებული ჩარადნები. მოედინებოდა მტკვარი და ბედს მინდობილი ტივი მიპყვებოდა მის დანებას... სშირად ავადმყოფიც ამ ტივით ჩამოქყავდათ თბილისში... აი, ამ შთაბეჭდილებით არის შექმნილი ეს სურათიც.

ქალი თითქმის ყველა ჩემი სურათის მონაწილეა, ქალი ხომ ხიცოცხლის და ხიკეთის საწყისია და ამიტომაც მხატვრობაში, ხაერთოდ, ამ თემას უპირველესი ადგილი უჭირავს. ჩემთვის ქალი ბუნების გვირგვინია. ბუნების სიხავისა და ხიუსვის გამოხატულება.

თვით ღვთისმშობელიც კი ასეთი ხახით დავხატე... შეიძლება, იგი ყველახათვის მისაღები არ იყოს, მაგრამ ეს ჩემი თვალბაზრითია: ვფიქრობ და ვცდილობ, რომ ჩემი ქალება, ვანც უნდა იყვნენ ისინი, შორეული საუკუნეებიდან წამოსული ხერაფიტა, თუ მანანა ორბელიანის აივანზე მსხდარი მანდილოსნები და ვანდ, დღეიანდელი გოგონები, უპირველეს ყოვლისა, ქართველი ქალები იყვნენ... მინდა მათში უხათუოდ იგრძნობოდეხ ქალურა ხილამაზე, სიკეთე, ხათნობა და პოეტურად ამაღლებული ხული...

ამ ხილამაზებს, ისე, როგორც ხაერთოდ ხილამაზებს, მე ჩემეზურად ვგრძნობ და ეს ჩემს სტილში იხატება. მე ვერ ავხსნი, რატომ ვხატავ ასე. ყოველ მხატვარს გააჩნია მშვენიერების ხაკუთარი აღქმა.

ნაწარმოების ფორმას მეუდამ შინაარსი მკარნახობს... „მე არ

ვეძებ, მე აღმოვაჩინე, ამბობდა პიკასო... მეც იგივე მინდა
ვოქტვა...

სდგება ხოლმე, რომ პორტრეტი ზოგჯერ ვერ გამომდის ისეთი,
როგორიც მქონდა ჩაფიქრებული. თუ ჩემი დამოკიდებულება ვერ
გამოვხატე სურათში, თუ ვერ გამოვხატე აზრი, რომელიც მიტაცებ
ს, ასეთ შემთხვევაში, სურათზე მუქაობას თავს ვანებებ.
მსიამოვნებს და მასა-
რებს ლამაზი ადამიანების
სატვა. სილამაზე
გვიბიძგებს, ვაკეთოთ კეთილი
საქმე. ამასთან დაკავშირებით,
მინდა ერთი პორტრეტი გავიხსენო...
ესაა თამარ ციციშვილას
პორტრეტი... იგი მე განსაკუთრებით
მიყვარს...

სილამაზეს თვით ყველაზე
კა შესტრფის და თავს უსრის, შით
უმეტეს, ადამიანი.

მასსოვს, როგორ თავ-
ვანს სცემდნენ ჩემა და
ჩემი შემდგომი თაობის
ადამიანები თამარ ციცი-
შვილის ჭეშმარიტ ქართულ
სილამაზეს... რამდენი
ლექსი, რამდენი სიმღერა
შექმნილა მასზე...

თამარ ციციშვილი

როცა მას ვხატავდი, მთავარი ჩემთვის აი, ამ
ჭეშმარიტად ქართული სილამაზის ასახვა იყო. ეს სახე ჩემში ნესტანის,
თინათინის, ნინოს, ქეთევანის სახეთა ასოციაციებს იწვევდა.
დიდა შთაგონებით ვიმუშავე... შედეგითაც გასარებული ვიყავი...
სურათი ჩემს მეგობარ პოეტებსაც ძალიან მოეწონათ, მაგრამ უნდა
ვთქვა, რომ თვით თამარი თავდაპირველად თითქოს არ იყო კმაყოფილი.
თავის დროზე არც დიმიტრი უზნაძის შეიღებს მოეწონათ დიმიტრი
უზნაძის პორტრეტი. ზოგჯერ ალბათ დროა საჭირო. ასე მოხდა
თამარ ციციშვილთანაც. პორტრეტული ამოცანა, ისევე როგორც
სხვა ამოცანები, მხატვრებისათვის საბოლოოდ ინდივიდუალურია.

ერთხელ, თურმე, პიკასოსთვის მის მეუღლეს უთქვამს:

— რა არის, ყველას ხატავ, მე კი ერთხელაც არ დამხატვარ-
დახატა... მეუღლეს არ მოეწონა.

— ეს მე არ მგავსო, — უთხრა...

მამინ პიკასომ ფული გაუწოდა, აქვე, ფოტოგრაფიან ჩადი,
გადაიღე და ზუსტად შენ აქნებო...
ზოგ შემთხვევაში, ალბათ მართლაც გარკვეული დროა ხატე-
რო, რომ მაყურებელმა ესა თუ ის ნაწარმოები მაიღოს, ან პირი-
ქით, აღარ მაიღოს.

რაც შეეხება დიმიტრი უზნაძის პორტრეტს... მე იცა წინახ-
წარ გავაფრთხილე:

— ეს ტრადიციული პორტრეტი არ იქნება... იქნებ, ზუსტი
მგავსება ვერ იპოვოთ, მაგრამ ეს იქნება ჩემი თვალთ დანახუ-
ლი თქვენს ზოგადი პორტრეტი-მეთქი...

— ვიცი, ვიცი, ხელოვნების შესწდუღა და მისი რომელიმე ერთ
ფორმაში მოქცევა არ შეიძლებაო, — მითხრა...

სურათში შევიტანე ისეთი ელემენტები, რაც ტრადიციული იყო
მისა — სახიათისა და ცხოვრებისათვის — ჩაცმულობა, წამოსახსახში,
ხალათი... მთლიანობაში მხოლოდ სახე დარჩა რეალისტური. მაგ-
რამ ვარემო, ალბათ, არ უქმნიდა მას სავროთ რეალისტურ სა-
ხათს, რის გამოც შეიქმნა სხვადასხვა აზრი. ზოგს მოხწონდა,
ზოგს არა... უფრო არ მოხწონდათ, განსაკუთრებით, მის ნათესა-
ვებს, მაგრამ უნდა ვთქვა, რომ პირადად მე კმაყოფილი ვიყავი.
ასეთი რამ კი არც ისე ხშირად შემართება. ბოლოს ეს პორტრეტი
ყველამ აღიარა.

დიდ პატივს ვცემდი დიმიტრი უზნაძეს... ძალიან მიყვარდა.
ამიტომაც გადავწყვიტე მისი პორტრეტი შემექმნა. ფაქიზა გრძნო-
ბის, დიდად კეთილშობილი ადამიანი იყო: მან თვითონ მოიხურვა
ჩემი გაცნობა. ეწადა, შეეცნო ჩემი ფსიქოლოგიური სამყარო და
ამ განზრახვით დაიწყო ჩემი გრაფიკული ნამუშევრების შესწავ-
ლა. დამიძახეს ფსიქოლოგიას ინსტიტუტში. ჩამიტარეს რამდენიმე
ცდა.

ერთი ცდა ასეთი იყო: ფარდის უკან დაჯდა ვიღაც მამაკაცი.
მითხრეს: თქვენ მას არ იცნობთ... იცა წაიკითხავს ლექსს, ან ნა-
წყვეტს მოთხრობიდან, ან მოპყვება რაიმეს, თქვენ კი მის მამ-
რათობის მიხედვით დახატეთ მისი სახეო... დაგხატე ერთი... მეო-
რე... მესამე... წარმოადგინეთ, საოცრად დაემთხვა საზემიც, მამ-
რათობაც, სახიათიც... თვალების გამომეტყველებაც ზუსტი გამო-
ვიდა... რა თქმა უნდა, ეს ნამდვილი პორტრეტი არ იყო. უფრო
მიანიშნებდა სახიათს.

ან კიდევ... მიჩვენებდნენ ნახატს. ამ ნახატის მიხედვით მე
ვქმნიდი მათი ავტორების პორტრეტულ მონახატებს. მახსოვს,
ამდღევარი ცდა ერთხელ პარიზშიც ჩამიტარეს... ერთი ამერიკე-
ლი, გვარი აღარ მახსენდება, მოვიდა ჩემთან და მთხოვა: მე ფსი-

ქოლოგი ვარ, მხატვრებზე დაკვირვებას ვახდენ და ვისახუბროთო.
რამდენამე შეკითხვა მომცა ჩემი შთაბეჭდილებების ირგვლივ
ცხოვრების ამა თუ იმ მომენტზე.

შქონდა ნახატების ხერია „ლადოს კომპარები“. წამოხვლისას
ჩემს ერთ პარიზელ მეგობარს ლუსიენ შელერს დაუტოვე. დამ-
პირდა, გამოეცემა. ძალიან გული მწყდება, რომ ის ალბომი და-
კარგე... ყოველთვის ვერ ახსნი, რა შთავაგონებს ხურათის შექმ-
ნას... სოფჯერ წლობით დაეყვება გულში რაღაც ფიქრი... უეცრად
ხულ პატარა, უმნიშვნელო დეტალი მიხცემს მას ზიძგს, წარმო-
ხსვით აგავსებს. იბოვი ფერხაც, რომელხაც ვეძებდი, იბოვი კამ-

დიმიტრა უზნაძე

პოზიციასაც, და აკიდებ ფუნჯს ხელს... ხანდახან, ხულ სხვა ხა-
განი, ან მოვლენა აღვიძებ შენში სწორედ იმ შთავაგონებას, რომე-
ლიც აუცილებელია მუშაობის დასაწყებად... ეს ძალზე რთული
პროცესია და მის ახსნას შე ვერ შევეცდებით...

მოვიყვან ერთ მაგალითს პირადად ჩემი ცხოვრებიდან.

პარიზში ყოველ შკათათვეს (ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით მე შემოთავ ვწერდი) იმართებოდა კრანდიოზული დღესასწაულები, მაგალითად, შინახავს, როგორ ასახიერებდნენ კარნავალურ ეპოქასა და რომის პერიოდს. ეს ერთგვარი თეატონა იყო, სადაც ყველა მონაწილეს სათანადო ეპოქის შესაფერი ტანსაცმელი ეცვა... ყოველივე ამას, რა თქმა უნდა, თან ახლდა მუხიკა და რიტუალები.

ეს დღესასწაულები ჩემზე ძალიან დიდ შთაბეჭდილებებს ახდენდნენ და სპირად მიფიქრია მათი დასატვა... მაგრამ სათანადო

ივანე ბერიტაშვილი

განწყობა მხოლოდ მაშინ შემეძენა, მაშინ შევძელი ჩემი ფიქრი სახეებში დამენახა, ფორმა მიმეცა, როცა არმაზის გათხრები ვნახე...

სად არმაზი და სად პარიზით, იტყვის ვინმე, მაგრამ ეს ნამდვილად ასე იყო... ასე შეიქმნა ერთ-ერთი გრაფიკული სურათი „ქორწილი არმაზში“.

საერთოდ, არმაზის ვათსრებმა ჩემზე ძალიან დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. მახსოვს, ივანე ჯავახიშვილი ბევრს მესაუბრებოდა მცხეთის წარსულზე.

— ისე არ მინდა მოკვდე, მის ტერიტორიაზე ვათსრებს არ მოკვებწროო.

დიდი მეცნიერი მართლაც მოკვებწრო თავისი ოცნების განხორციელებას. მცხეთისა და არმაზის ვათსრებმა უეცრად დანახა ყველას საქართველოს დიდი წარსული. ამ ვათსრებმა უდიდესი შთაგონებით ამავსო მეც... თითქმის ყოველდღე დავდიოდი იქ, ვხედავდი, ქართველ არქეოლოგებს ჩემ თვალწინ როგორ ამოქონდათ საუკუნეთა მანძილზე მანაში ჩამარსული უძვირფასესი განძი — ქართველი ხალხის დიდი სულიერი და მატერიალური სამდიდრე... გაიხსნა პატიასშემის მდიდრული ხარკოფაგები...

უდიდესი ფანტაზია გამაღვიძებს ამ ვათსრებმა. ბევრ ჩემს სურათს, რომელსაც ზოგჯერ სულ ხსვა სახელწოდება აწერია, ან ხსვა თემაზეა შექმნილი, სშირად ხწორედ აქ განცდილი ხიხარულის, თუ ტკივილის კვეშეცენული ბეჭედი აწის. ერთი პერიოდი მაინც სულ ჩავიძირე ამ თემაში... ხიხმარშიც ხსვას აღარაფერს ვხედავდი... ეს იყო ჩემი ცხოვრების ერთი ყველაზე დაუვიწყარი შთაბეჭდილება. შესაზმრებოდა პატიასშემი, მათი დარბაზები, მათი ჩაცმულობანი... აბჯარახსმული მეომრები, და ისევ პატიასშემი...

პატიასშემის საფლავზე გაშლილი ბრაწეულის წითელი ყვავილი, სამაჯურში ჩახლართული მისი ფეხვები... არაწეულენარები მორთულობანი... უძვირფასესი სამკაულები... და სერაფიტა...

საფლავის თლილ ქვაზე გასაოცარი პოეტური სიტყვები აწერა: იგი ცხრაშემი წლისა ვარდაიცვალა და ამქვეყნად მახსე ღამაზა არაიენ იყო.

ჩემს წარმოდგენაშიც ვაცოცხლდა პატიასშემის უმშვენიერესი ახულის ხსე... დიდხანს ვეღარ მოვიცილდი მახ... მოხვეწებას აღარ მაძლევდა თვრამეტი საუკუნის შემდეგ ქვეყნად მხის შუქივით ამოხული მახი მშვეწება; წარმოვიდგინე, როგორ აბრმავებდა მახსველს ეს მშვეწება და... ახე შეიქმნა ჩემი რამდენიმე ხვალისბელი სერაფიტაზე.

ბევრი ხელოვანი შთაგონა მაშინ ხერაფიტს თემამ და, საერთოდ, მცხეთის ვათსრებმა... ყველაზე მეტად მაინც ხიძონ ჩიქოვანის ლექსებმა მომხიბლა. ხამონის შემოქმედებაში ყველაზე მეტად ხწორედ ეს ლექსები მიყვარს.

მცხეთის ღამე ვახვეულა ხურომა,
ქვას ატყვია ძველი ღრთის მჭვარტლი,
სერაფიტი წევს ვარანდულ კუბოში,
მახი თმებით მორთულია ქართლი...

ხავალალო, რომ, ისე როგორც ბევრგან საქართველოში, მცხეთაშიც ბევრი რამ დაიკარგა და მარტო წარსულში არა... განის კახსენებაც კმარა... რაც შეეხება მცხეთას, სწორედ იმ ტყვეობა რიაზე, სადაც შემდეგში გათხრება დაიწყო, რამდენიმე წლით ადრე ვიღაც დახასლდა... უბრალო გლეხი იყო. ამუშავებდა მიწას... ცხოვრობდა მშვენივრად... როცა ქოხს ამენებდა (ეს შემდეგ გამოირკვა), მაინც სარკოფაგებს... გაჩუმდა: ოქროს თურმე აღწომა და ჰყიდდა...

მასსოვს, უწინ მოხასხლეობას მუშეუმშიაც ბევრი განძი მოპოვებოდა, იქნებოდა ეს ხელნაწერები, ჭედურობა, ხატები, ოქროქსოვილები თუ სხვა...

კომისია გულგრილად სვდებოდა ამ ფაქტს.

— დატოვეთ... დატოვეთ... შევაფასებთ და პასუხს გატყვიოთ, — ეუბნებოდნენ.

პასუხს კი სმირად ძალიან უგვიანებდნენ; სოგვერ კი ხულ არ აძლევდნენ. ასე და ამგვარად, დაიკარგა ბევრი რამ... ბევრი რამ კი ამავე მიზეზის გამო საქართველოს გარეთ გააქონდათ და ჰყიდდნენ.

ეს რამდენიმე თვალნათლივი მაგალითია, რომელიც მე ვიცი და რომლის მოწმეც თვითონ ვყოფილვარ.

სხვათა შორის, როცა პარიზიდან ჩამოვედი, ერთი შესვედრა სწორედ არმაშში გამიძარტეს. შესვედრას მწერლებთან ერთად ისტორიკოსებიც ესწრებოდნენ. მათ შორის ივანე ჯავახიშვილიც ბრძანდებოდა. ყველაფერს, რაც შემდეგ წლებში აღმოჩნდა, ბატონი ივანე ისეთი დიდი ცოდნითა და მეცნიერული ანალიზით გვაცნობდა, თითქოს ყოველი სარკოფაგი და ნივთი საკუთარი თვალით უკვამლოდ ნახა... არ უყვარდა ემოციებით საუბარი. ჰყვებოდა დინჯად... მუდამ მიუკერძოებელი და ობიექტური იყო მისი მეცნიერული დასკვნები... თუმცა ყოველივე ამის პარალელურად, სწორედ პატრიოტიზმი იყო ის მთავარი ამოსავალი, რომელიც მას მთელი მისი დიდი ცხოვრების მანძილზე მოხვენებს უკარგავდა... მუდამ ღრის უკმარისობას უჩიოდა; თუმცა, ყოველივე რაც მან ვააკეთა, ბევრად აღემატება ერთი ადამიანის შესაძლებლობას. კარგად დამამახსოვრდა მისი ხატყვები:

— ჩვენი დიდი წარსულის განძი მიწაში უფრო მეტია, ვიდრე ზემოთ და ამის ნაწილობრივ დადასტურებას, ვფიქრობ, ჩვენი თაობაც კი მოეხსრებაო.

მართლაც, თანდათან მყარად იკადებს ფეხს საქართველოში არქეოლოგია. მუდამ მღელვარებით ვადევნებ თვალს სხვადასხვა რაიონში წარმოებულ გათხრებს და ვსედავ, როგორ მართლდება მისი ხატყვები...

დღეს ამ მხრივ ბევრი რამ კეთდება, თუმცა... ბევრი რამ მაინც გულისტივილს იწვევს... უპირველეს ყოვლისა, სათანადო მუშეუ-

მეზის უქონლობა... ბევრი განძია თავმოყრილი ჩვენს მუზეუმში და, ფართობის უქონლობის გამო, ძალიან შიანდება. ბევრი რამ კეთდება, მაგრამ განძი, როგორც საჭიროა, ისე მოვლილი არაა.

ამის კარგი ტრადიცია არსებობს სხვა ქვეყნებში, ჩვენთან კი ამ მხრივ ჯერ ძალიან ცოტა გვაქვს გაკეთებულა.

მაგალითად, ავიღოთ სერაფიტას ოთახი (სახელმწიფო მუზეუმი), ყველაფერი ისეა ერთმანეთზე მიჯრილი, გული ვეტიკინება, რომ შესვალ... მაგრამ იგივე განძი რომ ვეროპაში პქონდეთ (ვეროპაში ბევრი განძია, მაგრამ შე აქვამად კონკრეტულ მაგალითზე მოვახსენებთ), ისე გააკეთებენ, ისე მოაწყობენ, გაგაოცნებებს. სერაფიტას თემა... მთელი ის ისტორია, რაც მცხეთის მაშინდელ გათხრებთან არის დაკავშირებული, ამის ძალიან დიდ შესაძლებლობას იძლევა. ბევრი ასეთი მაგალითის მოტანა შეიძლება... სათანადო პირობები და მეტი ყურადღება საჭირო... ჩვენს მუზეუმში სპარსული ფერწერას ძალიან მდიდარი და ძვირფასი კოლექცია ინახება. არც ესაა სათანადოდ გამომსუერებული.

ასევე, კარგა ხანია, გამომსუერება და სათანადო შენობას მოვლის ლატერატურის მუზეუმის ძვირფასი ექსპონატები... ბევრმა რამემ ჩვენამდე შორეული საუკუნეებადან მოაღწია, ახლა კი ვერ ვუვლით.

არც ის შესის, ხელნაწერების ინსტატუტს რატომ აუშენეს ასეთი ცხელა, მუშებიანა შენობა... ხაერთოდაც, რამდენად გამართლებულია სამსრეთის ქვეყნებში ასეთი შენობების არსებობა. ასევე, მოუვლელია თბილისის მუზეუმიც, რომელიც კომკავშირის სეივანშია მოთავსებული. ეს ბევრმა თბილისელმაც არ იცის... ამ მუზეუმში კი ძალიან მდიდარი და ძალიან საინტერესო ექსპონატები ინახება.

მუზეუმში, ხაერთოდ, სურათს და ქანდაკებას თუ სათანადო განათება არა აქვს, ისე რა ფასი აქვს მის გამოფენას. ამას კი ისევ და ისევ შენობა სჭირდება. ბოლო პერიოდში ამ მხრივ სოჯი რამ უკვე კეთდება. ამედი უნდა ვიქონიოთ, რომ როდისმე ყველაფერი მოწყობრივდება.

ჩემი ცხოვრებას მანძილზე, სიჭაბუკეშიაც და შემდეგაც, გაცდებით ვაგროვებდი ხელოვნების ნიმუშებს. ცოტაოდენი კოლექციაც მაქვს... ამ კოლექციის ერთ-ერთი ექსპონატია ბრინჯაოს ძველისძველი, პატარა სატევარი, რომელიც ერთხელ, კახეთში ყოფნის დროს მანუქვს... ვინ იცის, როდინდელია! ძალზე ფაქიზი გემოვნებითაა ნაკეთები, მომწვანო ფერები დაყვება... სახელური კი იმდენად პატარა აქვს, ხელს რომ შემოეფუჭერ, არ ჩანს... ამ სატევარმა რაღაც ასოციაციით მამაკაცებთან მითოლოგიური ამორძალების ბრძოლის ისტორია ვამახსენა. შესაძლოა, ასეთი რამ კახეთის მიწაზეც მომხდარიყო. სატევარიც იმიტომ არის პატარა, რომ იგი, ალბათ, ქალს ეპყრა ხელთ. ვგულისხმობ

ქართველ ქალს, რომელსაც არაერთხელ დასჭირვებია მომხედურ
მტერთან შებრძოლება.

აი, ეს იდეა დაედო საფუძვლად ჩემს ერთ-ერთ სურათს, რომელსაც „დაჭრილი ამორძალი“ ქვია.

სმირად მისატაცეს ფრესკაც... ეს იმ ამადლებული განცდების შედეგია, ქართული ძეგლების ხილვის შთაბეჭდილებებით რომ ისადგურებდა ჩემში. ქართული ფრესკა, ფოლკლორისა და ხალხურ წეს-ჩვეულებებთან ერთად, მუდამ ჩემი შემოქმედების შთამაგონებელი იყო და არის.

ერთხანს სმირად ჩავდიოდი ბიჭვინთაში. უძვირფასესი მოზაიკა იქ. ვადმოძქონდა ასლები. მოზაიკის დიდი ნაწილი შემდეგ მუსეუმში ვადმოიტანეს ეს პრინციპი, ხაერთოდ, რა თქმა უნდა, მიზანშეწონილი არ არის, მაგრამ მაშინ რესტავრაცია ვერ ხერხდებოდა და, შეხადლოა, ძეგლი სულ დაღუპულიყო. სხვათა შორის, ხალხი, განსაკუთრებით ტურისტები, ამტვრევდნენ მას და მიძქონდათ „სამახსოვროდ“. სწორედ ბიჭვინთის მოზაიკამ შთამაგონა დიდი ტილო „შედეგ“.

კოლხეთის თემამ, ხაერთოდ, ბევრჯერ ამაფორიაქა.

ბევრი მსგავსი მავალითის ვახსენება შეიძლება. ხაერთოდ, ერთი რამ ცხადია, — ყველაფერი, რაც შემოქმედზე ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს, უკვალოდ არ იკარგება... როგორღაც და ხადმე უსათუოდ იჩენს თავს... ხასურველ მიზანს, იქნებ, ყოველთვის ვერ აღწევ და, ეს ვახსავებოცაა; მაგრამ თავისთავად, ტკივილი თუ სიხარული, რომელიც მათი იმ შთაბეჭდილებისა და მიზეზის გამო მენში ისადგურებს, მუდამ ეძებს თავის გამოხატვას.

ამასთან დაკავშირებით, მინდა გავისხენო ჩემი ერთი სურათი, რომელიც ვაჟა-ფშაველამ შთამაგონა. ჩემთვის ხალოცავი ხახელია ვაჟა-ფშაველა! რაღაც შეადამიანური და ასტრალურია მთელი მისი სამყარო... ხატად მესახება მისი ხახე... მუდამ თან დამყვება რაღაცნაირი გულისტკივილი და ფიქრი იმის გამო, რომ ვერა და ვერ შევძელი ჩემი მიხდამი სიყვარული ცოტათი მაინც გამოქებატა... შეშექმნა რაღაც ისეთი, რაც მნახველს ამ სიყვარულის თუნდაც მცირეოდენ ანარეკლს განაცდევინებდა... დიდაა ვაჟა... ისეთივე დიდი, როგორც მისი შთა, როგორც ეს მითიური სამყარო, რომელშიც მისი გმირები ხახლობენ...

შთას ვაჟა, მწვერვალზე ვიდეგ,
თვალწინ შეფინა ქვევანა,
გულზედ მესვენა მზე-მთვარე,
ვლამარაკობდი ღმერთთანა...

ამბობს იგი ერთ ლექსში. და მე ეს ნამდვილად მჯერა. ჩემს წარმოდგენაში იგი უსახლვროდ მიუწვდომელი და მაღალია... ძლიან ძნელია მისი პორტრეტის დახატვა, თითქმის შეუძლებელი... ვის არ უცდია, ცოტათი მაინც მიახლოებოდა მის უძლიერეს, რთულ

სამყაროს; ზოგმა მეტ-ნაკლებად, იქნებ შეძლო კიდევ თავისი დამოკიდებულებისა და სათქმელის გამოხატვა, მაგრამ მე, პირველად როცა ვაყავ თქმაზე შექმნილ სურათსა თუ ქანდაკებას შევცქერი, ყველაზე ძლიერ მაინც უკმარობის გრძნობა მეუფლება. ამის მიზეზი, ისევ და ისევ, თვით ვაჟა-ფშაველამია... ამ თვალსაზრისით, ყველაზე მეტად, მაინც მისი ფოტოსურათები მომწონს... განსაკუთრებით ის სურათი, თვალჩამოღვევითაღი რომ იცქირება და თითქოს ამბობს:

ძოღად მე შეკუთვნის ქვეყანა —
შთაში — შთა, ბარად ბარაა,
ზღვა და ხმელეთი ერთიან,
ცად — ვარსკვლავების ჯრია...

მე ერთი იმ ბედნიერი ადამიანთაგანია ვარ, ვისაც ცოცხალი ვაჟა-ფშაველას თვალები უნახავს... ახლოს არასოდეს მივხუდვარ, მაგრამ მახსოვს, სურჯინითა და ჩოხას ფრიალით რომ ჩაივლიდა გოლოვანის პროსპექტს... მახსოვს მისი აჯღმყოფობაც, მისი უკანასკნელი დღეებიც...

უნივერსიტეტში, ზუსტად იმ ოთახის პირდაპირ, სადაც მომაკვდავი პოეტა იწვა, ეთნოგრაფიული მუზეუმი იყო და მე ხშირად მიხდებოდა იქ ყოფნა. მუზეუმის დირექტორი გახლდათ ექვთიმე თაყაიშვილი, მოადგილე — იროდიონ სონღულაშვილი... ვინ არ მოდიოდა მაშინ ამ მუზეუმში.. იმ დღეებში კი ყველა უსოშიდ შეწუსებული იყო. ყველა განიცდიდა. სულის შემძვრელად იმოქმედა ჩემზე, როცა დიდმა პოეტმა მთის წყალი და ბლახები მოითხოვა... თავსარდამცემი იყო მისი სიკვდილი... უამრავი ხალხი დახტიროდა და მეც ერთი იმათაგანია ვაყავი. აჯღმყოფთან შესვლა ვერ გავბედე. მიცვალებულის სახას ჩანახატი კი, გავაკეთე...

სულ სხვანაირი მახსოვდა იგი სიცოცხლეში... ძალზე მომხიბვლელი, შთამაგონებელი იერი აქონდა, როცა ქუჩაში დამინახავს... აქ კი... თითქოს სულ სხვა იყო...

მახსოვს, იმ დღეებში ექვთიმე თაყაიშვილმა ვაყავ ერთი ლექსის ხელნაწერი მიჩვენა. მაშინვე გადავიწერე. საოცარი იყო ეს ლექსი. ბრწყინვალე ლექსი ვაყავ სხვაც ბევრი აქვს, მაგრამ მაშინ ისე ამაღელვა ამის წაკითხვამ... მისმა პირველმა სტრიქონებმა:

რამ შემქმნა ადამიანად,
რატომ არ მოვედ წვიმადო...

რომ, დღესაც განსაკუთრებით მიყვარს, მარტო ვაყავს პოეზიაში კი არა, საერთოდაც.

რამდენჯერმე ვცადე მისი პორტრეტის დახატვა, ჩარგალშიც ბევრჯერ ავედი... ხელიც შევახე იმ ჩანგურს, ვაჟა რომ უკრავდა... იმ კერასთანაც დადსანს ვადექა, იგი რომ „ალუდას“ წერდა

და ამ განწყობილებით დაესატიე მისი პორტრეტი... მინდა და ვე, რაღაც მეტი... უკეთესი...

არ მავიწყდება, რა დიდი, გადამღებო სიყვარულით გოგლას ვაჟა-ფშაველა! ხაოცარია, რომ ისიც უხსტად იმ დღეს ვარდაიცვალა, რა დღესაც ვაჟა, — ცხრა აგვისტოს... და თუკი სიკვდილში შესაძლებელია, რომ ადამიანმა სისხარული განიცადოს, მაშინ ეს ხისარული უსათუოდ განიცადა გოგლამ... იგი თავის დიდ წინაპართან წავიდა, წინაპართან, რომელმაც როგორც თვითონ უყვარდა თქმა, — „თავზე კოჟრიანი ხელი დაადო და პოეტად დალოცა“.

„ადამიანი თუ არ გრძნობს თავს ბედნიერად, ვერც ხულის გაზაფხულს განიცდის... უპირველეს ყოვლისა, ხული უნდა პევიოდეს, ხული უნდა მწვანობდეს, უნდა იყოს ცხოველმყოფელიო“, — წერს ვაჟა.

რა კარგი სიტყვებია!..

შეუძლებელია ადამიანმა რაიმე დიდი და ნამდვილი შექმნას, თუ იგი არ განიცდის ხულის ამ გაზაფხულს... შემოქმედება, ტანჯვასთან ერთად, უდიდესი ბედნიერებაა. „იქ, სადაც ტანჯვის თესილია გაბნეული, იქვე, იმავე ხნულზე მშვენიერება იყრის ტანსო“, — წერს ერთი ბრძენი.

დიდი ტრაგედიაა, როცა შემოქმედებაში წინხელა ჩერდება: სპირად ხდება, მხატვარი ახალ ტილოსე მუშაობს, კვონია, რომ ქმნის ახალს... სინამდვილეში, თავის თავს იმეორებს... მე პირადად, მძაფრად მაქვს ეს განცდილი. მუდამ ვისწრაფვი, ვიპოვო ახალი, ხაინტერესო, შემოქმედების ახალი გზები და, რა თქმა უნდა, შევინარჩუნო ჩემი მკობა.

ბევრს ვმუშაობ. არ მიყვარს, ადამიანი უქმად რომ ფლანგავს დროს... ქვეყანას ვჭვრეტ, როგორც შემოქმედების დაუშრეტელ წყაროს.

ხელოვნებას, თუმცა დროს დაქვემდებარებული, მაგრამ მაინც თავისი კანონები აქვს... წინახწარ და გარკვევით ვერავინ იტყვის, ხაით მიდის მისი გზა. იგი შინაგან პროცესებს ემყარება და ძალზე ცოტანი არიან ისინი, ვისაც ეს ბოლომდე შეუცვნია. შთელი ჩემი ცხოვრებაც, რამდენადმე მაინც, ხელოვნების შეცნობისაკენ სწრაფვია...

სამყაროში ამჟამად დიდი ცვლილებები მიმდინარეობს... ზოგი რამ ძალიან გვეხდება თვალში, ზოგიც შეუმჩნეველია.

როცა თავაზიანი ადამიანები ჩემი ხნის ხალსს სვდებიან, ჩვეულებრივ, ეუბნებიან ხოლმე: „თქვენ მშვენიერად გამოიყურებით, ბევრად უკეთ, ვიდრე, ამახწინათ გნახეთო“. ახე ამშვიდებენ მოხუცებს, ჩვენი ცხოვრება კი ახალგაზრდაა, იგი ყოველდღე იცვლება.

ადამიანი მოვარეზეც კი ავიდა... ხვალ, ალბათ, კიდევ უფრო

საოცარი ხასწაულების მომხრენი ვიქნებით და შეუძლებელია
ყოველივე ამან არ აღელვოს შემოქმედი... ცხადია, მეც მადლდება
და სმარად ვფიქრობ ამაზე.

როცა კოსმოსში პირველი თანამგზავრება გაუშვეს, ჩემზე ამ
ფაქტმა უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა. ამ პერიოდში სხვა
აღარაფერზე ვფიქრობდა... რამდენიმე ჩანახატიც კი ვაგაკეთე...
მინდოდა შემექმნა დიდი ტილო, მაგრამ ჯერჯერობით მხოლოდ
ერთი ხურათი დავხატე, „ცოურ ნატურახთან“ შეკვია ამ ხურათს.
ეს იყო მხატვრის ოცნება, რომ აღამაანს დაემყრო კოსმოსი.
ფიქრი ამაზე.

ამრიგად, მე ერთ-ერთმა პირველმა „გავგზავნე“ ქალი მთვა-
რეზე, ხწორედ ქალი, რათა ციური სხეული გაემშვენიერებინა...
ვიცოდი, დიდი სტუმარი მალე უსათუოდ ეწვეოდა მას. გოგონა
ლამაზი ფიქრებითა და ოცნებებით მადის მთვარისაკენ. მთვარეც
უდიდეს აღამაანის პროფილით. ამ დამილსა და ცქერაში ჩაქსოვი-
ლია მოკრძალება, მოწვევა...

— მართალია, ოდნავი ხორკლებიც მქვს, ჯერ მზად არა ვარ
სტუმრის მისაღებად, მაგრამ ჩემი მიწა მყარია, მაგარია და მაინც
დაბრძანდით.

აღამაანის კოსმოსში გახვლა სომ ზღაპარში ახდენილი ოცნე-
ბის მსგავსია! და თუკი მთვარეზე პირველი ტურისტული ეკიპა-
ჟი დაემგება, ამ ეკიპაჟის წევრთა შორის უხათუოდ უნდა იყოს
მხატვარიც, რომ ის პირველი განცდა და შთაბეჭდილება ცოურ
სხეულზე ფეხის დადგმას რომ მოჰყვება, ხურათზე აღბეჭდოს.

• • •

ბევრი ჩანაფიქრი და ოცნება დამრჩა ჯერჯერობით განუსორ-
ციელებელი... მათ შორის, ყველაზე უფრო მადლდევებს რუსთავე-
ლის ხასე... ურიცხვი ესკიზი და ჩანახატიც გამიკეთებია... კომ-
პოზიციაც მრავალჯერ მოვაფიქრე, მაგრამ ვერა და ვერ დავიწყე
მუშაობა... ბოლოს, ერთხელ კიდევ ძალიან ამაღელვა იერუსალი-
მიდან ჩამოტანილი რუსთაველის ფრეზკული პორტრეტის (ახლი
ჯვრის მონასტრის კედლიდან რომ გადმოიღეს) ნახვამ... დიდი
შთაბეჭდილება მოახდინა ამ ფაქტმა და ისევ მოვიკიდე ხელი
ფუნჯს... ჩაფიქრებული მქონდა მონუმენტური ტილო, რომელ-
საც ერქმეოდა „რუსთაველის დაბრუნება“...

თითქოს ჯვრის მონასტრის ფრესკიდან გადმოსული რუსთა-
ველი საქართველოსაკენ მოეშურება. პატარა ბავშვი მოუძღვება
წინ, იგი ახალი საქართველოს სიმბოლოა, რომელიც უსმობს და
ემახის თავის უპირველეს პოეტს... ხურათზე ერთ მხარეს მოჩანს
ჯვრის მონასტრის ხედა, მეორე მხარეს კი, საიოკენაც რუსთავე-

ლი მოაბიჯებს, ქართული პეიზაჟის შორეული კონტურები... გუ-
რათის მოთვარი კვანძი ბავშვია... ძნელია ახლა დეტალურად
საერთოდ, განუსორციელებელ ჩანაფიქრზე საუბარი, მით უმეტეს,
რომ ეს ფერწერულ ნაწარმოებს ესება... აქ ხაერთო საუვეტურ და
კომპოზიციურ ჩანაფიქრთან ერთად ზსჯა არანაკლებ მნიშვნელო-
ვანი დეტალებიც იგულისხმება, რომლებიც მხოლოდ სამუშაოს
დასრულების შემდეგ ჩანს... მაგრამ რაკი მაინც ვწერ ამას, მხო-
ლოდ იმიტომ, რომ ისევე მალეღვებს და მაზიდავს ეს ფიქრი...

ასევე მუდამ მიზიდავს და შთაბეჭონებს ილია ჭავჭავაძის თე-
მა, კერძოდ, მისი „აჩრდილი“... დიდი ხანია ვფიქრობ ამ ნაწარ-
მოებზე, მაგრამ ვერა და ვერ მოვკიდე სელი... ამ რამდენიმე წლის
წინ კი, ილიას იუბილეს დღეებში, ქართველმა მწერლებმა უად-
რესად ზაინტერესო და ამაღელვებელი ლაშქრობა მოაწყვეს... ეს
იყო ლაშქრობა წიწამურიდან მყინვარწვერამდე... შთამსვლელის
თოკით შიადწიეს ბეთლემის გამოქვაბულს და „განდევილის“ ჯაჭ-
ვი შეარხიეს... ამ ჯაჭვის ჩსრიალში, როგორც თვითონ ამბობდნენ,
იყო ამირანის ტანჯვაც, წიწამურის ტკივილიც, ხალხთან განუკ-
რელობის გრძნობაც, აწმყოსა და მოშავლის რწმენაც და დიდი
ილიას „აჩრდილის“ შთაბეჭონებული ფიქრიც...

მარად და ყველგან, საქართველო.
მე ვარ შენთანა,
მე ვარო შენი თანამდევნი
უკვდავი ხული...

ყველამ შეასო ამ ჯაჭვს ზელი... გამოქვაბულიდან მუზეუმის-
თვის წამოიღეს ხის ძველებური შანდალი და ყანწად ხმარებული
ჯიხვის ძველთაძველი რქა. ბეთლემში კი დატოვეს ილიას შცირე
ქანდაკება და მისი ნაწერების კრებული. მით შორის „განდევ-
ლიც“ და „აჩრდილიც“. დატოვეს გვირგვინიც, რომელიც ხაგუ-
რამოდან წაიღეს...

ეს ყველახათვის ამაღელვებელი ისეთი ფაქტი იყო, იმ დღეებ-
შივე რადიოთი „ბეთლემის ჯაჭვის ჩსრიალიც“ მოვისმინე, რამაც
ჩემზე წარუშლელი, ფანტასტიკური შთაბეჭდილება მოახდინა და
ახალი შთაბეჭონებით ამავსო... ასე შეიქმნა ჩემი კიდევ ერთი ხურა-
თი „აჩრდილი“... საკმაოდ დიდი ტილოა... ვიმუშავე ოთხი, თუ
ხუთი თვე. არ ვიცი, როგორ შთაბეჭდილებას ახდენს იგი მნახ-
ველზე, მაგრამ მე, პირადად, ძალიან შინდოდა, ის დიდი მღელვარ-
ება და შთაბეჭონება, რომელიც ჩემში ბეთლემის ჯაჭვის ჩსრიალ-
მა და, საერთოდ, ამ მოვლენამ გამოიწვია, ხურათში გამოხატუ-
ლიყო.

ისე კი, რა თქმა უნდა, ყოველთვის ვერ იტყვი, რა დაედო სა-
ფუძვლად ამა თუ იმ ხურათის შექმნას. არცაა საჭირო. ზოგჯერ
ეს ბიძგი, ეს საფუძველი ისე შეფარულად და გაუცნობიერებლად
არსებობს, რომ თვით შენთვისაც ძალიან ძნელი ახახსნელია. შე-

მოქმედება, მოვესხვებით, ხაერთოდ, ურთულესა პროცესია. მასთან მახასვლეელი ვზა რთულია და იმდენი, რამდენი შემოქმედებაც კვყენად არსებობს. მე მხოლოდ რამდენიმე, შედარებით მარტივი მაგალითი მოვაყვანე, იხიცი იმატომ, რომ მხასველები ყველაზე სშირად სწორედ ამგვარი კითხვით მომპართავენ ხოლმე.

სელოვნების ნაწარმოებს, რა თქმა უნდა, ავტორისეული ახსნა არც უნდა სჭარდებოდეს. მას მხოლოდ საკუთარი მჭკვერმეტყველება, თავისი სიცოცხლისუნარიანობა თუ უშველას, სხვა არაფერია.

ერთი კი ნამდვილად მწამს: სელოვნება არ შეიძლება თავისი დროის ვარემე არსებობდეს... რა დადიც უნდა იყოს სელოვნების ნაწარმოები, რა მაღალაც უნდა იყოს მისი კომპია, მისი საძირკველი და პირველი სართლები, მინც უხათუოდ იმ დროში უნდა იდგეს, რომელ დროშიაც იგი იქმნება... სხვანაირად შეუძლებელია... სელოვნება მარადიულია... მისი ფორმები და აზრები კი, რომელსაც იგი შეიცავს, მხოლოდ და მხოლოდ მისა ყოფიერების გამომსახტველი, აუცილებელი ნაშნებია... დაბეჯითებით ვერავინ იტყვის, საით ვითარდება სელოვნების გზა.

ჭემპარიტება მხოლოდ ერთია: დრო ყველას და ყველაფერს თავთავის ადგილს მიუჩნეს... ცხადია, მეც მსურს, სიცოცხლისუნარიანი იყოს ის, რახაც მთელი ჩემი გრძელი ცხოვრების გზაზე ვემხახურე.

ახლა ჩემს თვალწინ ისევ მოჩანს ეს გრძელი და მშვენიერი გზა...

უკვე აღარ ვჩქრობ... ჩაიქროლეს ჩემი ბავშვობის, სიჭბუკის ულამაზესმა დღეებმა, წლებმა... ჩათაუდა... ჩაიარა ოციანი და ოცდაათიანი წლების თბილისის ბოქემურმა სურათებმა... რომი... პარიზი... წავიდნენ ძვირფასი მეგობრები... და მინც... ისინი ისევ ჩემთან არიან, ისევ თავს ვეწლები მათ... ისევ მაყვარს... ისევ განვიცდი მათ სახსლოვებს... ყველაფერი ეს და ყველა ისინი — ნათესავება, მეგობრება, მოკეთენა, მტრებიც კი... ახლა ჩემს წარმოდგენაში ერთი დიდა სპექტაკლის გმარები არიან და ამ სპექტაკლს ცხოვრება პქვია... ამ წარმოსახვაში სოგი რამ ზანდაზან არ მოეწონს, შეიძლება, ეს ადგილი უკეთესად დაწერილიყო, ან უკეთესად გვეთამამზაო, ფიქრობ... რა თქმა უნდა, ბევრი რამ უკეთესად შეიძლებოდა ყოფილიყო... ჩემაც და სხვისიც... მაგრამ ეს იყო ცხოვრება და ბევრ რამეს, ყველაფერი რომ თავიდან დაიწყოს, ალბათ ისევ ისე გავიმეორებდი. მაგრამ... სპექტაკლი უკვე დამთავრებულია, როლება ნათამაშევი...

და აი, ჩემს თვალწინ ისევ დგას ცნობისმოყვარე პატარა ბიჭი. მას უხაზღვროდ უყვარს გაჭენებული ცხენებისა და მინდორში მოფარფატე ჰებლების სატვა... დედას ახალი, სურათებიანი ჟურნალ-გაზეთები მოაქვს და მასაც ყველაზე მეტად ამ სურათების

თვლიერება უხარია... ამ ბიჭს ჩემი სახელი პქვია და მე ჩემს ვაგს... სუფთა და ნათელია მისი სატემა... იგი ზუსტად ჩემს ოცნებაში რომ ცოცხლობს... მე ვცნობ მას... ვცნობ იმ შეი-
საეებს, ხადაც მას გაუვლია...

და მე არ მენანება, რომ უკვე წავიდნენ ეს წლები... ისინი მაინც ჩემთან არიან. მაშ, რატომღა უნდა შემიპყროს იმ ხვედამ, რომელიც მათ შემდეგ მოვიდა? განა რაიმე (შემოქმედების ვარდა) მარადიული არსებობს? ისიც საკმარისია, რომ ყოველივე ეს მე განვიცადე... კურთხეულ იყოს ეს ყოველივე... კურთხეულ იყოს ყველა, ვინც მე ეს ბიხარული განმაცდევინა...

ხადაც, რომელიღაც მსატყარზე წამიკეთსავს: „მას უნდა ვვლო მარტოს, რადგან თავისი ცხოვრების გზაზე მეგობარი არ შესვედრიაო“. რა გულსატკენი სიტყვებია. მე ამას ვერ ვიტყვი... მე დიდი გზა გამოვიარე, ტანჯავაც ბევრი მქონდა და ხიხარულიც. მწუხარებაც ბევრჯერ განმიცდია და ბუნდირებაც, მაგრამ არახოდეს მარტო არ ყყოფილვარ. მუდამ ჩემთან იყვნენ ჩემი მეგობრები... ბევრი მათგანი უკვე ამჟამად აღარ არის, მაგრამ ჩემში ისინი მუდამ ცოცხლობენ და არახოდეს მშორდებიან. მათ გაანათეს ჩემი გზა...

და კიდევ... ბევრ რამეს, რაც მე შევქმენი, რაც ვაყავეთ, რაც იყო და როგორიც იყო, უპირველეს ყოვლისა, მე ვუმაღლი ჩემს მეგობარს, — მუღლეს — ნინო კუღიაშვილს... იგი მუდამ თავდადებით, ფანატიკური რწმენით ჩემდამი, ჩემი მოძაღლისადმი, აკეთებდა ყოველივეს და თუ მე ბევრი რამ, ასე თუ ისე, გადავიტანე, ბევრ რამეს გავუძელი და მცირეოდენი რამ შევქმენი, იმიტომ, რომ ჩემს გვერდით მუდამ ნამდვილი მეგობარი იდგა... მე მისგან თვით სიცოცხლით ვარ დავალებული.

მთავრდება ჩემი მოგონების წიგნი. ბევრი რამ, აღბათ, უთქმელი დამრჩა... ბევრი რამ აღარც მახსოვს... უკვე ოთხმოც წელს გადავაბიჯე...

არ ვთვლი, რომ ამ გზაზე ყოველთვის მართალი ვიყავი, მაგრამ მუდამ იმას ვაკეთებდი, რასაც ვფიქრობდი, რაც მწამდა, რაც მიყვარდა... ასე ვარ ახლაც... ისევ ის მიყვარს, ისევ მისი ერთგული ვარ, რისიც ადრე ვიყავი...

მომავალი კი ჩვენგან დამოუკიდებელია... ჩვენ მხოლოდ წარსული გვეკუთვნის... იგი მთლიანად ჩვენთანაა. მას ვერავინ შეცვლის, ვერავინ წაიღებს, უკვე ყველას და ყველაფერს თავ-თავისი ადგილი აქვს მიჩენილი. ცხოვრებას, საერთოდ, ყველაზე უკეთ მაშინ შევიცნობთ, როცა იგი წარსულად იქცევა... მაგრამ ის, რაც იყო, ჩემთვის მოიცავს იმხაც, რაც უნდა იყოს, რაც იქნება... მოიცავს მომავალს.

ჩვენი სული თავისი ბუნებით, ექოსავით ესმინება
ვემპირატად ამაღლებულს, რომელიც ისეთი ხიხარული-
თა და ზედადი თვითრწმენით აღიკვებს მას, თითქოს
თვით იყოს მახავე აღმავებებს შემოქმედი და შემქმნელი.
ფსევლო ლონგინე — „პერი პაპუს“

შორიდან და ზოგადად ჩვენ ყველამ ვიცით, რა წინააღმდეგო-
ბებით ხავე ცხოვრების გზა ვანელო ლადო ვუდაიშვილმა... დრო-
დადრო, თუმცა ძალზე ფრავმენტულად, მაგრამ მაინც, აქა-იქ კი-
დეც გამოქვეყნდა მისი პატარ-პატარა მოვონებები... ეს მოვონებები
მუდამ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევდნენ... შით უმეტეს, ზაინ-
ტერესო იქნებოდა მათი უფრო ვრცლად, უფრო მოწესრიგებუ-
ლი ხასით მკითხველისათვის მიწოდება.

რაც შეეება ჩემს ჩანაწერებს, მას კარგა ხნის ისტორია აქვს.
ლადო ვუდაიშვილი პირველად ოცი წლის წინათ ვავიცანი. მას-
თან ხელოვნების და, ხაერთოდ, მისი შემოქმედების სიყვარულმა
მიმიყვანა. მე წილად მხვდა ბედნიერება—მეგრძნო მისი კეთილშო-
ბილი გულის სითბო, რამაც ხაშუალება მომცა, ახლოს ვყოფილი-
ყავი მასთან და, ხაერთოდ, მის ოჯახთან, — ქალბატონ ნინო ვუ-
დაიშვილთან, რომელმაც ნამდვილი, დიდი მეგობრობა გაუწია
მთელი ცხოვრების მანძილზე. ამ წიგნში ძალიან ცოტაა თქმული
ნინო ვუდაიშვილზე. ასეთა დამიანები კი ბევრნი არ არიან...

— მე მასზე მუდამ ისეთი გრძნობით ვზრუნავდი, თითქოს ჩე-
მა შვილი იყო — და მინდოდა ყოველგვარი ცულისაგან ვანშერი-
დებინა. ბევრი რამ გადავიტანე, მაგრამ, ყველაფერი რომ თავიდან
განმეორდეს, ისევე იმას ვავაკეთებდი, რაც მიკეთებია... მე მქონდა
რწმენა, მისხანა და ყოველივე ამას ბევრი რამ შეეწირე და ვანაცვა-
ლეო... — თქვა მან.

ლადო ვუდაიშვილი კი, დღეს უკვე ოთხმოცი წლის ასაკს ვა-
დაცილებული, თავისი ლამაზი, პოეტური ხულით ისევე კვავს იმ
ბრძენ პავებს. ახლობელთა სითბოს და სიყვარულს რომ ხაჭირო-
ებს. უხვად ვახცემს იგი თვითონაც ამ სითბოს და სიყვარულს.

და მე მახხენდებო მშვენიერი პოეტური ხალამოები მხატვრის
ჰერმალალ ხახელოსნოში, მისი ხაუბრები და მოვონებები მეგო-
ბარ მწერლებზე, ოციანი და ოცდაათიანი წლების თბილისზე...
ჩემ თვალწინ ცოცხლდებოდა პარიზის წარმტაცი ხანახაობები, მისი
გრანდიოზული დღესახაულები, მხატვართა თავისებური ზაზრო-
ბები... ცოცხლდებოდა „როტონდა“... შემოქმედის ოცნებაში უთვა-
ლავჯერ წარმოსახული და ხაოცარი პოეტური ელფერი ვახსი-
ვოსნებული ხურათები... ვისმენდი მის მოვონებებს პიკახოზე, ხუ-

ლოავაზე, მორის რენალზე... მახსოვს, რა ტკივილით იხსენიებდა ბატონი ლადო მშვენიერ ყანა ებიუტერსს — მოდილიანის მეფედ-
ლეს, მის საოცრად მიმზიდველ, მეღანქოლიურ ხასხს... და მახსოვს
ნებდა მოდილიანის ჩანახატებს...

ყოველივე ეს ძალიან საინტერესო იყო... საქართველოში სომ
ძალზე ცოტა დაწერილა იმ პერიოდის პარიზის მხატვრულ ცხოვ-
რებაზე (ვერსილის სიმბოლო მოგონებებს). ამ ხაზების დროს ბატონ ლა-
დოს ხშირად ვიხსოვდა, ყოველივე ეს წიგნად თვითონვე დაწერა...
მართლაც, დიდი ხანია მოელოდა ჩვენი მკითხველი მიხვან ამნაირ
წიგნს...

მე კი ამ ხაზებებს, თუმცა ფრაგმენტულად, მაგრამ მაინც ვი-
წერდი. ვიწერდი ჯერ მხოლოდ ჩემთვის... შემდეგ კი... უკვე ვიგრ-
ძენი, რომ ყოველივე ამის მოწესრიგება და გამოქვეყნება აუცი-
ლებელი იყო, — იგი სხვებისთვისაც საინტერესო იქნებოდა.

ამ რამდენიმე წლას წინ ჟურნალ „ცისკარში“ დაგებულ კიდევ
ერთი წერილი, რომელსაც ლადო გუდიაშვილთან ხაზების ფორმა
ქმონდა. მაგრამ მასალა ვაცილებით მეტი იყო...

და მაინც... ყოველივე ეს, რაც ამ წიგნშია, ალბათ, ძალზე მცირე
ნაწილია იმ მდიდარი და საინტერესო ზავანძურისა, რაც ამ
შესანიშნავი ადამიანის ხსოვნაში ინახება... ძალზე მცირე ნაწილია
თვით ჩემი ჩანაწერებისა და მოგონებებისა, რომლებიც ამ ხნის
მანძილზე დამიკრთვდა.

ბევრი თემა თუ მოგონება, თავისთავად, საუბარს მოჰქონდა.
უფრო ბევრი, ალბათ, უთქმელი დარჩა. ზოგ რამეზე კი, თვითონ
შეიკავა თავი. ეს, ძირითადად, იმ წერალებსა და ჩანაწერებს ეხება,
რომლებიც მხატვრისადმი თავყვანსცემითა და საყვარულითაა
ხაზზე. მან უხერხულად მიიჩნია ამ მასალების გამოქვეყნება კი
არა, მათზე საუბარიც. მაგრამ თითოეული ეს მასალა იმითაც არის
საინტერესო, რომ მათი ავტორები ძალიან ხშირად დიდი და ცნობი-
ლი ადამიანები არიან... მის არქივში ასეთი ბევრი მასალა ინა-
ხება... განსაკუთრებით საგულისხმო ამ მხრივ შთაბეჭდილებათა
წიგნებია...

მხატვრის პირველ სურათებს, რომელიც 1917 წელს უნახავს
ქართველ საზოგადოებას, დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია... ამ
ნამუშევრებს გაუოცებია ცნობილი რუსი პოეტი სერგეი გოლო-
დეცი, რომელიც იმ დროს თბილისში იმყოფებოდა: „მე ვხედავ
აღფრთოვანებულ ყრმას, რომელსაც ხურს დანგრეული საქარ-
თველო ხელახლა ააშენოს“, — წერდა იგი.

ძალე კი გუდიაშვილი პარიზში გაემგზავრა. სუთი წლის შემ-
დეგ, სამშობლოში დაბრუნებისთანავე, მან ასალი გამოფენა გა-
მართა თბილისში. დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია ამ გამოფენას
მნახველებზე...

ველაზე უკეთ მაშინდელი საზოგადოებრივი აზრი ტიცთან ტა-

ბიძის წერილშია გამოსატული. პოეტს მხატვრის სურათებში ქართული შიშის სუნთქვა და ხითბო უგრძნია.

„იგი მოულოდნელად ეჩვენა თბილისს, — წერს ტაციან ტაბიძე, — ჩვენ ვიცოდით, რომ ის იყო მხატვართა ექსპედიციის, რომელიც აგროვებდა ქართულ ფრესკებს კალექციას. მოვიდა დანგრეული, დარღვეული ტაძრებიდან და კაშკაბიდან. მოვიდა, როგორც ნიაშორი და როგორც ფრესკა — გათანგული ზვიადი ჩვენებით... მოხიბლული უსახელო ასტატებით და ნიკო ფიროსმანსა და დავით კაკაბაძესთან ერთად გამარჯვებულის სახელი მოიპოვა ქართველ მხატვართა პირველ შეჯამებაში“.

ასეთი იყო პირველი შთაბეჭდილებები... მხგავსი წერილი მაშინაც და შემდეგაც ბევრი დაიწერა ლაღო გუდაამვილას შესახებ. ისინი იმდენად საინტერესოა, რომ შთაბეჭდილებათა წიგნის სფეროს სცილდება და მეტ ყურადღებას იმსახურებენ.

რაც შეეხება ჩემს ჩანაწერებს, მათი გამოქვეყნება მერიდებოდა და უფრო შორეული მომავლისათვის მქონდა განზრახული. იმაზეც დიდხანს ვფიქრობდი, რა სახე მიმეცა მათთვის, უფრო საინტერესო რომ ყოფილიყო... ბოლოს, მოგონებების ფორმა ავირჩიე. ეს მხოლოდ ლიტერატურული ჩანაწერებია. ამბება კი, რომლებიც შიგაა მოთხრობილი, ჩვენი დადი მხატვრის ცხოვრების მხოლოდ რამდენიმე ფურცელს შეიცავს.

და მაინც, მე იმდენად ვწერდი ამ წიგნს... მას ლაღო გუდაამვილი კითხულობდა!

ლაღო გუდაამვილის სათუთი და კეთილშობილი გული ყოველთვის ყველასათვის ღია იყო და არის. ამის ერთი ნათელი დადასტურება ეს კეთილი წიგნიცაა.

Гуднашвили Ладო Давидович

КНИГА ВОСПОМИНАНИЯ

(На грузинском языке)

Детониздат Грузинской ССР
«Накадули», Тбилиси, 1979

ბ. ბ. № 671

გამომცემლობის რედაქტორი შარინე სოსხაძე
მხატვარი თ. ჯიმკარიანი
მხატვრული რედაქტორი ვ. დლონტი
ტექნიკური რედაქტორი ნ. შველიძე
კონტროლიორ-კორექტორი ღ. სულთანიშვილი
კორექტორი ნ. მუსხელიშვილი
გამომწვევი ნ. კაკაშვილი

გადაეცა წარმოებას 05.06.78
ხელმოწერილია დასაბუქდავ 14.03.79
ანაწესობის ზომა 6X9
ქაღალდის ზომა 60X84¹/₁₆
საბეჭდი თაბახი 8,37
სააღრიცხვო-სავაგომცემლო თაბახი 8,6
საბეჭდი ქაღალდი № 1.
ტირაჟი 10.000
შეკვ. № 3658 უგ 00334
ფასი 60 კამ.

გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 5
Издательство «Накадули», Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა
და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის
თბილისის წიგნის ფაბრიკა, მეგობრობის გამზ. 7.

Тбилисская книжная фабрика Государственного
Комитета Грузинской ССР по делам издательства,
полиграфии и книжной торговли, пр. Дружбы № 7.

K 288.980
3
საქართველოს
საბიბლიოთეკო

სწავლა

„ხელოვნება არ შეიძლება თავისი დროის გარეშე არსებობდეს... რა დიდიც უნდა იყოს ხელოვნების ნაწარმოები, რა მაღალიც უნდა იყოს მისი კოშკი, მისი სამხრეთი და პირველი სართულები მაინც უსათუოდ იმ დროში უნდა იდგეს, რომელ დროშიაც იგი იქმნება... სხვანაირად შეუძლებელია... ხელოვნება მარადიულია... მისი ფორმები და აზრები კი, რომელსაც იგი შეიცავს, მხოლოდ და მხოლოდ მისი ყოფიერების გამომხატველი, აუცილებელი ნიშნებია... დაბეჯითებით ვერაჟინ იტყვის, საით ვითარდება ხელოვნების გზა.“

ვეშაჩიტება მხოლოდ ერთია: დრო ყველას და ყველაფერს თავთავის ადგილს მიუბრუნებს... ცხადია, მეც მსურს, სიცოცხლისუნარიანი იყოს ის, რასაც მთელი ჩემი გრძელი ცხოვრების გზაზე ვმსახურე“